

UNIVERZITA HRADEC KRÁLOVÉ
FILOZOFICKÁ FAKULTA
HISTORICKÝ ÚSTAV

**Činnost československých tajných služeb v Berlíně v letech
1945–1968**

disertační práce

Autorka: Mgr. Markéta Těthalová

Studijní program: P 7105 Historické vědy

Studijní obor: České a československé dějiny

Forma studia: prezenční

Vedoucí práce: doc. PhDr. Jan Mervart, Ph.D.

Hradec Králové, 2022

Zadání disertační práce

Autor:	Mgr. Markéta Těthalová
Studium:	F14DP0004
Studijní program:	P7105 Historické vědy
Studijní obor:	České a československé dějiny
Název disertační práce:	Činnost československých tajných služeb v Berlíně v letech 1945-1968
Název disertační práce AJ:	Activities of the Czechoslovak secret service in Berlin in the years 1945-1968

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Cílem disertační práce je zachycení činnosti československé civilní rozvědky mezi lety 1945 a 1968 v Berlíně. Pomocí analýzy archivních pramenů (zejména Archiv bezpečnostních složek) práce ukazuje rozsah, dosah a význam činnosti tajných služeb v rozděleném městě, sleduje personální obsazení rezidentury (jak silové, tak s ohledem na gender), kariérní dráhu čelních kádrových příslušníků a pomocí statistických metod porovnává údaje se základními daty z dalších rezidentur v německojazyčné oblasti (zejména Vídeň). Práce si klade za cíl tyto výstupy zasadit do kontextu československé zahraniční politiky.

DEJMEK, Jindřich. Diplomacie Československa. Díl I., Nástin dějin ministerstva zahraničních věcí a diplomacie (1918-1992), Praha 2012.
DOMNITZ, Christian. Kooperation und Kontrolle. Die Arbeit der Stasi-Operativgruppen im sozialistischen Ausland, Göttingen 2016.
HOUŽVIČKA, Václav. Návraty sudetské otázky, Praha 2005.
KAPLAN, Karel. Nebezpečná bezpečnost: státní bezpečnost 1948-1956, Brno 1999.
KARNER, Stefan. HALT! Tragödien am eisernen Vorhang, die Verschlussakten, Salzburg 2013.
KUČERA, Jaroslav. „Žralok nikdy nebude tak silný.“ Československá zahraniční politika vůči Německu 1945–1948, Praha 2005.
TOMEK, Prokop. Rozvědka ministerstva vnitra, in: Securitas imperii: sborník k problematice bezpečnostních služeb 2006/13, Praha 2006.
VESELÝ, Zdeněk. Dějiny mezinárodních vztahů, Plzeň 2010.
ŽÁČEK, Pavel. Menší sestra: Vznik a vývoj První správy ministerstva vnitra 1953–1959, Brno 2004.

Zadávající pracoviště: Historický ústav,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: doc. PhDr. Jan Mervart, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 27.11.2019

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto disertační práci vypracovala pod vedením školitele doc. PhDr. Jana Mervarta, Ph.D. samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

Podpis:

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla především poděkovat svému školiteli doc. PhDr. Janu Mervartovi, Ph.D. za odborné rady, cenné podněty a podporu v průběhu mého studia a realizace této práce. Dále děkuji pracovníkům Archivu bezpečnostních složek za ochotu a vstřícnost, s jakou se snažili vyhovět mým požadavkům. Jiřímu Plannerovi děkuji za ochotu a čas, který věnoval našemu rozhovoru. Za odborné konzultace ať již k tématu tajných služeb či metodologii děkuji také Mgr. Miroslavu Michelovi, Ph.D., Mgr. Kateřině Portmann, Ph.D., Mgr. Vojtěchu Ripkovi, Ph.D., Mgr. Liboru Svobodovi, Ph.D. a Mgr. Jergušovi Sivošovi, Ph.D.

Významem nikoliv poslední poděkování patří mé rodině a přátelům za všestrannou podporu a pomoc.

Anotace

TĚTHALOVÁ, Markéta. *Činnost československých tajných služeb v Berlíně v letech 1945–1968*. Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2022, 250 s. Disertační práce.

Tato práce zachycuje vývoj a fungování rezidentury československé civilní rozvědky v Berlíně mezi lety 1945–1968. V kontextu zahraniční politiky komunistického Československa a rozvíjející se studené války představuje vývoj rozvědné služby, její čelní představitele a cíle. Sleduje dopady změn z úrovně centrálního úřadu na rezidenturu a její personální obsazení, které blíže kvalitativně i kvantitativně analyzuje. Text zachycuje rozsáhlé personální problémy, se kterými se rezidentura dlouho potýkala i zdlouhavé budování zpravodajské sítě. Věnuje se působení žen na rezidenturách a z pohledu tajných služeb zachycuje zlomové geopolitické momenty (stavba Berlínské zdi, okupace Československa) a jejich dopady na činnost rozvědky. Součástí práce je podrobná databáze kádrových příslušníků působících na obou pracovištích rezidentury. Jejich působení statisticky zpracovává a dává do kontextu dalších německojazyčných rezidentur, ke kterým rovněž přináší základní data.

Klíčová slova:

Rozvědka, tajné služby, rezidentura, komunismus, Berlín, SRN, NDR, databáze kádrových příslušníků.

Annotation

TĚTHALOVÁ, Markéta. *Activities of the Czechoslovak secret services in Berlin during years 1945–1968*. Hradec Králové: Philosophical Faculty, University of Hradec Králové, 2022, 250 pp. Dissertation Thesis.

This thesis traces the development and functioning of the Czechoslovak Civil Intelligence residency in Berlin between years 1945 and 1968. In the context of the foreign policy of communist Czechoslovakia and the unfolding Cold War, it presents the development of the intelligence services, its leaders and its goals. It traces the projection of the changes in the central office onto the residency and its employees, which is analysed in detail both qualitatively and quantitatively. The text chronicles the extensive personnel problems that the residency had faced as well as the tedious building up the intelligence network. It focuses on the work of women in the residency and, from the perspective of the secret services, captures the turning points in geopolitics (the building of the Berlin Wall, the occupation of Czechoslovakia) and their impact on the work of the intelligence services. The thesis includes detailed database of the cadre members who were working at both departments of the residency. It statistically utilizes their activities and contextualize with other German-language residencies, for which also provides basic data.

Key words:

Intelligence, secret services, residency, communism, Berlin, West Germany, East Germany, personnel database.

Anmerkung

TĚTHALOVÁ, Markéta. *Die Tätigkeit des tschechoslowakischen Geheimdienstes in Berlin in den Jahren 1945–1968*. Hradec Králové: Philosophische Fakultät, Universität Hradec Králové, 2022, 250 S. Dissertationsschrift.

Diese Dissertation zeichnet die Entwicklung und das Funktionieren des tschechoslowakischen zivilen Nachrichtendienstes in Berlin in den Jahren 1945–1968 nach. Im Kontext der Außenpolitik der kommunistischen Tschechoslowakei und des sich entfaltenden Kalten Krieges stellt sie die Entwicklung des Nachrichtendienstes, seine Leiter und seine Ziele dar. Sie zeichnet die Projektion der Veränderungen in der Zentrale auf die Residenz und ihre personelle Ausstattung nach, die sie sowohl qualitativ als auch quantitativ detailliert analysiert. Der Text schildert die umfangreichen Personalprobleme, mit denen die Residenz seit langem konfrontiert war, sowie den langwierigen Aufbau des nachrichtendienstlichen Netzwerks. Er konzentriert sich auf die Arbeit von Frauen in der Residenz und erfasst aus der Perspektive der Geheimdienste die geopolitischen Wendepunkte (Bau der Berliner Mauer, Besetzung der Tschechoslowakei) und ihre Auswirkungen auf die Arbeit der Nachrichtendienste. Die Arbeit umfasst eine detaillierte Datenbank der Kadermitglieder, die in beiden Abteilungen der Residenz tätig waren. Sie bereitet deren Tätigkeit statistisch auf und stellt sie in den Kontext anderer deutschsprachiger Residenzen, für die sie ebenfalls Grunddaten liefert.

Schlüsselbegriffe:

Geheimdienst, Geheimdienste, Residenz, Kommunismus, Berlin, Westdeutschland, Ostdeutschland, Personaldatenbank.

Obsah

Úvod.....	10
1.1. Úvod do problematiky, cíle a struktura předkládané práce.....	10
1.2. Metody práce, charakteristika pramenů a použité literatury.....	16
2. Československá politika vůči Německu	29
2.1. (Po)válečné formování čs. postoje	29
2.2. Československá diplomacie mezi lety 1948 a 1968.....	36
2.3. Vojenská mise v Berlíně	46
2.4. Východní Berlín – ambasáda	55
3. Československá civilní rozvědka a její vývoj.....	62
3.1. Období konsolidace rozvědky.....	62
3.2. Rozvědka po únorovém převratu	72
3.3. Šedesátá léta	85
4. Budování zpravodajské sítě	95
4.1. Počáteční obtíže	95
4.2. Stabilizace?	112
4.3. Profesionalizace	120
4.4. Ohrožení zpravodajské sítě	128
5. Spolupráce bezpečnostních složek.....	135
5.1. „Redakce“ Berlín	136
5.2. Spolupráce se STASI	139
6. Rezidentura Berlín	146
6.1. Struktura a fungování rezidentury.....	146
6.2. Databáze obsazení rezidentury.....	152
6.3. Činnost rezidentury	155
7. Berlín v kontextu německojazyčných rezidentur.....	178

7.1. Komparace rezidentury Berlín a Vídeň.....	183
7.2. Ženy na rezidenturách.....	190
Závěr	197
Použité prameny a literatura	204
Rozhovory.....	204
Archivy.....	204
Vydané prameny a paměti.....	205
Literatura.....	206
Další zdroje	214
Seznam zkratk	220
Seznam příloh	225
Přílohy.....	226

Úvod

1.1. Úvod do problematiky, cíle a struktura předkládané práce

Československo a Německo, dva státy, které od počátku jejich existence spojuje jak kulturní prostředí, tak jazyk (národnost) části obyvatelstva. Jejich vzájemné vztahy byly do značné míry formovány výsledkem první a posléze i druhé světové války. Československá politická reprezentace se po obnovení suverenity státu snažila hledat zahraničněpolitickou pozici na rozhraní mezi Východem a Západem, zároveň pro ni bylo stěžejní dosáhnout uznání vlastních reparačních požadavků v co největším rozsahu. Obnova diplomatických vztahů s Německem byla přímo podřízená stavu, v jakém se Spojenci spravovaný stát nacházel, tedy míře jeho vlastní suverenity. První diplomatické zastoupení Československa tak vzniklo u okupačního orgánu, při Spojenecké kontrolní radě v Berlíně. Spolu s ním začaly v Německu působit i československé tajné služby, čímž se potvrdilo všeobecně platné klíšé, že diplomatické úřady jsou „rájem tajných služeb“. Obdobně byli rozvědky a jejich tajní spolupracovníci navázáni na zastupitelský úřad v nově vzniklé Německé demokratické republice. Ačkoliv se jednalo o spřátelený stát patřící do sovětského bloku, i zde působily československé tajné služby (a nebylo to výjimkou). Svou činnost ovšem (postupem času na profesionální úrovni) kooperovaly s východoněmeckými bezpečnostními složkami. Situace v poválečném Německu byla unikátní tím, že došlo k rozdělení hlavního města, rezidentura rozvědky ovšem fungovala stále jedna, ač její činnost naplňovala dvě pracoviště. Bylo to způsobeno značnou propojeností obou částí města a cíli, které si centrála rozvědky vytyčila: do značné míry byly primárním bodem zájmu Spojené státy americké. Snaze získat co nejvíce informací o západním sokovi odpovídalo budování a směřování zpravodajské sítě i dílčí cíle, které ve svém důsledku zpravidla vždy souvisely s polarizací světa na západní a východní blok.

Činnost československých tajných služeb se tématem vědeckých prací stala až v posledních několika letech. Není proto tolik prostoru pro srovnání vědeckých přístupů či porovnání dat. Předkládaná práce se pokouší tento stav částečně změnit

tím, že zpracovává údaje týkající se rezidentury československé civilní rozvědky v Berlíně: po většinu sledovaného období je to činnost První správy Ministerstva vnitra (dále I. správy MV)¹ a analogických struktur, které I. správě předcházely. Jedná se o bazální výzkum, protože o Berlíně v tomto směru nebyla publikována žádná rozsáhlejší práce, na kterou by bylo možné navázat.

Ačkoliv po část sledovaného období bylo československé zahraniční zpravodajství (dále ZZ)², respektive zahraniční politické zpravodajství (jak bývá rozvědka také nazývána) funkčně a institucionálně svázáno s kontrarozvědnou službou, respektive poskytovalo získané informace i vojenské kontrarozvědné službě (Obranné zpravodajství – dále OBZ), otázky, které si pokládám, se týkají zejména civilní rozvědky: Mým cílem je na základě pramenného výzkumu představit fungování a činnost rezidentury československé civilní rozvědky v Berlíně a zasadit ji do patřičného kontextu – jak zahraničně politického, tak vývoje rozvědky, její (často se měnící) struktury a řídicích orgánů. Dalším cílem je odhalit, nakolik tento vývoj zasáhl fungování agenturních center v zahraničí a zda a nakolik se změny a nové metody promítly do běžného fungování berlínské rezidentury. Chci rekonstruovat personální obsazení rezidentury a kariérní dráhu čelních kádrových příslušníků a jejich vliv na fungování rezidentury.

Na základě studia plánů rozvědky a výročních zpráv, hodnocení jednotlivých vedoucích představitelů rezidentury i plánů práce, lokalizují ty cíle rozvědky, které se týkaly oblasti Berlína, respektive západního Německa. Otázkou, kterou si pokládám, je, zda a nakolik se tyto cíle daří naplňovat. Dalším mým záměrem je provést statistickou analýzu dat, jejich srovnání s daty z dalších rezidentur v německojazyčné oblasti a popis vzájemného působení rezidentur jedné na druhou tak, jak se projevují v dostupných pramenných materiálech.

---

¹ Název organizace se v průběhu let několikrát změnil, stejně jako se proměnila její struktura. Blíže např.: *Hlavní správa rozvědky* [online]. ÚSTR [cit. 2016-02-28]. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/hlavni-sprava-rozvedky> ;

I. správa FMV [online]. Centrum pro dokumentaci totalitních režimů [cit. 2016-02-28]. Dostupné z: <http://www.cdtr.cz/cs/slovník/1-sprava-fmv>

² Název zmíněný ve Valešově odpovědi prezidentu republiky. Viz Archiv bezpečnostních složek (dále ABS), f. 310, sign. 310-2-4, Organizace a působnost odboru BA MV, s. 40.

Úzké propojení ambasády a rozvědného centra ukazuje i na nutnost kooperace ministerstev zahraničí i vnitra. Ve své disertační práci se proto zaměřuji i na vývoj zahraniční politiky a změny na odboru, který se německojazyčné oblasti přímo týkal. Stejně jako v centrále rozvědky byla problematika politického zpravodajství obhospodařována většinou teritoriálně a je předpokladem, že byla částečně personálně provázána. Zejména však na úrovni zahraničních expozitur. Součástí mé práce je snaha identifikovat, kteří kádroví příslušníci působili v zahraničí pod krytím ambasády (vojenské mise) a kteří případně využívali jiné krycí zaměstnání (a jaké). Prostor bude věnován také tajným spolupracovníkům, kteří tvořili tolik žádanou a potřebnou zpravodajskou síť. V práci používám pro ty pracovníky Ministerstva vnitra, kteří působí v zahraničí jako rozvědčíci, termín „kádrový příslušník“. Ten vychází z dobové terminologie a zahrnuje jak ty osoby, které si běžný čtenář představí pod termínem „rozvědčík“, tedy někdo, kdo navazuje tajné kontakty s budoucími spolupracovníky a přesvědčuje je, aby se stali agenti a poskytovali Československu konfidenční informace. Kádrovými pracovníky byli také lidé dalších profesí – šifřerů a radisté, ale i řidiči či administrativní personál, vedoucí pracovníky nevyjímaje. Ti všichni vědomě pracovali pro československou rozvědku a plnili zadání pražské centrály.

Založením dvou německých států se kodifikovala část hranice, kterou v květnu 1946 nazval Winston Churchill železnou oponou. Rozdělila německé území, ale i Západ od Východu, svobodný svět a demokracii od komunismu a diktátorských režimů.³ A stejně tak rozdělila i hlavní město Berlín, které se již v té době potýkalo s problémy podobnými obléhanému území. Československá zahraniční politika tak musela reagovat. Bonnskou vládu označovalo Československo ústy svého prezidenta za „instrument Washingtonu“, a ačkoliv nástupce zatčeného Vladimíra Clementise, Viliam Široký, deklarativně opakoval zahraniční politiku SSSR, tedy přání znovu sjednotit Německo (pod taktovkou NDR), oficiálně se snažil bránit integraci rodícího

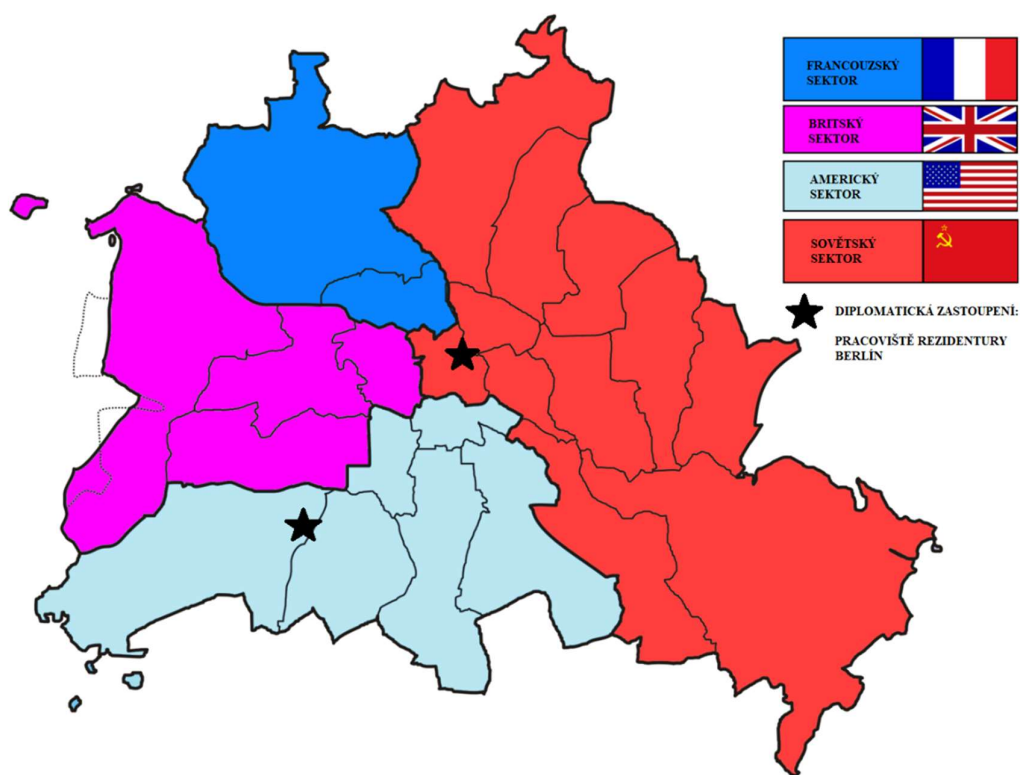
---

³ Pokračující debaty neustále hledají viníka primární agrese – byly to USA nebo SSSR? Mary Fulbrook si na tuto otázku odpovídá oklikou, s důrazem na vývoj v samotných částech rozděleného Německa. Viz: FULBROOK, Mary. *A History of Germany 1918–2008: The Divided Nation*. 3rd. ed. Chicester: Wiley-Blackwell, 2009 s. 137–142.

se státu do západních mezinárodních struktur.⁴ Formálně k uznání vzájemných vztahů došlo až v prosinci 1973 na základě tzv. Pražské smlouvy⁵ (viz dále), Československo tedy nemělo až do roku 1974⁶ jiné diplomatické zastoupení v SRN než vojenskou misi u Spojenecké kontrolní rady v Berlíně. Tam také sídlilo západoberlínské pracoviště rezidentury československé rozvědky. Východoněmecké bylo analogicky při zastupitelském úřadu v sovětském sektoru.

Mapa 1: Pracoviště rezidentury v Berlíně⁷

⁴ DEJMEK, Jindřich. *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 až 1992): vybrané kapitoly z dějin československé zahraniční politiky*. Praha: CEP – Centrum pro ekonomiku a politiku, 2002, s. 66.

⁵ Tamtéž, s. 80.

⁶ Kromě obchodního zastoupení. V roce 1968 vzniklo například československé obchodní zastoupení ve Frankfurtu nad Mohanem.

⁷ Vytvořeno na podkladu viz: PAASIKIVI. [online]. CC BY-SA 4.0 [cit. 2022-09-11]. Dostupné z: <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=54487315>

Rezidentura, jako zahraniční centrum zpravodajské sítě, byla v Berlíně prokazatelně od roku 1950, i když někteří příslušníci v Berlíně působili již dříve – z těchto důvodů je sledované období rozšířeno i pro těsně poválečné období, ačkoliv pramenná základna je v oblasti civilní rozvědky v tomto ohledu spíše slabší, je mým cílem předložit pokud možno komplexní obraz. Práci jsem proto strukturovala následujícím způsobem: rozdělena je do osmi kapitol, kdy první představuje obecný úvod a metodologické ukotvení práce, druhá popisuje vývoj československé zahraniční politiky vůči Německu, vývoj československé diplomacie a diplomatické zastoupení ČSR v Berlíně, zejména po personální stránce, protože tam docházelo k úzkému provázání s rezidenturou rozvědky.

Třetí kapitola se věnuje přímo rozvědce, a jejímu vývoji, včetně období před vznikem rezidentury, protože ten je přímo spjat s osobou Zdeňka Tomana, který nepřehlednou situaci v poválečném Německu využíval k finančním machinacím a šmelině, čímž získával finance jak pro zajištění provozu rozvědky i KSČ samotné, tak pro vlastní obohacení. Není tedy náhodou, že první dohledání kádroví příslušníci v Berlíně jsou spojováni s jeho osobou. Vzhledem k vnitrostranickému vývoji ale v organizaci rozvědky došlo k (opakovaným) změnám: V kapitole tak popisují z velké části vývoj, fungování a systémové ukotvení pražské centrály. Ten byl v poválečné době dosti překotný a zmatečný, a stejně jako v celé řadě jiných odvětví zde pozorujeme, že nejprve dochází k navázání na předválečné struktury, respektive struktury převzaté z převážně západního exilu, aby se od nich systém později, pod vlivem sovětských poradců, odklonil.

Ve čtvrté kapitole věnované budování zpravodajské sítě v Berlíně se zaměřuji na rozbor a analýzu pramenů k rezidenturám civilní rozvědky, obtížím, kterým čelila a pokusům vyrovnat se s nimi. Popisují vývoj personálního obsazení i bezpečnostní krizi, kterou s sebou přinesla emigrace jednoho z bývalých členů rezidentury.

Pátá kapitola je věnována spolupráci tajných služeb – jak československých – tedy rozvědky a kontrarozvědky, tak mezinárodní – zejména spolupráce se STASI, protože berlínská rezidentura operovala částečně i na území NDR. Obě strany si vyměňovaly informace, spolupracovaly na únosech, rezidentura si půjčovala konspirační byt. Předmětem spolupráce byla i výměna „know-how“. Ta je významná

především proto, že se na ní do velké míry podílel mimo jiné Ladislav Bittman, takže jeho emigrace STASI také značně ochromila (pomáhal nastavovat systém aktivních opatření). Do spolupráce mezi tajnými službami ČSR a NDR se promítaly i vztahy předních politiků obou států.

Přímo struktuře a personálnímu obsazení rezidentury se věnuji v šesté kapitole. Zde také představuji databázi, ze které vychází statistická analýza údajů o výjezdech kádrových příslušníků do Berlína. Část kapitoly je také věnována vybraným činnostem, které byly náplní práce zaměstnanců rezidentury.

Poslední výzkumná kapitola dává rezidenturu v Berlíně do kontextu s ostatními expoziturami československých tajných služeb v německojazyčných oblastech. Její součástí je opět statistická analýza a komparace těchto dat napříč rezidenturami. Dalším tématem, kterému se v kapitole věnuji, je působení žen, kádrových příslušnic, na rezidentuře. Na rozdíl od mužských kádrových příslušníků byly často kariérně vázány na svého manžela, se kterým vyjížděly. Zároveň jich v porovnání s muži bylo velmi málo, v předkládané disertační práci tak přibližuji podrobně všechny kádrové příslušnice, které na rezidenturu do Berlína vycestovaly, a věnuji se i těm, které dostupné prameny často opomíjí, či zmiňují pouze letmo – manželkám kádrových příslušníků, které ovšem nebyly vedeny jako zaměstnankyně rozvědky. Přesto plnily některé rozvědné úkoly a v případě manželek vedoucích pracovníků rezidentury i funkci reprezentační, která byla předpokladem pro navazování společenských styků.

Časově je disertace vymezena obdobím po druhé světové válce až do roku 1968, tedy krátce po příjezdu vojsk Varšavské smlouvy do ČSR. Na závěr si tak pokládám otázku, zda po invazi a následné emigraci jednoho ze zkušených rozvědků, znalých poměrů a fungování rezidentury v Berlíně, došlo k výměně osazenstva rezidentury. Tomu poslouží přehled všech kádrových příslušníků, kteří na rezidentuře působili a kontrola personálních spisů těch příslušníků, kteří budou dle data odchodu z rezidentury odpovídat naznačenému profilu.

1.2. Metody práce, charakteristika pramenů a použité literatury

Při zkoumání výše naznačených otázek jsem postupovala metodou kritické analýzy dostupných pramenů a literatury, jejichž zevrubné charakteristice se věnuji níže. Původním záměrem bylo, vedle studia písemných pramenů, získat i narativní zdroje a pracovat s metodou *oral history*. Mé pokusy kontaktovat doposud žijící pamětníky z řad aktérů rozvědky byly z velké části plané, ač jsem se o to v případě některých snažila opakovaně. V případě Ladislava Bittmana tak čerpám z jeho vydaných pamětí a rozhovorů a článků, které vznikly ve spolupráci s historikem Igorem Lukešem a rakouským publicistou Sigfriedem Beerem. Jimi publikované texty⁸ jsou ale vůči Bittmanovi velmi nekritické a přejímají narativ „zběhlého rozvědky – hrdiny.“ Podařilo se mi ale mluvit s jedním z těch, na které činnost rozvědky cílila, s Jiřím Plannerem. Mimo osobního setkání⁹ jsem čerpala i z knižního rozhovoru, který poskytl Pavlu Kosatíkovi.¹⁰

Protože ke sledované oblasti a období chybí jakýkoliv bazální výzkum, bylo nutné shromáždit základní údaje o všech kádrových příslušnících působících na rezidentuře, což při počtu necelé stovky osob představuje velké množství dat. Část archivních materiálů je dostupná v digitální formě, část ve formě papírové. Pro větší přesnost jsem veškeré materiály, které mi archivy zpřístupnily v papírové formě, digitalizovala. Následně jsem u některých klíčových bodů využívala metodu OCR¹¹ čtení – mohla jsem tedy fulltextově vyhledávat¹² klíčová slova a zvýšit tak pravděpodobnost, že některou z informací nepřehlédnu (řádově se počet mnou zpracovávaných stran archivních dokumentů pohybuje ve vyšších stovkách tisíc).

---

⁸ BEER, Sigfried, LUKEŠ, Igor. *Ladislav Bittman: The Rozvedka Dossier on a Defector „who knew too much”*. In: *Journal for Intelligence, Propaganda and Security Studies* 2, Graz 2009, s. 127–134; BEER, Sigfried. *Spy, Scholar, Artist. The Three Careers of Ladislav Bittman*. In: *Journal for Intelligence, Propaganda and Security Studies* 2, Graz 2008, s. 113-134.

⁹ Rozhovor Markéty Těthalové s Jiřím Plannerem, 25. září 2022, Praha.

¹⁰ PLANNER, Jiří a Pavel KOSATÍK. *Planner story: rozhovor Jiřího Plannera se spisovatelem Pavlem Kosatíkem*. Praha: Euromedia Group, 2021. Universum.

¹¹ Optical character recognition – optické rozpoznávání znaků.

¹² Konkrétně jsem využila službu Google Drive, která ač primárně slouží ke cloudovému zálohování dat, veškerý text z uložených fotografií zpracovává metodou OCR a v nahraných složkách lze následně vyhledávat jak hromadně, tak v určených podložkách.

Typickým příkladem, kde jsem využila tuto metodu, byly ženy na rezidentuře – jejich marginální zastoupení mi dovolilo projít veškeré dokumenty, kde se vyskytlo příslušné jméno, tedy nejen ty, které uváděla oficiální lustrace ABS, ale i další archiválie, se kterými jsem v průběhu let pracovala. Některé osoby totiž často procházejí i svazky, u kterých nejsou jmenovitě vedené. V tomto případě bylo nutné filtrovat i podle krycího jména, dokumenty někdy pracují se jménem skutečným, jindy s krycím. Stejným způsobem se mi podařilo dohledat jednu z řídicích referentek, Květuši Ratajovou „Stránskou“, která byla v dokumentech zpravidla jmenována pouze krycím jménem; identifikována byla pouze v jednom svazku, u kterého ani není vedena. Ověření jsem následně prováděla přes databázi kádrových příslušníků dostupnou na webu ABS.¹³

Zmíněnou metodu digitálního čtení lze využít pouze na text strojopisný (digitální), ručně psané písmo zatím dostupné nástroje přečíst nedokáže. Z fulltextového vyhledávání tak byly limitovány životopisy a dotazníky, které byly zpravidla vyplňovány ručně. Do budoucna vidím velký potenciál v kompletní digitalizaci archivních materiálů a využití právě OCR metody čtení. Zahraniční archivy, se kterými jsem pracovala, mají zpravidla své zveřejněné a digitalizované archiválie opatřené doslovným přepisem (a někdy i doplňujícím komentářem – Bundesarchiv,¹⁴ resp. Stasi Mediathek¹⁵) či alespoň uveřejněné v podobě, která umožňuje digitální čtení (CIA).

Představovaná práce dále čerpá z kvantitativní analýzy shromážděných a systematizovaných údajů o personálním obsazení – každý příslušník je identifikován na základě jména, příjmení, data narození, krycího jména, osobního evidenčního čísla, vysílajícího odboru rozvědky, rozvědné a případně legalizační funkce, a hlavně data výjezdu a návratu z rezidentury. Získané údaje tvoří databázi, na jejímž základě mohu filtrovat údaje o délce pobytu a funkci na rezidentuře, opakovaných výjezdech do německojazyčné oblasti, věku rezidentů a další. Databáze nejen, že shromažďuje

---

¹³ *Jmenné evidence* [online]. ABS [cit. 2022-09-21]. Dostupné z: <https://www.abscr.cz/jmenne-evidence/>

¹⁴ *Die DDR im Blick der Stasi* [online]. Bundesarchiv [cit. 2022-09-22]. Dostupné z: <https://www.ddr-im-blick.de/>

¹⁵ *Stasi Mediathek* [online]. Bundesarchiv [cit. 2022-09-22]. Dostupné z: <https://www.stasi-mediathek.de/>

tyto údaje, ale také umožňuje jejich statistickou analýzu a následné srovnání s dalšími rezidenturami – v tomto ohledu jsem oproti původně plánované rešerši rozšířila sber dat i na další německojazyčné rezidentury, abych si vytvořila datovou bázi vhodnou ke komparaci. Samotnou databázi jsem strukturovala tak, aby byla vhodná ke komparaci s databází zveřejněnou Ústavem pro studium totalitních režimů – *Rekonstrukce rezidentur hlavní správy rozvědky (I. Správy SNB)*.¹⁶ Pod jeho taktovkou vznikla celá řada jak odborných studií, monografií, ale i dokumentačních projektů, mezi které patří například *Dějiny státobezpečnostních složek*, což jsou na sebe navazující projekty, zaměřené na rekonstrukci organizačního vývoje rozvědných a kontrarozvědných útvarů podřízených Ministerstvu vnitra (resp. Ministerstvu národní bezpečnosti), představení jejich zaměření, činností a personálního obsazení vedoucích funkcí jednotlivých operativních součástí, a to u centrálních i regionálních složek.¹⁷ Tato disertační práce si mimo jiné klade za cíl částečně doplnit údaje pro období, které databáze ÚSTRu nepokrývá.

Výzkum činnosti československé rozvědky v Berlíně vychází převážně z materiálů emitovaných touto tajnou službou, respektive z dalších zdrojů uložených v Archivu bezpečnostních složek (dále ABS). Kompletní seznam fondů je uveden v závěru práce, na tomto místě bych ale ráda představila ty, které byly pro mou disertační práci nejvýznamnější. Nejširše využitý byl fond Hlavní správy rozvědky SNB – I. správy SNB, respektive fond Hlavní správy rozvědky SNB – I. správy SNB – svazky, kde se nacházejí dokumenty týkající se jak historie rozvědky (v jejích různých vývojových stádiích)¹⁸ a plány (uskutečněné i pouhé návrhy) dalšího vývoje, tak dokumenty zachycující běžnou činnost jednotlivých součástí tajné služby. Oba

---

¹⁶ *Rekonstrukce rezidentur hlavní správy rozvědky (I. Správy SNB)* [online]. ÚSTR [cit. 2021-6-22]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/uvod/bezpecnostni-aparat-mv/#rezident00>

¹⁷ BÁRTA, Milan, Jan KALOUS, Libor SVOBODA a Jeguš SIVOŠ. *Dějiny státobezpečnostních složek v letech 1945–1953* [online]. ÚSTR [cit. 2021-6-22]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/projekty/dejiny-statobezpecnostnich-slozek-v-letech-1945-1953/> ; BÁRTA, Milan, Libor SVOBODA a Jerguš SIVOŠ. *Dějiny státobezpečnostních složek v letech 1953–1968* [online]. ÚSTR [cit. 2021-6-22]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/projekty/dejiny-statobezpecnostnich-slozek-v-letech-1953-68/>

¹⁸ ABS, f. I. S, kart. 100, Dokumenty k historii rozvědky 1945–1951.

fondy tedy zachycují velmi širokou škálu druhů archiválií, které se dělí do několika skupin (popsány v pořadí podle archivní pomůcky ABS)¹⁹:

Objektové svazky I. správy SNB (svazky řádu „1) – zde se nacházejí informace k zahraničním institucím, které Státní bezpečnost (dále StB) shromažďovala k „objektům“, tedy zahraničním institucím a osobám, ke kterým se snažila pomocí své agenturní sítě získat cestu. Jednalo se tedy o podkladové materiály rozvědky. Objektové svazky se ale netýkaly pouze institucí, které by byly dobovou terminologií označeny za nepřátelské, objektové svazky byly vedeny například i na vojenskou misi či ZÚ v Berlíně.²⁰

Dalším zdrojem jsou svazky vyřazených typů I. správy SNB (svazky řádu „2“) – z nich jsem konkrétně pracovala například s přehledy a charakteristikami kádrových příslušníků,²¹ přehledy zahraničních spojů,²² referátem o činnosti Správy Z²³ a podobně. Velmi stěžejní pro tuto disertační práci byly osobní svazky kádrových příslušníků I. správy SNB (svazky řádu „3“), což jsou složky těch příslušníků I. správy, u nichž StB předpokládala možnost výjezdu do zahraničí. Tyto svazky se nachází již zpravidla v digitalizované podobě, ovšem u převážné většiny z nich proběhla digitalizace dvojí – znamená to, že svazky byly filmovány a uchovávány ve formě mikrofilmů („fíší“), které nyní byly zdigitalizovány a zpřístupněny badatelům elektronicky. Svazky zaznamenávaly mimo průběh příprav na pobyt a výjezd samotný také kádrové posudky samotných pracovníků a jejich rodinných příslušníků (stávalo se, že vyjížděli spolu s manželkou). Jsou cenným pramenem pro sledování činnosti rezidentury.

V osobních svazcích tajných spolupracovníků (dále TS) I. správy SNB se nachází dokumentaci o osobě TS, jeho rozpracování, získání ke spolupráci, průběhu a výsledcích spolupráce a následně i jejím ukončení. V této práci pracuji především se

---

¹⁹ Vycházím z citované webové stránky a jejich podstránek. Viz: *Registrační a archivní protokoly bezpečnostních složek* [online]. ABS [cit. 2022-09-18]. Dostupné z: <https://www.abscr.cz/jmenne-evidence/protokoly/>

²⁰ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 10157;

ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 10158;

ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 10159.

²¹ ABS, f. I. S, reg. č. 20958.

²² ABS, f. I. S, reg. č. 20957.

²³ ABS, f. I. S, reg. č. 20967.

svazkem vedeným na Jiřího Plannera, který byl dle spisu ke spolupráci zavázán pod nátlakem. O tom vypovídají jak záznamy StB, tak i podpis spolupráce, který je součástí svazku.

Poslední jmenovanou, ale ne poslední co do významu, je operativní korespondence I. správy SNB. Ta se skládá z pošty, která byla zasílána z centrály na rezidenturu a naopak. Obsahuje tedy podrobný popis běžné agendy rezidentury, plány práce, hodnocení jejích pracovníků a další údaje, které se staly vodítkem pro rozšířený výzkum. Na základě operativní korespondence jsem zjistila názvy jednotlivých aktivních opatření (specializované akce rozvědky – viz dále). V počátcích sledovaného období je navíc i z operativní korespondence patrné, že ostatní rezidentury ještě nepůsobily – úkoly, které byly tajným spolupracovníkům v Berlíně zadávány, svým rozsahem pokrývaly celou SRN.²⁴ Vyjmenované prameny bohužel v 80. letech prošly skartací, včetně celé řady dokumentů, týkajících se právě Berlína. Je to patrné na záznamech o skartacích uchovaných ve fondu.

Vedle fondu I. S (I. S – svazky) existuje ještě celá řada dalších fondů, ze kterých jsem čerpala. Pro plány rozvědky to byl například fond Sekretariát Federálního ministerstva vnitra²⁵ a pro určení pobytu na rezidentuře fondy následující: fond Osobních evidenčních karet ABS pro identifikaci výjezdu a pro kariérní postup kádrových příslušníků a detaily z činnosti rezidentury fond Personální spisy příslušníků MV. Problematickým aspektem byla tematika rozděleného Německa a evidence zahraničního působení kádrových příslušníků. Primární řešerše této práce vycházela z osobních evidenčních karet (dále OEK) a jejich operativních příloh. Z ní je možné vyčíst zařazení daného pracovníka na centrále (tedy pozice, kterou vykonával při působení v ČSR), zařazení v legalizaci (I. záloze) či zahraničí (II. záloze). Právě poslední položka je z hlediska mé práce zásadní – uvádí se zde (přímo předdefinovanou kolonkou), na které z rezidentur pracovník působil. A Německo, kde ve sledovaném období postupně vznikly dvě rezidentury (Berlín a Frankfurt nad Mohanem) bývá často značeno jako Berlín, východní Berlín, západní Berlín, vojenská mise či východní nebo západní Německo. Nejedná se tedy vždy o specifikaci konkrétní rezidentury a je nutné takovou informaci ještě ověřit z dalších

---

²⁴ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 41224.

²⁵ ABS, f. A 2/3, i. j. 2156, Perspektivní plán čs. rozvědky (na období 1965–1970).

zdrojů. Nejjistější je nahlédnout do personálního svazku daného kádrového příslušníka.²⁶ V něm se většinou, mimo běžných dokumentů pořizovaných při vstupu do bezpečnostních složek, služebního postupu a zdravotní karty, objevují i průběžná hodnocení, která se vztahují i právě ke službě v zahraničí. Pro celkový přehled o služební kariéře příslušníka, jeho rodinných poměrech a zázemí se jedná o velmi nosný pramen.²⁷ Pro kontrolu správnosti údajů je stěžejní pracovat s životopisem a přehledem služebního postupu. Popis samotné činnosti a náplně práce (na rezidentuře) je však spíše vedlejším produktem a je třeba ji hledat v dalších pramenech. Těmi jsou zejména svazky zmíněného „řádu 3“. Pro ověření datace získané z výše zmíněných pramenů je vhodné pracovat také s kádrovými rozkazy náčelníka I. správy, které jsou uloženy ve stejnojmenném fondu v ABS.

Vzhledem k úzké personální provázanosti rezidentury rozvědky a obou diplomatických zastoupení Československa v Berlíně vycházím i z materiálů dostupných v Archivu Ministerstva zahraničních věcí (dále AMZV). Z něj jsem získala představu o rozsahu agendy obou diplomatických institucí, kterou museli ve svém krycím zaměstnání zpracovávat příslušníci rozvědky, a také se mi podařilo doplnit některé neúplné informace získané studiem v ABS, ověřit informace či upřesnit detaily. Další rozšiřující informace ke sledovaným osobám by bylo možné nalézt v Národním archivu a případně ve Vojenském ústředním archivu.

Vedle českých archivů jsem čerpala i ze zahraničních zdrojů, převážně amerických a německých, u kterých je ovšem omezení dané přístupností archivů – vzhledem k tomu, že se často jedná o archiválie dosud působících bezpečnostních složek, je nahlížení do nich omezené. Ruské archivy, které v citované publikaci zmiňuje Karel Kaplan, nejsou přístupné vůbec. Pracovala jsem s materiály, které byly zpřístupněny pomocí digitalizačních služeb. V případě CIA²⁸ to byly například dokumenty týkající se finanční podpory jednoho z „objektů“ sledovaného

---

²⁶ Valná většina je v současné době stále v papírové podobě, digitalizováno bylo minimum spisů, se kterými jsem se setkala. Rozsahem se jedná o spisy spíše obsáhlejší, ač je obtížné zobecňovat, u pracovníků rezidentury se spíše vyskytují spisy obsáhlejší, často přes 350 stran.

²⁷ Bližší rozbor personálního spisu jako pramene viz např.: TĚTHALOVÁ, Markéta. *Rezidentury Hlavní správy rozvědky v německy hovořících zemích v dochovaných dokumentech*. Marginalia Historica: časopis pro dějiny vzdělanosti a kultury. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2020, 9(2), 127–147.

²⁸ Central Intelligence Agency (Ústřední zpravodajská služba).

rozvědkou.²⁹ Vycházím i z materiálů, které po restrukturalizaci archivů zpřístupňuje Bundesarchiv. Pro snazší dohledatelnost pracuji s originálními názvy institucí, a kde je to možné, uvádím i instituci před sloučením, jako například u Der Bundesbeauftragte für die Unterlagen des Staatssicherheitsdienstes der ehemaligen Deutschen Demokratischen Republik (dále BStU).³⁰

Vzhledem k různorodému charakteru archivních materiálů, se kterými jsem pracovala, bych ráda specifikovala i číslování stránek, se kterým pracuji. Pokud se jedná o spis obsahující větší množství dokumentů, uvádím název dokumentu a pro lepší dohledatelnost stránkování celého spisu, nikoliv pouze citovaného dokumentu – v některých spisech totiž chybí rejstřík. Digitální spisy, které celkově nejsou paginované archivem a obsahují větší množství částečně proskartovaných dokumentů sebraných ze starších spisů, tedy s rozdílným stránkováním, odkazují číslem dle stránkování digitálního dokumentu a značím poznámkou „digi stránkování“. Při citování archivních dokumentů z provenience ABS, které jsou dostupné v elektronické spisovně, jsem při nejistém určení stránkování (dokument byl stránkovan původcem, archivářem i elektronicky) vycházela z doporučení pracovníků ABS a používala číslování z paginace archivářem.

Mimo archivní dokumenty patří mezi prameny, ze kterých jsem čerpala informace, i legislativní dokumenty a nejrůznější směrnice a předpisy. Nejintenzivněji jsem s nimi pracovala v kapitole věnované mezinárodní spolupráci bezpečnostních složek. Předkládaná disertační práce proto vychází, vedle pramenného výzkumu, z literatury věnované jak bezpečnostním složkám obecně, či některým specifickým případům, které souvisí s činností rozvědky v Berlíně a jejím zasazením do širšího

---

²⁹ *Declassified CIA file: Project LCPROWL – Amendment No. 2* [online]. CIA [cit. 2022-0809]. Dostupné z: https://www.cia.gov/readingroom/docs/LCPROWL%20%20%20VOL.%201_0036.pdf; *Research Aid: Cryptonyms and Terms in Declassified CIA Files* [online]. CIA [cit. 2022-08-09]. Dostupné z: <https://www.archives.gov/files/iwg/declassified-records/rg-263-cia-records/second-release-lexicon.pdf>

³⁰ Úřad spolkového pověřence pro materiály Státní bezpečnosti bývalé Německé demokratické republiky; BStU, Ministerium für Staatssicherheit (dále MfS), Zentrale Auswertungs- und Informationsgruppe (dále ZAIG) 1609, s. 1–5, Vorgänge in der Botschaft der ČSSR in der DDR, 6. November 1968. Info Nr. 1235/68. [online]. Stasi-Uterlagen Archiv [cit. 2022-4-9]. Dostupné z: <https://www.ddr-im-blick.de/jahrgaenge/jahrgang-1968/report/vorgaenge-in-der-botschaft-der-cssr-in-der-ddr/>

kontextu. V souvislosti s dějinami Německa jsem pracovala s třetím vydáním knihy Mary Fulbrook *A History of Germany 1918–2008: The Divided Nation*.³¹ Publikace byla sice v roce 2010 přeložena do češtiny, česká verze *Dějiny moderního Německa: od roku 1918 po současnost*,³² byť se jedná o předklad stejného vydání, neobsahuje všechny informace a je jazykově nepřesná.

Československou obnovu diplomatických vztahů, ovlivněnou bezprostřední válečnou zkušeností a do značné míry s sebou nesoucí pocit ohrožení a touhu se svým sousedem zúčtovat (protože emocionální zatížení nebylo malé) ilustruje výrok ministra informací Václava Kopeckého, „žralok nebude nikdy tak silný jako v minulosti.“ Ten použil Jaroslav Kučera jako název své knihy *Žralok nebude nikdy tak silný: československá zahraniční politika vůči Německu 1945–1948*, v níž popisuje československou zahraniční politiku v období třetí republiky. Bere v potaz mezinárodní situaci, faktické postavení Československa, události odsunu i pokusy o poválečné vyrovnání. Je až příznačné, že publikace původně vyšla německy a do češtiny byla přeložena až později.³³ Dalším autorem, který se věnuje diplomacii je Jindřich Dejmek, z jehož publikace přibližují jak fungování MZV, tak jednotlivé osobnosti diplomacie. Zejména díky jeho dvoudílné knize *Diplomacie Československa*³⁴ jsem mohla blíže popsat jednotlivé diplomaty působící v Berlíně. Další informace, například o vývoji a obsazení zastupitelských úřadů jsem čerpala z Dejmekovy publikace *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 až 1992): vybrané kapitoly z dějin československé zahraniční politiky*³⁵ a webových

---

³¹ FULBROOK, Mary. *A History of Germany 1918–2008: The Divided Nation*. 3rd. ed. Chicester: Wiley-Blackwell, 2009.

³² FULBROOK, Mary. *Dějiny moderního Německa: od roku 1918 po současnost*. Přeložila Eva PRÁŠKOVÁ. Praha: Grada Publishing, 2010.

³³ KUČERA, Jaroslav. *Žralok nebude nikdy tak silný: československá zahraniční politika vůči Německu 1945–1948*. Praha: Argo, 2005. Historické myšlení, s. 9.

³⁴ DEJMEK, Jindřich. *Diplomacie Československa. Díl I., Nástin dějin ministerstva zahraničních věcí a diplomacie (1918–1992)*. Praha: Academia, 2012;

DEJMEK, Jindřich. *Diplomacie Československa. Díl II., Biografický slovník československých diplomatů (1918–1992)*. Praha: Academia, 2013.

³⁵ DEJMEK, Jindřich. *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 až 1992): vybrané kapitoly z dějin československé zahraniční politiky*. Praha: CEP – Centrum pro ekonomiku a politiku, 2002.

stránek MZV, které ve své sekci věnované historii zastupitelských úřadů v Německu čerpají jak z Dejmkových publikací, tak z informací, které autor nepublikoval jinde.³⁶

Přímo dějinám Státní bezpečnosti a tajným službám se věnuje několik autorů, kteří publikovali celou řadu prací – vybírám tedy ty, se kterými výsledky svého výzkumu konzultuji nejintenzivněji: Během psaní mé práce vyšla publikace, která teoreticky pokrývá fungování celé rozvědky v období od vzniku Československa do pádu komunistického režimu. Jiřina Dvořáková prošla nesmírné množství dostupných pramenů, které porovnála s již existující literaturou. Výsledky svého bádání prezentovala v knize *Historie a vývoj československého civilního zpravodajství se zaměřením na rozvědku: 1919–1990*,³⁷ kterou navázala na svou starší práci (viz dále). Problematické u publikace shledávám, že se Dvořáková neodkazuje ke konkrétním stranám v materiálech, ze kterých čerpá, respektive ke stranám archivních pramenů, i když kontrolou v archivu jsem zjistila, že se v některých případech jedná o konkrétní místo v dokumentu. Je to, oproti jejím jiným publikacím, kvalitativní pokles, přesto je práce pro celkový přehled o dějinách civilní rozvědky stěžejní. Pozitivně hodnotím rozsáhlou pramennou přílohu. Podobnou přiložila Dvořáková i ke své starší knize *Státní bezpečnost v letech 1945–1953: (organizační vývoj zpravodajských a státně bezpečnostních složek)*.³⁸ Dalším dílem, ze kterého čerpám, je publikace Karla Kaplana *Nebezpečná bezpečnost: Státní bezpečnost 1948–1956*,³⁹ o níž se opírají i výše citovaní autoři. Kaplan zde detailně popisuje vývoj a fungování StB, přičemž pro tuto práci je stěžejní popis působení sovětských poradců. Vítězslav Sommer ve svém článku věnovaném Karlu Kaplanovi napsal, že je „kronikářem komunistického Československa“ a vyzdvihl jeho neoddiskutovatelný přínos pro zpracování československých dějin, zároveň ale upozornil na to, že spíše

---

³⁶ *Diplomatická zastoupení v Německu. Historický přehled* [online]. Ministerstvo zahraničních věcí České republiky [cit. 2016-02-28]. Dostupné z:

http://www.mzv.cz/berlin/cz/o_velvyslanectvi/historie_naseho_zastoupeni_v_nemecku/diplomaticka_zastoupeni_v_nemecku.html

³⁷ DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Historie a vývoj československého civilního zpravodajství se zaměřením na rozvědku*. Praha: ÚZSI, 2015.

³⁸ DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Státní bezpečnost v letech 1945–1953: (organizační vývoj zpravodajských a státně bezpečnostních složek)*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2007. Sešity Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu.

³⁹ KAPLAN, Karel. *Nebezpečná bezpečnost: státní bezpečnost 1948–1956*. Brno: Doplněk, 1999.

nechává promlouvat prameny, než že by je přímo analyzoval.⁴⁰ Kaplanův pozitivistický přístup ale může i dnes být opěrným bodem pro další bádání.

K organizačnímu vývoji rozvědného aparátu lze zmínit nejen publikace Dvořákové, ale i kolektiv polských autorů,⁴¹ kteří v knize *Aparaty centralne służb wywiadu cywilnego Układu Warszawskiego jako wyspecjalizowane struktury państwa 1944–1991* zpracovali vývoj československé rozvědky a porovnali jej s ostatními zeměmi Varšavské smlouvy. Na dvaceti stranách stručně, ale výstižně a přehledně popisují vývoj od konce druhé světové války až do roku 1991. Jejich práce, stejně jako starší text Jiřiny Dvořákové, jsou limitovány omezeným přístupem k pramenné základně. Korekce se objevují v novějších studiích, například první tři roky existence rozvědky popisuje slovenský historik Matej Medvecký ve své studii *K počiatkom československej rozviedky*.⁴² Přehled věnovaný letům 1953–1989 nabízí Pavel Žáček, který je mimo jiné autorem úvodní studie v *Biografickém slovníku náčelníků operativních správ Státní bezpečnosti v letech 1953–1989*.⁴³

Zmíněná studie Medveckého je jedna z mála prací, která se věnuje letům 1945 až 1948, které většinová literatura týkající se vývoje rozvědky opomíjí, respektive jen stručně shrnuje (je to způsobeno dřívější špatnou dostupností pramenů, ale i malým významem, co se činnosti rozvědky týče). Mimo jiné zde jmenuje i Zdeňka Tomana, kterému se do současné chvíle nevěnuje žádná samostatná monografie, přesto na něj, vzhledem k postavení, narážíme v pracích některých českých a slovenských historiků. Nejobsáhleji o Tomanovi píše právě Matej Medvecký a dále František Hanzlík, který Tomana zmiňuje ve své publikaci *Případ kpt. Adolf Püchler: (svědectví agenta OBZ o nelegálním získávání financí zpravodajskou službou ministerstva vnitra v letech*

---

⁴⁰ SOMMER, Vítězslav. *Kronikář komunistického Československa: Karel Kaplan a studium soudobých dějin*. In: Soudobé dějiny. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, roč. 15, 2(2008), s. 341–356.

⁴¹ PIOTROWSKI, Paweł, Jan LARECKI a Leszek PAWLIKOWITCZ. *Aparaty centralne służb wywiadu cywilnego Układu Warszawskiego jako wyspecjalizowane struktury państwa 1944–1991*. Rzeszów: Wydawnictwo Koraw, 2015, s. 40–63.

⁴² MEDVECKÝ, Matej. *K počiatkom československej rozviedky*. In: Pamäť národa / Bratislava, Ústav pamäti národa 2012, 8, č. 1, s. 18–32, fot. ISSN:1336-6297.

⁴³ ŽÁČEK, Pavel. *Rozvědka*. In: BÁRTA, Milan, Jan KALOUS, Daniel POVOLNÝ, Jerguš SIVOŠ a Pavel ŽÁČEK. *Biografický slovník náčelníků operativních správ Státní bezpečnosti v letech 1953–1989*. Praha, 2017, s. 53–92.

1946–1947).⁴⁴ Rozebírá zde povahu Tomanova podílu na nelegálním financování rozvědky. Podrobnosti Tomanova působení v rozvědce popisuje i Jiřina Dvořáková (viz výše). Mimo to o Tomanovi například několikrát hovoří Jan Kalous, ve své monografii o Štěpánu Plačkovi,⁴⁵ který se se Zdeňkem Tomanem ve vrcholné fázi své kariéry potýkal. Řadu odkazů čtenář najde i u Karla Kaplana v jeho poslední monografii *Protistátní bezpečnost: 1945–1948: historie vzniku a působení StB jako mocenského nástroje KSČ*,⁴⁶ přímo Tomanovi se ovšem Kaplan nevěnuje. Tomana⁴⁷ a některé případy související s činností rozvědky v západním Německu zmiňuje také publicista a spisovatel Karel Pacner, který se problematice bezpečnostních složek věnuje ve větším počtu populárně-naučných publikací.⁴⁸ Ty bývají nakladateli prezentovány jako literatura faktu, ale nelze k nim přistupovat stejně, jako k vědeckým publikacím: neprochází recenzním řízením, nemají klasický poznámkový aparát, není možné si ověřit uvedené údaje, a hlavně autor klade důraz na populární stránku publikace a uvedeným informacím chybí patřičný kontext. V některých případech jsem ale uvedená jména využila jako „odrazový můstek“ pro archivní rešerši.⁴⁹

Období padesátých let jsem konzultovala nejen s literaturou zmíněnou výše, ale i s knihou Prokopa Tomka *Život a doba ministra Rudolfa Baráka*.⁵⁰ Tomkova práce

---

⁴⁴ HANZLÍK, František. *Případ kpt. Adolf Püchler: (svědectví agenta OBZ o nelegálním získávání financí zpravodajskou službou ministerstva vnitra v letech 1946-1947)*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2006. Svědectví (Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu), s. 168-170.

⁴⁵ KALOUS, Jan. *Štěpán Plaček: život zpravodajského fanatika ve službách KSČ*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2010.

⁴⁶ KAPLAN, Karel. *Protistátní bezpečnost: 1945–1948: historie vzniku a působení StB jako mocenského nástroje KSČ*. Praha: Plus, 2015.

⁴⁷ Dále se Tomana dotýká řada publicistických článků (ovšem rozdílné kvality) je vzhledem k filmovému zpracování dostatek. V *Securitas Imperii* je stručně popsán příběh Tomanova syna. Paradoxně tak jeho životní příběh nekomplexněji popisuje sumarizační článek na české mutaci Wikipedie, online encyklopedie, do které může de facto přispívat každý, a která, ač na úskalí s tím spojená, získává nejen na popularitě, ale i na významu. Viz: SLANINA, Josef. *Akce „TOMAN“*. In: *Securitas imperii. Sborník k problematice bezpečnostních služeb*. Praha: Vydavatelství a nakladatelství MV ČR 1, (1994,) s. 120–127;

Zdeněk Toman. Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001 [cit. 2021-8-9]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Zden%C4%9Bk_Toman

⁴⁸ PACNER, Karel. *Československo ve zvláštních službách: pohledy do historie československých výzvědných služeb 1914-1989. Díl III, 1945–1961*. Praha: Themis, 2002.

⁴⁹ Výsledkem byly osoby pracující pro ZS/GŠ, nikoliv civilní rozvědku.

⁵⁰ TOMEK, Prokop. *Život a doba ministra Rudolfa Baráka*. Praha: Vyšehrad, 2009.

s prameny a preciznost, s jakou monografií zpracoval, mi byly inspirací při vlastní tvorbě. Vycházela jsem mimo jiné i z další jeho publikace *Československá redakce Radio Free Europe: historie a vliv na československé dějiny*,⁵¹ která mi pomohla uvést do kontextu příběh Jiřího Plannera.

V kapitole věnované spolupráci bezpečnostních složek jsem informace získané z archivních dokumentů srovnávala s informacemi ze studie Kláry Horalíkové *Počátky spolupráce bezpečnostních aparátů NDR a ČSR*.⁵² Pokud bych ve svém výzkumu pokračovala i dále, do období mladšího, než je rok 1968, rozhodně bych poznatky konzultovala s knihou *Kooperation und Kontrolle. Die Arbeit der STASI-Operativgruppen im sozialistischen Ausland* Chritanna Domnitze, který se věnoval činnosti STASI v socialistických zemích, tedy i v Československu.⁵³

Při práci nad nejmladší částí sledovaného období, dobou pražského jara, jsem pracovala s publikací *Československá rozvědka a pražské jaro*,⁵⁴ ve které popisují změny v rozvědce před okupací ze srpna 1968 a věnují se částečně i emigraci Ladislava Bittmana. Strukturální dopady jeho útěku na rozvědku popsal Michal Miklovič ve své studii o reorganizaci rozvědky v roce 1969.⁵⁵

Ve své disertaci záměrně nevěnuji bližší pozornost vývoji využití operativní techniky, což je téma velmi dobře zpracované v knize Daniela Povolného *Operativní technika v rukou StB*.⁵⁶ Další informace, související již konkrétně s vývojem nejen technickým, ale byrokratickým, můžeme sledovat ve směrnících, které StB v souvislosti s operativní technikou vydávala.⁵⁷

---

⁵¹ TOMEK, Prokop. *Československá redakce Radio Free Europe: historie a vliv na československé dějiny*. Praha: Academia, 2015.

⁵² HORALÍKOVÁ, Klára. *Počátky spolupráce bezpečnostních aparátů NDR a ČSR*. In: *Securitas Imperii*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2006, č. 14, s. 210–235.

⁵³ DOMNITZ, Christian. *Kooperation und Kontrolle. Die Arbeit der STASI-Operativgruppen im sozialistischen Ausland*, Göttingen 2016.

⁵⁴ KANÁK, Petr, Jiřina DVOŘÁKOVÁ a Zdeňka JUROVÁ. *Československá rozvědka a pražské jaro*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2016.

⁵⁵ MIKLOVIČ, Michal. *Reorganizácia rozvedky v roku 1969*. In: *Paměť a dějiny*. Revue pro studium totalitních režimů. 6, č. 3, (2012), s. 91–98.

⁵⁶ POVOLNÝ, Daniel. *Operativní technika v rukou StB*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2001.

⁵⁷ *Směrnice k činnosti zpravodajské techniky* [online]. ÚSTR [cit. 2021-8-29]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/uvod/rozkazy-smernice/smernice-k-cinnosti-zpravodajske-techniky/>

Popularizace tématu tajných služeb přeje i vzniku projektů, které některé z informací prezentují online. Kromě databází zveřejněných ÚSTRem je to pak projekt *ibadatelna.cz*, který spoluvytváří Platforma evropské paměti a svědomí a Centrum pro dokumentaci totalitních režimů.⁵⁸ To se stejně jako ÚSTR spíše orientuje na dějiny novější, ale některými svými slovníkovými hesly zasahuje i do období před rokem 1968. Na rozdíl od obsáhlých monografií přináší jednoduchý přehled, kdy například sleduje vývoj jednotlivých odborů včetně jejich personálního obsazení, a nikoliv politického zpravodajství jako celku, který je sice také zachycuje, ale jasně nezobrazí na jednom místě. Jako příklad uvádím odkaz na „germánský“ odbor, který měl na starosti řízení rezidentury v Berlíně.⁵⁹

Posledně bych chtěla upozornit na *Výběrovou bibliografii k dějinám bezpečnostních složek na území Československa v letech 1918–1991*, kterou vydali a aktualizují Luboš Kokeš a David Hubený.⁶⁰

---

⁵⁸ *Československá rozvědka (1953–1990)*, [online]. Centrum pro dokumentaci totalitních režimů [cit. 2019-08-08]. Dostupné z: https://www.ibadatelna.cz/data/I_sprava_SNB.html

⁵⁹ *37. odbor I. správy* [online]. Centrum pro dokumentaci totalitních režimů [cit. 2022-08-12]. Dostupné z: <https://ibadatelna.cz/cs/slovník/37-odbor-I-spravy>

⁶⁰ HUBENÝ, David a LUBOŠ KOKEŠ. *Výběrová bibliografie K DĚJINÁM BEZPEČNOSTNÍCH SLOŽEK na území Československa v letech 1918–1991* [online]. Národní archiv České republiky [cit. 2022-09-28]. Dostupné z: <https://www.nacr.cz/verejnost/badatelna/digitalni-badatelna/bibliografie-k-dejinam-bezpecnostnich-slozek>

2. Československá politika vůči Německu

2.1. (Po)válečné formování čs. postoje

Česko(slovensko)-německé vztahy hrály v zahraniční politice významnou roli již od počátku samostatného státu v roce 1918. Snaha o regulaci vztahů se západním sousedem se projevovala i v aktivní středoevropské politice zaměřené na menší státy.⁶¹ Edvard Beneš formoval československý postoj k Německu a Němcům již jako ministr zahraničí, později jako prezident a prezident v exilu. Konec druhé světové války s sebou přinesl faktický konec hitlerovské Třetí říše a tím i Protektorátu Čechy a Morava, ale neobnovil ihned vzájemné diplomatické vztahy tak, jak je známe dnes. Suverénní německý stát po válce neexistoval, jeho území bylo pod okupační správou vítězných mocností a před vznikem východního a západního Německa v roce 1949 neexistovala samostatná zahraniční politika. V počáteční době bylo také nedostačující diplomatické zastoupení – vznikly sice československá vojenská mise při spojenecké kontrolní radě, respektive zastupitelský úřad ve východním Berlíně, ale jejich vývoj, jak bude patrné na dalších řádcích, ovlivnila jak mezinárodně-politická situace, tak dění na domácí československé půdě. Mluvit o nich, stejně jako o zahraniční politice ČSR, je v souvislosti s činností rozvědky zásadní, protože diplomatické mise a konzuláty byly často prostorem, který legalizoval činnost příslušníků rozvědky. Ti pod krytím zaměstnaneckého poměru na ambasádě (misi) vykonávali rozvědnou činnost. V této kapitole tak přibližují zahraničně politickou a personální situaci jak na ministerstvu, tak na obou diplomatických misích. Nevěnuji zde pozornost konzulárnímu zastoupení v Německu, ačkoliv konzuláty (konzul nemá na rozdíl od velvyslance diplomatický statut, velvyslanec je nejvyšší reprezentant dané země) v dalších německých městech vznikaly, ale jejich činnost sleduji ve statistickém porovnání v kapitole Berlín v kontextu německojazyčných rezidentur.

Situace na Ministerstvu zahraničních věcí (dále MZV) přímo souvisí s vývojem rozvědky, protože ta potřebovala využívat diplomatických prostředků (zejména pošty) a její vedení velmi (zpočátku Zdeněk Toman) velmi tlačilo na to, aby na konzulátech byli komunisté. Chtěl, aby na každý konzulát byl dosazen alespoň

---

⁶¹ DEJMEK, Jindřich. *Československo, jeho sousedé a velmoci...*, s. 45–46.

jeden komunista. Kritériem výběru měla být spolehlivost a inteligence především. Praxe a vzdělání šly stranou. Situaci (na jaře 1947) líčil dokonce tak, že „vlivní činitelé jednotlivých velvyslanectví konzulátů jsou nepřáteli republiky a pracují proti nám“⁶² (myšleno komunistům).

Vztah obnoveného Československa ke svému západnímu sousedovi, se formoval již mnohem dříve a byl ovlivněn celou řadou faktorů: ČSR, stejně jako další evropské státy, spatřovala svou budoucnost v přechodu od kapitalistické společnosti a politiky ke společnosti a politice založené na spravedlivějších a netřídních základech. Beneš cílil na přerod politické demokracie v demokracii sociální a hospodářskou⁶³ a předpokládal, že se mu podaří stát na hraně vlivu mezi Východem a Západem. Košický vládní program, zákaz existence pravicových politických stran a následné odmítnutí Marshallova plánu ovšem jasně ukazují, že se jednalo o politiku nakloněnou východním směrem. Ostatně ani vítězné velmoci nezpochybňovaly, že sféry vlivu budou určeny podle klíče osvobození, tedy nikdo nerozporoval vliv Sovětského svazu ve východní Evropě. Velká Británie a Francie již před válkou deklarovaly, že zde nemají velkých zájmů, a Spojené státy americké je neměly historicky nikdy. Československá závislost na SSSR se od roku 1945 jen prohlubovala.⁶⁴

Nutno podotknout, že tehdejší situace neodrážela pouze geografickou blízkost SSSR, bezprostřední zkušenost s okupací, ale i neutěšenou sociální situaci 30. let, ve které se českoslovenští komunisté etablovali jako státotvorná strana. Právě řešení sociálních omylů a národnostní homogenizaci se jim podařilo vtělit do Košického vládního programu.⁶⁵ Komunisté navíc po válce ve vztahu k sudetským Němcům nevystupovali internacionálně, ale nacionalisticky (s výjimkou prokazatelných antifacistů). To a eminentní vztah k SSSR jako garantovi míru vedlo v roce 1946 k vítězství KSČ ve volbách do Ústavodárného národního shromáždění. V obnoveném

---

⁶² MEDVECKÝ, Matej. *K počiatkom československej rozviedky...*, s. 28–29.

⁶³ KUČERA, Jaroslav. *Žralok nebude nikdy tak silný...*, s. 18–19.

⁶⁴ RYCHLÍK, Jan. *Československo v období socialismu 1945–1989*. Praha: Vyšehrad, 2020, s. 43.

⁶⁵ BRENNER, Christiane. *Mezi Východem a Západem: české politické diskurzy 1945–1948*. Přeložila Blanka PSCHIEDTOVÁ. Praha: Argo, 2015, s. 12.

parlamentu tak měla radikální levice většinu. Tvořili ji komunisté, spolu se sociální demokracií, jejíž část byla spolupráci s KSČ nakloněna.⁶⁶

Vliv komunistické strany se naplno projevil již během války, kdy jedno ze dvou exilových center vzniklo právě v Moskvě. Stalin využil toho, že v roce 1938 kritizoval Mnichovskou dohodu a jako jediný z lídrů velmocí souhlasil s uzavřením spojenecké smlouvy s ČSR, a garantoval tak jeho kontinuitu a poválečnou bezpečnost. Moskevská smlouva z prosince 1943 je faktickou výhrou komunistického exilu, ačkoliv ji vítala obě politická centra, zejména díky Stalinovu definitivnímu souhlasu s poválečným vysídlením Němců z Československa. Smlouva byla uzavřena na dlouhých 20 let a představovala hospodářsko-vojensko-politický pakt. Beneš předpokládal, že Stalinovi bude stačit Československo, které je SSSR v zahraniční politice příznivě nakloněné, ovšem záležitosti vnitřní politiky zůstanou výsostnou otázkou obnoveného státu. Ostatně součástí smlouvy byla i klauzule o nevměšování se.⁶⁷

Nezájem západních velmocí o střední Evropu, vnitropolitické změny v samotném Československu a sílící vliv komunistů, vedly k oslabení mocenských pozic demokratických sil. Československo se pro Američany navíc nejevilo jako spolehlivý partner. Předělem byla řeč státního tajemníka Byrnesa, který v srpnu 1946 oznámil americký obrat od politiky vnímající Německo jako poraženého nepřítele k přístupu budování možného spojení. Podobný obrat nastal i v britské politice.⁶⁸ Ještě předtím ale Velká trojka na Postupimské konferenci schválila transfer německý mluvícího obyvatelstva z území Československa a Polska (oba státy se na požadavcích vůči Německu v mnohém shodovaly)⁶⁹, a de facto tak legalizovala již probíhající tzv. divoký odsun.

Československý pohled na Německo a Němce byl v poválečném období do značné míry formován strachem z opětovného vzestupu, reparacemi a právě

---

⁶⁶ KUČERA, Jaroslav. *Žralok nebude nikdy tak silný...*, s. 21.

⁶⁷ Tamtéž, s. 23–24.

⁶⁸ Tamtéž, s. 26–27.

⁶⁹ Československo se s Polskem shodli na kolektivní vině všech odsunutých Němců a také na požadavku, aby jednotné Německo bylo pod spojeneckou kontrolou. Viz: DEJMEK, Jindřich. *Československo, jeho sousedé a velmoci...*, s. 62.

odsunem.⁷⁰ Postavení obyvatelstva považovaného za Němce⁷¹ bylo definováno zejména pomocí prezidentských dekretů: dekret o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů⁷², ze dne 19. května 1945. Dekret měl působit rehabilitačně a restitučně, zneplatňoval majetkové převody a majetkově-právní ujednání uzavřená po 29. září 1939, pokud byla uzavřena „pod tlakem okupace nebo národní, rasové nebo politické persekuce“.⁷³ Fakticky ovšem nepřišel následný dekret, který měl tyto převody upravit. Je také důležité zdůraznit, že k zneplatnění právních úkonů se nepřistupovalo z úřední povinnosti, takže českoslovenští občané, kteří uschovali majetek svým židovským známým a tito se o něj nepřihlásili, si jej mohli ponechat.⁷⁴ Dále dekret č. 5/1945 vedl k tomu, že osoby německé národnosti byly v podnicích nahrazeny tzv. národními správci. Národní správa se týkala i osob, které byly považovány za „národně nespolehlivé“.⁷⁵

Definitivní zabavení majetku vlastněného Němci, Maďary, kolaboranty a národně nespolehlivými osobami přišlo na základě dekretu č. 108/1945 Sb.⁷⁶ Ještě

---

⁷⁰ Podle Jindřicha Dejmka byla z hlediska československo-německých vztahů nejdůležitější XIII. hlava postupimských usnesení, která schválila transfer Němců z ČSR, Polska a Maďarska. Viz: *DEJMEK, Jindřich. Československo, jeho sousedé a velmoc...*, s. 62.

⁷¹ Současná česká historiografie zdůrazňuje rozdíl mezi označováním vysídleného (vyhnaného) obyvatelstva termínem „Němci“ a „obyvatelstvo považované za Němce“. Naráží tak na fakt, že v rámci odsunu byla vysídlena řada obyvatel, kterým byla německá národnost přiřknuta shora, či se jich tato definice dotýkala pouze částečně nebo vůbec. Za Němce byli označováni lidé, kteří mluvili hlavně německy, bez rozlišení toho, zda pocházejí například ze smíšeného manželství, nebo zda se jedná třeba o občany s rakouskými kořeny. Československé autority se tak zachovaly podobně, jako když Norimberské zákony označovaly, kdo je a kdo není Žid. Považuji za důležité vyzdvihnout fakt, že termín národnost je čistě individuálního charakteru a jejím ad hoc označením dochází k diskriminaci těch, kteří cítí národnost dvojí, nebo jsou národnostně indiferentní.

⁷² *Dekret č. 5/1945 Sb. Dekret presidenta republiky o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů.* [online]. Částka 4 (23. 5. 1945) [cit. 2021-6-22]. Dostupné také z: <https://www.psp.cz/docs/laws/dek/51945.html>

⁷³ Tamtéž.

⁷⁴ *Dekret č. 27/1945 Sb. Dekret presidenta republiky o jednotném řízení vnitřního osídlení.* [online]. Částka 13 (19. 7. 1945) [cit. 2021-6-22]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/docs/laws/dek/271945.html>

⁷⁵ *Dekret č. 5/1945 Sb...*

⁷⁶ *Dekret č. 108/1945 Sb. Dekret presidenta republiky o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy.* [online]. Částka 27 (7. 4. 1949) [cit. 2021-6-22]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/docs/laws/dek/1081945.html>

předtím byla na základě dekretu č. 12/1945 Sb. zkonfiskována zemědělská půda. Dekret také upravoval definici národnosti, kdy za osoby německé nebo maďarské národnosti považoval ty, kteří se ke zmíněným národnostem přihlásili při sčítáních lidu po roce 1929 nebo se stali členy národních skupin či politických stran.⁷⁷

Dekrety č. 27 a 28/1945 Sb. definovaly, jak bude zabavená půda (znovu) osídlena a přerozdělena, ačkoliv oblast Sudet nebyla původně většinově obývána slovanským obyvatelstvem, dekret tedy stojí na nepravdivém základu.⁷⁸

Aby mohli být lidé odsunuti, bylo potřeba zbavit je československého občanství. To proběhlo podle dekretu č. 33/1945 Sb. V řadě případů byl odsun upřednostněn i nad potrestáním dle tzv. velkého retribučního dekretu (dekret č. 16/1945 Sb.).

Československé excesivní vysídlení německy mluvícího obyvatelstva a postavení druhořadého občana těch, kteří směli zůstat, korespondovalo se zahraniční politikou. Jako destinace odsunu byly zpočátku vybrány zejména německé a rakouské sektory, které měla pod okupační správou sovětská armáda, celkově převažuje počet obyvatel odsunutých do americké zóny.⁷⁹ Odsunem však československý zájem o své někdejší obyvatele nekončil – civilní rozvědka jim věnovala, jak bude patrné z dalších kapitol, značnou pozornost.

Jaroslav Kučera zmiňuje Benešovo přání nezatížit budoucí vztah mezi Československem a Německem, navzdory kterému postupovaly poválečné vlády podle tvrdšího kurzu a prezident musel v některých otázkách (např. majetek odsunutých Němců) opakovaně ustoupit.⁸⁰ Ač tedy výše zmíněné dekrety nesou Benešovo jméno, jsou převážně dílem vlády, která je prezidentovi předkládala

---

⁷⁷ Dekret č. 12/1945 Sb. Dekret presidenta republiky o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa. [online]. Částka 7 (23. 6. 1945) [cit. 2021-6-22]. Dostupné také z:

<https://www.psp.cz/docs/laws/dek/121945.html>

⁷⁸ Dekret č. 27/1945 Sb....

⁷⁹ Převážná většina z více než 1,5 milionu lidí, kteří putovali do americké zóny, byla odsunuta do Bavorska. Sovětská zóna přijala 800 tis. uprchlíků. Celkově počet odsunutých/vyhnaných Němců převyšuje 2,5 milionu. Viz více: STANĚK, Tomáš. *Odsun Němců z Československa 1945–1947*. Praha: Naše vojsko, 1991.

⁸⁰ KUČERA, Jaroslav. *Žralok nebude nikdy tak silný...*, s. 36.

k podpisu. Jeho vliv na zahraniční politiku od jara 1945 značně oslabil. Tón udávala vláda Národní fronty, domluvená již na moskevských jednáních. Benjamin Frommer zdůrazňuje, že odsun podporovala i nejsilnější KSČ, která v meziválečném období paradoxně získávala podporu i mezi národnostními menšinami. Její odklon k národnostnímu státu Čechů a Slováků byl ve shodě s programem dalších českých stran Národní fronty: Československé sociální demokracie (dále ČSSD), Československé strany národně socialistické (dále ČSNS) a Československé strany lidové (dále ČSL).⁸¹

Kučera sice upozorňuje na to, že Beneš měl jistý neformální vliv díky blízkému vztahu s ministrem zahraničních věcí Janem Masarykem, ten ovšem reálně příliš neuplatňoval. Zahraniční politiku (a personální obsazení MZV) tak formovala vláda, respektive státní tajemník Vladimír Clementis, často zastupující Masaryka na zasedáních.⁸² Komunisté měli díky němu výrazný vliv na přípravu dokumentů týkajících se politiky vůči Německu, nutné je ale podotknout, že vláda je schvalovala bez výhrad.⁸³ Plnému rozvinutí vlivu KSČ ovšem bránilo působení generálního sekretariátu ministerstva, v čele s Arnoštem Heidrichem.⁸⁴ Právní sekci MZV řídil jurista Zdeněk Procházka (měl zkušenosti z podobné pozice v exilu v Londýně), oddělení VI/4, připravující mírové smlouvy, vedl Ladislav Hynko. Agenda pro mírovou konferenci s Německem spadala pod zvláštní oddělení „M“, v jehož čele stál Vavro Hajdů, blízký přítel Clementise. Zmíněné přípravy se týkaly jak mírové konference s Německem, tak pařížské reparační konference. Hajdů se obou i osobně účastnil.⁸⁵

---

⁸¹ FROMMER, Benjamin. *Národní očista: retribuce v poválečném Československu*. Praha: Academia, 2010, s. 55–56.

⁸² KUČERA, Jaroslav. *Žralok nebude nikdy tak silný...*, s. 37.

⁸³ V červenci roku 1946 vystřídal sociálního demokrata Zdeňka Fierlingera v čele vlády Národní fronty komunistu Klement Gottwald.

⁸⁴ Podle Jindřicha Dejmka to byl právě Heidrich, kdo se zasadil o to, aby MZV zůstalo „baštou demokratů“, ačkoliv Clementisovi přiznává značný vliv. Viz DEJMEK, Jindřich. *Diplomacie Československa. Díl I...*, s. 119–120;

DEJMEK, Jindřich. *Ministr zahraničních věcí Vladimír Clementis, jeho úřad a jeho diplomaté: (příspěvek k problému formování diplomacie komunistického Československa v letech 1948-1949)*. In: Historický časopis Historického ústavu Slovenskej akadémie vied. Bratislava: Historický ústav SAV 58, č. 3, (2010), s. 497.

⁸⁵ DEJMEK, Jindřich. *Diplomacie Československa. Díl II...*, s. 339.

Finální možnost prezentovat československé požadavky (reparace, zákaz sdružování vysídlelců a další) nastala v Londýně, na konferenci konané v roce 1947. Prezentované memorandum připravovalo půdu pro podpis finální mírové smlouvy s Německem, Jan Masaryk však celkový výsledek konference hodnotil jako zklamání: československá politika podnikla maximum, ale podle Jaroslava Kučery neexistuje ani doklad, že by dokázali o svých požadavcích jednat alespoň se svými sovětskými spojenci, premiér Gottwald se dokonce pokusil přesvědčit vládu, že zastávat sovětské stanovisko bude výhodné i „naslepo“.⁸⁶

Výsledky jednání nebyly pro ČSR dostačující, získalo nižší reparace než požadovalo, a neuspělo se svým požadavkem zákazu organizování se vyhnanců. Jejich sdružování a vznik podpůrných kulturních a politických organizací v americké zóně sledovali českoslovenští diplomaté se značným znepokojením, stejně jako možnost vzniku dvou německých států.⁸⁷ Ruku v ruce s tím razantně odmítali možnost návratu vysídlelců či náhradu za zabavené majetky. Postoj západních spojenců i postoj vlastní je ještě více přibližovaly politice orientované na SSSR.⁸⁸ Není tedy bez zajímavosti, že ani blízké vztahy s Moskvou nedokázaly zaručit větší informovanost a Československo tak ve velké míře získávalo důležité informace o jednáních velmocí až ve chvíli, kdy byly zveřejněny.⁸⁹

Československá neinformovanost a nutnost čerpat pouze z oficiálních zdrojů pramenila částečně z toho, že obnovený stát měl na německém území nedostačující diplomatické zastoupení a rozvědná služba potřebovala nutnou restrukturalizaci (a doplnění lidských zdrojů). Zastupitelský úřad zpočátku nevznikl ani v jedné ze čtyř okupačních zón.⁹⁰ Prvním zastoupením československého státu tak byla

---

⁸⁶ KUČERA, Jaroslav. *Žralok nebude nikdy tak silný...*, s. 36–42.

⁸⁷ Svě znepokojení a znepokojení MZV o tom vyjádřil Vladimír Clementis. Viz CLEMENTIS, Vladimír. *Statement made by Dr V. Clementis before the foreign affairs committee of the constituent national assembly on december 2, 1947 on the subject of Germany*. Orbo, 1945.

⁸⁸ DEJMEK, Jindřich. *Československo, jeho sousedé a velmoci...*, s. 64–65.

Zároveň již od poloviny roku 1947 se s nástupem studené války začala Benešova a Masarykova politika „mostu“ mezi východem a západem projevovat jako neudržitelná. Viz: DEJMEK, Jindřich. *Diplomacie Československa. Díl I...*, s. 124.

⁸⁹ KUČERA, Jaroslav. *Žralok nebude nikdy tak silný...*, s. 36–42.

⁹⁰ Původně vznikly zóny tři – sovětská, americká a britská. S Francií se zpočátku nepočítalo, a tak pod svou správou získala území, které jí postoupili Američané a Britové. Stejně bylo rozděleno i hlavní město Berlín.

Československá vojenská mise u Spojenecké kontrolní rady⁹¹ v Německu (viz podkapitola Československá vojenská mise v Berlíně). Zastoupení ve východním Německu následovalo v roce 1949.

2.2. Československá diplomacie mezi lety 1948 a 1968

Nástup komunistického režimu v ČSR neznamenal zpočátku tak významný rozdíl, vládní prohlášení z května 1948 pouze deklarovalo odklon od spolupráce se Západem. Zásadnější dopad měly světové události jako tzv. první berlínská krize a rozdělení německého území, které definovaly prostor, ve kterém se československá zahraniční politika (orientovaná na Moskvu a v otázce Německa proti obnovení „německého imperialismu“) pohybovala.⁹²

Ačkoliv byly učiněny pokusy o sjednocení území spravovaných spojenci, žádný z nich nebyl úspěšný. Aplikace Marshallova plánu západními sektory a jeho odmítnutí sovětskou zónou, spolu s odvezením části východně-německého těžkého průmyslu do SSSR, vedly k významnému rozevírání nůžek ekonomické stability obou částí rozděleného Německa. Západní stranu zpočátku držely zpět dohady mezi spojenci, ale spojení americko-britské zóny vedlo ke vzniku jakéhosi šedého státu,⁹³ ke kterému se posléze připojilo území spravované Francií. Vznik trizónie v dubnu 1948 předznamenal měnovou reformu západního sektoru a s tím úzce související blokádu Berlína. Ta skončila (de facto fiaskem) 12. května 1949. Již 23. května 1949,

---

⁹¹ Jindřich Dejmek ve svých publikacích opakovaně používá v souvislosti s československou misí v Berlíně termín Spojenecká kontrolní komise (Allied Control Commition). Domnívám se, že se jedná o Spojeneckou kontrolní radu (Allied Control Council) a proto ve své práci tento termín používám. Po druhé světové válce vznikly komise v Rakousku, Itálii, Bulharsku a Maďarsku, kdežto rada byla ustanovena v Německu a Japonsku. Vyplývá to ze zprávy o činnosti Spojeneckých kontrolních rad a komisí, vydané v roce 1947. V souvislosti s Berlínem používá termín Spojenecká kontrolní rada i současně MZV na svém webu, přestože ve velké míře čerpá právě z díla historika Dejmka. Viz: *Allied Control Councils and Commissions. International Organization, vol. 1, no. 1, 1947, s. 162–170.* [online]. JSTOR [cit. 2016-02-28]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2703550> ; *Diplomatická zastoupení v Německu. Historický přehled* [online]. Ministerstvo zahraničních věcí České republiky [cit. 2016-02-28]. Dostupné z: http://www.mzv.cz/berlin/cz/o_velvyslanectvi/historie_naseho_zastoupeni_v_nemecku/diplomaticka_zastoupeni_v_nemecku.html

⁹² KUČERA, Jaroslav. *Žralok nebude nikdy tak silný...*, s. 41.

⁹³ FULBROOK, Mary. *A History of Germany 1918–2008...*, s. 138.

tedy o 11 dní později, vyhlásila západní Spolková republika Německo samostatnost. Na ni reagovala východní Německá demokratická republika, která svou samostatnou existenci deklarovala 7. října 1949. S postupující studenou válkou a vznikem západního, respektive východního Německa, tak přišla opravdu markantní změna, na kterou museli reagovat nejen českoslovenští ministři zahraničí.

S ochlazováním mezinárodních vztahů, únorovým převratem roku 1948 i vznikem Spolkové republiky Německo (dále SRN)⁹⁴ a Německé demokratické republiky souvisí i vnitropolitický vývoj v Československu. Samotný převrat a vznik akčních výborů Národní fronty, se kterými jsou spojené rozsáhlé čistky ve státních úřadech, paradoxně nevedly k radikální změně československé politiky v německé otázce. Nastal celkový odklon od spolupráce se Západem, což Klement Gottwald pojmenoval jako konec politiky sezení na dvou židlích.⁹⁵ Toto „přesednutí“ prováděl již nový ministr, který nastoupil po tragické smrti Jana Masaryka. Vzhledem k tomu ale, že část agendy již měli i tak pod kontrolou komunisté, nedošlo na MZV k okamžitým čistkám, proces byl kontinuální, stejně jako působení Vladimíra Clementise nejprve v úřadu státního tajemníka a posléze ministra zahraničních věcí.⁹⁶ Například generální sekretariát ministra se spolu s Arnoštem Heidrichem udrželi ještě půl roku.⁹⁷ Vedlo k tomu i to, že se Clementis snažil zajistit co nejméně narušený chod úřadu (Heidrich o něm napsal, že „od převratu byl velmi nešťastný“ a že „osobně pomohl velkému množství propuštěných lidí... najít jiné zaměstnání“.)⁹⁸

---

⁹⁴ Použití zkrácené verze názvu Spolkové republiky Německo je problematické. Západní Německo samo zkratku SRN (respektive její německý ekvivalent BRD) užívanou od konce 40. let, začalo v 70. letech aktivně vytlačovat z veřejného prostoru jako východoněmecký termín a nahrazovat ho kódovým označením DE, které používá dodnes. V českém prostředí je zkratka SRN/BRD vnímána jako označení pro západní Německo i současný sjednocený německý stát. V československých pramenech se setkáváme s variantou SRN, ale i NSR (DBR – Deutsche Bundesrepublik). V této práci se kloním k užití zkratky SRN, stejně jako to činí např. Jindřich Dejmek. Více viz: BERSCHIN, Helmut. *Deutschland – Ein Name im Wandel: Die deutsche Frage im Spiegel der Sprache*. Mnichov: Olzog, 1983.

⁹⁵ KUČERA, Jaroslav. *Žralok nebude nikdy tak silný...*, s. 41.

⁹⁶ Gottwald původně zamýšlel jmenovat jako ministra zahraničí Zdeňka Fierlingera, ale to nepřipustil Edvard Beneš. Viz: DEJMEK, Jindřich. *Ministr zahraničních věcí Vladimír Clementis...*, s. 502–503.

⁹⁷ DEJMEK, Jindřich. *Diplomacie Československa. Díl I...*, s. 119–120.

⁹⁸ Memorandum of Conversation with Arnošt Heidrich. Cit dle: DEJMEK, Jindřich. *Svědectví Arnošta Heidricha o československé diplomacii a sovětské politice z konce roku 1948*. In: *Moderní dějiny: časopis pro dějiny 19. a 20. století*, Praha: Historický ústav AV ČR Roč. 17, č. 2 (2009), s. 144.

Oproti tomu situace na zastupitelských úřadech se udržet ani na pohled nepodařila, na protest proti dění v republice rezignovalo přibližně 45 % všech v té době působících titulářů. Etablující se komunistický režim tak ztratil velmi žádané zdání stabilního přechodu. Rezignace diplomatů navíc následovali i řadoví zaměstnanci zastupitelských úřadů v západních zemích, kteří se (nejen tímto) stavěli na odpor.⁹⁹

Na domácí půdě měl únorový převrat plíživý charakter: změny na MZV neprobíhaly tak rychle a zpočátku nebyly tak markantní. Nelze říci, že by došlo k obdobné vlně rezignací jako v zahraničí. Naopak, například pro již zmíněného Vavra Hajdů přinesl převrat kariérní posun: v říjnu 1948 se stal odborovým přednostou a s reorganizací ministerstva v březnu následujícího roku se stal ředitelem VI. „germánského“ odboru, do kterého spadalo Německo, Rakousko a částečně i Švýcarsko. Zároveň působil jako jeden z Clementisových náměstků (celkem byli čtyři).¹⁰⁰ K výměně přednostů odborů a vyšších úředníků po převratu došlo, odchody zaměstnanců byly, na rozdíl od západních ambasad, podle Dejmeka „jen“ ve dvouciferných číslech, čistky ale zpočátku nezasáhly strukturu MZV jako takového.

Clementisova původní snaha pozdržet čistky a udržet úřad v chodu byla z toho důvodu stalinisty klasifikována jako „nedostatečně bdělá kádrová politika“. Hlavní vlna reorganizace přišla až na jaře 1949, po listopadové emigraci sekretáře Heidricha.¹⁰¹ Ten odešel přes americkou zónu západního Německa do USA, kde jej jako vysoce postaveného prozápadně orientovaného státního úředníka, ochotného spolupracovat, náležitě „vytěžili“, jak se dobově (i v současnosti) nazývá získávání kompletních informací od spolupracovníka. Mimo jiné Heidrich popsal i dosavadní (vlastně předválečnou) strukturu MZV a její personální obsazení. Například generála Dastycha, působícího na vojenské misi v Berlíně, označil za schopného muže s protisovětskými názory. K samotnému československému působení v americké zóně v Německu napsal Heidrich dopisy, které se bohužel nedochovaly. K další

---

⁹⁹ DEJMEK, Jindřich. *Diplomacie Československa. Díl I...*, s. 145–147.

¹⁰⁰ DEJMEK, Jindřich. *Československo, jeho sousedé a velmoci...*, s. 66.

¹⁰¹ DEJMEK, Jindřich. *Diplomacie Československa. Díl I...*, s. 149.

československé zahraničně politické (a v důsledku i rozvědné) činnosti v Německu bylo podle Heidricha pro ČSSR a SSSR důležité, aby Američané odešli z Německa a Rakouska. Svůj tlak tak soustředovali prvně na vyvázání západních spojenců z Rakouska, a poté z Německa (protože z něj by neodešli, kdyby ještě zůstávali v Rakousku). To mělo eliminovat dopady Severoatlantické smlouvy. Zmiňoval také agenty působící v utečeneckých táborech v Německu, ovšem ve srovnání s ostatními státy je považoval, pro zvýšenou kontrolu v táborech, za slabší.¹⁰²

Součástí reorganizace ministerstva byla i jednání s Ministerstvem vnitra (dále MV) o využití stávající sítě MZV k rozvědným účelům: v říjnu 1949 Vladimír Clementis odsouhlasil, aby byli někteří příslušníci MV formálně vedeni jako pracovníci MZV. Detailní jednání o personálním propojení zastupitelských úřadů a československé rozvědky vedl zástupce ministra, Artur London, s vedoucím rozvědky Oskarem Valešem (viz dále).¹⁰³ Společně také plánovali zřízení tajného oddělení, pod které by spadali radisté, šifrovací a kurýrní služba, vysílání kurýrů a pasová a vízová agenda. Vzhledem k tomu, že ale vnitrostranické čistky nezasáhly pouze MZV, ale mimo jiné smetly i právě Oskara Valeše a jeho zástupce Jiřího Šindeláře, k uskutečnění této dohody nedošlo, ačkoliv již v té době byli na MZV někteří zaměstnanci zároveň příslušníky SNB nebo s rozvědkou alespoň spolupracovali.¹⁰⁴ Historička Ivana Koutská doslovně píše o přeměně MZV na rezidenturu sovětské zahraniční služby.¹⁰⁵

S odchodem třetího nejdůležitějšího muže diplomacie (po ministru a státním tajemníkovi), který byl několik let zodpovědný za chod důležitého ministerstva, to bylo zcela žádoucí. Kromě změny struktury přišly i změny personální, na které dohlížel mezinárodní odbor ÚV KSČ. Jindřich Dejmek ve své studii o Heidrichovi

---

¹⁰² DEJMEK, Jindřich. *Svědectví Arnošta Heidricha...*, s. 131–178.

¹⁰³ DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Historie a vývoj...*, s. 66.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 82–83.

¹⁰⁵ KOUTSKÁ, Ivana. *Únor 1948 a perzekuce zaměstnanců ministerstva zahraničních věcí*. In: *Paměť a dějiny*, 2008, č. 1, s. 42.

poznává, že většina mužů, o kterých se Američanům zmínil, na MZV přibližně do roka skončila (a byli uvězněni).¹⁰⁶

S určitými obměnami v této organizační formě ministerstvo vydrželo až do roku 1989: generální sekretariát, kádrový odbor, teritoriální odbory (3. německo-rakouský¹⁰⁷ odbor) a odbory speciální.¹⁰⁸

Struktura „očistěného“ MZV byla rozdělena do čtyř základních skupin, které měli na starosti náměstci ministra:

Skupina A – Jiří Taufer: jeden běžný a pět teritoriálních odborů (A/I sovětský odbor; A/II odbor lidově demokratických států, A/III informační odbor, A/IV západoevropský, A/V odbor spravující USA, Kanadu a další státy, A/VI germánský). Později se vytvořil samostatný asijský odbor;

Skupina B – Vlastimil Borek: funkce prezidia, kabinet ministra, diplomatický protokol a chod úřadů a knihovny;

Skupina C – Gertruda Sekaninová-Čakrtová¹⁰⁹: národohospodářský odbor, odbor věnující se OSN a dalším mezinárodním institucím a (mezinárodně) právní oddělení;

Skupina D – Artur London: kádrové oddělení (později odbor), evidenční a školní oddělení (dělnická diplomatická škola).¹¹⁰

Germánský odbor vedl ještě Vavro Hajdů a v gesci měl i přípravu na nikdy neuskutečnou mírovou konferenci s Německem. Odbory se dále dělily na podskupiny – pro účely této práce uvádím klíčové německé oddělení A/IV-1, které vedl Egon Bush.¹¹¹

---

¹⁰⁶ DEJMEK, Jindřich. *Svědectví Arnošta Heidricha...*, s. 131–178. Podrobněji k perzekuci pracovníků MZV: KOUTSKÁ, Ivana. *Únor 1948 a perzekuce zaměstnanců ministerstva zahraničních věcí*. In: *Paměť a dějiny*, 2008, č. 1, s. 39–52.

¹⁰⁷ Nebo také germánský odbor.

¹⁰⁸ Celou strukturu i s personálním obsazením popisuje Jindřich Dejmek: DEJMEK, Jindřich. *Diplomacie Československa. Díl I...*, s. 262–267;

¹⁰⁹ Dříve působila jako referentka německého oddělení politické sekce.

¹¹⁰ DEJMEK, Jindřich. *Diplomacie Československa. Díl I...*, s. 152.

¹¹¹ DEJMEK, Jindřich. *Ministr zahraničních věcí Vladimír Clementis...*, s. 516–517.

V souvislosti s politickými procesy a hledáním nepřátel uvnitř strany došlo na Ministerstvu zahraničních věcí k odstranění nejen Vavra Hajdů, ale i Vladislava Clementise a celé řady jejich spolupracovníků.¹¹² Hajdů byl odsouzen k doživotí v procesu s Rudolfem Slánským.¹¹³ Ve stejném procesu byl odsouzen i Vladislav Clementis a první východoněmecký vyslanec, Otto Fischl. Na rozdíl od Hajdů ovšem dostali trest nejvyšší.¹¹⁴

Clementisovu pozici na MZV oslaboval jeho budoucí nástupce a blízký spolupracovník Klementa Gottwalda Viliam Široký. Ten, ačkoliv se nikdy nezabýval mezinárodními vztahy, převzal kabinet ministra zahraničí v březnu 1950.¹¹⁵ Na začátku svého působení na MZV vyjednal Široký s Oskarem Valešem možnosti získávání šifrovaných zpráv oficiální cestou. Do té doby si je rozvědka pořizovala agenturně – tedy tajnou spoluprací (de facto tak MV „špehovalo“ zprávy MZV, vyloučili ovšem, že by sledovali zprávy prezidenta nebo zprávy zasílané na příkaz KSČ).¹¹⁶ Další spolupráci již nenavázali, protože Valeše smetly čistky.

Vlna čistek a vypjatá atmosféra studené války vedly k úplné stagnaci československé zahraniční politiky a podle hodnocení Jindřicha Dejmeka i úpadku MZV jako takového.¹¹⁷ Takové hodnocení je spíše relativní, v porovnání s předchozí érou a s dřívějším personálním obsazením, kdy bylo potřeba nahradit celou řadu kvalitních pracovníků MZV i na vyšších pozicích: Z pěti náměstků byli dva odsouzeni v rámci procesů (Hajdů a London), jeden odstoupil (Tauer) a jeden zemřel (Borek). O funkci přišla i většina přednostů odborů. Drasticky omezen byl i počet diplomatů, kteří v padesátých letech rovněž podlehli čistkám.¹¹⁸ Styky se Západem byly čistě formální a styky s Východem byly limitovány podřízeností Moskvě.¹¹⁹ Jistou výjimku

---

¹¹² Více o perzekuci zaměstnanců MZV viz: KOUTSKÁ, Ivana. *Únor 1948...*, s. 39–52.

¹¹³ Hajdů byl díky svému navázání na Clementise souzen v rámci procesu s tzv. protistátním spikleneckým centrem. Byl jeden ze tří mužů, kteří nebyli odsouzeni k smrti, ale k trestu doživotního odnětí svobody. Z tohoto důvodu byl roku 1956 rehabilitován a mohl začít působit na nově zřízeném Ústavu pro mezinárodní politiku a ekonomii. Po sovětské invazi emigroval a dožil v exilu v USA. Viz: DEJMEK, Jindřich. *Diplomacie Československa. Díl II...*, s. 339.

¹¹⁴ DEJMEK, Jindřich. *Československo, jeho sousedé a velmoci...*, s. 66.

¹¹⁵ DEJMEK, Jindřich. *Diplomacie Československa. Díl II...*, s. 603.

¹¹⁶ DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Historie a vývoj...*, s. 69.

¹¹⁷ DEJMEK, Jindřich. *Diplomacie Československa. Díl II...*, s. 603.

¹¹⁸ Tamtéž.

¹¹⁹ Tamtéž.

tvořily vztahy s NDR: již na začátku Širokého mandátu přijel do Prahy Walter Ulbricht a smlouvou z 23. června 1950 deklaroval neplatnost mnichovské dohody: „Oba naše státy nemají žádné vzájemné územní nebo hraniční nároky a jejich vlády zdůrazňují, že provedený odsun Němců z ČSR je nezměnitelný, spravedlivý a je definitivním řešením.“ Navzdory této deklaraci nedošlo k ukončení válečného stavu. To přineslo až prohlášení Antonína Zápotockého o zastavení válečného stavu s Německem ze dne 3. února 1955.¹²⁰

Zahraněčně politicky oba státy spolupracovaly, včetně uplatňování sovětských stanovisek (i když faktické spojenectví navázaly až za příštího ministra), která deklarovala snahu o sjednocení Německa pod východoněmeckou taktovkou. Hlavním cílem byla ale snaha zpomalit západoněmeckou integraci do vojenských a politických struktur vznikajících v západní Evropě. V říjnu 1950 uspořádal Široký v Praze konferenci komunistických ministrů zahraničních věcí. Na ní padlo obvinění západoněmecké vlády z politické agrese proti míru v Evropě. Široký na MZV zůstal až do konce ledna 1953, kdy byl v ministerském křesle vystřídán Václavem Davidem.¹²¹

Václav David vstoupil do strany již v roce 1935 a během okupace působil jako člen IV. ilegálního vedení KSČ. Díky tomu se dostal mezi poválečné čelní představitele strany. Před nástupem na MZV pracoval jako tajemník ÚV KSČ. Po Širokého odchodu z MZV zaujal jeho místo. Tam vydržel nejdéle ze všech ministrů zahraničí v celém východním bloku – působil po dobu vlád Antonína Novotného a Viliama Širokého, ale i v následujícím kabinetu Josefa Lenárta. Podle Jindřicha Dejmků je to díky nadstandartním vztahům s Antonínem Novotným i ochranné ruce Moskvy, jejíž zahraniční politiku ostatně uplatňoval. Dejmek také Davidovo působení na ministerstvu dělí na dvě období: v prvním, přibližně do počátku 60. let, byl zastíněn aktivitou a cestami předsedy vlády – Široký například v roce 1957 navštívil NDR.¹²²

---

¹²⁰ HAJDŮ, Vavro, Ladislav LÍSKA a Antonín ŠNEJDÁREK. *Německá otázka 1945-1963: dokumenty a materiály*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1964, dok. č. 132, s. 397–398.

¹²¹ DEJMEK, Jindřich. *Diplomacie Československa. Díl I...*, s. 603; DEJMEK, Jindřich. *Československo, jeho sousedé a velmoci...*, s. 66.

¹²² ZÜHLSDORF, Erich. Bild 183-46949-000. Delegation in Nordhausen und Weimar. Das Reiseziel der tschechoslowakischen Regierungsdelegation war am 22. 5. 1957 der VEB Schwermaschinenbau

Německou otázku také určovala Moskva: po neúspěšném tlaku na neratifikování Pařížských dohod v jejichž důsledku se SRN stala členem NATO, vznikl jako přímá reakce Varšavský pakt, jehož součástí se stalo jak Československo, tak východní Německo. Otázka sjednocení Německa tak ustoupila do pozadí. Koncem ledna 1956 potom v Praze zasedal politický poradní výbor Varšavského paktu, který nabídl Západu smlouvu o neútočení, fakticky to ale znamenalo upevnění statu quo. Koncem 50. let československá vláda také podpořila Chruščovův (nerealizovatelný) návrh mírové smlouvy s Německem, protože odpovídal jejím požadavkům na uznání nulity mnichovské dohody ze strany západního Německa.¹²³

Druhá pomyslná část Davidova působení na MZV byla ve znamení zvýšené politické aktivity. V roce 1961 podepsal srpnovou deklaraci Varšavského paktu, ve které byla zdůvodněna výstavba Berlínské zdi a izolace západního Berlína, čímž vyvrcholila tzv. druhá berlínská krize.¹²⁴ Ve společné deklaraci státy východního bloku obvinily západní spojence z podrývání ekonomiky „demokratického Berlína“ a tlaku západních tajných služeb, které údajně pomocí vydírání, úplatků a podvodu, získávaly spolupracovníky v boji proti východnímu bloku.¹²⁵

Za Davidova působení byla také zahájena jednání s bonnskou vládou, která měla vést k „normalizaci vztahů“. Podle Jindřicha Dejmka však nikdy nemohla skočit úspěchem, ačkoliv československá strana jednala přímo s kancléřem Adenauerem. Hlavním faktorem působícím proti navázání bližších vztahů se západním Německem, byla tzv. Hallsteinova doktrína, která vylučovala diplomatické styky se státy

---

Nordhausen, die Stadt Weimar und Eisleben. UBz.: Die Delegation besucht das Goethehaus in Weimar. Links: Ministerpräsident Viliam Siroky [online]. Bundesarchiv, 23. května 1957 CSR [cit. 2021-8-4]. Dostupné z: <https://www.bild.bundesarchiv.de/dba/de/search/?query=Bild+183-46949-0002>

¹²³ DEJMEK, Jindřich. *Diplomacie Československa. Díl I...*, s. 306–308;

DEJMEK, Jindřich. *Československo, jeho sousedé a velmoci...*, s. 66–67.

¹²⁴ Více viz: HORČIČKA, Václav. *Druhá berlínská krize a politika Spolkové republiky*. In: Historický obzor: časopis pro výuku dějepisu a popularizaci historie. Praha: Vydavatelství Neptun DeskTopPublishing, 2000, 11(9), 217–225.

¹²⁵ *Statement by the Member States of the Warsaw Pact on Berlin (13 August 1961)*. United States-Department of State. *Documents on Germany 1944–1985*, s. 773–774 [online]. Washington, 1961 [cit. 2021-08-04]. Dostupné z:

https://www.cvce.eu/obj/statement_by_the_member_states_of_the_warsaw_pact_on_berlin_13_august_1961-en-af30607e-4462-4f01-acef-6facc7b78a2b.html

uznávajícími NDR. Panovala také neshoda v otázce mnichovské dohody a československá strana nechtěla přijmout politickou angažovanost sudetoněmeckých spolků v Adenauerových kabinetech. Činnost některých z nich MZV popisovalo jako dezintegrační pro československou státnost. Nic se nezměnilo ani s novým kancléřem Ludwigem Erhardem, který sice deklaroval, že SRN neusiluje o revizi hranic, ale zároveň zdůraznil, že stojí za sudetoněmeckým právem na vlast. Na to reagoval prezident Antonín Novotný prohlášením o definitivnosti odsunu, a právě ministr zahraničí Václav David obvinil SRN z toho, že je jediným evropským státem, který vznáší nároky na území jiného státu, a kategoricky vyloučil jakoukoliv diskusi o hranicích. Podobná prohlášení MZV vydávalo i po následujících Sudetoněmeckých dnech.¹²⁶ Ty byly ostatně v oblasti zájmu rozvědky a zprávy z nich jsou součástí hlášení, které pravidelně zasílali pracovníci obou diplomatických zastoupení do centrály v Praze. Obdobně naopak Praha informovala ZÚ v Berlíně, například když Státní úřad pro věci církevní (dále SÚC) zasílal informace o výsledcích jednání s politickými činiteli NDR v oblasti církevní politiky.¹²⁷

Rok před koncem Davidova mandátu, 17. března 1967, byla podepsána nová spojenecká smlouva s NDR o přátelství a vzájemné pomoci. Stejnou smlouvu podepsalo o pár dní dříve i Polsko a oba státy tak získaly vůči SRN pevnější pozici. V obou dokumentech byla zmíněna pro ČSR stěžejní nulita mnichovské dohody a neměnnost hranic.¹²⁸

Vztahy mezi ČSSR a SRN se nezměnily ani v období pražského jara, kdy z funkce ministra odešel Václav David (v březnu 1968), který později přivítal sovětskou okupaci. Následoval velvyslanecký post v Bulharsku a působení v poslanecké sněmovně, kde skončil až po sametové revoluci, v lednu 1990.¹²⁹

---

¹²⁶ DEJMEK, Jindřich. *Diplomacie Československa. Díl I...*, s. 306–308;

DEJMEK, Jindřich. *Československo, jeho sousedé a velmoci...*, s. 66–73.

¹²⁷ AMZV, f. Teritoriální odbory – tajné NDR 1955–1959, krabice 3, obal 4, Agenda vzájemných styků ČSR – NDR, Zpráva o poradách s politickými činiteli NDR o církevně politických věcech.

¹²⁸ Obdobné smlouvy ČSSR podepsalo i s Bulharskem, Rumunskem, Maďarskem. Viz: DEJMEK, Jindřich. *Československo, jeho sousedé a velmoci...*, s. 66–73.

¹²⁹ DEJMEK, Jindřich. *Diplomacie Československa. Díl I...*, s. 306–308;

DEJMEK, Jindřich. *Československo, jeho sousedé a velmoci...*, s. 73.

Václava Davida vystřídal Jiří Hájek, který na MZV přešel z resortu školství. Jeho úkolem bylo zaktivizovat československou zahraniční politiku (v rámci respektování pozice ČSSR jako člena východního bloku), ale fakticky československým, zejména východním, spojencům vysvětloval změny pražského jara. Při pokusu reagovat na otevřený kurz politiky Williho Brandta narazil na nesouhlasnou reakci Polska a NDR. Přesto se v únoru 1968 podařilo dosáhnout otevření obchodního zastupitelství ve Frankfurtu nad Mohanem¹³⁰ (a následně i západoněmeckého v Praze). V roce 1968 Hájek protestoval proti sovětské okupaci u OSN, ale neúspěšně. To ho stálo ministerské křeslo a později i členství v KSČ. V období normalizace působil jako opoziční aktivista a byl opakovaně mluvčím Charty 77.¹³¹

Po odvolání Hájka převzal řízení MZV dočasně předseda vlády Oldřich Černík, respektive generální tajemník MZV Václav Pleskot. Pleskot spoluorganizoval předávání protestních dokumentů proti okupaci, což ho s nastupující normalizací stálo místo na MZV.¹³²

Zásadní změna československé zahraniční politiky přišla až v souvislosti s tzv. Pražskou smlouvou, která navázala na uvolňování vztahů mezi SSSR a SRN, počátkem 70. let. Smlouva o vzájemných vztazích mezi Československou socialistickou republikou a Spolkovou republikou Německa z prosince 1973 s sebou přinesla nulitu Mnichova, neporušitelnost vzájemných hranic a územní celistvost. Za ČSSR pod ní byli podepsáni předseda vlády Ladislav Štrougal a ministr zahraničí Bohuslav Chňoupek. Jejich protějšky za německou stranu byli Willy Brandt a Walter Scheel.¹³³

Tato kapitola je věnována vývoji československé zahraniční politiky, proto jsem na předchozích řádcích popsala genezi fungování MZV v letech 1945 až 1968.

---

¹³⁰ To se také stalo rezidenturou československé rozvědky.

¹³¹ CHURANĚ, Milan. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století*. Praha: Libri, 1994, s. 149–150; DEJMEK, Jindřich. *Diplomacie Československa. Díl I...*, s. 340–341; DEJMEK, Jindřich. *Československo, jeho sousedé a velmoci...*, s. 73.

¹³² DEJMEK, Jindřich. *Diplomacie Československa. Díl I...*, s. 542; DEJMEK, Jindřich. *Československo, jeho sousedé a velmoci...*, s. 68–69.

¹³³ Vyhláška č. 94/1974 Sb. Vyhláška ministra zahraničních věcí o Smlouvě o vzájemných vztazích mezi Československou socialistickou republikou a Spolkovou republikou Německa.

Samotné ministerstvo ovšem zahraniční politiku netvoří, její nedílnou součástí je i diplomatické zastoupení v zahraničí. A to, vzhledem ke své úzké vazbě na bezpečnostní složky, které si zastupitelské úřady zpravidla volí za svá zahraniční centra (rezidentury), nelze opomenout. Dále tedy přiblížím fungování dvou institucí, které Československo ve sledovaných letech zastupovaly, spolu s jejich personálním obsazením. Pracovníci vojenské mise a zastupitelského úřadu, jak se v následujících kapitolách ukáže, tvořili páteř zahraniční činnosti československé rozvědky, respektive v počátečních letech svým politickým zaměřením její činnost spíše limitovali, což vedlo k požadavku rozvědky, aby MZV vysílalo do zahraničí spolehlivé komunisty.

2.3. Vojenská mise v Berlíně

Počáteční československá neinformovanost a nutnost čerpat pouze z oficiálních zdrojů pramenila částečně z toho, že obnovený stát měl na německém území nedostačující diplomatické zastoupení. Československá vojenská mise u Spojenecké kontrolní rady¹³⁴ v Německu (od roku 1960 Československá vojenská mise v Západním Berlíně) tak byla prvním československým diplomatickým zastoupením. Spojenecká kontrolní rada vznikla na základě prohlášení vlád Velké Británie, Spojených států amerických, Sovětského svazu¹³⁵ a prozatímní vlády Francouzské republiky vydaného 5. května 1945. Spojenci v tomto prohlášení vyzvali 16 států OSN k vytvoření vojenských misí v Německu. Mise následně vznikly na konci roku 1945 a v prvních měsících roku následujícího. Zpočátku byly jednotlivé mise

---

¹³⁴ *Diplomatická zastoupení v Německu. Historický přehled* [online]. MZV ČR, 2008 [cit. 2016-02-28]. Dostupné z: http://www.mzv.cz/berlin/cz/o_velvyslanectvi/historie_naseho_zastoupeni_v_nemecku/diplomaticka_zastoupeni_v_nemecku.html

¹³⁵ SSSR záhy vytvořil ještě vlastní organizaci SMAD – Sovětskou vojenskou správu v Německu (Sowjetische Militäradministration in Deutschland), která měla za úkol vybudovat politický systém podle požadavků Moskvy. V březnu roku 1948 Sověti Spojeneckou kontrolní radu opustili. Viz: FULBROOK, Mary. *A History of Germany 1918–2008...*, s. 119.

kapacitně omezeny: maximem bylo pouze deset osob.¹³⁶ Československá vojenská mise svou činnost zahájila v Berlíně, dne 8. ledna 1946, v prostorách na Podbielski Allee 54, v tehdejší americké okupační zóně.¹³⁷ Svým de facto diplomatickým statutem suplovala činnost ambasády, a to včetně diplomatických privilegií.¹³⁸

Mimo to v roce 1946 vznikly v jednotlivých okupačních zónách generální konzuláty (Mnichov, Frankfurt nad Mohanem, Baden-Baden a Bad Salzufflen), respektive obchodní oddělení (sovětská strana ho povolila jen jako součást vojenské mise). Později vznikly další konzuláty v Düsseldorfu a Hamburku, přesto však jejich celkový přehled o situaci a efektivita fungování podle Jaroslava Kučery nebyly dostačující – konzuláty trpěly personálním podstavem a jejich znalost vývoje situace v Německu nebyla, v porovnání s MZV dostačující. Kučera hodnotí, že neznalost československých úřadů byla v tehdejší situaci (polovina roku 1948) vědomá a povážlivá.¹³⁹

Prvním velitelem Československé vojenské mise byl divizní generál František Hrabčík, důstojník se zkušeností z legií, velmi dobře hodnocený velitel v období první a druhé republiky. Na začátku okupace působil pod generálem Netíkem při likvidaci Ministerstva národní obrany, po jeho zatčení jej nahradil, ale později byl ze služby propuštěn. Během okupace se věnoval charitě a zapojil se až do pražského povstání. Vrcholem jeho kariéry bylo právě velitelské místo na misi v Berlíně, kam nastoupil počátkem července 1945. Zúročil zde své diplomatické schopnosti a znalost jazyků (studoval rakouskou a francouzskou¹⁴⁰ vojenskou školu, jako důstojník legií musel ovládat ruštinu). Československá vláda jej pověřila jednáním se speciální komisí pro transfer, zřízené při Spojenecké kontrolní radě. S představiteli sovětské strany, maršálem Žukovem a generálem Sokolovským jednal o časovém harmonogramu odsunu (Sověti požadovali posunutí termínu na pozdější datum a větší zapojení

---

¹³⁶ *Diplomatická zastoupení v Německu. Historický přehled* [online]. MZV ČR, 2008 [cit. 2016-02-28]. Dostupné z: http://www.mzv.cz/berlin/cz/o_velvyslanectvi/historie_naseho_zastoupeni_v_nemecku/diplomaticka_zastoupeni_v_nemecku.html.

¹³⁷ Sídlo vedoucího mise bylo na cca dvacet minut chůzí vzdálené Limonenstraße 27.

¹³⁸ DEJMEK, Jindřich. *Československo, jeho sousedé a velmoci...*, s. 352.

¹³⁹ KUČERA, Jaroslav. *Žralok nebude nikdy tak silný...*, s. 39.

¹⁴⁰ Zde se seznámil se svou norskou manželkou, která ho následovala do Československa.

západních spojenců). Hrabčík také se spojenci řešil výměny odsunutých osob, mezi západní a východní zónou, aby mohly být sloučeny rodiny. Svou misi v Berlíně ukončil v lednu 1946 a vrátil se do Československa, kde byl jmenován velitelem V. sboru v Brně a kariéru zakončil jako velitel Vojenského historického ústavu v Praze, odkud jej po únorovém převratu již 3. března 1948 poslali nejprve na dovolenou, posléze do výslužby. Pod vlivem sílících represí se odstěhoval z Prahy a dožil v ústraní, zbaven hodností i z nich plynoucích finančních výhod.¹⁴¹

Po Hrabčíkovi nastoupil jako vyslanec Václav Paleček, předválečný sekretář Československo-jugoslávské hospodářské komory. V polovině roku 1939 emigroval, pomáhal organizovat odboj právě v Jugoslávii, posléze sloužil v československé armádě a zastupoval československou vládu ve spojeneckém Výboru pro podmínky příměří. Účastnil se důležitých jednání, po válce nastoupil díky své praxi jako ministerský rada na MZV. V Berlíně od ledna 1946 do března 1947 navázal na diplomatické služby. Konec kariéry pro něj, stejně jako pro řadu dalších, znamenal únor 1948. Byl prakticky ihned propuštěn a mezi lety 1949 až 1957 vězněn na Pankráci, v Mírově i v Jáchymově. V roce 1966 byl plně rehabilitován. V roce 1969, po sovětské okupaci, emigroval do USA, kde ovšem brzy zemřel.¹⁴²

Spolu s Palečkem působil na misi i původně ministerský rada Josef Košek,¹⁴³ který byl sice v březnu 1948 odeslán na dovolenou, posléze ale opět působil u MZV.¹⁴⁴

Poslední předúnorový velitel vojenské mise v Berlíně byl generál František Dastich. Ten po působení v československých legiích nastoupil jako zástupce vojenského ataše v Paříži, kde stejně jako František Hrabčík vystudoval vojenskou školu. Do poloviny roku 1938 působil i jako vojenský ataše v Moskvě. Během okupace působil na Ministerstvu národní obrany, posléze Ministerstvu vnitra, odkud odešel

---

¹⁴¹ PODOLSKÝ, Karel. *Divizní generál František Hrabčík*. In: Sborník prací historických XIV, Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Historica 26-1994, Olomouc 1994, s. 83–92.

¹⁴² DEJMEK, Jindřich. *Diplomacie Československa. Díl II...*, s. 181–182.

¹⁴³ Josef Košek (* 29. dubna 1886, † 28. července 1953). Ve spisech evidovaných k problematice Berlína se nachází i Koškův jmenovec, jedná se ale o materiály z doby, kdy byl min. rada Košek již po smrti.

¹⁴⁴ Na webovém přehledu českého a československého zastoupení v Německu je uveden jako vedoucí mise po Palečkovi, jiné zdroje to ale nepodporují. Viz: DEJMEK, Jindřich. *Diplomacie Československa. Díl II...3*, s. 119; *Diplomatická zastoupení v Německu. Historický přehled...*

do výslužby. Zapojil se do osvobozovacích bojů a od února 1946 nastoupil jako brigádní generál na pozici delegáta při spojenecké kontrolní komisi v Budapešti.¹⁴⁵ Odtud byl v březnu 1947 převelen do čela vojenské mise v Berlíně. Zde ukončil svou vojenskou kariéru a pokračoval v činnosti jako vysoký státní úředník.¹⁴⁶ Proto je někdy jako termín nástupu na misi do Berlína uváděn prosinec 1947. Působil zde během první fáze tzv. berlínské krize, kdy byla pro sovětskou blokádu dopravních koridorů západní polovina města nuceně zásobována leteckým mostem. Své působení na vojenské misi v Berlíně skončil k poslednímu prosinci 1948, v reakci na únorové události. Cestou západního Berlína emigroval nejprve do SRN a posléze do USA, odkud se vrátil a působil ve funkci zmocněnce Rady svobodného Československa. Před opětovným návratem do USA pobýval v Německu, Rakousku a Británii.¹⁴⁷ V té době jej StB vedla jako jednoho z „nejaktivnějších československých emigrantů, kteří v cizině pracují proti ČSR“.¹⁴⁸

Na Dastichovo diplomatické místo při vojenské misi nastoupil ve funkci chargé d'affaires¹⁴⁹ Dr. Bedřich Bruegel. Ani ten ale nevydržel zastávat úřad delší dobu (ač při misi působil od roku 1946) a rezignoval.¹⁵⁰ K důvodům své rezignaci se vyjádřil článkem *Metody sovětské nadvlády v satelitních státech*. Popisuje cestu, kterou se na MZV a ambasády dostává rozhodnutí moskevského politbyra o změně zahraniční politiky ČSR. Vyzdvihuje roli Ministerstva vnitra a kádrových stranických příslušníků, diplomat je podle něj až posledním článkem, informovaným ve chvíli, kdy se má příslušná záležitost stát veřejnou. Zdůrazňuje také silnou roli bezpečnostních složek a jejich spolupráci s bezpečnostními složkami Polska. Konečně popisuje tvorbu systému bezpečnostních složek, jehož autorem a tím, kdo využil „chaotickou ekonomickou situaci“ k tvorbě klientelistických a korupčních struktur,

---

¹⁴⁵ DEJMEK, Jindřich. *Diplomacie Československa. Díl II...*, s. 53.

¹⁴⁶ NAJMAN, Jan. *Životní osudy brigádního generála Františka Dasticha* [online]. Olomouc, 2020 [cit. 2021-07-24]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/7q9bzf/>. Diplomová práce, s. 108–115.

¹⁴⁷ VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla. *Biografický slovník českých zemí. 12*. Praha: Libri, 2011, s. 131;

DEJMEK, Jindřich. *Diplomacie Československa. Díl II...*, s. 53.

¹⁴⁸ ABS, f. Redakce Berlín (317), sign. 310_67_15, s. 2;

AMZV, f. Teritoriální odbory – tajné SRN 1945–1954, karta 3, Českoslovenští uprchlíci v Německu.

¹⁴⁹ Chargé d'affaires není na rozdíl od vyslance nebo velvyslance jmenován hlavou přijímajícího státu. Jeho vyslání ministerstvem zahraničních věcí se pouze oznamuje.

¹⁵⁰ KOLEKTIV. *Archiv Bibliographia Judaica. Lexikon deutsch-jüdischer Autoren / Brech – Carle*. Mnichov: de Gruyter, 1996, s. 196–201.

měl být Zdeněk Toman,¹⁵¹ vlastním jménem vlastním jménem Zoltán Goldberger.¹⁵² Toman, v současnosti zpopularizovaný stejnojmenným filmem Ondřeje Trojana,¹⁵³ byl zástupcem šéfa československé rozvědky, který ovšem byl odstraněn pro své aktivity, ze kterých částečně financoval činnost rozvědky (viz dále).¹⁵⁴ Kritický pohled Bedřicha Bruegela na Tomanovo působení byl nejspíše spojen i s tím, že se snažil vyvázat se své vlastní spolupráce s čs. rozvědkou. Dvořáková uvádí, že Bruegel je v seznamech spolupracovníků z června 1948 veden pod jménem Brügel. Není podle ní ovšem jisté, zda se jednalo o spolupráci vědomou.¹⁵⁵ Rešerší v ABS se mi podařilo objevit i svazek, který na Bruegela vedla Zpravodajská správa generálního štábu Československé lidové armády (dále ZS/GŠ ČSLA). V jejích materiálech je veden jako „pramen Malý“ a opakovaně je zapsáno, že dané materiály „ukázal“, „dal k nahlédnutí“, „dodal“ a podobně.¹⁵⁶ Mimo to Bedřich Bruegel prochází svazky První správy, kde je opakovaně veden na výplatnici spolupracovníků jako „externí spolupracovník“ v Londýně, a to mezi lety 1943 a 1945.¹⁵⁷ Bruegelova emigrace byla vzhledem k tomu, že podrobně znal činnost pracovníků mise, včetně těch, kteří doloženě byli kádrovými příslušníky rozvědky, chápána jako ohrožení, přesto byl například zástupce vedoucího mise Antonín Šnejdárek i po Bruegelově emigraci ponechán v Berlíně, i když ne nadlouho (viz dále).¹⁵⁸ Do nástupu nového vedoucího Šnejdárek misi podle svých slov fakticky vedl.¹⁵⁹

---

¹⁵¹ Zdeněk Toman, původním jménem Zoltán Goldberger (jméno si, stejně jako mnozí další, změnil na nežidovské) vedl ve třicátých letech propagační oddělení II. Pražského obvodu Komsomolu. V období okupace emigroval přes Berlín do Anglie, kde pro exilovou vládu pracoval jako repatriční úředník. Tam se seznámil i s Josefem Bártikem. Ve stejné funkci byl ke konci války vyslán na Podkarpatskou Rus, aby řídil repatriace československých občanů. Více viz: DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Státní bezpečnost v letech 1945–1953...*, pozn. 124;

HANZLÍK, František. *Případ kpt. Adolf Püchler: (svědectví agenta OBZ o nelegálním získávání financí zpravodajskou službou ministerstva vnitra v letech 1946–1947)*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2006;

MEDVECKÝ, Matej. *K počiatkom československej rozviedky...*

¹⁵² BRUEGEL, Bedřich. *Methods of Soviet Domination in Satellite State*. International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944). 1951, 27(1), 32–37.

¹⁵³ Námět filmu zpracoval Frank Reiss (bývalý zahraniční poradce Václava Havla).

¹⁵⁴ HANZLÍK, František. *Případ kpt. Adolf Püchler...*, s. 168–170.

¹⁵⁵ DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Historie a vývoj...*, s. 48.

¹⁵⁶ ABS, f. ZS/GŠ – svazky, arch. č. OS-4355 ZS/GŠ.

¹⁵⁷ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 10094/012 I. S, MTH 21037 I. S.

¹⁵⁸ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 12399/305 I. S, II. díl, s. 96.

¹⁵⁹ ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 397/16, Šnejdárek Antonín, s. 16.

V čele Československé vojenské mise se ve sledovaném období vystříдалo devět mužů (viz tabulka).¹⁶⁰ Ačkoliv Bedřich Bruegel nastoupil do funkce po únorovém převratu, za opravdové poúnorové kádry můžeme považovat až Gustava Solara a muže, kteří nastoupili po něm. Solar, původním jménem Schwarzkopf, byl pro svůj židovský původ vězněn nejprve v Terezíně a posléze v Osvětimi, kde jej osvobodila Rudá armáda. Již před koncem války začal pracovat pro Clementise a studoval jazyky. Po převratu byl jako člen KSČ ustanoven vedoucím západoněmeckého oddělení politické sekce (II/4), po opakovaném povýšení působil jako chargé d'affaires ve Stockholmu a získané diplomatické zkušenosti uplatnil právě na misi v západním Berlíně, kde byl rok a čtvrt, od prosince 1950 do března 1952.¹⁶¹ Období, kdy na misi v Berlíně působil Gustav Solar, je spojené se změnou přístupu SRN – v roce 1950 ještě diplomaté působící v západním Berlíně nemuseli žádat o speciální vízum pro cestu do západního Německa, v roce 1952 to tak již bylo (zprůsnění přišlo po zatčení amerického novináře v ČSR). Je to patrné z odpovědi na dotaz, kterou vypracovával ZÚ ve východním Berlíně. Protože bylo nutné požádat okupační úřady o tzv. travel order, jezdili pracovníci vojenské mise do SRN pouze služebně. Mezi květnem 1951 a červencem 1953 to mělo být ne více než osm až deset cest. A konkrétně Solar učinil tyto cesty tři až čtyři (z toho jednu s manželkou), nikdy necestoval sám.¹⁶² V charakteristikách vedoucích pracovníků československých ZÚ z konce roku 1950¹⁶³ byl Gustav Solar hodnocen jako dobrý úředník, puntičkář a byrokrat, se sklony k neupřímnosti. Autor zprávy (neuvedený) negativně hodnotil jeho povrchní znalosti marxismu a tendenci intervenovat za odvolané pracovníky. Celkové hodnocení ale vyznívá spíše kladně.¹⁶⁴ Nepodařilo se prokázat, že by Gustav Solar přímo spolupracoval s rozvědkou, a ve stavu jejích zaměstnanců veden není. O pravém působení rezidenta Novotného ale věděl a byl mu nápomocen, ne však

---

¹⁶⁰ Po nich působili ještě František Matal (1969–1971) a Ladislav Kouba (1971). Viz: *Diplomatická zastoupení v Německu. Historický přehled...*

¹⁶¹ DEJMEK, Jindřich. *Diplomacie Československa. Díl II...*, s. 580.

¹⁶² AMZV, f. Teritoriální odbory – tajné, NDR 1945–1954, karton 1, obal 3, ČSR – zastoupení v cizině, Jebsenová – odpověď.

¹⁶³ Dokument je nedatován, ale dle datací, které zmiňuje, se domnívám, že vznikl ke konci roku 1950. Data mladší jsou doplněna ručně.

¹⁶⁴ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 20964, s. 127.

ve smyslu toho, že by byl součástí zpravodajské sítě.¹⁶⁵ Naopak ve fondu operativní korespondence se nachází zpráva, která Solara (spolu s dalšími) obviňuje ze spolupráce s Angličany. Zdrojem této informace byl údajně Jiří Götz, který to měl sám odhalit.¹⁶⁶ V dalších konzultovaných archivních zdrojích ale potvrzení informace chybí. I po návratu z Berlína působil Solar na MZV, ale v červenci 1957 jej musel pro svůj původ opustit.¹⁶⁷

Solarův nástupce v Berlíně, Václav Havlín, se na pozici u MZV propracoval ve stranickém aparátu KSČ. V únoru 1953 nastoupil na „germánský“ odbor na ministerstvo a velmi krátce poté, již v březnu, byl jmenován radou-vyslancem při misi v Berlíně. Tam působil do roku 1955, kdy byl přeložen do Prahy, a posléze působil jako vyslanec v Afghánistánu a velvyslanec v Etiopii.¹⁶⁸ Ani u Havlína není snadné potvrdit či vyvrátit přímou spolupráci či práci pro rozvědku, ale z operativní korespondence vyplývá, že byl předmětem zájmu rezidentury, respektive jeho možnost být ovlivněn skrze své příbuzenské vztahy v zahraničí.¹⁶⁹ Což je problém vcelku závažný, protože je vysoce nepravděpodobné, aby MZV vyslalo Havlína na takovouto pozici bez toho, aniž by byla provedena podrobná lustrace nejen jeho, ale i jeho příbuzných. Ostatně stejně postupovalo MV při vysílání svých lidí do zahraničí (a i jejich přijímání do pracovního poměru).

Další vedoucí mise v Berlíně, Květoslav Hradecký, se na MZV dostal jako „dělnický kádr“ na počátku roku 1955. Byl zařazen do „germánského“ odboru. Od dubna následujícího roku působil v SRN jako rada-vyslanec na vojenské misi v Berlíně. Tam pracoval do dubna 1958. Jeho další diplomatický post byl v Pákistánu, který již více souvisel s jeho textilní specializací – byl vyučením tkadlec a po konci kariéry na MZV se do oboru vrátil, a to na pozici vedoucího úředníka Sdružení bavlnářského průmyslu.¹⁷⁰

---

¹⁶⁵ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 41224, podsvazek 000/1/4, s. 37.

¹⁶⁶ ABS, f. I. S – svazky, operativní korespondence, reg. č. 80025, s. 140.

¹⁶⁷ DEJMEK, Jindřich. *Diplomacie Československa. Díl II...*, s. 580.

¹⁶⁸ Po kariéře na MZV se Havlín vrátil na zpět na KV KSČ do Ústí nad Labem, kde pracoval až do odchodu do penze. Viz: DEJMEK, Jindřich. *Diplomacie Československa. Díl II...*, s. 351.

¹⁶⁹ ABS, f. I. S – svazky, operativní korespondence, reg. č. 80082, s. 84.

¹⁷⁰ DEJMEK, Jindřich. *Diplomacie Československa. Díl II...*, s. 367.

Hradeckého v Berlíně nahradil Miloslav Novák. Měli společné to, že je oba za války věznili nacisté. Novák ale pocházel z rodiny bankéře a vystudoval Filozofickou fakultu UK. Od roku 1947 spolupracoval s Ministerstvem vnitra, na MZV začal působit počátkem 50. let (na americko-britském odboru), následně vystřídal několik pozic mimo ministerstvo, aby se na něj v únoru 1958 vrátil a to na „germánský“ odbor. Po dvou měsících nastoupil jako rada-vyslanec na misi do Berlína, kde zůstal až do roku 1964, kdy se vrátil na Ministerstvo vnitra. Německu se ale stále věnoval, mimo jiné v publikační tvorbě.¹⁷¹ Miloslav Novák byl pracovníkem rozvědky již od 26. února 1948, tedy i během svého působení v Berlíně. Je to patrné například i z výslechových protokolů proti Oskaru Valešovi, kde se vyjadřuje ke své činnosti v zahraničí a spolupráci se šéfem rozvědky Valešem, jeho zástupcem Šindelářem a hovoří i o Šnejdárkovi, nasazeném v Berlíně o několik let dříve.¹⁷²

Poslední ze sledovaných diplomatů při Československé vojenské misi v Berlíně je Oldřich Křepelák.¹⁷³ Ten před válkou pracoval jako úředník a po roce 1945 studoval Filozofickou fakultu UK a začal působit na Ministerstvu školství. Po působení v lokálních strukturách KSČ přešel na MZV, kde byl od roku 1956 až do penze (1988). Z německo-rakouského odboru nastoupil jako II. tajemník na velvyslanectví ve východním Berlíně, takže když v dubnu 1964 nastoupil jako rada-vyslanec na misi do západního Berlína, měl již diplomatické zkušenosti z velmi podobného místa. Zde působil až do října 1968, respektive roku 1969, prameny v tomto nekorespondují s dostupnou literaturou.¹⁷⁴

Křepelákovo působení na vojenské misi v Berlíně hodnotilo normalizační vedení FMZV kladně: „oceňovalo, že právě tato mise náležela k těm nemnoha ZÚ,

---

¹⁷¹ DEJMEK, Jindřich. *Diplomacie Československa. Díl II...*, s. 509.

¹⁷² ABS, sb. ZV, arch. č. ZV-4 MV, sv. č. 62, s. 149–163, Výpověď Miloslava Nováka ze dne 20. 2. 1952 a 22. 1. 1953.

¹⁷³ *24. prosince 1923

¹⁷⁴ MZV v článku k dějinám diplomatického zastoupení v Německu uvádí rok 1969, ale v jiných podkladech není k nalezení. Podobný je případ Gustava Solara. Tento rozpor si vysvětlují odvoláním z mise, nikoliv však přímo z funkce – ta stále běžela, ačkoliv již titulář na ZÚ nepůsobil. Viz: DEJMEK, Jindřich. *Diplomacie Československa. Díl II...*, s. 450–451; *Diplomatická zastoupení v Německu. Historický přehled...*

s nimiž nebyly po sovětské invazi „žádné problémy“.¹⁷⁵ V německých archivech je dohledatelná zpráva, že vojenská mise pod vedením Oldřicha Křepeláka (a analogicky i ZÚ ve východním Berlíně) začala okamžitě prověřovat německé novináře, působící v Československu, a podrobně sledovat jejich činnost, aby bylo možné z ní vyvodit (vívové) důsledky. MZV mělo vojenskou misi instruovat, že československá zahraniční politika bude nadále „působit proti západoněmeckému imperialismu a zejména revanšismu“. V těchto intencích měla vojenská mise trvat na poválečných reparacích (stejný úkol mělo i obchodní zastoupení ve Frankfurtu nad Mohanem) a přerušit kontakty s představiteli politických stran v SRN a západním Berlíně. Naopak bylo žádoucí zachovat kontakty kulturní (například s „progresivními“ odborovými a mládežnickými organizacemi) a kontakty v oblasti vědeckého a technického rozvoje.¹⁷⁶ To analogicky odpovídalo i zájmům rozvědky, která se soustředila mimo jiné i na nelegální získávání informací, které by Československo mohlo využít ve svém technickém rozvoji.

V otázce styků ČSSR se západním Berlínem byla výchozím bodem Smlouva o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci mezi Československou socialistickou republikou a Německou demokratickou republikou z března 1967. V ní se západní Berlín považuje za „zvláštní politickou jednotku“, a proto ČSSR nebránilo stykům se západoberlínskými oficiálními orgány, pokud nebyly v přímém rozporu s československou politikou.¹⁷⁷

Jak již bylo zmíněno, v této turbulentní situaci Křepelák obstál a po návratu do ČSSR působil v sekretariátu státního tajemníka V. Pleskota a jako zástupce vedoucího a vedoucí 4. německého teritoriálního odboru (toho odboru, který jej na misi v zahraničí instruoval). Díky tomu také absolvoval jednání o normalizaci vztahů mezi SRN a ČSSR. Na odbor se ke konci kariéry ještě vrátil, mezitím vycestoval ještě jako velvyslanec v Nizozemí.¹⁷⁸

---

¹⁷⁵ DEJMEK, Jindřich. *Diplomacie Československa. Díl II...*, s. 450–451.

¹⁷⁶ BStU, MfS, ZAIG 1609, s. 1–5, Vorgänge in der Botschaft der ČSSR in der DDR, 6. November 1968. Info Nr. 1235/68, s. [online]. Stasi-Uterlagen Archiv [cit. 2022-4-9]. Dostupné z: <https://www.ddr-im-blick.de/jahrgaenge/jahrgang-1968/report/vorgaenge-in-der-botschaft-der-cssr-in-der-ddr/>

¹⁷⁷ Tamtéž.

¹⁷⁸ DEJMEK, Jindřich. *Diplomacie Československa. Díl II...*, s. 450–451.

Tabulka 1: Vedení Československé vojenské mise v (západním) Berlíně

Titulář	Doba přidělení
František Hrabčík	červenec 1945 až leden 1946
Václav Paleček	leden 1946 až březen 1947
František Dastich	březen 1947 až prosinec 1948
Bedřich Bruegel	leden 1949 až 1950
Gustav Solar	prosinec 1950 až 1952/1953
Václav Havlín	červen 1953 až 1956
Květoslav Hradecký	duben 1956 až duben 1958
Miloslav Novák	duben 1958 až 1964
Oldřich Křepelák	duben 1964 až říjen 1968/1969

2.4. Východní Berlín – ambasáda

Formální uznání existence samostatného východního Německa přišlo z československé strany záhy, pouhých jedenáct dní po jeho vzniku. Akreditovaná diplomatická mise zahájila svou činnost v Berlíně již 2. prosince 1949 (do roku 1953 jako vyslanectví, posléze velvyslanectví). Budova se nacházela na Schönhauser Allee 10/11 ve čtvrti Prenzlauer Berg.¹⁷⁹ První československý vyslanec, který ve východním Berlíně působil, byl již zmíněný Otto Fischl.¹⁸⁰ Počátky diplomatické mise ve východním Berlíně byly zřejmě bouřlivé, jak je patrné ze vzájemné nevráživosti diplomatů vojenské mise a ZÚ. Ve výpovědích, které o sobě vzájemně uváděly, ani jedna strana tu druhou nešetřila kritiky. Primárním konfliktem byla zřejmě

¹⁷⁹ Adresa diplomatické mise a později velvyslanectví se kupodivu nevyskytuje v dostupné literatuře, s velkou frekvencí na ni ale narazíme v archivních materiálech. Viz např.: ABS, f. I. S – svazky, operativní korespondence, reg. č. 80041, podsvazek 018/06/11 s. 423.

¹⁸⁰ *17. srpna 1902;

DEJMEK, Jindřich. *Diplomacie Československa. Díl II...*, s. 580;

kontrola kurýrní pošty – Fischl si prý vyhrazoval právo kontrolovat i poštu, která byla pro vojenskou misi, proti čemuž pracovníci mise protestovali.¹⁸¹ Jmenovitě Šnejdárek, ve výpovědi, kterou podal v roce 1951 proti Fischlovi, se zmiňuje, že chtěl posílat nezapečetěnou diplomatickou poštu přes celý Berlín (vojenská mise zasílala poštu kurýrem ze ZÚ) a dodává, že Fischl si zasílal do Prahy alkohol. Těchto vzájemných výpadů je zaznamenaných vícero¹⁸² (viz níže) a podobné hodnocení (i když se zdánlivě větším odstupem) sepsal i rezident Pavel Novotný, který byl jinak kritický i vůči Šnejdárkovi.¹⁸³ Fischl se mimo to významnou měrou podílel na přípravě návštěvy Klementa Gottwalda v Berlíně,¹⁸⁴ ačkoliv v jejím průběhu v březnu 1952 již byl uvězněn. V mezidobí, než byl jmenován nový diplomatický zástupce, vedl zastupitelský úřad dosavadní rada mise, Louis Fürnberg,¹⁸⁵ pražský německo-jazyčný židovský básník.¹⁸⁶ Jak je patrné z archivních pramenů, ačkoliv zřejmě přímo nepracoval pro rozvědku, dodával jí tipy na spolupracovníky (nebyli hodnoceni jako příliš kvalitní). Fürnberg, jako osobní přítel Fischla, byl během Fischlova vedení Berlínského ZÚ jmenován legačním tajemníkem velvyslanectví. Ve stejnou dobu byl zvažován jako kandidát zpravodajské spolupráce, ale referent Bartoš, který s ním pod krycím jménem Vedral vedl hovor, dle svých slov neuznal za vhodné dát mu k podpisu zpravodajský slib, či ho podrobněji školit. Ze záznamů schůzek ve Fürnbergově pražském bytě nicméně vyplývá, že byl se situací v Berlíně podrobně obeznámen a o informace se podělil, přičemž i doporučil další spolupracovníky – dohodli se i na způsobu další komunikace a formě spolupráce. Fürnberg zejména negativně

---

¹⁸¹ ABS, f. I. S, reg. č. 20023, Zpráva o jednání s Fürnbergerem, s. 201.

¹⁸² ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 397/16, Šnejdárek Antonín.

¹⁸³ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 41224.

¹⁸⁴ Zajímavostí je, že *Berliner Zeitung* uvádí, že se veřejnost o návštěvě prezidenta Gottwalda dozvěděla na poslední chvíli, přesto stihla vystrojit bohatou oslavu. Informace v novinách je k nalezení až druhý den návštěvy, je tedy možné, že veřejnost skutečně nebyla předem informována. Americký tisk návštěvu zhodnotil jako zdvořilostní a nevěnoval jí větší pozornost. Viz: *Berliner Zeitung*: 12. 3. 1952 [online]. Berlin, 1952. [cit. 2022-02-21]. Dostupné z: <https://zeffys.staatsbibliothek-berlin.de/kalender/auswahl/date/1952-3-12/26120215/>; *The New York Times*: 14. 3. 1952. [online]. New York, 1952. [cit. 2022-02-21]. Dostupné z: <https://timesmachine.nytimes.com/timesmachine/1952/03/14/84304650.html>; *Democrat and Chronicle*: 12. 3. 1952. [online]. Rochester, New York., 1952. [cit. 2022-02-21]. Dostupné z: <https://www.newspapers.com/newspage/136222224/>.

¹⁸⁵ DEJMEK, Jindřich. *Diplomacie Československa. Díl II...*, s. 324.

¹⁸⁶ DROBNÝ, Jaroslav. *Výkořeněný básník*. In: Hobuleť. Praha: Obvodní úřad v Praze 7, 2020, 2020(11), 18–19.

hodnotil finanční zajištění diplomatů – odmítal měnit dolary na černém trhu, čím by mohl získat vyšší částku v markách. Také si stěžoval na Antonína Šnejdárka – charakterizoval jej jako „ožralu“, upozorňoval na dámy pochybné pověsti, které by z něj mohly lákat informace, popisoval jeho organizační neschopnost. Referent se domníval, že důvodem schůzek je zřejmě potřeba stěžovat si právě na Šnejdárka. Fürnberg kriticky hodnotil i Bruegela a obecně vztahy mezi západní vojenskou misí a zastupitelským úřadem ve východním Berlíně. Tato spolupráce Fürnberga je zaznamenaná v roce 1949.¹⁸⁷ V souvislosti s vlnou antisemitismu spojenou s procesem s Rudolfem Slánským, ve kterém byl popraven Fürnbergův předchůdce a přítel Otto Fischl, si počestil jméno na Lubomír Fynberg. S pokračujícími represemi se Fynberg v roce 1954 rozhodl pro přestěhování do Výmaru. Do Prahy se přesto později vracel a své útky i návraty do vlasti zachytil ve své básnické tvorbě.¹⁸⁸

V červnu 1951 se vedení ZÚ ujal Emil Hršel,¹⁸⁹ zakládající člen KSČ, který měl, stejně jako mnoho dalších zde jmenovaných, zkušenost z koncentračního tábora (byl vězněn v Dachau a Buchenwaldu). Po návratu do vlasti působil na Zemském odboru bezpečnosti (dále ZOB) při Zemském národním výboru, kde se podílel na únorových čistkách. Diplomatické zkušenosti získal jako vyslanec v Afghánistánu a vůbec první diplomatický zástupce Československa v Severní Koreji. Stejně jako Louisi Fürnbergovi se mu podařilo uniknout zatčení (byl v rámci hledání vnitřního nepřítele obviňován ze spolupráce s gestapem)¹⁹⁰ a po návratu¹⁹¹ do Československa řídil „germánský“ odbor na MZV. Poté působil jako velvyslanec v Mongolsku a Dánsku a vedl odbornou školu MZV.¹⁹²

V dubnu 1953 nastoupil na východoberlínskou diplomatickou misi Lubomír Linhart.¹⁹³ Své první zkušenosti z diplomatického prostředí získal již během studií,

---

¹⁸⁷ ABS, f. I. S, reg. č. 20023, Zprávy o jednání s Fürnbergerem, s. 201–203.

¹⁸⁸ DROBNÝ, Jaroslav. *Výkořeněný básník*. In: Hobuleť. Praha: Obvodní úřad v Praze 7, 2020, 2020(11), 18–19.

¹⁸⁹ *30. ledna 1901

¹⁹⁰ ABS, f. Studijní ústav MV, Velitelství Státní bezpečnosti (310), sign. 310-94-20, Svodka č. 7, s. 17.

¹⁹¹ Literatura se ohledně termínu odjezdu z Berlína opět rozchází. Dejmek uvádí konec roku 1952 i duben 1953. Viz: DEJMEK, Jindřich. *Diplomacie Československa. Díl II...*, s. 370–371; *Diplomatická zastoupení v Německu. Historický přehled...*

¹⁹² DEJMEK, Jindřich. *Diplomacie Československa. Díl II...*, s. 370–371.

¹⁹³ *28. června 1906

kdy ve 30. letech pracoval na pozici referenta sovětského zastupitelství v Praze. Poté pracoval v komunistických médiích a zapojil se do odboje (i do SNP). Po válce se pod Václavem Kopeckým zapojil do filmové práce pro Ministerstvo informací, ale od roku 1948 působil v diplomacii – byl velvyslancem v Rumunsku. Po návratu do Prahy pracoval na teritoriálních odborech a v letech 1952 a 1953 řídil ten „germánský“. Za jeho působení v Berlíně bylo zřízeno velvyslanectví a Linhart se tak v listopadu 1953 stal prvním velvyslancem ČSSR v NDR. V srpnu roku 1956 se vrátil do Československa a opustil diplomatické služby. Působil jako pedagog na AVU a FF UK (umělecká fotografie).¹⁹⁴ Linhartovu činnost v Berlíně kritizovala rozvědka podle svých „závadových poznatků“, což je termín používaný k nežádoucímu chování agentů, pracovníků a spolupracovníků; Linhart dělal vše pro to, aby mařil práci příslušníků rezidentury.¹⁹⁵ Bohužel se v proskartovaných materiálech nenachází výsledek šetření, ale vyplývá z nich, že se problémy opakovaly. Vzhledem k tomu, že stížnost přišla v lednu 1955 a Linhart poté působil ještě rok a půl, je možné, že nebylo kým jej nahradit, protože zpráva o skartaci z roku 1966 tato opakovaná pochybení konstatuje znovu a nedoporučuje další Linhartovo využití.¹⁹⁶

Otto Klička,¹⁹⁷ který na velvyslanecký post nastoupil po Linhartovi, se diplomacii věnoval dvě desítky let. Kádrově čistý profil mu zajišťovalo předválečné členství v KSČ, účast v odboji i nacistické věznění, během kterého byl spoluvězněm i Antonína Novotného. V diplomacii působil od roku 1949 a před nástupem do Berlína byl na diplomatických misích ve Finsku a Švédsku. Velvyslancem byl do počátku roku 1961, poté sedm let působil jako náměstek ministra a měl na starosti mimo jiné i právě „německou otázku“. Jako velvyslanec vyjel ještě do Egypta a Jugoslávie, počátkem normalizace byl ale vyloučen ze strany. Do diplomacie se vrátil po převratu, jako poradce ministra zahraničí Jiřího Dienstbiera.¹⁹⁸ Jeho činnost v Berlíně byla orgány bezpečnosti hodnocena pozitivně, ve věci spolupráce s rezidentem Antošem byl dokonce dáván za příklad svému nástupci.¹⁹⁹

---

¹⁹⁴ DEJMEK, Jindřich. *Diplomacie Československa. Díl II...*, s. 468.

¹⁹⁵ ABS, f. I. S – svazky, - reg. č. 10157 I. S, Návrh dopisu ministru vnitra Barákovi, s. 93–94.

¹⁹⁶ ABS, f. I. S – svazky, - reg. č. 10157 I. S, Zpráva z 22. 4. 1966, s. 131.

¹⁹⁷ *28. prosince 1913.

¹⁹⁸ DEJMEK, Jindřich. *Diplomacie Československa. Díl II...*, s. 418–419.

¹⁹⁹ ABS, f. I. S, reg. č. 20885, s. 404–410.

V polovině roku 1961 nastoupil na ZÚ do Berlína Gustav Souček,²⁰⁰ zakládající člen KSČ, který měl rovněž zkušenost z nacistických lágrů. A také předválečné členství v komunistické straně Francie, takže když v 50. letech nastoupil jako blízký spolupracovník Novotného na „očišťené“ MZV, bylo místo velvyslance ve Francii logickou volbou. Jako velvyslanec reprezentoval také právě v NDR,²⁰¹ kde bylo ovšem jeho působení problematizováno na základě závadového posudku (v období protektorátu byli jeho spolupracovníci z ilegálního odboje ve větší míře zatýkáni a Souček, ač sám vězněn, nedostal podle autora zprávy, dostatečně vysoký trest, což mu bylo podezřelé).²⁰²

Poslední titulář sledovaného období je Václav Kolář.²⁰³ Ten měl předválečné a válečné zkušenosti podobné, jako řada jeho předchůdců (člen KSČ ve 30. letech, činnost v odboji a věznění nacisty). Zajímavostí ovšem je, že na MZV začal jako úředník pracovat ještě v době, kdy zastával poslanecký mandát. Jako velvyslanec v NDR pracoval mezi lety 1964 až 1969 a měl podíl na přípravě nové spojenecké smlouvy mezi oběma státy (ta byla podepsána v roce 1967).²⁰⁴ V období po srpnové okupaci Československa obdržel Kolář stejnou zprávu jako vedoucí vojenské mise Křepelák – zaslat charakteristiky západoněmeckých novinářů působících v Praze, respektive sledovat tisk a zasílat kopie relevantních článků do Prahy. Mimo to měla ambasáda informovat o postojích (není specifikováno čím) k chystajícímu se setkání Komise pro přípravu světové porady dělnických a komunistických stran (18. listopadu 1968 v Budapešti). Kromě obou diplomatických zastoupení v Berlíně obdržely stejný telegram i ZÚ ve Vídni a v Paříži (v archivu MZV se jej nepodařilo dohledat). Ministerstvo pro státní bezpečnost (Ministerium für Staatssicherheit, dále MfS) tyto informace čerpalo ze „spolehlivých zdrojů z ambasády“. Na jejich základě dospělo k závěru, že Václav Kolář neadekvátně reaguje na projev Waltera Ulbrichta na 9. plénu Jednotné socialistické strany Německa (Sozialistische Einheitspartei Deutschlands, dále SED). V něm Ulbricht hovořil o tom, že komunisté a členové vedení KSČ

---

²⁰⁰ *22. listopadu 1903.

²⁰¹ DEJMEK, Jindřich. *Diplomacie Československa. Díl II...*, s. 580.

²⁰² ABS, f. I. S, reg. č. 20885, s. 404–410.

²⁰³ *19. března 1908

²⁰⁴ DEJMEK, Jindřich. *Diplomacie Československa. Díl II...*, s. 425.

„umožnili imperialistické změkčení“ a obvinil je, že „ideologicko-politicky selhali“. Podle něj ani odpůrci reformem z řad KSČ nepochopili, kam celé Československo spěje.²⁰⁵

Kolář v návaznosti na tento projev údajně svolal schůzku diplomatů, na které měl prohlásit, že „toto je vrchol, a že takhle to dál nejde“. V telegramu zaslaném do Prahy²⁰⁶ měl proti výrokům Ulbrichta ostře protestovat a žádat KSČ o podporu proti SED a o povolání na konzultace do Prahy. MZV naopak Koláře pověřilo, aby získal podrobnosti o projevu Ulbrichta a dalších a navrhl, jak by mělo ministerstvo reagovat. Situace na ZÚ se podle STASI vyostřila a docházelo ke sporům mezi „negativními a progresivními silami“ (negativními – míněno protisovětské, progresivní míněno „pokrokoví“, souhlasící s intervencí vojsk Varšavské smlouvy). Tato vzájemná nevraživost byla pod podrobným dohledem bezpečnostních sil v NDR, přičemž stejnou pozornost věnovali i dění na vojenské misi.²⁰⁷ Vzhledem k vývoji po srpnu 1968 a k nástupu normalizace byl Kolář pro svůj odmítavý postoj k srpnové okupaci a moskevským protokolům z Berlína odvolán a předčasně odeslán do penze.²⁰⁸

---

²⁰⁵ BStU, MfS, ZAIG 1609, s. 1–5, Vorgänge in der Botschaft der ČSSR in der DDR, 6. November 1968. Info Nr. 1235/68, s. [online]. Stasi-Uterlagen Archiv [cit. 2022-4-9]. Dostupné z: <https://www.ddr-im-blick.de/jahrgaenge/jahrgang-1968/report/vorgaenge-in-der-botschaft-der-cssr-in-der-ddr/>

²⁰⁶ Nepodařilo se jej ověřit v archivu.

²⁰⁷ BStU, MfS, ZAIG 1609, s. 1–5, Vorgänge in der Botschaft der ČSSR in der DDR, 6. November 1968. Info Nr. 1235/68, s. [online]. Stasi-Uterlagen Archiv [cit. 2022-4-9]. Dostupné z: <https://www.ddr-im-blick.de/jahrgaenge/jahrgang-1968/report/vorgaenge-in-der-botschaft-der-cssr-in-der-ddr/>

²⁰⁸ DEJMEK, Jindřich. *Diplomacie Československa. Díl II...*, s. 425.

Tabulka 2: Diplomatické zastoupení ve východním Berlíně

Titulář	Doba přidělení
Otto Fischel	prosinec 1949 až březen 1951
(Louis Fűrnberrg)	březen 1951 až červen 1951
Emil Hršel	červen 1951 až prosinec 1952/duben 1953
Lubomír Linhart	duben 1953 až srpen 1956
Otto Klička	srpen 1956 až duben 1961
Gustav Souček	duben 1961 až září 1964
Václav Kolář	září 1964 až únor 1969

Obě diplomatická zastoupení, jak v západním, tak ve východním Berlíně, se stala centry československých tajných služeb, tzv. rezidenturami, na které rozvědka vysílala své příslušníky, ať již jako řadové členy, tak osoby s diplomatickým statutem. Jak je patrné z předestřených charakteristik diplomatických titulářů, obsazení vedoucího vojenské mise/ZÚ hrálo svou roli i ve fungování rezidentury rozvědky. I přestože nemáme u všech doklady o přímé spolupráci s rozvědkou, velvyslanci a vedoucí mise o působení rezidentury věděli a svým chováním ji mohli přímo ovlivňovat. To je jeden z důvodů, proč se, jak bude patrné z následující kapitoly, snažili vedoucí rozvědky její fungování systematizovat a v některých aspektech osamostatnit. Přímá provázanost ambasád a rezidentury ale nikdy nebyla ohrožena – rozvědka pro své aktivity nutně potřebovala diplomatické krytí. Proto tento systém fungoval i v ostatních zemích, nehledě na to, zda se jednalo o státy západní, či státy v sovětské sféře vlivu.

3. Československá civilní rozvědka a její vývoj

3.1. Období konsolidace rozvědky

Otázky ohledně podoby bezpečnostního aparátu (a potažmo zpravodajských služeb) poválečného Československa vyvstaly ještě před koncem války samotné. Londýnské a moskevské exilové centrum debatovala, zda navázat na meziválečnou strukturu a pouze ji očistit od zrádců a kolaborantů, vytvořit úplně nové bezpečnostní sbory, či zkombinovat obě varianty. Vzhledem k tomu, že MV získali komunisté, kteří do něj ustavili Václava Noska, mohli prosadit nové a centrálně řízené bezpečnostní sbory podle sovětského modelu.²⁰⁹ A ačkoliv je budovali od počátku se zřetelem na stranickou příslušnost, některé části (právě odbor Z, pod který spadala rozvědka) byly z počátku spíše nakloněny Hradu. To, a rivalita mezi ministerstvy vnitra (Václav Nosek) a spravedlnosti (Prokop Drtina), pozdrželo reformu, která přišla nejprve s únorem 1948 a posléze vznikem a zánikem Ministerstva národní bezpečnosti (dále MNB).

V této práci sleduji činnost československých tajných služeb v Berlíně, tedy rozvědnou činnost v zahraničí. Rozvědka byla od roku 1945 označována jako zahraniční zpravodajství, respektive zahraničně politická rozvědka. Po vniku MNB to byl jeho 2. sektor (odbor Z MNB). Po reformě z roku 1953 byl tento úsek značen krycím jménem I. správa MV. Ta pod stejným pojmenováním existovala až do roku 1990.

Rozvědka v roce 1945 spadala pod odbor Z (viz příloha), tedy odbor pro politické zpravodajství MV, který byl jako nová složka zřízen dle usnesení vlády ze dne 5. dubna 1945 v Košicích.²¹⁰ Odbor Z vedl nejprve brigádní generál Josef Bártík,²¹¹ bývalý člen tzv. zpravodajské jedenáctky Františka Moravce a „muž Hradu“.

---

²⁰⁹ KALOUS, Jan. *Štěpán Plaček...*, s. 51–53.

²¹⁰ Struktura byla: Přednosta, zástupce přednosta, sekretariát, oddělení – 1. obranné, 2. studijní, 3. hospodářské, 4. agenturní a pátrací, 5. technické a výzkumné, 6. kontrolní služba radioelektrická, 7. pasové, 8. evidenční, 9. finanční, 10. styčné. Viz: DVORÁKOVÁ, Jiřina. *Státní bezpečnost v letech 1945–1953...*, s. 50–51.

²¹¹ Josef Bártík bojoval v obou světových válkách, v meziválečném období působil jako zpravodajský důstojník druhého oddělení Hlavního štábu. Po konci okupace nastoupil na místo přednosta odboru

Na pozici Bártíkova zástupce, tedy zástupce přednosty byl dosazen již zmíněný komunista Zdeněk Toman. Ten na odboru Z měl, mimo jiné, na starost právě československou civilní rozvědku. Oba muži se znali z exilové vlády v Londýně a společně formovali počátky politického zpravodajství v době, kdy komunistická strana teprve získávala pozice ve státní správě. V prvních poválečných letech si civilní a vojenská zpravodajská služba „rozdělovaly hřiště“ a odbor Z musel soupeřit s obranným vojenským zpravodajstvím (dále OBZ),²¹² vedeným Bedřichem Reicinem²¹³ a jeho zástupcem Karlem Vašem.²¹⁴ Pod jejich vedením se OBZ snažilo stát hlavní rozvědnou službou Československa (přičemž se ani Reicin ani Vaš neštítli například i nezákonných postupů při vyšetřování). V rámci struktury odboru Z fungovalo i styčné oddělení, přímo určené pro předávání informací týkajících se právě OBZ. Hlavní správa OBZ měla u odboru Z i svého styčného důstojníka.²¹⁵

Z ministerstva vnitra. Pár měsíců po nástupu byl povýšen na brigádního generála. Více viz:

KREISINGER, Pavel. *Brigádní generál Josef Bartík: zpravodajský důstojník a účastník prvního i druhého československého odboje*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2011.

²¹² Více k problematice OBZ viz: HANZLÍK, František. *Vojenské obranné zpravodajství v zápasu o politickou moc 1945-1950*. Praha: Themis, 2003;

HANZLÍK, František. *Tajné služby na cestě KSČ k moci 1945-1948: únor 1948 – výsledek nerovného zápasu*. Praha: Academia, 2021;

KUDRNA, Ladislav. *Vojenské obranné zpravodajství (1945-1950)*. In: Paměť a dějiny. Praha: ÚSTR, 2008, čís. 1, s. 79-81. Vývoj, organizační struktury, personální obsazení.

²¹³ Bedřich Reicin, původním jménem Friedrich Reinzinger, byl placeným funkcionářem KSČ, pro svou politickou orientaci byl v době okupace vězněn, po propuštění emigroval do SSSR, kde se stal spolupracovníkem NKVD. Nastoupil do čs. armády, kde agitoval mezi vojáky (a informoval moskevské centrum KSČ o dění v jednotce). Po návratu do Československa stanul v čele OBZ, které pod jeho vedením využívalo provokace a další nezákonné praktiky. Podílel se na justiční vraždě Heliodora Píky a vykonstruovaných procesech mnoha dalších osob. Sám byl odsouzen k trestu smrti a popraven v procesu s Rudolfem Slánským. Více viz: HANZLÍK, František. *Bez milosti a slitování: B. Reicin – fanatik rudého teroru*. Praha: Ostrov, 2011.

²¹⁴ Ačkoliv Karel Vaš prošel sovětským gulagem, ze kterého ho zachránila diplomatická mise generála Heliodora Píky, byl zarputilým komunistou a počátkem roku 1945 se stal zástupcem Bedřicha Reicina. Od roku 1948 působil jako prokurátor a později senátní předseda vyššího vojenského soudu. Měl aktivní podíl na konstrukci politických procesů a justiční vraždě Heliodora Píky, kterému zprostředkovaně vděčil za svobodu a možná i život. V rámci vnitrostranických čistek v padesátých letech byl odsouzen k doživotnímu trestu odnětí svobody, který si částečně odseděl. Díky amnestii prezidenta Zápotockého byl předčasně propuštěn, rehabilitován, a nakonec mu byla vrácena i stranická legitimace. Více viz: KROUPA, Mikuláš. *Karel Vaš* [online]. Paměť národa, 2018 [cit. 2021-8-9]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/vas-karel-1916>;

HRADILEK, Adam. *Karel Vaš v SSSR. Vězněm a spolupracovníkem Národního komisariátu vnitřních záležitostí*. In: Paměť a dějiny. Revue pro studium totalitních režimů. 6, č. 3, (2012), s. 72-88.

²¹⁵ Byl jím major pěchoty Josef Konopásek. Viz: DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Státní bezpečnost v letech 1945-1953...*, s. 52.

Dalším de facto konkurentem byla zpravodajská služba (na příslušných odborech) MZV. Mimo to měla rozvědka i svou zpravodajskou expozituru v Londýně, která byla pozůstatkem válečné doby a londýnské exilové vlády.²¹⁶

Pozice rozvědky v počátcích oddělení není úplně jasná, Jiřina Dvořáková ji uvádí pouze v neuskutečněném návrhu.²¹⁷ Slovenský historik Matej Medvecký jako první doložené zařazení jmenuje zahraniční oddělení XII – vedené Zdeňkem Tomanem. Tuto informaci dokládá ze zprávy, kterou Toman poslal ministru Noskovi, podle Medveckého zřejmě za zády svého nadřízeného Bártíka. Ve zprávě si stěžoval na nedostatečné personální obsazení oddělení jak z pohledu stranické příslušnosti (a loajality), tak odborných schopností. Požadoval například přijetí pracovníků, kteří by ovládali evropské jazyky (a v případě některých měli i právnické vzdělání). Součástí zprávy je i popis tehdejšího stavu činnosti rozvědky, ze kterého vyplývá, že v prioritní oblasti Německa a Rakouska již jakési zpravodajské sítě existují (a začíná se s budováním sítí i v jiných zemích). Rovněž byla prioritou americká a britská okupační území.²¹⁸

Vztah Bártíka s Tomanem nebyl koncem čtyřicátých let harmonický, ač se původně v exilu přátelili. Bártík, jako „Benešův muž“ měl podle historika Pavla Kreisingera tvořit „nekomunistickou protiváhu vůči ministru Noskovi“. Popis Bártíka, který našel v Národním archivu, hovoří jasně: „Čtvrtým kamenem úrazu [pro KSČ] je plk. Bártík, něco jako ministr v miniatuře, neboť ve svých orgánech /zpravodajství/ je neobmezeným a absolutistickým pánem.“ Z hlediska odbornosti byl hodnocen jako „vynikající machr“ a celkově jako „100% představitel Hradu“. Oproti tomu Toman, byl zapáleným komunistou, spolupracovníkem ministra Noska a na odboru Z zastáncem jeho linie. Snažil se tedy na Bártíka tlačit a doporučoval jako vhodné řešení „obklopit ho našimi lidmi takovým způsobem, abychom ho blokovali a pomalu přejímali nejdůležitější oddělení a místa k obsazení našimi soudruhy“. Takto byl

---

²¹⁶ Londýnskou expozituru se Toman snažil později zrušit/omezit a zpravodajskou službu MZV dostat pod správu MV, tedy pod sebe. MEDVECKÝ, Matej. *K počiatkom československej rozviedky...*, s. 19.

²¹⁷ Oddělení VII – zahraniční. Viz: DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Státní bezpečnost v letech 1945–1953...*, s. 52.

²¹⁸ MEDVECKÝ, Matej. *K počiatkom československej rozviedky...*, s. 19.

na odbor dosazen Bedřich Pokorný,²¹⁹ který se brzy s Bártíkem dostal do sporů, zda budovat zpravodajskou službu z důstojníků a úředníků policejní služby, jako chtěl Bártík, či příslušníků KSČ a lidí doporučených stranou. Bártík také chtěl přesunout zpravodajskou službu z pod MV k předsednictvu vlády, kde by ji mohli kontrolovat i členové nekomunistických stran. S tím samozřejmě ministr Nosek zásadně nemohl souhlasit. Pro tento postoj nemělo Bártíkovo působení na odboru Z dlouhého trvání. Již v polovině ledna 1946, tedy po roce vedení odboru, jej nahradil právě Bedřich Pokorný (sám Pokorný byl v listopadu 1946 vyměněn snadno ovlivnitelným plukovníkem Františkem Jandou).²²⁰

Bártík ale nebyl jediný, kdo se snažil provést změny – i Toman apeloval na ministra Noska, nikoliv ve věci celého odboru, ale svého oddělení (tedy rozvědky), které chtěl od odboru Z odtrhnout a osamostatnit, aby nebylo tolik kontrolované. Zároveň zdůrazňoval potřebu finančně zabezpečit fungování oddělení.²²¹ Zajímavostí je, že tento svůj dopis psal Toman ministrovi 19. ledna 1946, tedy čtyři dny po Bártíkově nuceném odchodu z odboru Z.

V polovině roku 1946, přesněji 1. července, vstoupila v platnost nová struktura odboru Z. Rozvědka se nyní nacházela ve skupině Z-B (zahraniční obrana). Spadaly do ní zahraniční politika (Z-III), zahraniční obranné zpravodajství politické (Z-XXI), zahraniční hospodářské zpravodajství (Z-XVIII) a šifrování (Z-XXII). I přes tuto změnu, zůstávala v prvních poválečných letech rozvědka ve stínu vnitřního zpravodajství. Jejím primárním úkolem (ve vztahu ke sledovanému tématu) podle

---

²¹⁹ Bedřich Pokorný byl v meziválečné době zpravodajským důstojníkem, období okupace strávil na ministerstvu financí. Deklaroval odbojovou činnost, ale jeho minulost z doby okupace je nejasná. Do KSČ vstoupil v roce 1945. Po válce se stal velitelem SNB Brno-město a řídil vyhnanecký pochod z Brna do Rakouska. Na MV nastoupil v červenci 1945 a postupně se stal jedním z nejvýznamnějších funkcionářů bezpečnosti, přičemž jeho používané metody ale hraničily se zákonem, nebo jej překračovaly. Měl podíl na únorových čistkách a chodu táborů nucených prací. I jej ale zasáhly stranické čistky, v rámci kterých byl odsouzen k 16 letům odnětí svobody. Ve výkonu trestu strávil 5,5 roku, byl amnestován, rehabilitován a bylo mu vráceno členství v KSČ. Počátkem roku 1968, během pražského jara, spáchal sebevraždu. Více viz: DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Bedřich Pokorný – vzestup a pád*. In: Sborník Archivu Ministerstva vnitra / Praha: Archiv Ministerstva vnitra [2], (2004.) s. 233–279.

²²⁰ KREISINGER, Pavel. *Brigádní generál Josef Bartík...*, s. 100–102; DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Státní bezpečnost v letech 1945–1953...*, s. 54, 65.

²²¹ MEDVECKÝ, Matej. *K počátkom československej rozviedky...*, s. 20.

zpravodajského plánu skupiny Z-B bylo postupně vybudovat řídicí orgány pro obranné zpravodajství směřující proti a) Německu – (americká, britská, francouzská a sovětská zóna a polský zábor), b) Rakousku a dalším.²²² Dále zahájit studium, hodnocení a vytěžování získaných materiálů. Pořadí naléhavosti úkolů určoval přednost,²²³ přičemž byl kladený zvýšený důraz na jasné a přesné zadávání úkolů spolupracovníkům – rozvědka se tím snažila vyhnout tomu, aby se stala „sběrnou různých fám a klepů“. A právě tato stránka práce patřila z počátku fungování poválečné rozvědky k těm slabším. Podle Medveckého je zde vidět primární zaměření státobezpečnostních složek na vnitřní otázky.²²⁴

Některé části reformy byly přijímány pomalu a postupně. V souvislosti s tím docházelo i k rutinnímu porušování nastavených pravidel. Nově měli být například spolupracovníci rozvědky označováni pouze krycím jménem, a nikoliv číselným kódem, jako to bylo zvykem dříve. V archivních materiálech z padesátých let se tak setkáváme s dvojitým označením – jak krycím jménem, tak číselným kódem.²²⁵

Kromě působení za hranicemi, vznikly centra působící v Československu – tzv. vysunutá agenturní střediska (dále VAS), která se nacházela ve větších městech poblíž hranic. Jejich úkolem bylo (pod přísnou konspirací) zabezpečit vznik a fungování agenturních sítí v zahraničí (přičemž informace měli získávat pouze z agenturních zdrojů). Jejich primárním cílem bylo právě západní i východní Německo a další sousední státy – Rakousko a Maďarsko. Konkrétně plzeňský VAS 2 měl na starosti zprávy z východní části Německa. V zóně definované příhraničními městy Hov a Pasov sbírali informace agenti a důvěrníci rekrutovaní z řad odsunutých antifašistů,²²⁶ ale i místních starousedlíků. Západní Německo pokrýval VAS Brno, který tam vysílal svého agenta. V této době nebyl v Německu žádný úředník MV, po reorganizaci vznikla síť zacílená na pátrání po osobách, které měly být postavené před československé retribuční soudy (její členové se rekrutovali např. z utečeneckých táborů v Německu). Medvecký je ve své studii jmenuje, ale žádný z nich není vedený,

---

²²² Celá struktura viz: DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Státní bezpečnost v letech 1945–1953...*, s. 55–58.

²²³ DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Státní bezpečnost v letech 1945–1953...*, s. 55–58.

²²⁴ MEDVECKÝ, Matej. *K počiatkom československej rozviedky...*, s. 23.

²²⁵ Tamtéž.

²²⁶ Československý termín pro ty občany považované za Němce, kteří byli schopni prokázat odbojovou činnost.

že by působil v Berlíně. Popisuje však postup získávání spolupracovníků z řad německých komunistů, což platilo celostátně. Tato praxe byla zastavena až po intervenci sovětských poradců.²²⁷

Vývoj v prvních třech letech existence rozvědky byl velmi živelný, již koncem roku 1946 se opět změnila organizační struktura MV: pro tuto práci je důležité, že se odbor Z měnil na VII. odbor a skupina VII-B měla na starosti zahraničně politickou zpravodajskou službu (původně Z-B). Jednotlivá oddělení byla značena VII-B-VIII (zahraniční politika, původně Z-III), VII-B-XXI (zahraniční obranné zpravodajství politické, původně Z-XXI), VII-B-XVIII (zahraniční hospodářské zpravodajství, původně Z-XVIII) a VII-B-XXII (šifrování, původně Z-XXII). Činnost rozvědky byla definována budováním dostatečně silné zahraniční sítě, neboť úvodní dokument k reformě konstatoval, že není na odpovídající úrovni. Chybou byl nedostatek řídicích orgánů (kvalitních a profesionálních důstojníků, schopných vést a budovat síť spolupracovníků), ekonomické obtíže (zde se projevuje problém, na který upozorňoval již Toman) a nedostatek technického vybavení,²²⁸ který také souvisí s ekonomickou stránkou fungování rozvědky (a možnostmi poválečného Československa). K ekonomické situaci rozvědky považují za nutné podotknout, že ač bychom předpokládali, že bude financována centrálně, přes MV, docházelo k tomu, že její příjmy částečně zajišťoval Zdeněk Toman. Ten využil ne úplně přehledné situace v poválečném Německu a finance získával nelegálním obchodem s markami a zlatem v americkém okupačním pásmu. Kromě zpravodajské činnosti tak financoval i fungování KSČ. To dokládají jak výpovědi svědků, tak dochovaná dokumentace. Toman se ovšem snažil vše přísně utajit, ostatně to bylo i v zájmu samotné strany.²²⁹ S tím souvisí i Tomanovo nakupování blíže nezjistitelného množství činžovních domů, firemních objektů a dalších nemovitostí zejména v západním sektoru Německa. Jiřina Dvořáková uvádí, že k tomu mělo docházet s podporou tehdejšího vyslance NDR v Moskvě, Rudolfa Appelta. Budovy byly

---

²²⁷ MEDVECKÝ, Matej. *K počiatkom československej rozviedky...*, s. 24–26.

²²⁸ ABS, f. I. S, reg. č. 20957. Přehled zahraničních spojů /dnešní stav/. Cit dle: MEDVECKÝ, Matej. *K počiatkom československej rozviedky...*, s. 26.

²²⁹ HANZLÍK, František. *Nelegální finance a tajné fondy na cestě KSČ k moci*. In: Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity: řada společenských věd / Brno: Masarykova univerzita Roč. 27, č. 1 (2013), s. 113–128.

zapisovány na soukromé osoby, takže není v současnosti možné zjistit podrobnosti o jejich přesném počtu ani poloze. Zároveň tím tak odbor Z přišel o finance, které do nákupu vložil, protože nedošlo k následnému převodu vlastnických práv z těchto soukromých osob na československý stát. Kromě Tomana se na celé akci podílel i Jiří Šindelář „Modrý“²³⁰ (později převzal vedení po Tomanovi) a pozdější chargé d'affaires vojenské mise v západním Berlíně, Antonín Šnejdárek (viz dále).²³¹

Kromě restrukturalizace a doplňování značně podhodnocených stavů došlo v roce 1947 na očistu od probenešovsky laděných zpravodajců. Jednalo se o boj „proti totální dekonspiraci zpravodajství na MV“.²³² Pro Zdeňka Tomana se ale příliš nezměnilo, zůstal na pozici zástupce, respektive předsedy skupiny VII-B, ze které, jak je patrné ze zmínky bývalého chargé d'affaires na vojenské misi v Berlíně, Bedřicha Bruegela, formoval novou podobu československé rozvědky. Spolu se Štěpánem Plačkem²³³ a dalšími předními představiteli bezpečnosti například přednášeli a předávali své zkušenosti ve zpravodajských kurzech.²³⁴ Toman sám kladl na vzdělání zpravodajců (jak politické, tak rozvědné) velký důraz, později navrhoval, aby všichni referenti prošli důkladným školením metod práce britských a amerických zpravodajských služeb.²³⁵

Vedle Tomana působili na pražské centrále rozvědky ještě referenti – referent pro Německo a Rakousko, referent pro Polsko a Maďarsko a organizační referent pro výstavbu sítě a technické vedení. Celkově byla práce skupiny VII-B rozdělena mezi 26 osob (ve 14 kancelářích), z nichž 9 bylo referentů, 2 na organizačním oddělení

---

²³⁰ Jiří Šindelář, krycím jménem „Modrý“ působil před druhou světovou válkou jako sovětský agent ve Francii. Válku strávil v Československu a nevyvíjel žádnou činnost, v červnu roku 1945 ale nastoupil do služeb MV – na doporučení pozdějšího velitele StB Jindřicha Veselého. Následně vstoupil v roce 1946 do KSČ. Roku 1948 se stal zástupcem Oskara Valeše, který velel skupině BAb. Ač k sobě údajně nechovali přátelské vztahy, byli společně odstraněni z rozvědky i MV. Později byla jejich obvinění stažena, ale Šindelář se již do služby nevrátil. Viz: DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Historie a vývoj...*, s. 35–36.

²³¹ DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Historie a vývoj...*, s. 35, 60.

²³² AMV, a. č. Vysvětlující poznámky k činnosti Štěpána Plačka v letech 1945–1948. Cit dle DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Státní bezpečnost v letech 1945–1953...*, s. 54.

²³³ Více viz: KALOUS, Jan. *Štěpán Plaček...*

²³⁴ VEBER, Václav a Jan BUREŠ. *Třetí odboj: kapitoly z dějin protikomunistické rezistence v Československu v padesátých letech 20. století*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, s. 285.

²³⁵ MEDVECKÝ, Matej. *K počátkom československej rozviedky...*, s. 29.

(zajímavé je, že tak důležité oddělení vzniká až po dvou letech existence služby), 4 šifranti, na evidenčním a spisovém oddělení rovněž 4 osoby a posledně 6 písárek. Běžný chod centrály ovlivňovalo také to, že referenti neměli k dispozici každý svou místnost, ale museli se krom pomocné kancelářské síly dělit i o prostory. Toman sám tento stav hodnotil jako značně znepokojivý, jednotlivci podle něj byli natolik zatíženi běžnou agendou, že nově zavedená politická školení, která měla zvednout úroveň zaměstnanců, nepřinášela velké výsledky. Zabezpečení dostatku (politicky uvědomělých) pracovníků na ústředí považoval za nevyhnutelnou změnu. Spolu s tím kladl opakovaně důraz na technickou vybavenost, dostatek finančních prostředků a možnost využívat diplomatickou poštu, což by znamenalo spolupráci s MZV, která byla limitována jeho obsazením.²³⁶

Ve stejnou dobu se diskutovalo i o rozvoji zpravodajské sítě navázané na znárodněné hospodářské podniky (kromě dekretů „odsunových“ tak ve vývoji rozvědky hrají roli i dekrety č. 100 a č. 101)²³⁷, které měly pobočky v „kapitalistickém“ zahraničí (zejména podniky ze skupiny KOVO). Jejich využití zpočátku nebylo příliš úspěšné, ale z dalších let se dochovaly například záznamy o průmyslové špionáži. Stejně jako v případě MZV byl rozvoj této zpravodajské aktivity limitován personálním obsazením, které bylo dle Tomana důvodem neúspěchu, protože na klíčových pozicích byli členové či sympatizanti ostatních stran Národní fronty.²³⁸

Další organizační změnou, kterou Toman v květnu 1947 navrhoval a která se později realizovala, bylo přeskupení kompetencí do tří oddělení – operativního, organizačního a šifrovacího. Německo spadalo pod operativní oddělení, referát „a“.

---

²³⁶ ABS, f. I. S, reg. č. 20957. Přehled zahraničních spojů /dnešní stav/. Cit dle: MEDVECKÝ, Matej. *K počiatkom československej rozviedky...*, s. 26–29.

²³⁷ Dekret č. 100/1945 Sb. Dekret presidenta republiky o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků [online]. Částka 47 (27. 10. 1945) [cit. 2021-6-22]. Dostupné také z:

<https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=100&r=1945> ;

Dekret č. 101/1945 Sb. Dekret presidenta republiky o znárodnění některých podniků průmyslu potravinářského [online]. Částka 47 (27. 10. 1945) [cit. 2021-6-22]. Dostupné také z:

<https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=101&r=1945>

²³⁸ MEDVECKÝ, Matej. *K počiatkom československej rozviedky...*, s. 29.

Chod celé operativy (operativou je značen výkon rozvědné služby)²³⁹ mimo jiné velmi ovlivňovalo oddělení organizační, které mělo na starosti kádrové otázky, nábor agentů, jejich instruktáž a kontrolu agenturní práce. Dále zabezpečovali nová spojení do zahraničí, vedli evidenci technických prostředků a organizovali činnost VASů. Zprostředkovávali také styk s MV, respektive KSČ. Tyto pro chod rozvědky zcela zásadní otázky byly sjednoceny pod jedno oddělení až dva roky po jejím vzniku. Medvecký i Dvořáková si to vysvětlují tím, že mezi lety 1945 a 1947 byl kladen zvýšený důraz na vnitřní politické zpravodajství, a zároveň se zde naplno projevovala rivalita s OBZ. Ostatně je to patrné i na faktu, že v létě roku 1947 působilo v zahraničí pouze 7 pracovníků VII. odboru, z nichž jen dva měli zpravodajské poslání.²⁴⁰ Ani jeden z nich nepůsobil v Berlíně.²⁴¹ V červenci 1948 se v zahraničí nacházelo pouze 5 pracovníků rozvědky, pod které spadalo 100 agentů, z toho 40 v Německu. Na poradě přednostů se debatovalo o potřebě přesunout zpravodajské pracovníky na MZV, ale s podřízeností MV.²⁴²

Podle Pavla Žáčka oddíly německojazyčné rozvědky částečně soupeřily s kontrarozvědkou, a to například v tzv. odlukách osob, tedy únosech československých, ale i cizích státních příslušníků. Takto byl například unesen bývalý partyzán Josef Vávra-Stařík (z Paříže byl vylákán do Rakouska, kde ho zadrželi na hranici sovětského sektoru) nebo sociálně demokratický politik Bohumil Laušman (pomocí omamných látek v pití).²⁴³

Poslední reorganizace rozvědky, které se Toman ještě účastnil, přišla koncem roku 1947. Změna to byla spíše kosmetická, kompetence VII. odboru se rozdělily a většina přešla pod skupinu „III“ bezpečnost. Rozvědka byla značena sektor III/Ab,

---

²³⁹ ABS, *Slovník rozvědné terminologie (I. správa SNB) z roku 1989* [online]. ABS [cit. 2021-11-16], s. 34. Dostupné z: <https://www.abscr.cz/data/pdf/pomucky/slovník1s.pdf>

²⁴⁰ MEDVECKÝ, Matej. *K počiatkom československej rozvedky...*, s. 31–32.

²⁴¹ Podrobný popis působišť viz: DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Historie a vývoj československého civilního zpravodajství se zaměřením na rozvědku*. Praha: ÚZSI, 2015, s. 26–27.

²⁴² DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Státní bezpečnost v letech 1945–1953...*, s. 96–97.

²⁴³ ŽÁČEK, Pavel. *Odluky osob v padesátých letech (únosy v režii československé Státní bezpečnosti)*. In: BABKA, Lukáš – VEBER, Václav, eds.: *Za svobodu a demokracii III. Třetí 202* (protikomunistický) odboj. Hradec Králové: Evropské hnutí v České republice – Univerzita Hradec Králové – Ústav filosofie a společenských věd v nakl. M&V, 2002, s. 117–141.

spadající pod skupinu III/A.²⁴⁴ Toto schéma rozvědce ale nevydrželo dlouho, stejně jako její vedoucí.

Tomanovo odstranění bylo rámováno podobně jako likvidace dalších předních představitelů režimu. Že byl v hledáčku sovětských poradců je patrné i z publikace vydané k procesu, kde je zmiňován jako „přísluhovač západních imperialistů... a zrádce dr. Zdeněk Toman“. Ve výpovědích je uvedeno, že jej řídí Rudolf Slánský,²⁴⁵ podle Jana Kalouse byl pod Slánského ochranou spíše Štěpán Plaček,²⁴⁶ nehledě na to, že měli s Tomanem kompetenční spory a vyměňovali si velmi ostrou korespondenci, ve které Toman Plačka obvinil ze snahy ovládnout celé zpravodajství, včetně zahraničního.²⁴⁷

Podíl na Tomanově odstranění měl právě Štěpán Plaček, který byl spolu s Bedřichem Pokorným odpovědný i za konec Tomanova nadřízeného (Bártík byl v březnu zatčen a odsouzen k trestu odnětí svobody 5 let). Tomanovo zatčení přišlo o měsíc později, 28. dubna 1948, tedy v rámci prvních poučkových čistek. Osudným se mu zřejmě stalo právě to, že nelegálně získané finanční prostředky využíval i pro osobní obohacení, a rozšířil „portfolio“ svých nelegálních aktivit i mimo rozvědku.²⁴⁸ Pravděpodobně by jej čekal podobný osud jako později Clementise, ale po dvou měsících se mu ale podařilo z vazby uprchnout a emigrovat nejprve do západního Německa a posléze do USA. Za jeho aktivitu jej Státní soud odsoudil v nepřítomnosti k trestu smrti. Zdeněk Toman se již do Československa nevrátil, ačkoliv Státní bezpečnost držela jeho syna jako rukojmí, respektive udělala vše pro to, aby Toman nezjistil, že malý Ivan Toman jako nezletilý zemřel.²⁴⁹ Podle Jiřiny Dvořákové přinesl Tomanův útek i částečnou úlevu v řadách předních představitelů

---

²⁴⁴ DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Historie a vývoj...*, s. 31.

²⁴⁵ *Proces s vedením protistátního spikleneckého centra v čele s Rudolfem Slánským*. Praha: Orbis, 1953, s. 179, 184.

²⁴⁶ KALOUS, Jan. *Štěpán Plaček...*, s. 54.

²⁴⁷ DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Státní bezpečnost v letech 1945–1953...*, s. 124–125.

²⁴⁸ Podle řady zdrojů Toman přes západoevropské tábory východoevropským židovským uprchlíkům k odchodu do Palestiny, a to nikoliv nezištně. Měl mít také podíl na exportu československých zbraní do nově vznikajícího izraelského státu. Viz více: HANZLÍK, František. *Nelegální finance...; The Goldberger family*. [online]. JewishGen, 2015 [cit. 2021-8-9]. Dostupné z: <https://www.jewishgen.org/yizkor/Sobrance/sob001.html#1r>

²⁴⁹ DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Státní bezpečnost v letech 1945–1953...*, pozn. 124; SLANINA, Josef. *Akce „TOMAN“...*, s. 120–127.

KSČ a MV, protože se podle ní jednalo o člověka, který měl značný potenciál své bývalé spolupracovníky vydírat.²⁵⁰

Pro konec 40. let je signifikantní, že muži (a tato oblast byla výhradně mužskou doménou), kteří formovali počátky poválečné československé rozvědky, respektive zahraniční politiky, zaplatili tyto své aktivity buď ztrátou vlasti, nebo životem či svobodou, v případě Tomana životy svých blízkých. Osudy těch, kteří formovali směřování ČSR, jsou podobné těm, jejichž činnost vedla k vybudování silné mocenské organizace, plně ovládané komunistickou stranou. Důležité je na tomto místě podotknout, že v případě perzekucí (či odchodů do emigrace) nebyl postižen jen dotyčný činitel,²⁵¹ ale často i celá jeho rodina. Perzekuci soudní následovala řada mimosoudních postihů, které z příbuzných vytvářela občany druhé kategorie. To se týkalo jak původních příznivců režimu, tak těch, kteří proti systému bojovali, či je stát za své nepřátele označil.

3.2. Rozvědka po únorovém převratu

Nejen komunistický převrat, ale především útěk Zdeňka Tomana měl za následek velkou personální obměnu rozvědky, což se neobešlo bez obtíží, protože zahraniční zpravodajství trpělo nedostatkem vhodných kandidátů. To vedlo k tomu, že vedení zvažovalo dokonce i možnost přijmout (spolehlivé) sociální demokraty. Ke stávajícím personálním nedostatkům se přidaly emigrace pracovníků zastupitelských úřadů. Mimo zmíněné diplomaty odcházeli i technický a ostatní personál, přičemž docházelo i k ničení operativní techniky, což ještě více prohloubilo krizi rozvědky. Nábor nových pracovníků nakonec probíhal ve všech ozbrojených složkách.²⁵²

---

²⁵⁰ DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Historie a vývoj...*, s. 36.

²⁵¹ Zpravidla tyto pozice zastávali muži.

²⁵² DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Státní bezpečnost v letech 1945–1953...*, s. 96–99.

Vedení sektoru III/Ab převzal dočasně dosavadní vedoucí studijního oddělení Jiří Wehle,²⁵³ Dvořáková uvádí, že funkci zprvu odmítal, sám patřil k osobám označovaným za „trockisty“. Wehle spolu s Jiřím Šindelářem přišli s návrhem reorganizace, rozšíření počtu pracovníků a zlepšení komunikace s MZV: prakticky se snažili převést fungování odboru pod tiskový odbor MZV. Využila by se tak stávající struktura ministerstva a zahraniční zpravodajství by bdělo nad stranickou spolehlivostí vysílaných osob. Vyslání pracovníci by mimo zahraničněpolitické agendy plnili i tu zpravodajskou. Jejich činnost by tak nebyla tolik podezřelá a nedocházelo by tak k častému odhalení agentů a pracovníků rozvědky zahraničními bezpečnostními složkami. Zároveň by byla spojena šifrová oddělení. Tato koncepce se ovšem neprosadila.²⁵⁴

Součástí Wehleho návrhů byl ale i podrobný popis tehdejší struktury rozvědky a popis fungování jejích jednotlivých orgánů. Politická sekce sektoru III/Ab, respektive její oddělení Západ měly na starosti sledování politické motivace západních mocností, kontrolování a odhalování její zpravodajské činnosti, kontrolovat činnost krajanů (ovšem s výjimkou emigrace, ta spadala pod jinou část sektoru) a dohlížet na zastupitelské úřady v dané oblasti. Všechny tyto úkoly bylo třeba zpracovat po stránce agenturní, operativní i studijní. Znamenalo to, že oddělení muselo stanovit organizační strukturu, aktivně vyhledávat „typy“, tedy možné spolupracovníky (ať cizí, či československé státní příslušníky), které by rozvědka mohla využít. Vyhledávání typu prováděl typář, který již byl součástí rozvědné sítě. Mohlo jít jak o příslušníka rozvědky, tak pouze o jejího spolupracovníka. Výběr typu probíhal ideálně mezi zájmovými osobami (již zapojenými do zpravodajské sítě). Po soustředění všech dostupných informací o osobě „typa“²⁵⁵ mělo dojít k jeho

---

²⁵³ Jiří Wehle byl od mládí aktivní v komunistickém mládežnickém hnutí, paradoxně ale také ve skautském a tramském prostředí. Během druhé světové války prošel několika koncentračními tábory a následně byl členem organizace Svaz osvobozených politických vězňů. Pod taktovkou Odboru Z se v Německu aktivně účastnil pátrání po uprchlých válečných zločincích. Posléze nastoupil v roce 1946 na MV, kde se v roce 1948 stal vedoucím zahraničního zpravodajství (3. oddělení sektoru BAB). Po Tomanově zatčení prozatímně převzal jeho funkci, ale již v roce 1949 byl z rozvědky odstraněn a přeložen na jinou funkci v MV. O dva roky později byl obviněn ze zatajování zločinů komunistických funkcionářů, a i když byl posléze obvinění zproštěn, na MV nepokračoval. Viz: DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Historie a vývoj...*, s. 32.

²⁵⁴ DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Historie a vývoj...*, s. 37–38.

²⁵⁵ Zde používám vědomě jazyk pramene, a tedy i skloňování podle vzoru pán.

rozpracování, tedy pokusu o získání za tajného spolupracovníka (dále TS). Následná spolupráce a úkolování „typa“ spadala pod zmíněnou stránku operativní. Studijní rozpracování znamenalo tzv. vytěžení získaných informací, tedy jejich analýza pro další možné využití.²⁵⁶

Stejné principy platily i pro Středoevropské oddělení, kam nově spadala agenda zahrnující Německo, respektive Berlín. Původně bylo Německo řazeno mezi západní „kapitalistické“ země, ale ve středoevropském oddělení se nacházelo spolu s Rakouskem. Problematika Švýcarska sem ovšem nespádala, nejednalo se tak o čistě jazykové, jako spíš o teritoriální dělení.²⁵⁷ Úkolem oddělení, bylo sledovat vliv západních mocností (viz výše), činnost a vliv okupačních úřadů na místní obyvatelstvo a veřejný život. Důraz byl kladen jmenovitě na americké, britské a francouzské bezpečnostní složky, ale také na činnost Vatikánu a působení katolické církve (to je ostatně patrné i ze zpráv, které zasílal zastupitelský úřad při vojenské misi a ambasáda v NDR). Centrem zájmu byl vnitropolitický vývoj (ústřední vláda a její orgány), explicitně byla jmenována spolková země Bavorsko, další byly značeny jen jako „ostatní země“. Další samostatnou sledovanou jednotkou byl Berlín. V něm rozvědky sledovala Spojeneckou kontrolní radu, politický a hospodářský vývoj a především „Boj o Berlín“. Sovětská zóna byla sledována „povšechně“. Pozornost byla věnována i „pokrokovým silám“ v SRN, národnostním menšinám a sudetoněmeckým organizacím jak v SRN, tak v Rakousku a další cizině (Rakousko bylo dále podrobně řešeno zvlášť). Československé zastoupení bylo sledováno jak po diplomatické a hospodářské stránce. Do stejné kategorie patřili i českoslovenští dopisovatelé. Personálně bylo oddělení kryto jedním přednostou, dvěma referenty a jednou písařkou. Podle Wehleho bylo třeba, aby došlo k posílení na straně referentů (a pomocných referentů) i písárek, celkově až na 10 osob.²⁵⁸ Dvořáková k tomu dodává, že v Německu mělo oddělení 7 spolupracovníků, kteří dostačující počet zpráv dodávali

---

²⁵⁶ ABS, f. I. S, reg. č. 20958, Návrh Dr. WEHLEHO na úkoly a strukturu zahraničního zpravodajství, s. 77;

ABS, *Slovník rozvědné terminologie...*, s. 40.

²⁵⁷ Dvořáková ovšem zmiňuje, že došlo k pokusu o zřízení zpravodajské ústředny ve Švýcarsku, která by se zaměřovala na Německo. Viz: DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Historie a vývoj...*, s. 55.

²⁵⁸ ABS, f. I. S, reg. č. 20958, Návrh Dr. WEHLEHO na úkoly a strukturu zahraničního zpravodajství, s. 77–89.

pouze z Bavorska, Rakouska a částečně z Berlína. Další oblasti poskytovaly nedostatečný zpravodajský styk.²⁵⁹ Pokrytí instruktáží agentů se převážně soustředilo na Mnichov, Berlín a Frankfurt nad Mohanem, tedy města, kde bylo buď diplomatické, nebo obchodní zastoupení, a tedy i rezidentury (viz dále).²⁶⁰

V teoretickém dodatku ke své zprávě se Wehle opíral o závěry XVIII. sjezdu VKSB²⁶¹ a nešetřil kritikou Tomana a Bártíka.²⁶² Stejně jako Zdeněk Toman se ale i Wehle potýkal v otázce kompetencí se Štěpánem Plačkem,²⁶³ zřejmě částečně i proto navrhovali se Šindelářem přesun struktur ZZ pod MZV. Krize (personální i funkční), ve které Wehle sektor přebíral, vedla k brzké výměně vedení a restrukturalizaci.²⁶⁴ ZZ spadalo nově pod sektor BAb a jeho vedoucího Oskara Valeše „Kováře“.²⁶⁵ Ten do té doby působil jako krajský tajemník KSČ. Zástupcem mu byl Jiří Šindelář.²⁶⁶ Situaci jim ulehčil fakt, že v té době již byl Štěpán Plaček ze své funkce odvolán a na jeho místo velitele vnitřního zpravodajství nastoupil Osvald Závodský.²⁶⁷

Valeš žádal pro rozvědku sovětské poradce, ale zřejmě na pokyn Slánského zadal vypracování nové koncepce Bedřichu Biehalovi, spolupracovníkovi sovětské rozvědky. Jeho návrh restrukturalizace však byl příliš nákladný a nebyl přijat. Další verze již vznikala ve spolupráci s pracovníky rozvědky a vzhledem k neutěšenému stavu rozvědky se o ni začalo zajímat i vedení komunistické strany, mimo jiné i prezident Klement Gottwald. Na základě jeho rozhovoru s tehdejšími veliteli

---

²⁵⁹ Ve srovnání s tím Rakousko mělo ve sledovaném období 3 zahraniční pracovníky a cca poloviční počet zpráv. Viz: DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Historie a vývoj...*, s. 55.

²⁶⁰ DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Historie a vývoj...*, s. 55.

²⁶¹ Všesvazová komunistická strana bolševiků, od roku 1952 KSSS.

²⁶² ABS, f. I. S, reg. č. 20958, Návrh Dr. WEHLEHO na úkoly a strukturu zahraničního zpravodajství, s. 77–89.

²⁶³ DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Historie a vývoj...*, s. 38.

²⁶⁴ DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Státní bezpečnost v letech 1945–1953...*, s. 125.

²⁶⁵ Oskar Valeš, původním jménem Oskar Wetzler, byl členem KSČ již od roku 1936. Bojoval jako interbrigadista ve španělské občanské válce a druhé světové války byl u čs. jednotek ve Francii, kde agitoval proti Benešovi. Po válce nastoupil do aparátu KSČ a v roce 1948 k MV. Po odstranění z vedení rozvědky byl odsouzen v politickém procesu k 21 letům odnětí svobody. V roce 1956 byl zbaven obžaloby a propuštěn, později byl i rehabilitován a uvažovalo se o jeho možném návratu k rozvědce. Ten se ovšem neuskutečnil. Viz: DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Historie a vývoj...*, s. 58.

²⁶⁶ DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Státní bezpečnost v letech 1945–1953...*, s. 125.

²⁶⁷ DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Historie a vývoj...*, s. 58. Blíže k Osvaldu Závodskému viz: KALOUS, Jan. *Osvald Závodský – aktér i oběť politických procesů*. In: Paměť a dějiny. Revue pro studium totalitních režimů. Roč. 7, č. 3 (2013), s. 85–95.

StB Jindřichem Veselým vznikla sada otázek, ke které se Valeš vyjadřoval a vysvětloval v nich svou vizi.²⁶⁸ Rozdíl mezi oběma koncepcemi byl především v tom, že první byla minimalistická, plánovaná spíše pouze pro potřeby ČSR. Oproti tomu druhá verze byla rozsáhlejší a mnohem více poplatná potřebám SSSR. Toho se původně Slánský obával a snažil se tomu zamezit.²⁶⁹ Valeš se také původně snažil budovat zpravodajskou síť oddělenou od ZÚ, pro případ případného válečného konfliktu či diplomatické roztržky. Vyhnul by tím se tak riziku vyhoštění části pracovníků a rozbití nevyhnutelnému zpravodajské síti, která je obzvláště v případě konfliktu klíčová. Tato část koncepce se ovšem neprosadila a převládl názor sovětských poradců, kteří preferovali provázanost se ZÚ, neboť Valešem navrhovaní „ideoví“ pracovníci z řad členů lokálních komunistických stran neměli z hlediska svého původu a společenského zařazení tak kvalitní přístup k informacím, jako měli pracovníci ZÚ. Valeše ke změně názoru přesvědčila návštěva Moskvy v roce 1949. Přesto stále počítal s tím, že technický aparát bude budován odděleně od ZÚ, aby byl využitelný i v případě zmíněné krize.²⁷⁰

Mimo tuto připravovanou zpravodajskou síť schválil Veselý i Valešův návrh z prosince 1949, ve kterém se jednalo o zřízení pozic bezpečnostních referentů, majících působit na klíčových ZÚ, tedy i v Berlíně. Úkolem referenta bylo sledovat zaměstnance ZÚ, jakož i osoby, se kterými přicházeli do styku, a československé občany, kteří vycestovali do zahraničí. Zprávy byly následně podávány diplomatickou poštou.²⁷¹

Součástí Valešovy zprávy pro Gottwalda byl i popis aktuální situace ZZ: tři úseky pražské centrály (organizační/Sedlář,²⁷² operativní/Šindelář a studijní/Wehle) tvořilo dohromady 31 pracovníků (včetně 2 kancelářských pracovníků a 2 řidičů). Doplňovala je zahraniční zastoupení při ZÚ, na kterých celkově působilo 11 osob

---

²⁶⁸ KAPLAN, Karel. *Nebezpečná bezpečnost...*, s. 25.

²⁶⁹ DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Státní bezpečnost v letech 1945–1953...*, s. 125; DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Historie a vývoj...*, s. 58–59.

²⁷⁰ KAPLAN, Karel. *Nebezpečná bezpečnost...*, s. 25–26.

²⁷¹ DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Historie a vývoj...*, s. 68.

²⁷² Josef Sedlář „Suk“ do KSČ vstoupil v roce 1943, v době, kdy byl vojákem západní zahraniční armády. Na MV působil od roku 1946 jako vedoucí oddělení cenzury a zahraničních novinářů na pražské centrále ZZ. Viz: DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Historie a vývoj...*, s. 44, 60.

(a jeden tajný rezident s působností pro Německo a Švýcarsko). Z toho v Německu byli 2: v Berlíně (Antonín Šnejdárek) a Mnichově (Dr. Jiří Beneš).²⁷³

Valešův soustavný tlak na změnu přinesl své ovoce – podařilo se mu zrovnoprávnit vnitřní a zahraniční zpravodajství. Jindřich Veselý tak měl díky tomu jen dva zástupce, přednosta skupin BAa a BAb, tedy Osvalda Závodského, a právě Oskara Valeše. Valeš tak povýšil sektor BAb na skupinu, která se dále dělila na teritoriálně zaměřené sektory (operativní a studijní) a oddělení, přibližně odpovídající struktuře výše. Dvořáková podotýká, že v dosavadní literatuře nebylo toto dostatečně vyzdvihováno.²⁷⁴

Již ve Valešově koncepci se objevovala možnost zřízení ministerstva výlučně pro Státní bezpečnost. Stejný systém uspořádání doporučoval sovětský poradce v zahraničním zpravodajství Filipov. Podle Filipova bylo zásadní, aby se rozvědka od kontrarozvědky osamostatnila nejen organizačně, ale i ekonomicky. Poradci také doporučili změnu v samotné organizaci operativy, kdy navrhovali ustoupit od dřívějšího teritoriálního členění a dělit agendu věcně. Politické zpravodajství, jako první sektor, by se nadále dělilo teritoriálně, další sektory by se zabývaly emigrací (II. sektor, zaměřený na obranu proti pronikání agentů do ČSR a podle emigračních center), sledováním zástupců ČSR v cizině (III. sektor) a studijní záležitosti (IV. sektor). První čtyři sektory by spadaly pod prvního zástupce, další tři, tedy sektor kádrový (V.), hospodářsko-finanční (VI.) a archiv (VII.) pod zástupce druhého.²⁷⁵ Ve světle pozdějšího vývoje je patrné, že tyto změny vedly k postupné profesionalizaci zpravodajské služby, i když ji stále brzdilo nedostatečně kvalifikované personální obsazení.

Navrhovaná změna se 23. května 1950 promítla do uspořádání nově vzniklého Ministerstva národní bezpečnosti. K rozdělení vnitra došlo v rámci „zostřeného boje proti nepřátelům režimu“, který vycházel ze stalinské teorie „zostřování třídního boje“, v kontextu tzv. jugoslávské rezoluce Informačního byra KS a „neposlušnosti“ Jugoslávie. Moskva označila všechny náznaky či pokusy o neposlušnost za akty

---

²⁷³ DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Historie a vývoj...*, s. 60.

²⁷⁴ DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Historie a vývoj...*, s. 62–64.

²⁷⁵ ABS, f. 310, sign. 310-5-13, Organizace a úkoly včetně schéma zahraničního zpravodajství jako samostatného sektoru MNB.

ne přátelství. Po návštěvě SSSR Přednesl Gottwald na zasedání ÚV KSČ (14.–18. listopadu 1948) „linii ostrého kurzu proti reakci domácí i zahraniční“.²⁷⁶ Prokop Tomek ale mimo tuto teorii jako příčinu rozdělení ministerstev zmiňuje i otrocké kopírování sovětského vzoru, které se netýkalo ale pouze ČSR. O necelé čtyři měsíce dříve vzniklo specializované ministerstvo i ve východním Německu.²⁷⁷

V čele československého MV zůstal Václav Nosek, na nově vzniklý ministerský post nastoupil Ladislav Kopřiva. Rozvědka, v jejímž čele stále působil Oskar Valeš, od té doby najdeme už jako samostatný útvar vyčleněný ze Státní bezpečnosti, tedy II. sektor MNB. Spisová značka agendy rozvědky byla B/2.²⁷⁸ Kaplan uvádí, že se rozvědka touto restrukturalizací dostala na stejnou úroveň jako mělo vnitřní zpravodajství, tedy kontrarozvědka. Jak ale zdůraznila Dvořáková, k této změně došlo již dříve (viz výše). Faktem zůstává, že rozhodující vliv v ní ovšem měli sovětské poradci. Ostatně československá rozvědka byla v úzkém kontaktu se sovětskou zpravodajskou ústřednou pro střední Evropu, sídlící ve Vídni. V květnu 1950 uzavřeli dohodu, ve které definovali spolupráci obou zpravodajských služeb. Stejně dohody uzavřeli později českoslovenští zástupci i s ostatními zpravodajskými službami států sovětského bloku (původně i s Jugoslávií).²⁷⁹ Dvořáková zde zdůrazňuje, že čs. rozvědka tímto rozšířila svůj záběr na prakticky celý svět.²⁸⁰

Teritoriální dělení sektorů, od kterého bylo upuštěno, se přesunulo do jejich jednotlivých oddělení. I. sektor tak měl 3. oddělení věnované západnímu Německu a Rakousku a vedl jej jistý Josef(?) Hušek, pravděpodobně bývalý spolupracovník z Ministerstva informací a osvěty (dále MIO).²⁸¹ 3. oddělení mělo také, stejně jako

---

²⁷⁶ KAPLAN, Karel. *Nebezpečná bezpečnost...*, s. 78.

²⁷⁷ TOMEK, Prokop. *Život a doba ministra Rudolfa Baráka...*, s. 31.

²⁷⁸ KAPLAN, Karel. *Nebezpečná bezpečnost...*, s. 16–25;

DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Státní bezpečnost v letech 1945–1953...*, s. 163–164, 167.

²⁷⁹ KAPLAN, Karel. *Nebezpečná bezpečnost...*, s. 93–95.

²⁸⁰ DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Historie a vývoj...*, s. 77.

²⁸¹ Josef Hušek (*5. 11. 1912), působil od podzimu 1949 jako náměstek pro věci kádrové na MIO. Zároveň jistý Hušek z MIO spolupracoval s 6. oddělením sekretariátu BAb, oddělením pro styk s centrálními úřady. V archivních záznamech, ze kterých Dvořáková vychází, je v obou případech uvedena pouze příjmení, ale podařilo se mi dohledat právě Josefa Huška, který působil jak na MIO, tak je veden jako spolupracovník Bezpečnosti. Viz: DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Historie a vývoj...*, s. 63, 79;

1. a 2., spolupracovat s jedním ze sovětských poradců.²⁸² Tato změna neproběhla, částečně i přičiněním Valeše, hladce: při přechodu na novou strukturu BAb docházelo k organizačním zmatkům (hlavní těžiště práce centrály se přesunulo ze studijního oddělení na operativní sektor). Valeš také sám přiznával, že nebyl zpočátku schopen v rámci Bezpečnosti²⁸³ prioritizovat a prosadit radikálně zvýšené personální požadavky skupiny BAb. Řešením personální krize zvláštní náborová akce, které se účastnili příslušníci zahraniční skupiny (ve výsledku ale vedla k jejich dekonspiraci a celkově nepřinesla valný výsledek). Pomoci mělo také krátkodobé vysílání omezeného počtu pracovníků centrály, kteří by po návratu zaškolili další pracovníky ústředí. Na to navázal převod radistů a šifrářů pod MNB a vznik centrální kartotéky, ve které byli vedeni všichni pracovníci. Mělo tak být mnohem snazší využít veškeré jejich zkušenosti.²⁸⁴

V roce 1951 došlo v rámci samotného MNB k dalším změnám. V souvislosti s hledáním tzv. vnitřního nepřítelů a s následnými politickými procesy, při jejichž inscenaci stáli v pozadí již zmínění sovětské poradci, docházelo k vyhocení sporů uvnitř sektoru. Zároveň ale došlo i k rozsáhlým čistkám v řadách vedoucích pracovníků Bezpečnosti a to včetně těch, kteří intenzivně spolupracovali se sovětskými poradci – v roce 1951 byli zatčeni Oskar Valeš a Jiří Šindelář²⁸⁵ (Jiří Wehle byl z vedení odstraněn již koncem roku 1950).²⁸⁶

Rozvědka byla ze všech útvarů nejpostiženější, mimo zatčení jejích čelních představitelů, došlo ke změnám na nižších pozicích – řada pracovníků musela odejít, nebo alespoň přestoupit jinam. Podle Karla Kaplana chybí k detailnímu porozumění důvodů likvidace takřka kompletního vedení Bezpečnosti možnost nahlédnout do sovětských archivů. Vyslovuje ale myšlenku, že svou roli mohl, zejména u odstranění vedení rozvědky, hrát i fakt, že sovětské poradci pocházeli zejména z řad

---

Josef Hušek. SCK: Slovník českých knihovníků [online]. Národní knihovna. Ex Libris, 2014 [cit. 2022-01-01]. Dostupné z: <http://aleph.nkp.cz/publ/sck/00000/08/000000811.htm>

²⁸² DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Historie a vývoj...*, s. 79–80.

²⁸³ V textu používám termín „Bezpečnost“ jako kratší verzi pro Československu státní bezpečnost, také zkracovanou jako StB.

²⁸⁴ Tamtéž, s. 80–82.

²⁸⁵ DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Státní bezpečnost v letech 1945–1953...*, s. 168.

²⁸⁶ ŽÁČEK, Pavel. *Rozvědka...*, s. 54.

sovětské kontrarozvědky a soustředili se tak na jiné priority a používali jiné metody práce než rozvědka. Jejich cílem podle Kaplana bylo zlikvidovat vnitřního nepřítele. Z nastalého chaosu těžili právě samotní poradci, jejichž vliv tímto vzrostl.²⁸⁷ Rozvědka byla ale částečně paralyzována (svou roli hrál i útěk Tomana). Podrobný popis struktury rozvědky v tomto období nabízí například Dvořáková.²⁸⁸

Mimo odstranění Valeše a Šindeláře bylo odvoláno i 62 příslušníků rozvědky (jak z centrály, tak ze zahraničí).²⁸⁹ Jako důvod byla uváděna nedostatečná operativní činnost – z tehdejších 149 příslušníků rozvědky se jich podle náměstka ministra MNB Antonína Prchala²⁹⁰ pouze 15 věnovalo operativě. Jako další negativum uváděl špatnou legalizaci, která v důsledku vedla k tomu, že vyjíždějící pracovníci byli již od počátku odhaleni a nemohli tak podávat výkony, které se od nich očekávaly. To vedlo, podle Prchala, i ke zbytečným finančním výdajům.²⁹¹

Kritika se týkala i budování zahraničních zpravodajských sítí. Konkrétní informace týkající se Berlína se ovšem ve zprávě nenachází. Celkově bylo podle Dvořákové nutné vyměnit až 70 % příslušníků rozvědky, kteří byli přijati či vycestovali v období Oskara Valeše.²⁹² Pokusila jsem se tato data ověřit na souboru mnou dohledaných zahraničních pracovníků, ale ve sledovaném období se mi v Berlíně podařilo zaznamenat jen čtyři kádrové příslušníky. A pevně identifikovat pouze dva z nich – Šnejdárek i Novotný nepatřili mezi ty kádrové příslušníky, kteří by dokázali vybudovat stabilní agenturní síť, takže je možná souvislost s výše naznačenou výměnou příslušníků rozvědky. Na dalších rezidenturách v německojazyčném okruhu

---

²⁸⁷ KAPLAN, Karel. *Nebezpečná bezpečnost...*, s. 60–61.

²⁸⁸ DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Státní bezpečnost v letech 1945–1953...*, s. 205–207.

²⁸⁹ Zde se Dvořáková odvolává na vlastní publikace, bohužel opět bez uvedení stránek. V kapitole Správa zahraničně politické rozvědky cituje jako zdroj AMV, přír. 602, bal. č. 25. Ten je dle potvrzení ABS totožný s ABS, f. I. S, reg. č. 20967.

²⁹⁰ Antonín Prchal se podílel na nezákonných praktikách StB. V souvislosti s ním lze jmenovat např. provokační akci „Kámen“ nebo vykonstruovaný proces se „Slánským a spol.“. Více viz: FROLÍK, Jan. Plukovník Antonín Prchal a jeho doba. Frolík, Jan. In: *Minulostí Západočeského kraje Plzeň: Archiv města Plzně 31*, (1996,) s. 129–186.

²⁹¹ DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Historie a vývoj...*, s. 83–84.

²⁹² Dvořáková cituje ABS, f. I. S, reg. č. 20967, dohledat konkrétní část, ve které by se psalo o 70 % příslušníků, se mi bohužel nepodařilo. Několik částí textu zmiňuje nutnost vyměnit „většinu příslušníků“, například zpráva Správy Z mjr. Františka Kubíka „Šubrtá“. Viz: ABS, f. I. S, reg. č. 20967, Referát o činnosti Správy Z za období od března 1951 do června 1953, s. 69.

(ve Vídni) jsem lokalizovala další dva příslušníky, z nichž jeden na svém místě působit vydržel až do roku 1953, druhý sice v polovině roku 1951 ve Vídni skončil, později ovšem působil mezi lety 1954 a 1953 ve východním Berlíně a v 70. letech při vojenské misi v západním Berlíně.²⁹³ Na takto malém datovém vzorku není bohužel možné tvrzení z Prchalovy zprávy ověřit. A jak již bylo řečeno dříve, souhrnná data pro obsazení rezidentur (či centrál) pro sledované roky rovněž dostupná nejsou.

Problematická je nečekaně i dostupnost informací o tom, kdo stál v čele rozvědky po odvolání Valeše a o měsíc později i Šindeláře. Dosavadní historiografie nemá v tomto období, vzhledem ke stavu pramenů, příliš jasno. Mezi zářím 1951 a koncem roku 1952 se diskutuje o jménech jistého Vokáče (Okáče), Václava Hanigera, Františka Kubíka, Josefa Bočka, Otakara Steinlaufa a Oldřicha Štecha.²⁹⁴ Shoda panuje na Františku Kubíkovi, který se do vedení rozvědky (podle Dvořákové opět) dostává v lednu 1953.²⁹⁵ Pokud nahlédneme přímo do Kubíkova personálního spisu, tak v záznamu o průběhu služební doby nalezneme údaj k 1. červenci 1951: „pověřen jako zástupce velitele vedení operativy v odboru Z“ a v jednom z mladších hodnocení je zapsáno, že „z titulu této funkce až do příchodu soudruha Bočka tento

---

²⁹³ ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 4183/23, Nacvalač Miroslav; ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, osobní evidenční karta Ladislava Kouby „Soukupa“.

²⁹⁴ Pavel Žáček zde kritizuje časové zařazení, které uvádí Dvořáková, ta ovšem v publikaci z roku 2015 (ze které na jiných místech Žáček také čerpá) uvádí jako první údajné velitele rozvědky jistého Vokáče a Hanigera, které přebírá (opět bez stránkování) od Pacnera. Ten je uvádí krycími jmény Okáč a V. Havran, kterého ztotožňuje s Františkem Kubíkem. Dvořáková problematizuje ztotožnění Havran – Kubík a po údajných velitelích Vokáčovi a Hanigerovi uvádí od září 1951 Františka Kubíka „Šubrtu“, následovaného od prosince 1951 Josefem Bočkem „Blažkem“, kterému měl následně Kubík dělat zástupce, spolu s Otakarem Steinlaufem „Suchým“ a Oldřichem Štechem „Hechtem“.

Dvořáková deklaruje, že „konkrétní personální obsazení náčelnických postů v rozvědce v letech 1951–1953 není příliš jasné“, což doprovází odkazem na celý fond personálních spisů příslušníků MV.

Oproti tomu Žáček uvádí jako prvního velitele Václava Hanigera „Havrana“, kterého od konce září následuje Josef Boček „Blažek“. Kubík mu je podle Žáčka zástupcem a od 1. ledna 1953 pozici přebírá. Žáček se odkazuje k vlastní studii, kde jako zdroj uvádí konkrétní archiválie. Viz: ŽÁČEK, Pavel. *Rozvědka...*, s. 54;

DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Státní bezpečnost v letech 1945–1953...*, s. 206;

DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Historie a vývoj...*, s. 85;

AMV, fond A 2/1. Inv.j. 74;

AMV, Tajný rozkaz ministra MNB č. 85 ze dne 26. června 1952. Cit dle: ŽÁČEK, Pavel. *The Origins and Development of the Czechoslovak Interior Ministry First Directorate: Communist Espionage in the 1950s*. In: *The Journal of Intelligence History*, 2005, č. 5, s. 81.

²⁹⁵ DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Historie a vývoj...*, s. 86–87;

ŽÁČEK, Pavel. *Rozvědka...*, s. 54.

odbor vedl⁴. Následně k 1. lednu 1953 se tam nachází informace, že Kubík byl ustanoven do funkce zástupce náčelníka I. správy MV a tu opět fakticky vedl, za což byl kladně hodnocen.²⁹⁶

V součinnosti se sovětskými poradci se organizace a činnost rozvědky stále více zdokonalovala podle sovětského vzoru: od počátku dubna 1951 došlo také reorganizaci MNB, kdy základní složky, sektory, byly změněny na odbory: 2. sektor se tedy nově nazýval odborem Z. V červenci byl odbor Z opět přejmenován. Nesl název Správa zahraničně politické rozvědky (dále SZPR) MNB. Německa se týkal 2. referát 3. oddělení I. odboru a také částečně II. odbor (emigrace) a III. odbor (ochrana ZÚ).²⁹⁷ Obdobnou, spíše kosmetickou, proměnou prošlo Velitelství StB, které bylo přejmenováno na Hlavní správu StB. Červencové změny z roku 1952 byly rovněž spíše drobnějšího rázu.²⁹⁸

Od ledna 1952 vedl MNB Karol Bacílek, slovenský aparátčík, který podle Tomka bezpečnostní problematice nerozuměl.²⁹⁹ Dvořáková ale vyzdvihuje fakt, že nechal zřídit studijní odbor při SZPR, který měl soustřeďovat a zpracovávat do té doby spíše nevyužité poznatky o zahraničí.³⁰⁰

Na podzim připadlo do gesce MNB vězeňství. Tento stav však neměl dlouhého trvání – stejně jako zanikla samotná bezpečnostní ministerstva v SSSR a v NDR, bylo 11. září 1953 sloučeno Ministerstvo národní bezpečnosti s MV. MNB tímto krokem zaniklo a vnitro převzalo jeho útvary i pravomoci.³⁰¹ Rozvědka se tak stala opět součástí MV, které předávalo zprávu o činnosti zahraničního zpravodajství stranickému vedení. Zadání zůstalo prakticky stejné, zvýšil se pouze důraz na poskytování součinnosti Moskvě.³⁰²

Ministrem vnitra se stal Rudolf Barák, který, jak zdůrazňuje Prokop Tomek, nebyl autorem změny, k tomu neměl ani potřebné zkušenosti, ani znalosti.

---

²⁹⁶ ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 4356/20, Kubík František, s. 50, 79–80.

²⁹⁷ DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Historie a vývoj...*, s. 86–87;

ŽÁČEK, Pavel. *Rozvědka...*, s. 54.

²⁹⁸ KAPLAN, Karel. *Nebezpečná bezpečnost...*, s. 19.

²⁹⁹ TOMEK, Prokop. *Život a doba ministra Rudolfa Baráka...*, s. 32.

³⁰⁰ DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Historie a vývoj...*, s. 89.

³⁰¹ TOMEK, Prokop. *Život a doba ministra Rudolfa Baráka...*, s. 33.

³⁰² KAPLAN, Karel. *Nebezpečná bezpečnost...*, s. 95.

Byl ale vykonavatelem nové koncepce bezpečnostních složek, přičemž rozvědku si podřídil rozkazem z 15. ledna 1955, protože pochopil, jaký význam pro něj může mít.³⁰³

Z hlediska obsahu a činnosti se podle Prokopa Tomka nic významně nezměnilo, nové bylo organizační členění,³⁰⁴ jehož změnu Pavel Žáček pokládá za zásadní restrukturalizaci: zahraničně politická rozvědka získala pod novým krycím názvem I. správa MV jednu z čelních rolí. Po 1. říjnu 1953 byla podřízena plk. Antonínu Prchalovi, I. náměstkovi ministra. Náčelníkem I. správy se stal pplk. Jaroslav Miller, kterému jako zástupci sloužili mjr. Kubík „Šubrt“, mjr. Oldřich Šlechta „Hecht“ a kpt. Milouš Vejvoda „Bartoš“. Pod jejich vedením rozvědka fungovala v jedenácti odborech rozdělených podle pole působnosti: I., II. a III. odbor byly odbory politické rozvědky, které se zaměřovaly na „získávání informací o plánech a cílech imperialistických vlád... a pronikání do zpravodajských služeben nepřítele“. IV. a V. odbor se věnovaly emigraci (její „nepřátelské činnosti“ a „spolupráci s imperialistickou špionáží“ – viz níže), VI. odbor byl zahraniční kontrarozvědka zaměřená na zahraniční činnost československých občanů proti československému státu. Pod VII. odbor spadala nelegální rozvědka, která vysílala do zahraničí „agenty-nelegály“, tedy agenty, kteří nebyli vedeni z legální rezidentury zřízené při zastupitelském úřadě, ale samostatně (v případě západního Německa a některých dalších států později vznikly i nelegální rezidentury – viz dále kapitola Budování zpravodajské sítě). Agenturní zprávy zpracovával a hodnotil VIII. studijní odbor, IX. odbor byl kádrový, X. odborem byla škola I. správy. Jako poslední XI. odbor vznikl odbor Bratislava.³⁰⁵

Dohromady všechny odbory centrály zaměstnávaly 302 příslušníků SNB, z toho 187 spadalo pod operativu a 25 se připravovalo k výjezdu. K působení v zahraničí bylo tabulkově stanoveno 150 míst (což zhruba odpovídá zmiňovaným 170 místům k zajištění fungování všech zahraničních rezidentur). Reálná obsazenost těchto míst byla ale třetinová, pouze 57, přičemž pouhé dvě třetiny byli operativní

---

³⁰³ TOMEK, Prokop. *Život a doba ministra Rudolfa Baráka...*, s. 35–36.

³⁰⁴ Tamtéž, s. 33.

³⁰⁵ ŽÁČEK, Pavel. *Rozvědka...*, s. 54–55.

pracovníci. Zbylá místa připadala na technický personál.³⁰⁶ Jak při tvorbě struktury, tak při stanovování priorit, hráli stále výraznou roli sovětští poradci. S postupně budovanou agenturní sítí se proměňovaly i konkrétní úkoly: rozvědka pomalu přecházela k „vyšším formám“ rozvědné práce, tedy od počátečního získávání tajných zpráv k vlastním aktivním opatřením (dále AO).³⁰⁷ Mimo to rostl zájem o zbrojní průmysl a o činnost NATO. Od roku 1954 také ztatelně zesílila pozornost vůči exilu a hospodářské špionáži.³⁰⁸

Nastíněná struktura se v následujících letech ještě několikrát proměnila. Karel Kaplan upozorňuje na fakt, že po vzniku I. správy snahu o stabilizaci funkcionářů (a tím i organizace samotné), která se projevovala po převodu pod Ministerstvo vnitra, narušovala v letech 1955–1957 tzv. revize nedávných politických procesů.³⁰⁹ To potvrzují i další historici, mimo jiné i Pavel Žáček, který konkrétně popisuje problematiku IV., V. a VI. odboru: jejich náplní práce měla být zahraniční kontrarozvědka. IV. odbor se zaměřoval na SRN, ale není možné přesně určit dataci tohoto zaměření. Žáček pracuje s koncem roku 1953 a uvádí, že později pod odbor spadal i západní Berlín a posléze Rakousko i Švýcarsko. Náčelníkem tohoto odboru byl Otakar Steinlauf „Suchý“. V rámci restrukturalizace z roku 1955 se problematika rozdělila a pod IV. odbor spadala již jen tzv. německá otázka. Došlo také k poklesu příslušníků z 20 na 18 osob. Rakousko, které bylo označené za „centrum evropské agrese“ spadalo pod gesci II. a VII. odboru.³¹⁰ K říjnu 1959 měl IV. odbor 26 míst.³¹¹

Koncem 50. let dokázala rozvědka obsadit kádrový odbor MZV, kam vyslala svého zkušeného operativce. Ten byl legalizován jako vedoucí kádrového oddělení a zajišťoval hladký chod legalizací a vysílání pracovníků rozvědky do zahraničí. V roce 1962 byl tento pracovník přeložen na stejnou pozici na Ministerstvo zahraničního obchodu (dále MZO).³¹² To bylo potřebné pro udržení širší palety

---

³⁰⁶ Tamtéž, s. 55.

³⁰⁷ KAPLAN, Karel. *Nebezpečná bezpečnost...*, s. 95.

³⁰⁸ Tamtéž, s. 96.

³⁰⁹ Tamtéž, s. 65.

³¹⁰ ŽÁČEK, Pavel. *Menší sestra...*, s 31, pozn. 6.

³¹¹ ŽÁČEK, Pavel. *Rozvědka...*, s. 59.

³¹² ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 4421/22, Kouba Ladislav.

možností legalizace rozvědčků – příliš nápadná krycí funkce nebyla strategická z hlediska rizika odhalení západní kontrarozvědnou službou.

Poúnorové období bylo pro rozvědku charakteristické svými personálními nedostatky, které ještě prohloubily následné čistky uvnitř státní správy a kompetenční a ekonomické spory s kontrarozvědkou. Jistou stabilizaci a vytvoření jasné struktury rozvědky (a dalších základních článků bezpečnostních složek) přineslo období stalinismu a intervence sovětských poradců,³¹³ ačkoliv se cesta samostatného ministerstva ukázala jako slepá. Rozvědka se následně opět dostala pod vnitro, skrze sovětské poradce zintenzivnila součinnost s Moskvou a začala pomalu přecházet na vyšší metody rozvědné práce – již pouze nesbírala informace, ale i aktivně působila, například při vytváření veřejného mínění. Cestě k úplné stabilizaci a kontinuálnímu rozvoji rozvědky bránily od poloviny 50. let revize politických procesů, byť v československých podmínkách nesmělé.

3.3. Šedesátá léta

Začátkem šedesátých let (23. června 1961) nahradil Baráka v křesle ministra vnitra Lubomír Štrougal, kterému již nebyla dovolena taková koncentrace moci.³¹⁴ Barák byl následující rok v únoru zbaven všech dalších funkcí a zatčen pro nezákonné hospodaření se státními prostředky. V souvislosti s „provaly“ v západní Evropě (Švýcarsko a SRN – viz dále) došlo i k výměně vedení I. správy MV: plk. Millera nahradil náčelník Krajské správy MV Bratislava plk. Josef Houska, což vedlo k dalším organizačním změnám.³¹⁵ Dobovým termínem „proval“ je zde označována dekonspirace, při které došlo k odhalení rozvědné akce nepřátelskou tajnou službou, což mělo za následek její narušení, nebo definitivní zmaření. Podle slovníku rozvědné terminologie je „proval“ nejnebezpečnějším případem dekonspirace a jeho důsledkem

---

³¹³ Více k sovětským poradcům např. KAPLAN, Karel. *Nebezpečná bezpečnost...*, s. 35–45.

³¹⁴ Lubomír Štrougal (*19. 10. 1924) se narodil do dělnické rodiny a po nuceném nasazení v rámci druhé světové války vstoupil v červnu 1945 do KSČ. Vystudoval práva na UK a působil na KV KSSČ v Českých Budějovicích. V roce 1958 byl zvolen členem ÚV KSČ a od roku 1960 byl poslancem. Mezi lety 1961 a 1965 působil jako ministr vnitra. Podrobněji viz: BÁRTA, Milan. *Biografický slovník představitelů MV...*, s. 174–177.

³¹⁵ ŽÁČEK, Pavel. *Rozvědka...*, s. 60.

je odhalení příslušníka či tajného spolupracovníka dané rozvědky, respektive odhalení prostředků, používaných při konkrétní rozvědné činnosti.³¹⁶

Následně tedy IV. germánský odbor vedl zástupce náčelníka mjr. Josef Kalina „Karhan“.³¹⁷ Problematika Německa spadala také částečně pod XVI. odbor vědecko-technické rozvědky a IX. kontrarozvědný odbor.³¹⁸

V červenci 1962 uzavřel Štrougal dohodu o spolupráci mezi MV ČSSR a Výborem státní bezpečnosti při radě ministrů SSSR. Dohoda se týkala zejména výměny informací a vzájemné pomoci při prováděných rozvědných opatřeních. Jako důležití protivníci byli jmenováni USA, SRN a Rakousko. V návaznosti na dohodu si Štrougal vyžádal sovětské poradce, s jejichž pomocí uskutečnil ještě na podzim 1962 rozsáhlé čistky v rozvědce. Značně tím tak posílil svou pozici i vůči ÚV KSČ, které nemohlo proti sovětským poradcům nic namítat.³¹⁹

V první polovině 60. let došlo také po deseti letech k aktualizaci Statutu I. správy MV – ten vyšel jako rozkaz ministra Lubomíra Štrougala,³²⁰ který deklaroval, že „zpravodajský systém ČSSR je vybudován za tím účelem, aby získal důležité politické, vojenské, hospodářské a vědecko-technické informace a jejich využíváním posiloval bezpečnost a politické postavení ČSSR a pomáhal rozvoji čs. hospodářství, výzkumu a vědy“. I. správa MV byla jmenovitě popsána jako jeden z hlavních článků tohoto systému.³²¹ Fakticky tak komunistický režim již v 1. článku dokumentu uváděl, že součástí vědecko-technického pokroku československého státu je rozvědná práce, tedy špionáž. Mimo to definoval hlavní úkoly tajné služby, jako bylo „včasné odhalování příprav k napadení socialistického tábora“, „odhalování a narušování plánů imperialistických mocností na rozšíření nebo udržení vlivu v málo vyvinutých zemích“ nebo cílení na „prohlubování rozporů mezi kapitalistickými zeměmi“.³²²

---

³¹⁶ ABS. *Slovník rozvědné terminologie...*

³¹⁷ Spolu se IV. odborem měl na starosti i III. a V. odbor. Koncem 60. let byl rezidentem v Londýně.

Viz: DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Historie a vývoj...*, s. 132;

KAŇÁK, Petr, Jiřina DVOŘÁKOVÁ a Zdeňka JUROVÁ. *Československá rozvědka a pražské jaro...*, s. 15.

³¹⁸ ŽÁČEK, Pavel. *Rozvědka...*, s. 62.

³¹⁹ DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Historie a vývoj...*, s. 129–130.

³²⁰ Navázal tak na Tajný rozkaz ministra vnitra č. 100/1954, který Statut I. správy (rozvědky) definoval v květnu 1954.

³²¹ Rozkaz ministra vnitra č. 4/1963..., s. 39.

³²² Rozkaz ministra vnitra č. 4/1963..., s. 40.

Podle článku 5 téhož dokumentu se měly československé služby primárně soustředit na imperialistické a kapitalistické země – což zahrnuje i západní Německo. Zacíleny měly být hlavně nejvyšší státní mocnosti, vedoucí osobnosti vlád a politických stran (kromě komunistických). Dále na ústřední úřady a ostatní politicky, hospodářsky či vojensky významné organizace. Zvláštní kategorií byly i „militaristické a revanšistické organizace“, kam konkrétně v případě západního Německa spadaly například organizace sdružující vysídlené Němce. Do stejné kategorie patřila i emigrantská centra a s nimi také Vatikán, popřípadě strategické závody a vědecké instituce. Samozřejmostí byly i vlastní zpravodajské služby cílových států.³²³ Tyto priority jsou opět patrné i v politických zprávách, které zasílaly do Prahy vojenská mise a ZÚ v Berlíně. Nakolik se československé rozvědce skutečně podařilo tyto cíle naplňovat, se pokusím rozkrýt v následující kapitole.

Povinností I. správy bylo informovat o výsledcích této činnosti ÚV KSČ. Statut rozvědky nově definoval jako její nedílnou součást „provádění aktivních opatření, která mají především za cíl podpořit politické a hospodářské zájmy ČSSR a zemi socialistického tábora v zahraničí, jsou prostředkem aktivního boje proti hlavnímu nepříteli a jsou zaměřována k narušení plánů imperialistických mocností“.³²⁴ Tento tlak na „aktivní opatření“ přišel se snahou zefektivnit činnost rozvědky. AO, tedy utajované operace a akce rozvědky, mířila na vybrané osoby, ale i vrstvy obyvatelstva a měla za cíl diskreditaci, odhalení či znemožnění činnosti dané osoby či skupiny osob.³²⁵

Na statut rozvědky navázal vzápětí i dokument definující nelegální rozvědku. Ta měla za cíl dokumentovat „nelegály“ (1. odbor), vybírat je a připravovat (2. odbor). 3. odbor měl na starosti vysílání a řízení „nelegálů“ a pod 4. odbor spadala spojovací technika.³²⁶ Nelegální rozvědčící využívali dokumentaci skutečných osob, za které se vydávali. Tato osoba pak byla v rozvědné terminologii označována jako „dvojník“. Nebylo neobvyklé, aby doklady jedné osoby využívalo více „nelegálů“.³²⁷ V případě

---

³²³ Rozkaz ministra vnitra č. 4/1963..., s. 40–41.

³²⁴ Rozkaz ministra vnitra č. 4/1963..., s. 42.

³²⁵ ABS, *Slovník rozvědné terminologie...*, s. 33.

³²⁶ Žáček se ve své práci odkazuje na Dvořákovou, která ale na uvedených stránkách počet rezidentur neuvádí. ŽÁČEK, Pavel. *Rozvědka...*, s. 68.

³²⁷ ABS, *Slovník rozvědné terminologie...*, s. 13.

„provalu“, tedy odhalení jednoho z nich, docházelo z bezpečnostních důvodů ke stažení všech, kteří tuto identitu používali. Legální rozvědčící naopak působili pod identitou vlastní, ale pro krytí své činnosti využívali tzv. legalizaci – tedy zástěrku, pod kterou v zahraničí pracovali. Typickým příkladem byla práce na zastupitelském úřadě, v některé ze společensky aktivnějších funkcí – Ladislav Bittman tak například působil jako kulturní atašé. A pod tímto krytím vykonával svou rozvědnou činnost.

Podle Dvořákové byla nelegální rozvědka doplňkem k základní operativní složce I. správy MV, kterou představovaly legální rezidentury, tedy ty zřízené na čs. zastupitelských úřadech.³²⁸ Ke složitější problematice rezidentur se blíže vyjadřuji v následující kapitole.

Za Štrougala došlo také k přehodnocení priorit v činnosti zpravodajských a státobezpečnostních složek. Z analýzy *Výhled činnosti Státní bezpečnosti do roku 1970* vyplynulo, že se StB stále příliš soustředí na trestnou činnost vnitřního nepřítele a nereflkuje změněnou společenskou situaci. Novou prioritou měl být boj proti nepřátelské činnosti států západního bloku. Zpráva vedla k tomu, že ministr Štrougal vydal rozkaz, ve kterém adresoval stálý boj o kompetence mezi rozvědkou a kontrarozvědkou. Veškerou operativní práci agentů MV v zahraničí tak měla provádět pouze rozvědka pomocí rezidentur a dalších prostředků. Byly ovšem stanoveny i výjimky a celá situace vedla k další restrukturalizaci.³²⁹

Na I. správě vznikl od 1. února 1964 nově 8. odbor, který měl na starosti dezinformace a „aktivní opatření“ (viz dále). Byly zrušeny dosavadní kontrarozvědné správy a jejich agenda byla sjednocena pod II. správu MV. Problematika sledovaná v této práci spadala pod 2. odbor, německo-rakouský, kterému velel mjr. Zdeněk Skoba „Sýkora“,³³⁰ který opakovaně působil na německojazyčných rezidenturách.

Od počátku roku 1963 stál v čele rozvědky plk. Josef Houska, který v čele rozvědky vydržel i přes razantní změny: rozkazem MV č. 16 z 3. března 1964 byla zřízena centrála MV a rozvědka se stala jednou z jejích součástí, s označením Rozvědná správa MV a stále stejným krycím názvem I. správa MV. Tvořily ji úseky značené A až E: A – Politická rozvědka (dále PR), B – Nelegální rozvědka (dále NR),

---

³²⁸ DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Historie a vývoj...*, s. 150.

³²⁹ Tamtéž, s. 134–135.

³³⁰ Tamtéž, s. 136–142.

C – Zahraniční kontrarozvědka (dále ZKR), D – Vědecko-technická rozvědka (dále VTR) a E – Služba zvláštního určení (dále SZU). Jednalo se o razantní nárůst agendy. Z toho důvodu rostla rozvědka i personálně: v zahraničí působilo 450 příslušníků (plus cca 200 pomocných jako šifranti, řidiči...) a pražská centrála zaměstnávala 550 příslušníků. Celkově tedy 1200 osob. Rezydentur v té době Dvořáková uvádí 23 významnějších. Z toho bylo 9 rezydentur tzv. komplexních – to znamená, že pracovaly po všech výše uvedených liniích. Mimo to od konce 50. let vznikaly rezydentury i rozvojových zemích, ale prozatím byly organizačně velmi slabé. V první polovině 60. let byla potom činnost rozvědky koncentrovaná – došlo k tzv. zúžení objektů (více viz kapitola Rezydentura Berlín).³³¹

V souvislosti s blížícím se termínem promlčení válečných zločinů v SRN (8. květen 1965) a mezinárodní diskusí o něm, vyvíjela československá strana aktivitu na několika frontách – politickým tlakem se snažila dosáhnout ukončení promlčecí lhůty. Rozvědka se aktivně podílela na diskreditačních akcích proti SRN v arabských zemích,³³² kdy byly zveřejňovány očeňující články o veřejných stavbách prováděných západoněmeckou stranou³³³ či o nacistické minulosti jednotlivých západních diplomatů, čímž mělo vzniknout podezření z rasismu.³³⁴ S tím souvisí i “nález” údajných nacistických archivů na dně šumavského Černého jezera. Ty měly dokázat, že v SRN i Rakousku mají někteří aktivní politici nacistickou minulost a měli by být trestně stíháni.³³⁵ Ačkoliv bylo plánované AO původně pro nedostatek neznámých dokumentů nacistické provenience zamítnuto, realizace se uskutečnila po příslibu ze sovětské strany, která dodala potřebné spisy. Čekání na ně celou akci protáhlo, a nakonec byly do jezera umístěny bedny s nepopsanými papíry, které za dobové dokumenty vyměnili až při „odborném otevření“ beden na MV.³³⁶ Tato snaha o diskreditaci obou států a posunutí promlčecí lhůty byla i díky asistenci Československé televize, v jejímž dokumentárním pořadu byla událost prezentována

---

³³¹ DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Historie a vývoj...*, s. 136–146.

³³² Zejména šlo o „aktivní opatření Most I a Most II“.

³³³ DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Historie a vývoj...*, s. 144.

³³⁴ CAJTHAML, Petr. *Profesionální lháři...*, s. 21.

³³⁵ Paradoxní je, že bilaterální spolupráci tajných služeb ČSR a NDR zajišťovali z východoněmecké strany lidé, kteří v bezpečnostních složkách působili již v období nacionálního socialismu. Viz: HORALÍKOVÁ, Klára. *Počátky spolupráce bezpečnostních aparátů NDR a ČSR...*, s. 211.

³³⁶ CAJTHAML, Petr. *Profesionální lháři...*, s. 22–24.

veřejnosti, úspěšná a podle hodnocení rozvědky splnila svůj účel. Na celé akci známé pod svým označením „Neptun“ se podílel Ladislav Bittman, tehdejší zástupce náčelníka 8. odboru I. správy MV. Bittman „Brychta“ působil mezi lety 1961 a 1963 ve východním Berlíně a později i ve Vídni, odkud po srpnových událostech roku 1968 emigroval.³³⁷ Podrobněji se mu věnuji v následující kapitole.

Lubomíra Štrougala nahradil v dubnu 1965 bývalý Barákův i Štrougálův I. náměstek, Josef Kudrna.³³⁸ Do čela MV se tak dostal faktický dlouholetý šéf StB. Stejně jako jeho předchůdci si pro sebe vyhradil přímou kontrolu rozvědky.³³⁹ Pod Kudrnovým vedením byl na MV vypracován *Perspektivní plán čs. rozvědky na období 1965–1970*.³⁴⁰ Podle něj rozvědku tvořily stejné hlavní pracovní úseky, jako v obdobím předchozím. Základní operativní složku rozvědky, tedy legální rezidentury při ZÚ, mělo Československo celkem ve 39 zemích. Všechny měly po jedné rezidentuře, vyjma USA (Washington a New York) a západního Německa (Berlín a Frankfurt nad Mohanem).³⁴¹ Tím se potvrzuje důraz, který byl na Berlín (a SRN) ze strany Bezpečnosti kladen.

Pozice rozvědky v systému MV se nezměnila ani se zřízením Hlavní správy StB v březnu 1966, respektive s vydáním *Zásad pro uspořádání řídicí činnosti v StB a SNV*³⁴². Ty řadily rozvědku jako jeden ze samostatných úseků StB.³⁴³ Personálně ovšem rozvědku vyrostla. Oproti stavu z roku 1964 měla o čtyři roky později 1236 příslušníků I. správy MV. V zahraničí jich působil 352: operativci tvořili mírnou většinu (52,5 %), neoperativci necelou čtvrtinu (22 %). Šifřeré, radisté a kurýři tvořili

---

³³⁷ DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Historie a vývoj...*, s. 144–145;

Ladislav BITTMAN, *Špionážní oprátky*, Praha 1992, s. 93–111.

³³⁸ Josef Kudrna (*1. září 1920), původně soustružník, vstoupil do KSČ v říjnu 1945, politicky působil zpočátku drobně, ale po účasti v únorovém dění se aktivizoval a začal směřovat k profesionální stranické kariéře. Absolvoval několik politických škol a kurzů a stal se referentem bezpečnostního odboru státní správy ÚV KSČ, byl referentem pro evidenci kádrů národní bezpečnosti a dál kariérně rostl. Vystudoval Vysokou školu stranickou ÚV KSSS v Moskvě. Od dubna 1956 jako I. náměstek ministra vnitra odpovídal za řízení většiny útvarů StB. V této pozici působil do dubna 1965, kdy se stal sám ministrem. Podrobněji viz: BÁRTA, Milan. *Biografický slovník představitelů MV...*, s. 112–115.

³³⁹ Tamtéž, s. 114.

³⁴⁰ ABS, f. A 2/3, i. j. 2156, *Perspektivní plán čs. rozvědky (na období 1965–1970)*.

³⁴¹ ABS, f. A 2/3, i. j. 2156, *Perspektivní plán čs. rozvědky (na období 1965–1970)*, s. 21, 25.

³⁴² Sbor nápravné výchovy.

³⁴³ ŽÁČEK, Pavel. *Rozvědka...*, s. 68.

17,5 %, analytický personál 6 %. Tzv. nelegálové tvořili pouhá 2 % zahraničních pracovníků, což znamená, že jich bylo celkem 7. Počet rezidentur se nezměnil, ve 39 státech jich bylo 41.³⁴⁴ Zvýšil se ovšem jejich záběr – jen 19 z nich bylo jednolinijních.³⁴⁵

Struktury rozvědky byly oproti jiným výrazně konzervativnější, přesto ji zasáhly změny uvedené do pohybu pražským jarem. Politické uvolnění přineslo prostor pro kritiku dřívějších poměrů a pro modifikaci stávajícího systému. Podřízení rozvědky sovětským zájmům, kdy ji formálně řídil prostřednictvím ministra vnitra 1. tajemník ÚV KSČ Antonín Novotný, dávalo malý prostor jak pro něj, tak pro ministra Josefa Kudrnu i pro samotného náčelníka rozvědky Josefa Housku. Alespoň tak to hodnotila *Problémová analýza československé rozvědky* z února 1968. Sovětskou linii zajišťovali příslušníci KGB, kteří působili přímo na I. správě (v 60. letech celkem 3).³⁴⁶

S pádem Antonína Novotného souvisel i pád ministra Josefa Kudrny. Ten ještě v lednu 1968 aktivně vystupoval proti Novotného odvolání z pozice I. tajemníka ÚV KSČ, sám ale byl odvolán na tehdejší poměry neobvyklým způsobem – předsednictvo Národního shromáždění mu vyslovilo v polovině března 1968 nedůvěru a prezident, za kterého se Kudrna sám stavěl, jej následně odvolal. Kudrna na MV oproti dosavadním zvyklostem působil dále, ale ani silné prosovětské názory mu nepřinesly návrat do vedoucí pozice. Ze služeb MV odešel teprve v roce 1980 do starobního důchodu.³⁴⁷

Počátkem března 1968, v důsledku změn, které přineslo pražské jaro, zahájila I. správa MV práce na *Akčním programu rozvědky*. Ten měl řešit jak vnitřní

---

³⁴⁴ V počtu rezidentur se neshoduje *Perspektivní plán čs. rozvědky s Informací o organizační struktuře čs. rozvědky* ze dne 17. dubna 1968. První uvádí 41, druhý 39. Žáček i Dvořáková v tomto časovém období pracují s počtem 41 rezidentur a ke stejnému počtu se kloním i já, domnívám se, že může jít o záměnu s počtem zemí, ve kterých rezidentury vznikly. Viz: ABS, f. I. S, kart., č. 0568. Informace o organizační struktuře čs. rozvědky ze 17. 4. 1968, s. 3;

ABS, f. A 2/3, i. j. 2156, *Perspektivní plán čs. rozvědky (na období 1965–1970)*, s. 17;

DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Historie a vývoj...*, s. 150;

ŽÁČEK, Pavel. *Rozvědka...*, s. 71.

³⁴⁵ ŽÁČEK, Pavel. *Rozvědka...*, s. 71.

³⁴⁶ KANÁK, Petr, Jiřina DVOŘÁKOVÁ a Zdeňka JUROVÁ. *Československá rozvědka a pražské jaro*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2016, s. 26–28.

³⁴⁷ BARTA, Milan. *Biografický slovník představitelů MV...*, s. 114.

organizaci, tak právní postavení a celkové zaměření činnosti. Návrh změn a tehdejší strukturu přibližuje historik Michal Miklovič ve své studii o reorganizaci rozvědky v roce 1969.³⁴⁸ Zajímavé je, že představy o změnách systému rozvědky, nebo i třeba jejího názvu, se napříč jednotlivými odbory lišily. Například 2. (německý) odbor plánoval rozvědku budovat přísně na teritoriálním principu, jiné odbory (zejména VTR) chtěly strukturu členěnou po odborných liniích. Nový model byl podle Mikloviče nutný proto, že tehdejší organizační struktura rozvědky (v hodnocení dobových dokumentů) neposkytovala záruky efektivního a konspiračního plnění úkolů. Vnitřní rozdělení rozvědky potřebovalo nové rozdělení pravomocí a rozvědky měla být lépe zařazena do systému bezpečnostních složek. Toho se mělo docílit změnou Správy rozvědky na Hlavní správu rozvědky, což by ji organizačně i funkčně odlišilo od dalších samostatných správ MV. Zároveň by tím byla na stejné organizační úrovni jako Hlavní správa zahraniční kontrarozvědky.³⁴⁹

Tlak na změnu v rozvědce vedl dle tehdejšího referenta 9. odboru Jaroslava Procházky k tomu, že sovětským poradcům nebyly od května 1968 předávány informace týkající se samotného Československa. Oficiální cestou tak získávali pouze informace k zahraniční agendě. Neoficiálně si ovšem, dle výpovědí pamětníků, dokázali informace obstarat, protože ne všichni příslušníci rozvědky byli nakloněni probíhajícím společenským změnám. Jejich nositelem byla převážně mladší generace kádrových příslušníků, kteří reagovali na potřeby ostatních resortů (MZV, MZO a další). Změny a Akční program KSČ podporovala zejména vědecko-technická rozvědky.³⁵⁰

V dubnu 1968 se novým ministrem vnitra stal bývalý interbrigadista Josef Pavel.³⁵¹ Vystupoval jako pokrokový ministr „s lidskou tváří“. Zahájil přestavbu

---

³⁴⁸ MIKLOVIČ, Michal. *Reorganizácia rozviedky v roku 1969*. In: Paměť a dějiny. Revue pro studium totalitních režimů. 6, č. 3, (2012), s. 91–98.

³⁴⁹ MIKLOVIČ, Michal. *Reorganizácia rozviedky v roku 1969...*, s. 91–98.

³⁵⁰ KAŇÁK, Petr, Jiřina DVOŘÁKOVÁ a Zdeňka JUROVÁ. *Československá rozvědky a pražské jaro...*, s. 26–28.

³⁵¹ Josef Pavel (*18. září 1908). Josef Pavel byl členem KSČ již od roku 1932, v roce 1935 vycestoval do leninské školy v Moskvě, ze SSSR byl vyslán jako interbrigadista do Španělska, kde velel jedné z brigád při obraně Barcelony. Zapojil se i do bojů druhé světové války. Po návratu do ČSR a odchodu z armády působil jako politický pracovník a postupoval po stranickém žebříčku KSČ. Během února 1948 velel lidovým milicím, stal se Noskovým náměstkem na MV. V rámci čistek 50. let byl brutálně

resortu, který se měl soustředit zejména na vnějšího, nikoliv vnitřního nepřítele (tedy vlastní občany Československa). Kritizoval brutální metody StB, které sám zažil, a otevřel dialog o možných rehabilitacích práce StB. Podporoval vznik K 231³⁵² a plánoval razantní obměnu stavů StB. K její reorganizaci se již nedostal, byl odvolán 30. srpna 1968, po invazi vojsk varšavské smlouvy.³⁵³

Raně normalizační čistky probíhaly jak v centrále rozvědky, tak i na rezidenturách, kde byli někteří rozvědčíci o to silněji ovlivněni západním pohledem na invazi vojsk Varšavské smlouvy do ČSSR. A někteří se (i na základě svých předchozích vyjádření) rozhodli pro emigraci – dobovým termínem „defekci“. Což následně přímo existenčně ohrozilo i celou jejich zpravodajskou síť. A to nejen v zemi, ve které přímo působili, ale pokud se jednalo o zpravodajce, který dříve vyjel na některou jinou rezidenturu, což byla v německojazyčném okruhu běžná praxe, byly ohroženy i sítě a ohrožení čelili také tamější zpravodajci. Nejznámější je nespíš příklad Ladislava Bittmana, který emigroval z Vídně. Jeho odchod přímo ohrozil i fungování rezidentury a zpravodajských sítí v Berlíně, protože mezi lety 1961 a 1963 působil na rezidentuře ve východním Berlíně. Jeho odchod a následná spolupráce s Američany si tak vynutily nejen obměnu sítí v Rakousku, ale i v Německu, protože Bittman narušil bezpečnost operací i samotných pracovníků a jejich agentů a sítí.

Československá rozvědka byla pod taktovkou komunistické strany od konce druhé světové války až do rozpadu režimu koncem roku 1989. První polovinu tohoto období jsem s pomocí literatury i dostupných pramenů shrnula výše. Z textu je patrné, že zejména zpočátku rozvědka neměla své místo v bezpečnostních strukturách jisté, a to ani po únorovém převratu, kdy se k již stávajícím personálním nedostatkům a slabému finančnímu zajištění přidaly personální čistky pokračující do první poloviny 50. let. V revolučním období stalinismu se rozvědka neustále proměňovala a ani její

---

vyslýchán a odseděl si několik let v Leopoldově, než byl po přezkoumání případu Nejvyšším soudem osvobozen. Viz: BÁRTA, Milan. *Biografický slovník představitelů MV...*, s. 136–138.

³⁵² Klub bývalých politických vězňů, který se názvem odkazoval k zákonu č. 231/1948 Sb., Zákon na ochranu lidově-demokratické republiky, podle kterého byla většina z nich odsouzena.

³⁵³ Bylo mu rovněž pozastaveno členství v KSČ. Josef Pavel odešel do důchodu, ale až do své smrti v roce 1973 jej sledovala StB. Viz: BÁRTA, Milan. *Biografický slovník představitelů MV...*, s. 136–138.

místo v systému bezpečnostních složek nebylo stabilní. Z Ministerstva vnitra se přesunula na MNB a po jeho zániku zpět na MV. Přesto se jí v polovině 60. let podařilo se stabilizovat a osamostatnit se, což bylo pro její rozvoj a růst klíčové. V tomto (někdy překotném) vývoji v období stalinismu a během stabilizace (a jisté restrukturalizace) v poststalinské době rozvědku kopíruje obecné tendence, které se objevily i v jiných oblastech. Ovšem s tím rozdílem, že rozvědku na této cestě provázeli a formovali sovětsí poradci. To mimo bezpečnostní složky nebylo běžné a dává nám to tak poznat důležitost role, kterou československá rozvědka (a rozvědky dalších spřátelených států) pro Moskvu (potažmo celý sovětský blok) hrála.

Československá civilní rozvědka se před koncem sledovaného období stala silnou a sebevědomou službou, obsazenou (víceméně) kompetentními pracovníky, kteří byli pro její další směřování zásadní. O to více ji zasáhly události roku 1968, kdy se v návaznosti na srpnovou okupaci Československa (a na hodnocení vlastních veřejných vystoupení vůči ní) někteří ze zahraničních příslušníků rozvědného aparátu rozhodli emigrovat a nevrátit se do Československa. Kromě běžných „provalů“ se takto rozvědka musela potýkat s celou řadou „defekcí“, a to i na klíčových postech.

4. Budování zpravodajské sítě

4.1. Počáteční obtíže

V počátcích poválečné existence československá rozvědka nedosahovala, jak vyplývá z předchozího textu, většího významu a její činnost byla více méně živelná. Až díky několika reorganizacím byla rozvědka schopná začít budovat stabilní zahraniční síť a vykazovat činnost, přestože v počátcích se jednalo spíše o sběr informací volněji dostupných. Tento stav (z let 1945–1947) vycházel i z toho, že priorita byla dávana spíše vnitřnímu politickému zpravodajství než zpravodajství zahraničnímu. Jeho funkci částečně plnila konkurenční služba OBZ.³⁵⁴ Odbor Z tedy stál před úkolem prakticky nově vystavět zahraniční politicko-zpravodajskou síť, a to jak po stránce kádrových příslušníků (tedy interních zaměstnanců rozvědky) pro centrálu i zahraniční rezidentury, tak tajných spolupracovníků v zahraničí.

Bylo třeba vybrat vhodné referenty jednotlivých referátů, vytipovat vhodné důvěrníky, kteří by i přes svou náklonnost komunistickému režimu za svou spolupráci s rozvědkou byli placeni, přičemž tato odměna nebyla pevně stanovena, ale lišila se případ od případu. Důvěrníci (agenti) měli být vedeni pod krycím jménem, ale v kartotéce MV by byly uvedeny veškeré jejich osobní údaje, včetně otisků prstů, fotografie apod. O každém styku s důvěrníkem měl být okamžitě sepsán záznam, bez ohledu na to, zda důvěrník dodal či nedodal písemnou zprávu. Základem takové zprávy/záznamu byly okolnosti, za kterých důvěrník informace získal, datum a čas setkání důvěrníka s referentem, pramen, tedy zdroj informací a jeho hodnověrnost. Součástí záznamu měla být i poznámka, zda důvěrník splnil uložený úkol, zda mu byla vyplacena odměna (a to stvrzeno podpisem). Důvěrníkovo povědomí o povaze zpravodajské agendy mělo zůstat co nejmenší, referent s ním měl jednat korektně, ale s jistým odstupem. To vše podléhalo kontrole skupiny Z-B.³⁵⁵

Tyto pokyny z poloviny roku 1946 rovněž zdůrazňovaly, že budování zpravodajské sítě musí být započato ihned, buď vysláním důvěrníka, nebo pověřením referenta na příslušném ZÚ, ideálně v kooperaci s dalšími ministerstvy, jmenovitě

---

³⁵⁴ Bližší informace předchozí kapitola.

³⁵⁵ ABS, f. I. S, kart. 100, Dokumenty k historii rozvědky 1945–1951, Zřízení zahraniční politicko-zpravodajské sítě – pokyny, s. 29–35.

Ministerstvem informací a osvěty.³⁵⁶ V přehledu zahraničních spojů z 3. dubna 1947 je již patrné, že určitá forma zpravodajské sítě existuje, dokonce je v ní západní Německo řazeno na prvním místě. Přes relativně široký záběr se v přehledu ale neobjevuje žádný kádrový příslušník ani tajný spolupracovník, který by působil přímo v Berlíně.³⁵⁷ Stejnou situaci vzhledem ke sledované rezidentuře, nabízí přehled z 20. července 1947.³⁵⁸ Podle Dvořákové ještě v roce 1947 působili v zahraničí pouze 2 pracovníci rozvědky se zpravodajským posláním, od roku 1948 již 5. Ti řídili stovku agentů, z toho 40 v Německu.³⁵⁹

Podle historika Huberta Ondry se v Berlíně rezident nacházel až od roku 1949, bohužel jej ale nejmenuje.³⁶⁰ Z podkladů pro poradu ZZ ze srpna 1950 ale vyplývá, že Berlín stále na svého rezidenta čekal – výhledově jej měli získat během 2 měsíců a následně jej teprve instruovat.³⁶¹ Mimo výše zmíněné organizační potíže zmiňuje Ondra i fakt, že při legalizaci pracovníků rozvědky přes MZV, museli tito procházet pohovorem u vedoucího osobního oddělení ministerstva, který nebyl o pravém působení příslušníků rozvědky zpraven. Ke spolupráci se zpravodajskou službou byl získán až v roce 1950 a nadále nekladl překážky při přijímání rozvědků na legalizační pozice. Samotné krytí přes MZV bylo ovšem slabé, protože na něj nastupovali zpravidla půl roku před výjezdem, Ondra píše, že bylo velmi snadné rozvědky dekonspirovat a jejich pravé působiště bylo mezi pracovníky ambasad spíše veřejným tajemstvím.³⁶²

Dohledání prvního pracovníka rozvědky v Berlíně se ukázalo jako obtížné, protože první se v pramenech propisuje Bedřich Bruegel, o jehož problematickém určení spolupráce jsem psala výše. Každopádně on měl být, podle dostupných

---

³⁵⁶ ABS, f. I. S, kart. 100, Dokumenty k historii rozvědky 1945–1951, Zřízení zahraniční politicko-zpravodajské sítě – pokyny, s. 47;

ABS, f. I. S, kart. 100, Dokumenty k historii rozvědky 1945–1951, Připomínky k návrhu na zřízení zpravodajské sítě, 31. července 1946, s. 48.

³⁵⁷ ABS, f. I. S, kart. 100, Dokumenty k historii rozvědky 1945–1951, Přehled zahraničních spojů, 3. dubna 1947, s. 94.

³⁵⁸ ABS, f. I. S, kart. 100, Dokumenty k historii rozvědky 1945–1951, Přehled exponentů VII. odboru ministerstva vnitra v zahraničí ku dni 20. července 1947, 3. dubna 1947, s. 117.

³⁵⁹ DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Státní bezpečnost v letech 1945–1953...*, s. 96–97.

³⁶⁰ ONDRA, Hubert. *Činnost vídeňské rezidentury...*, s. 25–27.

³⁶¹ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 20962, Objekty projednané a schválené s. Kovářem na poradě dne 1.8. 1950, s. 86.

³⁶² ONDRA, Hubert. *Činnost vídeňské rezidentury...*, s. 25–27.

pramenů, jako agenturní pracovník spojkou mezi Pavlem Steindlerem a Prahou.³⁶³ Steindler měl působit na vojenské misi již v roce 1948 a podle Šnejdárka měl být „pracovníkem MV“.³⁶⁴ Steindler byl hodnocen jako spolehlivý a snaživý pracovník, který ale na svou práci nestačí. Měl být vystřídán.³⁶⁵ Z dostupných pramenů je patrné, že muž stejného příjmení³⁶⁶ měl údajně na starosti nákup nemovitostí v Berlíně (viz Zdeněk Toman) a zaučoval jako svého nástupce právě Antonína Šnejdárka,³⁶⁷ bývalého spolupracovníka Zdeňka Tomana (kterého bychom vlastně v širším slova smyslu mohli také počítat mezi první rozvědčíky v Berlíně). Další dohledanou osobou je Miroslav Šidlík „Surma“,³⁶⁸ který působil jako radista na vojenské misi. Dvořáková jej uvádí (přebírá) jako spolupracovníka, který měl udržovat spojení se Šnejdárkem.³⁶⁹ Dle personální spisu v té době působil pod MZV a I. správa jej přebrala až v roce 1965.³⁷⁰

První přesně zdokumentovanou činností zpravodajských složek v Berlíně tak bylo zřízení a obsazení pozice bezpečnostního referenta, který i v jiných státech měl za úkol sledovat zaměstnance ZÚ, osoby, s nimiž se stýkali, a v rámci možností i další československé občany. Jako první tuto činnost vykonával Antonín Šnejdárek,³⁷¹ který do Berlína vyjel již 1. června 1948³⁷² jako tiskový přidělenec mise,³⁷³ i když toto datum některé zdroje nepotvrzují,³⁷⁴ což je zvláštní, protože sám uvádí, že pro MV pracoval již v roce 1947.³⁷⁵ Je tedy možné, že se jedná o chybu v některém z archivních

---

³⁶³ Jména všech výše zmíněných osob byla v seznamu přeškrtnuta. Viz: DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Historie a vývoj...*, s. 48–49.

³⁶⁴ ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 397/16, s. 45.

³⁶⁵ *Widerstand in Berlin. Friedrich Fomferra* [online]. *Widerstand in Berlin gegen das NS-Regime 1933 bis 1945. - Ein biographisches Lexikon*, Berlin 2002 [cit. 2021-12-19]. Dostupné z: http://www.trafoberlin.de/widerstand_in_berlin/Namensregister_html/Buchstabe_F.html

³⁶⁶ Bližší identifikace nebyla možná.

³⁶⁷ ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 397/16, s. 46.

³⁶⁸ *8. srpna 1914.

³⁶⁹ DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Historie a vývoj...*, s. 68.

³⁷⁰ ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 3395/14, Šidlík Miroslav.

³⁷¹ DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Historie a vývoj...*, s. 68.

³⁷² ABS, f. ZS/GŠ – svazky, arch. č. OS-32154 ZS/GŠ (ev. č. 13003).

³⁷³ Tamtéž, s. 1.

³⁷⁴ Osobní evidenční karta uvádí Šnejdárka v Berlíně až od 1. září 1949, kdy se stal příslušníkem SNB. Viz: ABS, f. OEK, Antonín Šnejdárek;

ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 397/16, s. 17.

³⁷⁵ ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 397/16, s. 29.

dokumentů (což je bohužel běžné). Ačkoliv již v té době ve východním Berlíně působilo klasické diplomatické zastoupení, byl pracovník rozvědky přidělený stále k vojenské misi na západě. Vzhledem ke stále volnému pohybu osob, mezi oběma částmi města, to nebylo nic, co by mohlo zásadně komplikovat činnost rozvědky.

Domnívám se, že Šnejdárka měl nejspíš za úkol obsáhnout jak západní, tak východní Berlín. Svou domněnku opírám o fakt, že podobná pozice při ZÚ nebyla (zpočátku) zřízena.³⁷⁶ Navíc v dostupných pramenech je často obtížné odlišit, zda dotyčné osoby působily při vojenské misi v západním Berlíně, či na zastupitelském úřadě v Berlíně východním.³⁷⁷ To, že byla obě místa chápána jako rezidentura jedna, vyplývá například i z návrhů operativní korespondence, kde je patrné, že zprávy s úkoly, které se týkají mise i ZÚ, zasílala pražská centrála (spadající od roku 1950 pod nově vzniklé MNB) společně a značila je jako „zprávy pro rezidenturu Berlín“.³⁷⁸ V mladších dokumentech je situace popsána tak, že se jedná o jednu rezidenturu³⁷⁹ o dvou pracovištích – na území západního Berlína a NDR.³⁸⁰

Výběr Šnejdárka odpovídal požadavkům, které rozvědka na své kádrové příslušníky měla – zaměstnancem MV byl od listopadu 1945, vystudoval práva,³⁸¹ hovořil anglicky, německy a francouzsky, ruštinu ovládal slabě, ale kontakty se sovětskými okupačními úřady a SED navazoval rád. ZS/GŠ, která jej prověřovala, jej hodnotila kladně, maximálně mu vytýkala, že je pod vlivem Bruegela, kterého údajně považoval za „dobrého člena KSČ“.³⁸² Ještě před svým nástupem na československou vojenskou misi v Berlíně se jako velitel plzeňského VASu, pod vedením Zdeňka Tomana (respektive jak sám uvádí dále Wehleho a Šindeláře) podílel na zmíněném nákupu nemovitostí v SRN. Smlouvy k nim, podepisované v ČSR, měl předávat centrále rozvědky.³⁸³

---

³⁷⁶ Její existenci nepotvrzují konzultované archivní prameny.

³⁷⁷ Podrobněji viz charakteristika pramenů.

³⁷⁸ ABS, f. I. S – svazky, operativní korespondence, reg. č. 80082, s. 88.

³⁷⁹ Zde je na místě uvést, že jsem ve své dřívější studii pracovala s verzí existence dvou rezidentur, každé v jedné části města. Se současnými poznatky se kloním k výše uvedené variantě, tedy jedné rezidentuře o dvou pracovištích, dislokovaných u diplomatického zastoupení ČSR v Berlíně. Viz: TĚTHALOVÁ, Markéta. *Rezidentury Hlavní správy rozvědky...*

³⁸⁰ ABS, f. I. S – svazky, operativní korespondence, reg. č. 81286, s. 202.

³⁸¹ Bez doktorské zkoušky. Viz: ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 397/16, s. 9.

³⁸² ABS, f. ZS/GŠ – svazky, arch. č. OS-32154 ZS/GŠ (ev. č. 13003).

³⁸³ ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 397/16, s. 42.

Šnejdárkovo působení v Berlíně ale nebylo pro rozvědku příliš přínosné. Sám Antonín Šnejdárek také svou práci v Berlíně ale nepopisuje vůbec ideálně. Stěžoval si, že „situace byla obtížná, protože postrádal jakékoliv vedení z ústředí“. Náplň práce mu nebyla příliš osvětlena a po celou dobu musel dle svých slov pracovat v neustálém „boji s reakcí“. Ta na něj měla zaměřit pozornost poté, co vystoupil (na jaře, zřejmě 1948) jako člen KSČ. Co to ale konkrétně znamenalo, nezmiňoval. Od května 1949 byl Šnejdárek, po emigraci Bedřicha Bruegela jmenován úřadujícím vedoucím vojenské mise v západním Berlíně a legačním radou. Tím byl až do svého odvolání zpět na centrálu v únoru 1950.³⁸⁴ Důvodem ke stažení byla Šnejdárkova nesystematičnost a nedostatky ve vedení zastupitelského úřadu, stejně jako chyby v konspiraci, kdy údajně zanechal tajné dokumenty volně ve stole. Na hodnocení, které tyto Šnejdárkovy chyby popisuje, je patrná jistá nevraživost mezi MV a MZV, které spolu zpočátku spíše soupeřily. Šnejdárek byl kritizován za to, že údajně velmi brzy „podlehl atmosféře zamiňáckého úřadu“ a neviděl, čeho dosáhnout. Mimo to hodnocení zmiňuje řadu dalších pochybení, které ale dále blíže nerozvádí.³⁸⁵ O něco starší Valešovo hodnocení není tak radikální, ale uvádí, že Šnejdárek je přetížen služebními povinnostmi, je nekonspirativní, spolupracuje s druhořadou garniturou agentů a jeho zprávy jsou proto problematické ceny (kádroví pracovníci v Mnichově a Frankfurtu nad Mohanem byli hodnoceni podobně negativně, pracovník z Hamburku v době hodnocení ještě nevyvíjel činnost a vídeňský pracovník byl hodnocen jako „neschopný, neseriózní“).³⁸⁶

Z hlediska minimálně ležérního přístupu k bezpečnosti je zajímavý fakt, že Šnejdárka na misi dovezl osobně Wehle, dokonce navíc vozidlem MV,³⁸⁷ což by mělo odporovat zásadám úspěšné konspirace. Ve svém krátkém funkčním období měl Jiří Wehle za úkol vyslat do Německa (respektive jeho blízkého pohraničí) nejméně 20 agentů. Na poradě přednostů sektorů v červenci 1948 Wehle uvedl, že v zahraničí je asi (! – počet byl pouze odhadován) 100 agenturně působících osob, přičemž 40 z nich by mělo být v Německu.³⁸⁸

---

³⁸⁴ ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 397/16, s. 30, 36, 45.

³⁸⁵ ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 397/16, s. 37–38.

³⁸⁶ ABS, f. 310, sign. 310-2-4, Odpověď Oskara Valeše ze dne 3. února 1949, s. 47–48.

³⁸⁷ ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 397/16, s. 42.

³⁸⁸ DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Historie a vývoj...*, s. 38.

Po Wehlem nastoupil do centrály rozvědky Oskar Valeš, který tehdejší situaci na zastupitelských úřadech hodnotil jako špatnou, nedomníval se, že by stávající pracovníci mohli být rezidenty – ať šlo o jejich politickou orientaci či schopnosti. Mohli ovšem zpravodajsky působit. A jistá, byť amatérská zpravodajská činnost, na ZÚ podle Valeše probíhala.³⁸⁹

Ačkoliv se Valešovi podařilo dosáhnout zmíněného posunu v postavení rozvědky v rámci MV (respektive MNB) jejímu vyrovnání se vůči kontrarozvědce, potýkalo se ZZ se souvislými personálními problémy. Možnost posílit kádry a nábor nových pracovníků, vedly to k tomu, že se skupina BAb během roku 1949 musela dvakrát přestěhovat, což nepřispělo plynulosti pracovního procesu. K 1. lednu byl uváděn počet pracovníků skupiny 117, což je oproti výše uvedeným číslům z roku 1948 razantní nárůst. Do zahraničí bylo vysláno celkem 68 spolupracovníků, z nichž 14 připadalo na Německo.³⁹⁰ Přesto to bylo v porovnání se žádoucím obsazením rezidentur v kapitalistických zemích v roce 1950 extrémně nedostačující. Valeš předpokládal, že na ZÚ v zemích západního bloku by měli být přiděleni čtyři přímí pracovníci (řídící orgán, pracovník politického zpravodajství, pracovník s agendou emigrace a bezpečnostní pracovník). V zemích sovětského bloku by stačil pracovník jeden. Celkově to tak znamenalo doplnit (do poloviny roku 1951) stavy zahraničních příslušníků o 155 spolehlivých komunistů a centrálu přibližně o 80 až 100 pracovníků. Německo bylo spolu s USA, VB, Francií, Jugoslávií, Rakouskem a Švýcarskem prioritní zemí, kde měly ZÚ být obsazeny již do konce roku 1950. Zrychlený nábor byl podmíněn spolehlivostí a v případě zpravodajských spolupracovníků i jazykovou znalostí. Bezpečnostní spolupracovníci a část těch, kteří měli působit na centrále, měli mít možnost si jazykové znalosti doplnit později.³⁹¹ (Ne)dodržování těchto kritérií a postupů se projevilo, jak bude patrné, právě na rezidentuře v Berlíně.

Vzhledem k tomu, že prioritou při výběru pracovníků byl i tzv. kádrový původ, nejednalo se (hlavně zpočátku) o osoby, které by měly vyšší vzdělání. Tím byla limitována i jejich jazyková vybavenost. Náborová doporučení čerpala centrála

---

³⁸⁹ DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Historie a vývoj...*, s. 60.

³⁹⁰ Tamtéž, s. 62–66.

³⁹¹ Tamtéž, s. 78.

z krajských stranických sekretariátů či z dělnických přípravek na vysoké školy. Částečně také sahali do vlastních personálních struktur.³⁹² Oskar Valeš si uvědomoval a přiznával, že rychlost, kterou byli pracovníci nabíráni a vysíláni do zahraničí, neodpovídala požadavkům, které na ZZ měla strana (respektive Sověti). Řešením personální krize mělo být krátkodobé vysílání omezeného počtu pracovníků centrály, kteří by po návratu zaškolili další pracovníky ústředí.³⁹³ Také se zavedly interní jazykové kurzy, které mohli pracovníci využívat.³⁹⁴ Při nástupu k MV (resp. MNB) kandidáti na pozici uváděli,³⁹⁵ jaká je jejich jazyková vybavenost. V případě výjezdů do Berlína (respektive na některou z dalších rezidentur německého jazykového okruhu) se hlavně zpočátku jednalo o osoby, které byly během druhé světové totálně nasazeny v Německu, Rakousku nebo v některém z německých podniků v protektorátě (což ovšem automaticky nezajišťovalo aktivní znalost jazyka).

Samotná struktura agenturní sítě fungovala na principu bezpečného konspirativního operačního styku po linii centrála – rezidentura – kádroví příslušníci rezidentury – tajní spolupracovníci.³⁹⁶ Rezidentury, jak bylo řečeno, byly budovány při ZÚ, ale kádroví pracovníci, začlenění do fungování úřadu, nemohli být přímo rezidenty. Mezi pracovníky rezidentury působící jako zaměstnanci ZÚ patřili spíše radisté a šifřeré. Zároveň je bylo nutné pro potřeby rezidentury nejprve prověřit („prokádrovat“). Oskar Valeš v rámci své reformy rozvědky nejen že převedl radisty do služeb SNB, ale také se mu podařilo převést radiové a šifrové spojení ze všech ministerstev pod MNB. Díky tomu mohla rozvědka zahájit vlastní vysílání.³⁹⁷ Oddělení technického aparátu od aparátu MZV bylo podle Valeše důležité například pro případy, že by došlo k přerušení diplomatických vztahů s danou zemí, nebo k válečnému konfliktu.³⁹⁸ Pohledem na legalizační krytí pracovníků je ale patrné, že by zejména z počátku byli vyhoštěni jako pracovníci ZÚ. Zároveň i některá souhrnná hodnocení pracovníků, i v pozdější fázi sledovaného období, popisují, že

---

³⁹² DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Historie a vývoj...*, s. 78–79.

³⁹³ Tamtéž, s. 80–81.

³⁹⁴ Záznamy o jejich absolvování je možné dohledat v personálním spise příslušníka.

³⁹⁵ Konkrétně ve Zvláštním dotazníku Správy kádrů.

³⁹⁶ ABS. *Slovník rozvědné terminologie...*, s. 65.

³⁹⁷ DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Historie a vývoj...*, s. 81.

³⁹⁸ ABS, f. 310, sign. 310-2-4, Odpověď Oskara Valeše ze dne 3. února 1949, s. 43.

pro objem legalizační agendy (kde ale byla odváděna jiná důležitá práce) nebyly úspěšně či na dostatečné úrovni plněny operativní úkoly.

V některých odůvodněných případech bylo možné, aby na ambasádu byl umístěn i řídicí orgán (ne nutně rezident). Pokud chyběl a rezidentura postrádala řízení, jak tomu bylo před únorem 1949, vypadala její činnost amatérsky a nesystematicky. Valeš dokonce zmiňoval, že často sloužila i nekalým cílům.³⁹⁹ Tato nesystematičnost ale plynula z absence řídicího orgánu, jak Valeš poznamenal, že „ideologicky skalní“ osoby, připravené na funkci rezidenta zahrnující i buržoazní styl života, ještě neměly.⁴⁰⁰

Výběr tajných spolupracovníků a příslušníků rozvědky ovlivnila i spolupráce s kontrarozvědkou. Valeš, který se získáváním tajných spolupracovníků původně cílil pouze na státní příslušníky dané země, si uvědomil, že Československo vydalo více jak 15 000 nových pasů. Jejich držitele pokládal za potenciální spolupracovníky, stejně jako ty, kteří ČSR v zahraničí zastupovali obchodně.⁴⁰¹ Hubert Ondra jmenuje jako další „zdroj“ kádrových pracovníků cesty kádrového oddělení rozvědky po krajských sekretariátech KSČ, ale i průmyslových závodech, kde vyhledávali potenciální příslušníky.⁴⁰² Z Valešových pokynů k provádění náboru nových pracovníků pro zpravodajskou práci ale vyplývá, že tento postup vedl k časté dekonspiraci náborových i nabíraných pracovníků a proto od něj bylo upuštěno. Pro další vlnu náborů kádrových pracovníků, kteří byli opravdu nutní pro zbudování funkčního zahraničního zpravodajství a stabilních rezidentur, navrhoval, aby se uskutečnila v gesci kádrového oddělení UV KSČ. Do konce roku 1950 si představoval, že by bylo záhodno získat 50 „kádrových typů“, tedy osob, u kterých se předpokládalo, že by mohly působit v řadách rozvědky.⁴⁰³

Budování zpravodajské sítě v Berlíně přímo odpovídá situaci, ve které se nacházela pražská centrála rozvědky. S přihlédnutím na její vývoj a na priority,

---

³⁹⁹ ABS, f. 310, sign. 310-2-4, Odpověď Oskara Valeše ze dne 3. února 1949, s. 42.

⁴⁰⁰ ABS, f. 310, sign. 310-2-4, Odpověď Oskara Valeše ze dne 3. února 1949, s. 43.

⁴⁰¹ DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Historie a vývoj...*, s. 81.

⁴⁰² ONDRA, Hubert. *Činnost vídeňské rezidentury...*, s. 29.

⁴⁰³ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 20962, Pokyny ze 6. 10. 1950 pro náborové odd. skupiny BAb k provádění náboru nových pracovníků pro zpravodajskou práci, s. 127–128; ABS, *Slovník rozvědné terminologie...*, s. 75.

kteře byly rozvědky dávány, je patrné, že ač rozvědka měla své úkoly již od začátku sledovaného období, nebylo vždy možné je plnit, vzhledem k nedostatečnému personálnímu obsazení a finančnímu zajištění. Počátky působení rozvědky v Berlíně, jsou, jak jsem již popsala, navíc spojeny s osobou Zdeňka Tomana, který chaotickou poválečnou situaci využil k získávání finančních prostředků jak pro ekonomické zajištění aktivit KSČ, tak pro vlastní potřebu. S vývojem pounorových událostí, Tomanovým útekem, odchodem stávajících pracovníků diplomatického zastoupení a nastalé krizi rozvědky, která opakovanou reorganizací hledala své místo v systému bezpečnostních složek Československa, souvisí i pomalý a vlastně i opakovaný „rozjezd“ zahraničního působení, protože již budovaná Tomanova zpravodajská síť, o které psal Medvecký, se zhroutila,⁴⁰⁴ a Valešova nově budovaná rozvědka trpěla celou řadou neduhů. Tomu odpovídá i zmiňovaná zpráva z roku 1951, která tvrdí, že v Berlíně žádná zpravodajská síť nefunguje.⁴⁰⁵ V pracovním plánu II. oddělení skupiny BAb na první pololetí 1950 je tehdejší zpravodajská síť v Berlíně popsána jako „nesouvislý konglomerát více méně bezhlavě pracujících spolupracovníků“, což by odpovídalo předchozímu tvrzení. Centrála k řízení spolupracovníků Essera, Zvířátka, Andrého, Tröttschera, Krause, Goslara a Onkela vyslala jako dočasného (na několik týdnů) řídicího pracovníka svého referenta Kalinu,⁴⁰⁶ který „se měl prosadit na misi v Berlíně“, ale bez přímého zaměstnání (což je zjevně narážka na objem legalizační práce, která stála v cestě práci rozvědné). V Berlíně měl Kalina instruovat Zvířátka a vést ho k tomu, aby byl řídicím orgánem pro spolupracovníka Andrého a případně i další. André byl v plánu označen jako „nejcennější agent v Berlíně“, ale bylo potřeba obstarat jeho osobní data, nechat jej podepsat zpravodajský slib a následně mu stanovit konkrétní úkoly, to vše prostřednictvím Zvířátka.⁴⁰⁷ Realita byla ale jiná a Zvířátko prakticky nefungoval (resp. se jeho činnost příliš nepropsala do dostupných pramenů, popisujících období působení prvního rezidenta, který Kalinu řídil).⁴⁰⁸

---

⁴⁰⁴ MEDVECKÝ, Matej. *K počiatkom československej rozviedky...*, s. 19.

⁴⁰⁵ ABS, f. I. S – svazky, operativní korespondence, reg. č. 80041, s. 114.

⁴⁰⁶ Není totožný s Josefem Kalinou „Karhanem“.

⁴⁰⁷ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 20962, Zápis z porady velitelů studijního oddělení ze dne 29. června 1950, s. 66–74.

⁴⁰⁸ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 41224.

Jako prvořadé objekty zájmu v Německu si rozvědka v roce 1950 stanovila činnost USA (jak politickou, tak hospodářskou), amerického vysokého komisaře v západním Německu, zpravodajské služby USA, Velké Británie a Francie, faktického nástupce Sozialdemokratische Partei Deutschlands⁴⁰⁹ (dále SPD) Ostbüro a bonnskou vládu. Jako druhořadé objekty zájmu figurovala dvě SRN ministerstva – Bundesministerium für gesamtdeutsche Fragen⁴¹⁰ (dále BMG) a Bundesministerium für Flüchtlingsfragen⁴¹¹ (dále BMF).⁴¹² Berlína se v tomto případě týkala hlavně problematika USA, VB a FR, berlínská pobočka Ostbüro, fungující jako podpora vyhnanců⁴¹³ a vyslání rezidenta do západního Německa, k čemuž jako legalizační úřad posloužila vojenská mise v Berlíně, odkud měl vycestovat na československý konzulát ve Frankfurtu nad Mohanem nebo v Düsseldorfu.⁴¹⁴ Konkrétní informace o působení rozvědky se podařilo dohledat v případě Ostbüro, která byla „obsazená“, tedy pokrytá spolupracovníkem Andrém. Ze zpráv, které dodával, bylo patrné, že má kontakty jak v Ostbüro (dále O-B), tak na technický personál SPD v Berlíně. Centrála vyhodnotila, že je ale potřeba doplnit informace o skutečné pozici Andrého v organizaci, náplni práce a podrobných kontaktech. Zároveň rozvědku zajímaly schůze O-B a SPD, respektive protokoly z nich. Nasazení v O-B bylo zřejmě z popudu francouzské zpravodajské služby (dále FZS)⁴¹⁵, pro kterou André také pracoval. Rozvědku opět zajímaly detaily, kdy Francouzi Andrého získali ke spolupráci, jaké jsou její (finanční) podmínky, kdo je jeho vedoucí orgán (včetně adresy, popisu a dalších osobních údajů), jak je úkolován, zda pro službu pracují i čeští spolupracovníci, jaké je její organizační uzpůsobení a personální struktura v Berlíně a s jakými dalšími zpravodajskými službami je FZS ve spojení. Přes tyto velmi obsáhlé úkoly si centrála uvědomovala,

---

⁴⁰⁹ Sociálnědemokratická strana Německa včleněná spolu s komunisty do SED.

⁴¹⁰ Spolkové ministerstvo pro celoněmecké otázky.

⁴¹¹ Spolkové ministerstvo pro záležitosti uprchlíků.

⁴¹² ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 20962, Pracovní plán II. odd. skupiny BAb do 30. 6. 1950, s. 82.

⁴¹³ Podrobněji o fungování Ostbüro například: BUSCHFORT, Wolfgang. *Parteien im Kalten Krieg: die OstBüros von SPD, CDU und FDP*. Ch. Links Verlag, Berlín 2000.

⁴¹⁴ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 20962, Objekty projednané a schválené s. Kovářem na poradě dne 1. 8. 1950, s. 107–108.

⁴¹⁵ Archivní dokumenty to nijak nespecifikují, ale nejspíše se jedná o Službu zahraniční dokumentace a kontrašpionáže, Service de documentation extérieure et de contre-espionnage (SDECE) fungující v letech 1945 až 1982. Podrobněji viz: FALIGOT, Roger a KROP, Pascal. „Bazén“: *francouzská tajná služba (1944–1984)*. Praha: Themis, 1998. Historie (Themis).

že André spolupracuje pouze rok, spolupráci s FZS prozradil relativně pozdě a odmítal se scházet ve východním sektoru Berlína, k čemuž ho československá rozvědka plánovala prostřednictvím Zvířátka donutit.⁴¹⁶

Sám Zvířátko působil ve spisovně ZÚ a „krizový manager“ Kalina měl pochybnosti, zda je jeho hladká spolupráce s Andrém v pořádku. Tomuto již zmíněnému neutěšenému stavu odpovídali i další agenti – Esser byl nedisciplinovaný a u Onkela byl problém s legalizací. Kalina si jako úkol stanovil zjistit, jak vlastně funguje dosavadní praxe styků mezi spolupracovníky, propojit východní a západní sektor, vést Onkela a zvýšit úroveň povrchních a neúplných zpráv dosavadních spolupracovníků.⁴¹⁷

Z rozsáhlého seznamu úkolů, který si s sebou do Berlína Kalina vezl, vyplývá, že stav rezidentury a agenturní sítě byl opravdu neutěšený a odpovídal již citovanému hodnocení o nesouvisle působících spolupracovnících podávajících zprávy pochybné hodnoty. Nepříliš lichotivé skóre agenturních poznatků doplňovala rozvědka i tzv. legálními prameny, čímž byl myšlen například denní tisk a podobné zdroje. I v jejich zpracování ale nebyla pražská centrála příliš efektivní, jak vyplynulo z porady velitelů studijního oddělení ze dne 29. června 1950. Referent Kaplan (viz výše) navíc přiznával, že zpráva o chystané „balonové akci“, kterou jeho germánské oddělení obdrželo, byla chybně vyhodnocena jako „fantastická“, takže ji odložili. Přílohou zápisu z porady byl i plán dislokace amerických špionážních složek z blíže neurčeného zdroje (viz příloha).⁴¹⁸ K metodám práce s legálními zdroji se hodí připomenout slova Zdeňka Tomana, který se jim nepřímou věnoval v dopise ministru Noskovi, když kritizoval šéfa londýnské expozitury zpravodajských služeb, podplukovníka generálního štábu Jana Krčka. Vyjádřil se o něm, že je zpravodajsky na místě, ochotný respektovat komunistického ministra, přestože není sám ve straně, ale „chce pracovat jen v rámci legálních možností a nechtěl by dělat zpravodajskou práci tak, jak to vyžaduje doba“.⁴¹⁹ Tato doba byla v roce 1946. V červnu 1950 rozvědka stále nepracovala tak, „jak to vyžadovala doba“.

---

⁴¹⁶ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 20962, Plán naší činnosti v Berlíně do konce března 1951, s. 122–126.

⁴¹⁷ Tamtéž.

⁴¹⁸ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 20962, Pracovní plán II. odd. skupiny BAb do 30. 6. 1950, s. 72.

⁴¹⁹ ABS, f. I. S, reg. č. 20957. Informace pro pana ministra, 1. 7. 1946. Cit dle: MEDVECKÝ, Matej. *K počátkem československé rozvědky...*, s. 21–22.

Že se situace příliš nezlepšila, je vidět z hodnocení prvního rezidenta v Berlíně – tím byl JUDr. Pavel Novotný „Nový“.⁴²⁰ Novotný ovládal němčinu, francouzštinu, angličtinu a částečně ruštinu, měl zkušenost s řízením odboru, a hlavně se jako vrchní ministerský rada MV podílel na odsunu Němců. Krátce působil i v Londýně (1948) a Stockholmu (1949), kde byl pozitivně hodnocen za dobrou konspiraci mezi „maloměšťáky“ – jeho řídicí orgán to charakterizoval takto: „Jako projev buržoasní příslušnosti má kočku, s kterou se mazlí, má-li návštěvy.“⁴²¹ Představa řídicího orgánu, že toto je základní „třídní“ charakteristika buržoazie, je sice úsměvná, ale vypovídá především o úrovni personální politiky rozvědky. Na druhou stranu je nutné podotknout, že od vedoucích představitelů rezidentury, legalizovaných v diplomatických funkcích, se opravdu očekávalo, že budou plnit určitou společenskou roli, včetně toho, že zaměstnají pomocnou sílu na úklid a případné obsluhování hostů.⁴²²

Novotného zkušenost ze zahraničí vedla k tomu, že byl zvažován na místo (šéf)rezidenta⁴²³ již dříve (resp. „po zapracování“ – nastoupil v prosinci 1947), reálně ale na berlínskou rezidenturu vycestoval (spolu s manželkou, která nebyla vedena u MV) až v říjnu 1950, jako legační (vyslancecký) rada při vojenské misi. Novotný nastoupil do situace, kdy na rezidentuře nefungovalo žádné řízení. Podle všeho přijel po Kalinovi (ten spolu s dalšími 4 pracovníky znal jeho reálnou činnost) a měl právě u něj velké problémy s kázní. Bylo mu vyčítáno, že „nedovedl přesvědčit soudruhy, aby zprávy, které posílají centrále, byly stručné a konkrétní, a ne 10stránkové, zbytečné povídání...“ Za snahu přejít na jiný styl a práci na vlastních úkolech byl v březnu 1951 chválen, přesto byl v dubnu stažen zpět na centrálu – důvody se mi dohledat nepodařilo, zachovává konspiraci i ve zprávách založených v personálním spisu. Centrála se snažila, aby se Novotný stal zástupcem šéfa vojenské mise Solara

---

⁴²⁰ *4. září 1915.

⁴²¹ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 41224, podsvazek 000/1/2, s. 62 (digi stránkování); ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 1582/15, Novotný Pavel.

⁴²² Jaromír Andrejsek se po svém příjezdu na rezidenturu Berlín nejprve bránil tomu, aby s manželkou využívali práci hospodyně, ale vzhledem k časové náročnosti dojíždění Andrejskovy manželky z vojenské mise, kde byla zaměstnána a k tomu, že i jeho nadřízený ze ZÚ mu to s ohledem na společenské postavení doporučil, zaměstnali pomocnou sílu. Viz: ABS, f. I. S – svazky, osobní svazek KP Jaromíra Andrejska, reg. č. 38338, podsvazek 000/1/7, s. 50.

⁴²³ Ve starších dokumentech je používána jiná terminologie.

a byl tak zván na společenské události a mohl tak rozšiřovat svou síť styků. Po návratu byl Novotný přeřazen k VB, což mu nevyhovovalo a požádal o propuštění a přestup na MZV. Pro něj působil následně v kulturním středisku v Berlíně, kde byl v roce 1956 naverbován jako tajný spolupracovník (viz dále kapitola Rezidentura Berlín).⁴²⁴

Při sledování činnosti rozvědky vycházím nejen ze záznamů z porad, ale i z pracovních plánů ZZ. Jak jsem již naznačila, primárním cílem rozvědky bylo vybudovat funkční zpravodajskou síť. V západním Berlíně k tomu měl sloužit spolupracovník Kirst, u kterého ovšem bylo ještě třeba vypracovat návrh na legalizaci, tu realizovat a teprve poté jej začít využívat jako spojku mezi západním Berlínem a SRN.⁴²⁵ Kirst tedy působil jako tzv. agent kurýr (převážející dokumenty a techniku), respektive agent chodec (ilegálně překračující hranice),⁴²⁶ protože fungoval mimo jiné i jako spojka z Bavorska do ČSR či NDR.⁴²⁷ Zajímavé je, že jak zpráva z roku 1950, tak plán z roku 1951 oba hovořili o tom, že je potřeba zapracovat na Kirsteho legalizaci, je tedy patrné, že v tomto směru nedošlo k žádnému posunu.

Osob, které rozvědka plánovala takto využít, bylo více, ale koncem roku 1951 bylo vše stále ještě ve fázi příprav. Někteří vybraní sice již v minulosti spolupracovali s StB, ale o vycestování do SRN teprve žádali a možnost spolupráce s rozvědkou s nimi ještě nebyla rozebrána.⁴²⁸ Zároveň plán z konce roku hodnotí stav zpravodajské sítě tak, že v roce 1951 nebyla v západním Německu vybudována vůbec žádná a chyběli tam i spolupracovníci. Centrála tak (opět) teprve plánovala zbudování rozvědné sítě, která by na západní Německo (a potažmo Berlín) cílila nejen z Berlína, ale i z dalších měst. Ke konci roku 1951 se tak mluvilo o budování rezidentury v západním Berlíně, kam měl být jako rezident vyslán Josef Vrána „Ludvík“, rezidentury v Bernu (Bohumil Milfajt „Daneš“) a stejný cíl měl i rezident z Vídně („Dvořák“⁴²⁹).⁴³⁰ Hlavním cílem bylo tedy zbudování široké sítě spolupracujících

---

⁴²⁴ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 41224, podsvazek 000/1/2, s. 7–37, 62 (digi stránkování); ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 1582/15, Novotný Pavel.

⁴²⁵ ABS, f. I. S – svazky, operativní korespondence, reg. č. 80041, podsvazek 011, s. 124.

⁴²⁶ ABS. *Slovník rozvědné terminologie...*, s. 2.

⁴²⁷ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 20962, Zpráva o zpravodajské situaci z hlediska objektů a agenturní sítě v záp. Německu za rok 1950, s. 110.

⁴²⁸ ABS, f. I. S – svazky, operativní korespondence, reg. č. 80041, podsvazek 011, s. 124.

⁴²⁹ Nejspíš totožný se Stanislavem Dvořákem „Dočkalem“.

⁴³⁰ ABS, f. I. S – svazky, operativní korespondence, reg. č. 80041, podsvazek 011, s. 114.

agentů, získání spojení do západního Německa, soustředění se na Bonnskou vládu, vysokou komisi a „Berlín jako base do USA“. Analogicky k tomu sloužilo Rakousko, respektive Vídeň jako „base pro Jugoslávii“.⁴³¹ Vzhledem k tomu, že problematika Německa a Rakouska spadala do gesce jednoho odboru, byly cíle sledované rezidenturou ve Vídni i v Berlíně (a dalšími německojazyčnými centry) obdobné.⁴³²

Ačkoliv úvod citovaného dokumentu definoval jako hlavní důvody budování rozvědné sítě v západním Německu a Berlíně „Američany vytvářenou nezaměstnanost“, která měla za cíl získat pracovníky pro nově budovaný válečný průmysl, byly konkrétní plánované činnosti zaměřeny spíše na špionáž hospodářskou a na získávání kontaktů a spolupracovníků mezi obchodníky, cestujícími ze SRN do Československa. K „typování“ těchto osob měl sloužit i zástupce československého filmu a Orbisu Josef Rozsypal zaměstnaný v západním Berlíně a Jan Němec, který působil jako odborný úředník u obchodního přidělence v Berlíně. Oba muži měli sloužit jako „typaři“,⁴³³ konkrétní spolupráci ale konzultované prameny nedokládají: Rozsypal sám byl předmětem několika zpráv (byl hodnocen jako bohémský a nespolehlivý a po jeho návratu do ČSR nebylo doporučeno, aby znovu vyjížděl do zahraničí) a z nich nevyplývá, že by sdílel nějaká doporučení na další osoby. Jan Němec údajně v 70. letech využíval emigranty jako spolupracovníky, ale dosavadní výzkum ho jako „typaře“ nepotvrzuje.⁴³⁴ Obecně mohli být „typaři“ spolupracovníci, ale i příslušníci rozvědky, dodávající „typy“ k dalšímu rozpracování zájmových osob. K těm byly po jejich „vytypování“ v následujících šesti měsících sbírány další zpravodajské informace, které měly vést k rozhodnutí danou osobu kontaktovat (buď napřímo, nebo prostřednictvím tajného spolupracovníka) s nabídkou spolupráce, nebo tuto možnost, například z důvodů přílišných rizik prozrazení, vyřadit. K osobnímu setkání pak docházelo pod smyšlenou legendou a za dodržování zásad konspirace.⁴³⁵

---

⁴³¹ ABS, f. I. S – svazky, operativní korespondence, reg. č. 80041, podsvazek 011, s. 109–110.

⁴³² Podrobněji viz kapitola Berlín v kontextu německojazyčných rezidentur.

⁴³³ ABS, f. I. S – svazky, operativní korespondence, reg. č. 80041, podsvazek 011, s. 109–110, 115.

⁴³⁴ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 10159, podsvazek 308/1/1, s. 13;

ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 10082, podsvazek 128, s. 123.

⁴³⁵ ABS. *Slovník rozvědné terminologie...*, s. 76.

O nich je také na místě se zmínit, protože častou kritikou práce rozvědky bylo, že nedostatečně konspiruje, tedy nedostatečně brání odhalení své rozvědné činnosti konkurenční zpravodajskou službou. Pokud mluvíme o konspiraci, setkáme se s vícero termíny – jedním z nich je i konspirace vnitřní – ta vede k tomu, že příslušníci rozvědky nejsou seznamováni s detaily akcí, na kterých se nepodílí. Toto utajení konkrétních rozvědných případů se týká zvláště agentury (sítě agentů a tajných spolupracovníků), protože v případě „defekce“ (zběhnutí na nepřátelskou stranu) agenta nebo dokonce příslušníka rozvědky, by tak byla ohrožena celá síť.⁴³⁶ To se i přes snahu o vnitřní konspiraci dělo, například v případě Ladislava Bittmana (viz dále).

Mezi konspirativní zásady spojení s tajnými spolupracovníky patřilo například zbytečně nestřídat jejich „řídící orgány“, tedy pracovníky, kteří s nimi byli ve spojení, naopak pravidelně střídat místa schůzek, ideálně se vyhýbat malý prostorům a setkávat se na veřejném prostranství.⁴³⁷ V pramenech uložených v ABS tak například najdeme jako součást spisu i účtenky z restauračních zařízení, kdy příslušník rozvědky vykázal útratu za sebe i za tajného spolupracovníka, který se dostavil na smlouvanou schůzku. Dále platilo doporučení při předávání informací střídat různé mrtvé schránky⁴³⁸ – místa, kde spolupracovník zanechává uschované informace, ať již v papírové či jiné podobě, které si následně jeho řídící orgán vyzvedne. Nemusí tak dojít k přímému setkání a nebezpečí odhalení spojení. Z hlediska praktičnosti obsluhy (vysvětlování umístění) byly schránky zpravidla užívány opakovaně, ale doporučený interval byl časový odstup jeden až dva roky.⁴³⁹ Vzhledem k tomu ale, že ve spisech vedených k tajným spolupracovníkům se zpravidla nachází informace pouze o jedné až dvou mrtvých schránkách, domnívám se, že právě toto pravidlo bezpečné konspirace patřilo mezi ta, které byla porušována.

Druhý rezident rezidentury v Berlíně, kterého se mi podařilo jmenovitě dohledat, byl již zmíněný Josef Vrána „Ludvík“,⁴⁴⁰ jenž vycestoval 5. dubna 1952. Vrána měl vybudovat silnou zpravodajskou síť, protože výše popsanou situaci centrála

---

⁴³⁶ ABS. *Slovník rozvědné terminologie...*, s. 19.

⁴³⁷ Tamtéž.

⁴³⁸ Tamtéž.

⁴³⁹ Tamtéž, s. 51.

⁴⁴⁰ * 18. března 1920

ani po pokusu Kaliny nehodnotila jako stabilní a funkční. Naděje vkládané do nového rezidenta se ovšem ukázaly jako plané, Vrána neovládal němčinu (přestože byl za války totálně nasazen v Německu), a tak se jeho působení v Berlíně omezilo na zasílání zpráv o pracovních mise, byl dezorientovaný a neiniciativní, nebudoval žádnou agenturní síť a neuměl využít své legalizační funkce úředníka vízové agendy (ideální příležitost pro získávání „typů“). V situační zprávě, kterou zaslal na centrálu, je dobře patrné, že se z hlediska získávání „typů“ soustředil ve velké míře na osoby česky hovořící, tedy na československé obrany, krajany, „ženy českého původu“ a československé emigranty, kteří měli nějaký vztah ke sledovaným „objektům“,⁴⁴¹ což vedlo k potřebě jej v pozici rezidenta nahradit a podřídít ho vedení dalších pracovníků.⁴⁴²

Situace na rezidentuře se částečně (ale pouze dočasně) stabilizovala v druhé polovině roku 1952. Od 1. září 1952 byl do pozice „rezidenta rezidentury“ při vojenské misi v Berlíně povýšen Jaromír Andrejsek „Sadil“.⁴⁴³ Tomu se povedlo vybudovat široký „okruh styků, který do značné míry usnadnil operativní práci rezidentury“. Chválen byl za iniciativu, řízení spolupracovníků a odhalování nepřátelských objektů. Z hlediska politické charakteristiky splňoval všechny potřebné náležitosti. V Andrejskově osobním spise se dochoval návrh, jak zefektivnit fungování rezidentury a lépe využít vojenskou misi k legalizačním pozicím (viz příloha).⁴⁴⁴

V roce 1954 se ovšem Andrejsek a další blíže nespécifikovaný kádrový příslušník rezidentury dopustili porušení bezpečnostních předpisů, když opakovaně navazovali blízké vztahy s ženami, zvali je do Andrejskova bytu a podobně porušovali

---

⁴⁴¹ ABS, f. I. S – svazky, operativní korespondence, reg. č. 80041, podsvazek 011, s. 180.

⁴⁴² Po návratu na centrálu zůstal Vrána ve službách MV, a i přes ne příliš kladné hodnocení opakovaně vycestoval jako šifréř na další rezidentury, mimo jiné i do Frankfurtu nad Mohanem. Viz: ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 4060/20, Vrána Josef.

⁴⁴³ * 20. června 1924. Podle některých zdrojů jako referent rezidentury působil při vojenské misi v západním Berlíně již od 12. března 1950, podle jiných vycestoval až v roce 1952. V některých pramenech je udáváno, že na rezidentuře působil jako její „člen“ nebo „kádrový příslušník.“ Jedno ze služebních hodnocení rovněž uvádí, že na rezidenturu nastoupil v roce 1953 jako zástupce rezidenta. Vysvětlují si to jako administrativní chybu a pracuji s termínem a pozicí, které se vyskytuje nejčastěji. Zároveň to potvrzují i údaje ze spisů dalších kádrových příslušníků. Viz např: ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 9732/24, Andrejsek Jaromír, s. 65, 108, 111, 113; ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 4060/20, Vrána Josef, 102.

⁴⁴⁴ ABS, f. I. S – svazky, osobní svazek KP Jaromíra Andrejska, reg. č. 38338, podsvazek 000/1/7, s. 65–66.

zásady konspirace. Z hodnocení je patrné, že se rozvědka obávala, že by se mohlo jednat o podstavu (nasazené agentky) ze strany USA nebo západoněmecké tajné služby. Andrejsek byl tedy 30. září 1955 přesunut do ČSR na jinou pozici a druhý příslušník propuštěn. Jedno z novějších hodnocení vysvětluje Andrejskovy „morální přestupky“ nedostatkem politického života a vlivem roztržitého kolektivu na rezidentuře, jeho kariéra rozvědky tak neskončila. Počátkem roku 1960 Jaromír Andrejsek navázal na své zahraniční působení a jako referent rezidentury vycestoval do Vídně. Tam ovšem nepobyl dlouho, protože jej začala vyšetřovat západoněmecká policie poté, co jej prozradil jeden z agentů, které v Berlíně vedl.⁴⁴⁵ K poslednímu říjnu 1960 byl tedy Andrejsek stažen zpět na centrálu. Nadále zodpovídal za rozvědnou práci v Indii, Nepálu a na Cejlonu a řídil rezidenturu v Dillí. Následně pracoval na dokumentačním odboru po linii Rakouska.⁴⁴⁶ Spolu s ním byl z Vídně stažen i Antonín Albrecht „Aleš“, který ve (východním) Berlíně působil od 1. července 1956 do října 1958 a zmíněného odhaleného agenta technicky instruoval, protože měl na starosti řízení technických spolupracovníků a provádění potřebné dokumentace. Albrecht na svém působišti ve Vídni tak vydržel pouhý měsíc, následně byl ale zařazen na rezidenturu v Budapešti.⁴⁴⁷

Na příkladu těchto dvou mužů je příhodné ilustrovat stále slabou personální situaci I. správy, která své pracovníky vysílala do zahraničí i přesto, že jejich rozvědná činnost byla ohrožena či přímo odhalena. To je dobře patrné právě na osobě Antonína Albrechta, který byl 15. srpna 1974 na rezidenturu v Berlíně vyslán ještě jednou, aby zúročil své zkušenosti z rozvědné a kontrarozvědné práce na centrále. Na ZÚ v Berlíně měl nyní na starosti obranu rezidentury a podle služebního hodnocení byl velmi úspěšný.⁴⁴⁸

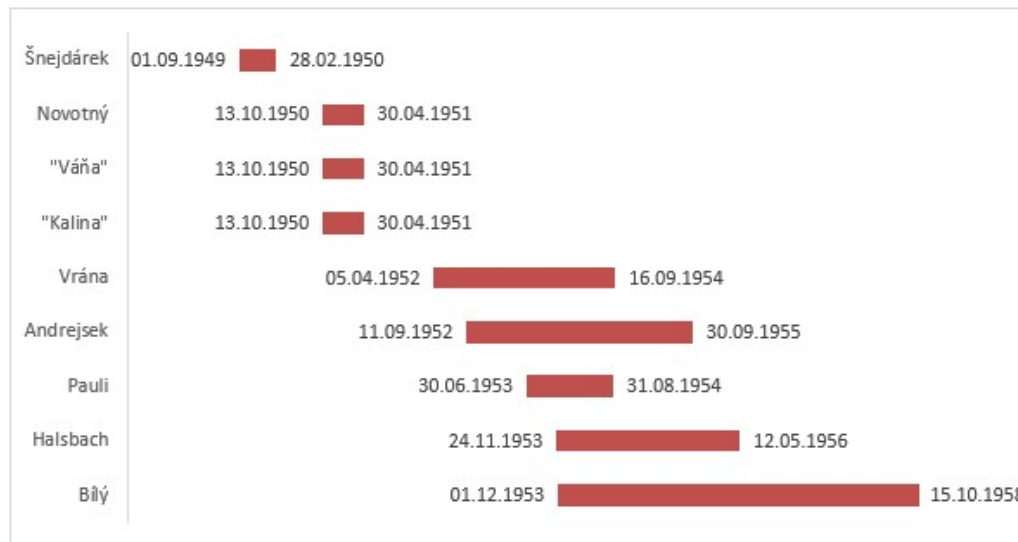
⁴⁴⁵ V personálním spisu vedeném na Antonína Albrechta se píše, že se jednalo o proval nelegálních pracovníků legalizovaných u Českomoravské plavby Dunajské. Viz: ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 6643/23, Albrecht Antonín, s. 141.

⁴⁴⁶ ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 9732/24, Andrejsek Jaromír, s. 65, 108, 111.

⁴⁴⁷ ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 6643/23, Albrecht Antonín.

⁴⁴⁸ Tamtéž.

Graf 1: Přehled výjezdů v počátečním období

Celkově je počáteční období chaotické a z grafu výše je patrné, jak nedostatečně byla rezidentura pokryta. Agenturní síť prakticky neexistovala, a to právě z důvodu absence řídicích orgánů, kteří by ji systematicky budovali. Po odjezdu Antonína Šnejdárka je v grafu patrné více než půlroční období, v němž se mi nepodařilo dohledat žádného rozvědčíka, který by na rezidentuře v Berlíně působil. A opět po odjezdu prvního rezidenta Pavla Novotného je patrná mezera. Může to být způsobené tím, že data k pobytu „Váni“ a „Kaliny“ nejsou dostupná a statisticky se tak vážou k Novotnému. Od roku 1952 sice existuje doložitelná návaznost, ale jak již bylo řečeno na předchozích řádcích, převážně z důvodů nekompetentnosti pracovníků nedocházelo k plnění stanovených cílů.

4.2. Stabilizace?

Od srpna 1954 (následkem Andrejskova přestupku) vedl rezidenturu Ladislav Kouba „Soukup“,⁴⁴⁹ který do východního Berlína vycestoval již o rok dříve. Jako první ze sledovaných kádrových příslušníků měl již zkušenost s prací na německojazyčné rezidentuře, protože mezi lety 1949 až 1951 působil ve Vídni (byl

⁴⁴⁹ *22. června 1922.

přidělen k sovětských okupačním úřadům a pracoval jako orgán sovětské kontrarozvědky). Měl velmi dobrou němčinu a byl u něj předpoklad, že dokáže navazovat kvalitní styky i na vyšší společenské úrovni (později mu bylo vytýkáno, že se toho trochu straní).⁴⁵⁰ Kouba řešil s centrálou i změnu vedení jednotlivých kádrových příslušníků rezidentury – v předchozím období bylo běžné, že jednoho KP měli na starosti různí referenti centrály. Nyní byl každému příslušníkovi přidělen „jeho“ referent a netříštila se tak agenda. Centrála i Kouba si od toho slibovali zrychlení práce rezidentury. Na tu evidentně centrála více tlačila, protože Kouba musel odpovídat na otázku, jak dlouho trvá „rozpracování typu“, tedy získání agenta k přímé spolupráci s rozvědkou. V dopise na centrálu upozorňoval, že takový proces nelze časově standardizovat a v případě, že je příliš urychlen, může dojít ke ztrátě spolupracovníka. Dobu rozpracování trvající půl až 1,5 roku uváděl jako odpovídající a vedoucí k hladkému podpisu zpravodajského slibu (ten nebyl vždy nutný, používal se ve chvílích, kdy mohl posílit vázání daného spolupracovníka).⁴⁵¹ Kouba negativně hodnotil snahu některých pracovníků rychle vykázat získaného spolupracovníka, a to ještě před faktickým dokončením rozpracování – zmiňoval, že „typové“ se ve chvíli, kdy zjistili, že se jedná o spolupráci s rozvědkou, tomuto nejprve bránili a musel použít velkého přesvědčování a kompromitace. Pomaleji rozpracované „typy“ považoval za kvalitnější spolupracovníky. V tomto dopise centrále si Ladislav Kouba také povzdechl, že dopisy a úkoly, které na rezidenturu dostávají, nejsou příliš motivující a působí spíše demoralizačním účinkem. Bohužel se nedochovala zpráva, na kterou reagoval, ale je zjevné, že byl zřejmě za svou práci kritizován.⁴⁵² To je patrné i z jeho personálního spisu, kde se v hodnocení píše, že práci rezidenta (řízení ostatních pracovníků) nezvládal (byl údajně nedostatečně tvrdý),⁴⁵³ a tak od jisté doby působil jen jako zástupce. Za operativní práci byl Kouba hodnocen kladně, proto také na rezidentuře zůstal, byl nadále povyšován, vyznamenáván a počátkem normalizace

---

⁴⁵⁰ ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 4421/22, Kouba Ladislav.

⁴⁵¹ ABS. *Slovník rozvědné terminologie...*, s. 64.

⁴⁵² ABS, f. I. S – svazky, operativní korespondence, reg. č. 80041, podsvazek 018, s. 36–38.

⁴⁵³ Zajímavé je, že Kouba následně působil jako vedoucí kádrového odboru na MZV a MZO, kde byl za svou vedoucí pozici hodnocen kladně. Viz kapitola Československá civilní rozvědka a její vývoj.

do Berlína dokonce znovu vyslán. Proto i přesto, že byl ve vedoucí pozici nahrazen, pracuji s jeho pohledem na způsob rozvědné práce.⁴⁵⁴

Je problematické určit, kdy Kouba přestal být rezidentem a nahradil jej František Kubík „Šubrt“.⁴⁵⁵ V personálních spisech je v záznamech o průběhu služební doby uvedeno datum 1. dubna 1956, což potvrzuje i kádrový rozkaz náčelníka I. správy MV.⁴⁵⁶ Kubík ale do Berlína dorazil již 14. března 1955 a v hodnoceních, která předcházejí dubnu 1956, je popisován jako rezident a o Koubovi se hovoří jako o jeho zástupci. Ke změně tedy zřejmě došlo fakticky dříve, ale formálně byla zanesena později. Kdyby tomu tak nebylo, působil by Kubík v pozici rezidenta pouhý měsíc, čemuž by neodpovídal objem provedené práce, popsány v hodnoceních. Podle nich Kubík dokázal rezidenturu po organizační stránce zkonsolidovat. Centrála vyzdvihovala, že se podařilo zvýšit zodpovědnost za přidělené úkoly, zlepšila se kontrola práce a zkrátily se termíny rozpracovaných úkolů (což byla jedna z konkrétních výtek vůči Koubovi). Ve služebním hodnocení se doslovně píše, že „společně s ostatními novými soudruhy dovedl odstranit předsudek, že se v Berlíně nedá dělat“. Předpoklad, že se vysláním Kubíka problémy rezidentury vyřeší, se ale nenaplnil zcela. Ač se mu dařilo po stránce organizační, měl problémy s neznalostí němčiny, nebyl příliš zkušený operativce a byl dost vznětlivý, což vedlo k rozporům nejen s bývalým rezidentem, ale i ostatními příslušníky rezidentury, a ve výsledku se to negativně odrazilo na práci celé rezidentury. To a slabý pokrok v aktivních opatřeních a navazování nových styků vedlo k tomu, že byl z rezidentury odvolán zpět do centrály a přeložen na jinou pozici. Nevyšel tak již několikátý pokus o stabilizaci situace na rezidentuře v Berlíně. Z Kubíkova hodnocení je patrné, že vedením MV byla tato rezidentura považována za problematickou.⁴⁵⁷ Řešením mělo být vyslat „kvalitního kádra“, který ovšem, vzhledem k jazykové nedostatečnosti a povahovým rysům, selhal, jako již několikátý v řadě. Otázkou je, jak je možné, že na problém jazyka nepřišli dříve, nebo že jej opakovaně ignorovali? Pokud měl být Berlín prioritou, je stěží pochopitelné, že bývalý rezident, zbavený své funkce

---

⁴⁵⁴ ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 4421/22, Kouba Ladislav.

⁴⁵⁵ * 1. září 1920.

⁴⁵⁶ ABS, f. Kádrové rozkazy, Kádrový rozkaz náčelníka I. správy MV č. 41, 23. dubna 1956.

⁴⁵⁷ ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 4356/20, Kubík František.

pro neschopnost, zůstal jako zástupce rezidentu novému. Bohužel se nedochovaly záznamy z porad rozvědky, které by mohly osvětlit více. Troufám si tvrdit, že takováto situace problematickou konstelaci v týmu generovala sama, nebylo zapotřebí extrémně výbušné povahy. Nakonec byl ale Kubík stažen z rezidentury 30. dubna 1956, tři měsíce před Koubou. Po návratu na centrálu byl zařazen jako zástupce velitele na V. správu MV (správa ochrany stranických a vládních činitelů), kde se mu dařilo dobře, jen se projevovala jeho nervozita z šetření Útvarové organizace KSČ (dále ÚO KSČ), která za chování v Berlíně Kubíkovi udělila důtku. Podle zprávy ÚO KSČ se choval „velkopansky“ a psal si poznámky, že se u svého zástupce postará, aby sloužil u Veřejné bezpečnosti (dále VB). V následném působení byl ovšem hodnocen převážně pozitivně. Zpráva také konstatovala, že na rezidentuře v Berlíně byl „nedobrý kolektiv pracovníků“.⁴⁵⁸

Personální problémy se neprojevovaly, jak již bylo naznačeno, pouze u vedoucích pracovníků rezidentury. V roce 1955 byl na centrálu stažen další lidově řečeno „papírově perspektivní“ pracovník.⁴⁵⁹ Obecně lze ale říci, že od druhé poloviny 50. let se situace opravdu pomalu začala stabilizovat a podařilo se zavést a udržet systém, který napomohl rezidentuře k dalšímu rozvoji, jak stálo v personálních hodnoceních.⁴⁶⁰ Příslušníci, kteří na rezidentuře v tomto období sloužili, byli vesměs hodnoceni kladně. Přesto je centrála stahovala, jak se objevuje v jednom z hodnocení, z důvodů snižování stavů na rezidentuře, respektive výměny celé rezidentury.⁴⁶¹ Zajímavé je, že podobná informace se nepropisuje do dalších dokumentů, ale pouze do tohoto personálního spisu. Přesto tomu situace odpovídá. Pohledem na celkové personální pokrytí berlínské rezidentury (viz grafy č. 1 a 2) vidíme, že v letech 1955 a 1956 došlo k výměně téměř všech kádrových příslušníků, zde působících. Z mužů, kteří na rezidenturu nastoupili do roku 1955 zůstali pouze čtyři – Bílý, Hladík, Bulva a Kvasnička. Ani v jednom případě se nejednalo o žádný „vyšší kádr“, Hladík působil

---

⁴⁵⁸ ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 4356/20, Kubík František.

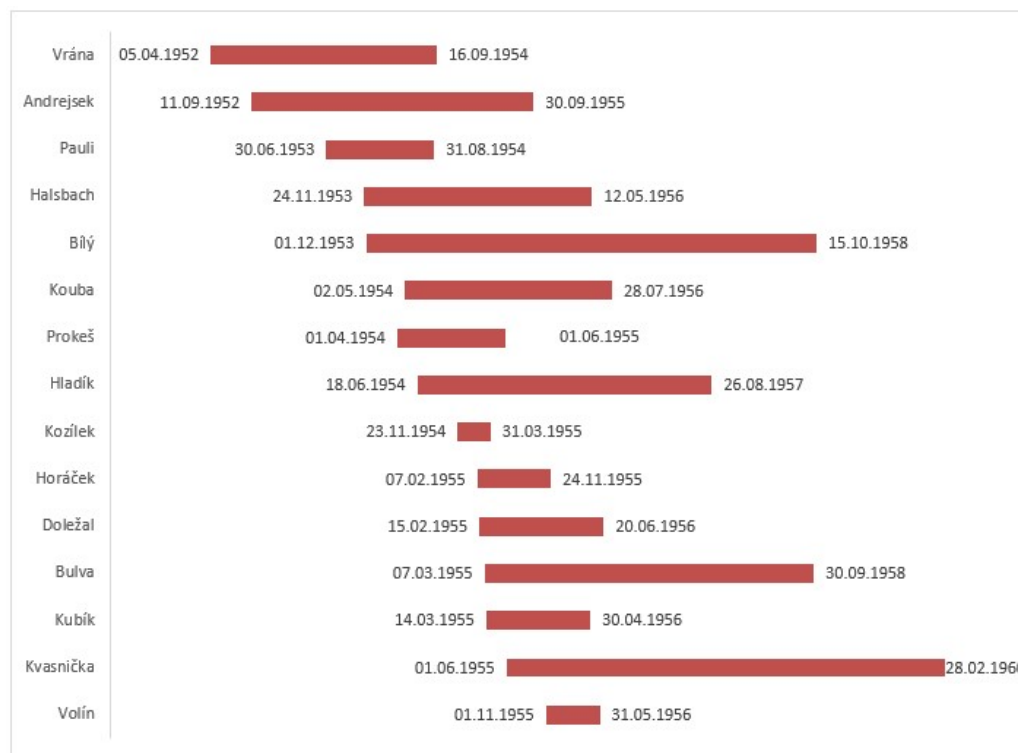
⁴⁵⁹ Následně byl po roce 1968 také vyslán na rezidenturu do Frankfurtu nad Mohanem a posléze i do Vídně. Viz: ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 4442/22, Prokeš Antonín.

⁴⁶⁰ ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 3411/24, Horáček Jan.

⁴⁶¹ ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 3946/27, Doležal Miroslav.

jako šifrer a referent, Kvasnička byl starším referentem a Bulva přímo nezapadal do struktury rezidentury, byl veden jako „nelegál“.⁴⁶²

Graf 2: Přehled výjezdů v letech 1954 a 1955

Souběžně s tím se částečně změnila náplň práce rezidentury poté, co se v rámci restrukturalizace pravomocí rozvědky a kontrarozvědky vytvořila tzv. Redakce Berlín (viz dále), která přebrala část agendy, což mohlo značně ulehčit tápající rezidentuře.

Novým rezidentem se stal Alois Koleba „Kostka“⁴⁶³, který do Berlína vycestoval v polovině června 1956 spolu s manželkou Vlastou Kolebovou.⁴⁶⁴ Ve stejný den dorazil do Berlína i Kolebův zástupce Zdeněk Skoba „Sýkora“.⁴⁶⁵ I na tom, že centrála vyslala nového rezidenta společně s jeho zástupcem je patrné,

⁴⁶² ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 3509/20, Hladík Václav;
ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 2472/30, Kvasnička Václav;
ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 3438/51, Bulva Miroslav.

⁴⁶³ * 12. listopadu 1919.

⁴⁶⁴ * 14. prosince 1927.

⁴⁶⁵ * 27. července 1924.

že se jednalo skutečně o přestavbu a od nově příchozí dvojice se očekávala skutečná změna (opět). Naplnění těchto očekávání je patrné z hodnocení, která chválila značnou pracovní iniciativu „starého operativního pracovníka“, vedoucí k podstatnému zvýšení styků orgánů rezidentury s významnými osobnostmi západního i východního Berlína a rozpracování některých z nich na „typy“. Že se jednalo o opravdu kladné hodnocení je patrné i z návrhu na výmaz staršího trestu (za nedůslednost v jednom z operativních případů) a z toho, že z Berlína přejížděl Koleba rovnou na rezidenturu do Bernu (zatímco jeho žena zůstala nadále v Berlíně – na centrálu se už vraceli společně). V roce 1964 byl Koleba vyslán na rezidenturu opět, tentokrát jako zástupce rezidenta s legalizací v západním Berlíně.⁴⁶⁶ Předchozí pobyt byl pro rezidenta i jeho zástupce veden při ZÚ. Stejně tak Skoba – ten byl rovnou přeložen na rezidenturu do Salcburku, která sloužila jako pomocná rezidentura jak pro Vídeň (kde Skoba sloužil v 70. letech), tak, z důvodu faktické blízkosti, pro SRN. Stejně jako Koleba i Skoba do Berlína (západního) vyjel opět v roce 1965, tentokrát na pětiletý cyklus.⁴⁶⁷

Opět se nabízí možnost pohledu na celkové složení rezidentury v období působení tandemu Koleba – Skoba. Pro srovnání jsem vybrala ty příslušníky, kteří do Berlína vyjeli v období, kdy na ní působila zmíněná dvojice: Pohledem do grafu je patrné, že se podařilo dosáhnout stabilizace personálního osazení rezidentury a až na dva případy nikdo neobjížděl po kratší době, naopak celá řada příslušníků působila v Berlíně více let, výjimkou nebyly ani 5leté služby. Samozřejmě nelze úspěch přisuzovat pouze Kolebovi se Skobou, ostatně oni sami sloužili v Berlíně spíše kratší dobu. Nápadně krátkou dobu služby v Berlíně vykazují tři muži – Jaroslav Borský,⁴⁶⁸ Osvald Hotový⁴⁶⁹ a „Drápal“. První byl v Berlíně jako „nelegál“ (stejně jako Albrecht, ze stejného období),⁴⁷⁰ věnoval se technické agentuře a byl přeložen z důvodu studia diplomatické školy (a následně působil na rezidentuře ve Vídni).⁴⁷¹ Osvald Hotový, byl stejně jako Koleba a Skoba rovnou přeložen na jinou rezidenturu,

---

⁴⁶⁶ ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 3510/19, Koleba Alois.

⁴⁶⁷ ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 5810/24, Skoba Zdeněk.

⁴⁶⁸ *30. července 1926.

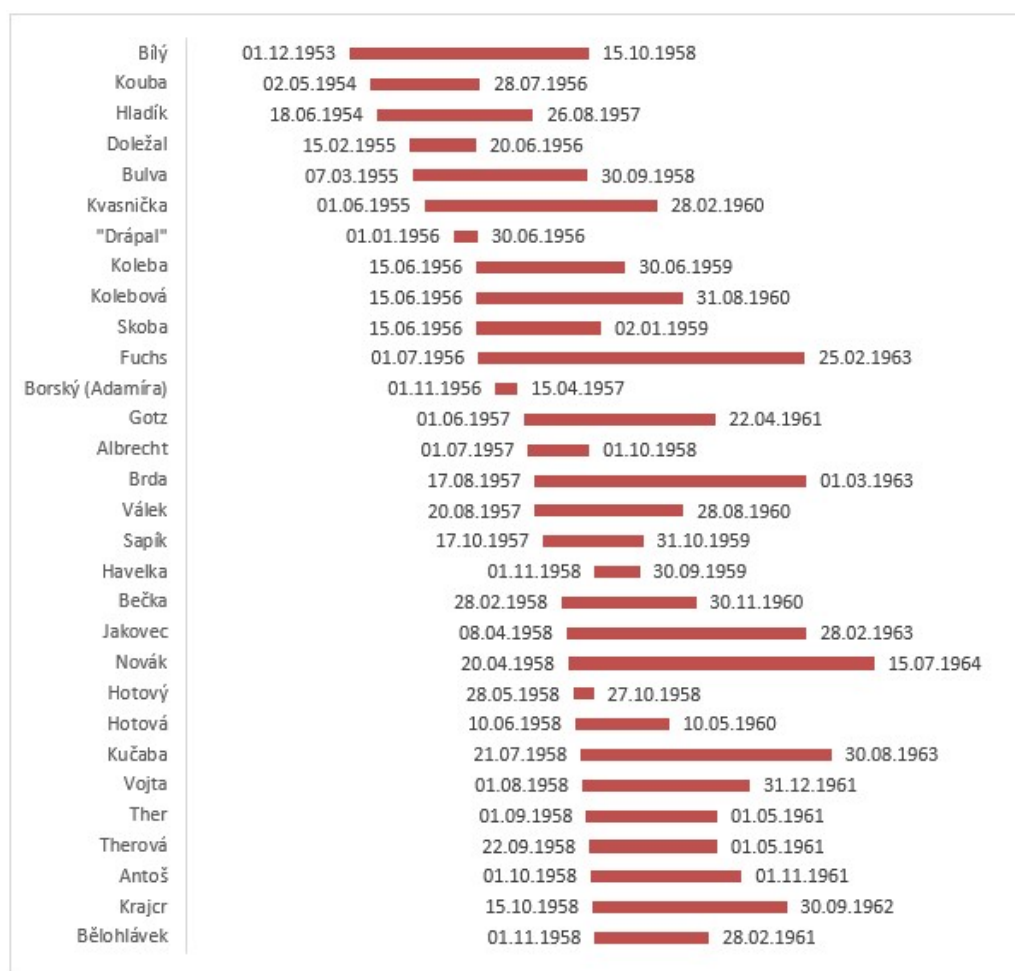
⁴⁶⁹ *20. března 1924.

⁴⁷⁰ ABS, f. I. S – svazky, i. j. 047/1, Obsazení rezidentur I. s. SNB, s. 6.

⁴⁷¹ ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 507/26, Borský Jaroslav.

a to do Vídně, kde sloužil opakovaně.⁴⁷² Podruhé za ním vycestovala i jeho manželka Marie Hotová,⁴⁷³ která v prvním případě zůstala v Berlíně (blíže k ní v podkapitole „Ženy na rezidenturách“). K „Drápalovi“ se mi bohužel nepodařilo dohledat bližší informace, ale údaje o jeho pobytu jsou minimální, tedy odkazované k prvnímu a poslednímu výskytu, předpokládám tedy, že byl pobyt na rezidentuře delší. Ani v jednom z případů se tak nejedná o nějakou mimořádnou či problematickou událost, jako to bylo běžné v počátečním velmi nestabilním období.

Graf 3: Přehled výjezdů za působení rezidenta Koleby

⁴⁷² ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 4494/24, Hotový Oswald.

⁴⁷³ *6. září 1925.

Od listopadu 1958 zastával místo rezidenta prozatímně František Havelka „Zima“.⁴⁷⁴ Podle archivních pramenů to vypadá, jako by s Kalebou částečně působili souběžně, zřejmě docházelo k předávání práce. Po roce byl Havelka přemístěn na centrálu jako náčelník koordinačního oddělení a opakovaně vyslán jako šifrer na rezidentury na blízký východ. Trochu zarážející je služební posudek na Havelku, který jako jeho nedostatek uváděl průměrnou inteligenci, „se kterou soudruh někdy nevystačí na dané úkoly“, aby jej vzápětí doporučil k zastávání funkce náčelníka odboru. Opakovaně byl hodnocen jako nejlepší operativní pracovník.⁴⁷⁵

Po přeložení Skoby zastával místo zástupce rezidenta Jaroslav Antoš „Rouček“.⁴⁷⁶ Na Antošově příkladě je vidět vzrůstající tendence vysílat do Berlína zkušené operativce: měl praxi z operativní práce ve Vídni a jako zástupce rezidenta v Bernu. Ač proti němu z tohoto působiště byly určité výtky (vulgární vyjadřování vůči vyslanci), jeho rozvědná činnost byla hodnocena kladně. Poté, co byl přeložen prozatímní rezident Havelka, zastával Antoš místo rezidenta. Centrála tak zvolila služební postup stávajícího zástupce, místo toho, aby vyslali nového člověka.⁴⁷⁷ Do konce roku 1960 působil v Berlíně také Jaroslav Bečka „Bendl“,⁴⁷⁸ který fungoval jako pověřený zástupce rezidenta pro VTR. Není ovšem jisté, zda navázal na zástupcování Antoše, nebo zda se jednalo o funkci souběžnou. Kloním se ale spíše k první variantě, protože jsem se v jiném případě se zástupcem rezidenta pro věci vědecko-technické rozvědky nesetkala.⁴⁷⁹ Bohužel se mi ani po projití personálních spisů všech příslušníků, které evidují jako sloužící v Berlíně, nepodařilo identifikovat zástupce, který by v Berlíně působil mezi Jaroslavem Bečkou a Aloisem Kalebou. Stejný negativní výsledek přinesla i operativní korespondence z tohoto období a osobní svazky kádrových příslušníků sloužících v té době v Berlíně.

V polovině roku 1961 navázal na Antošovo rezidentské působení Stanislav Tomeš „Formánek“.⁴⁸⁰ Ten měl zkušenost s pozicí zástupce rezidenta ve Vídni, kde

---

⁴⁷⁴ *18. září 1911.

⁴⁷⁵ ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 474/11, Havelka František.

⁴⁷⁶ *28. listopadu 1919.

⁴⁷⁷ ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 3666/19, Antoš Jaroslav.

⁴⁷⁸ *26. června 1924.

⁴⁷⁹ ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 4310/27, Bečka Jaroslav.

⁴⁸⁰ *22. ledna 1927. Rodným jménem Stanislav Frank. Příjmení Tomeš používal od začátku 60. let.

Viz: ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 4310/27, Tomeš Stanislav.

působil koncem 50. let, ale také velkou praxi z práce pro kontrarozvědku, kde sloužil před nástupem na I. správu. Na rezidentuře tak řídil celkem 16 pracovníků jak z linie I. správy, tak z linie II. správy. Mimo to měl na starosti styk se Sověty a s bezpečností NDR. Dva týdny po příjezdu nového rezidenta došlo k uzavření sektorových hranic⁴⁸¹ a začátku stavby Berlínské zdi. To objektivně „značně zkomplikovalo“ práci rezidentuře, která měla svou operativní i agenturní síť v obou částech města a nyní byla rozdělena na dvě části. V srpnu 1965 už byla situace hodnocena jako lepší se a Tomešova práce jako dobrá – konkrétně byl chválen za výrazný podíl na zavádění automatizovaného systému řízení (na podobné problematice spolupracoval i se sovětskou stranou – viz dále). Tomeš se zpátky na centrálu vrátil počátkem ledna 1966,⁴⁸² rezidenturu od něj již v té době přebral opět Zdeněk Skoba.⁴⁸³

4.3. Profesionalizace

Pro poslední část sledovaného období platil Perspektivní plán rozvědky na roky 1965–1970. Ten pravil, že „základním a prvořadým úkolem“ rozvědky je agenturní cestou získávat tajné informace o politických, hospodářských a vojenských záměrech a akcích, stejně jako prostředcích a možnostech „imperialistů“ v boji proti zemím východního bloku a zejména ČSSR. Prostředkem k dosažení tohoto cíle byl kvalitní zpravodajský aparát. Na téma kvality rozvědné služby kladla zpráva veliký důraz, upozorňovala na nedostatky v budování agenturní sítě i zastaralé (v porovnání se západními státy) a neodpovídající prostředky operativní techniky. Jako základní dokument charakterizující cíle rozvědné práce jmenovala zpráva Statut rozvědky z roku 1963 (viz výše).⁴⁸⁴ Z něj vyplývá zvýšený důraz kladený na „aktivní opatření“ a získávání vědecko-technologických poznatků.⁴⁸⁵

První polovinu plánovaného období působili v Berlíně opět zkušení rozvědčí Skoba a Koleba, tentokrát v obrácených rolích: Alois Koleba vycestoval v roce 1964 jako zástupce rezidenta a Skoba o rok později jako rezident. Odlišné měli i legalizační

---

⁴⁸¹ Hranic mezi východním a západním Berlínem.

⁴⁸² ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 4310/27, Tomeš Stanislav.

⁴⁸³ ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 5810/24, Skoba Zdeněk.

⁴⁸⁴ ABS, f. A 2/3, i. j. 2156, Perspektivní plán čs. rozvědky (na období 1965–1970), s. 10–11.

⁴⁸⁵ Rozkaz ministra vnitra č. 4/1963...

funkce: Koleba pracoval jako 2. tajemník vojenské mise ve funkci vedoucího konzulárního a vízového oddělení. V souvislosti s tím mu bylo vytýkáno, že se málo soustředí na operativní činnost, která byla středobodem výše zmíněného plánu. Na druhou stranu byl kladně hodnocen zejména za podíl na vzniku jedné ze tří kartoték zřízených v roce 1965 právě na konzulárním oddělení vojenské mise. Ty primárně sloužily samotné administrativě mise, ale bylo mimo jiné možné operativně využívat. Jednalo se o kartotéku západoberlínských občanů, kteří obdrželi československé vízum, kartotéka západních Němců, kteří mají příbuzné v ČSSR (uspořádaná místně, podle toho, kde daný člověk bydlel), a kartotéku jmennou, která usnadnila „blokaci“ (neudělení víza), zapsání víza, ale i vyhledávání „typů“ – obsahovala profesi, postavení v zaměstnání, zaměstnavatele i místo bydliště, což byly informace, které mohla rozvědka dobře využít. Zároveň se díky této kartotéce dařilo lépe podchytit ty osoby, které jezdily do ČSSR opakovaně a v kratších časových intervalech, čímž mohli být kontrarozvědně podchyceni spolupracovníci nepřátelské rozvědky.⁴⁸⁶ Používání této kartotéky, respektive její blokace vůči ZS/GŠ ze strany Koleby, vedlo k nedorozumění mezi civilní a vojenskou rozvědkou. Na tomto incidentu je patrné, že určitá rivalita mezi oběma službami neustále přetrvávala, ačkoliv se centrála situaci snažila narovnat.⁴⁸⁷

Podle plánu měly být hlavní akce rozvědky namířeny proti USA a SRN. Akce měly být orientovány tak, aby západní Německo nezískalo přístup k jaderným zbraním a tato situace si vyžadovala i nové metody: postupný přechod na práci nelegální agentury, což se mělo projevit ve vyhledávání a verbování agentů, ale i nárůstu počtu nelegálních kádrových příslušníků (v NSR byla podle všeho tato problematika stále ve svých počátcích). Dále se očekávalo rozšíření pomocné agentury („verbovčící“, „typaři“, nosiči techniky a další) a vysazování specializované agentury připravené v ČSSR. Takovéto metody vyžadovaly „zásadní zlepšení v kvantitě i kvalitě používané operativní techniky i nový způsob hloubkového rozpracování objektů“.⁴⁸⁸ Nemohu posoudit, jak se toto projevilo na jiných rezidenturách, ale v Berlíně se mi

---

⁴⁸⁶ ABS, f. I. S – svazky, operativní korespondence, reg. č. 80996, podsvazek 011/1/3, s. 61–62.

⁴⁸⁷ ABS, f. I. S – svazky, operativní korespondence, reg. č. 80996, podsvazek 012/2/3, s. 101.

⁴⁸⁸ ABS, f. A 2/3, i. j. 2156, Perspektivní plán čs. rozvědky (na období 1965–1970), s. 16–17, 36.

za celé sledované období podařilo identifikovat pouze pět pracovníků nelegální rozvědky (viz databáze v příloze).

Rezidentury legální rozvědky měly krom výše jmenovaného ještě explicitně za úkol prohloubit konspiraci a ochranu rezidentury (např. rozšířením výběru vhodných legalizací a konspirace způsobu práce rozvědčků samotných), zajišťovat dělbu práce a organizaci agenturně operativní činnosti, zajistit maximální využití zdrojů a koordinovat spolupráci s centrálou, MV a s dalšími orgány zahraniční služby.⁴⁸⁹ Prakticky to znamenalo například koordinovat rozvědku a kontrarozvědku, které na rezidentuře využívaly některé společné komunikační kanály s centrálou. Vedle toho Perspektivní plán rozvědky kladl důraz i na koordinaci s MZV, aby nedocházelo k duplicitě informací zasílaných jak z rezidentury, tak z velvyslanectví (vojenské mise).⁴⁹⁰

Obecně byl dáván vysoký důraz na „politickou úroveň“ vysílaných kádrů (nejedná se o žádnou novinku, na stejný požadavek apeloval již Zdeněk Toman) Konkrétně tím byla myšlena oddanost vlasti, vysoká operativní samostatnost, potřebná úroveň všeobecného vzdělání a schopnost „kvalitní aktivní argumentace a politického získávání lidí za současných podmínek v zahraničí“. Autoři plánu tak předpokládali jisté obtíže při získávání kvalitních agenturních pracovníků. Pohledem do personálních spisů kádrových příslušníků, působících na rezidentuře, zjišťujeme, že politicky jsou vesměs všichni hodnoceni kladně, výtky v hodnoceních se většinou týkají nedostatečnosti při operativní činnosti – ta sice probíhala, byly rozpracovávány nové „typy“ a vázáni noví spolupracovníci, ostatně se to propisuje jak do personálních spisů, tak do operativní korespondence, kde je zaznamenané množství spolupracovníků a rozpracovaných akcí, nejsou ale vždy dotahovány do konce.

Plán také počítal se stále zvyšujícím se počtem osob, které překračovaly hranice,⁴⁹¹ což souviselo s jistým uvolněním v 60. letech (činnost v souvislosti s hranicemi viz dále). Zde se promítá i jeden z již zmíněných cílů – důraz na církevní organizace. Výše jmenovaná Ackermann-Gemeinde právě díky rozvolnění pravidel pro udělování víz začala vysílat své členy do ČSSR a zintenzivňovat spolupráci

---

⁴⁸⁹ABS, f. A 2/3, i. j. 2156, Perspektivní plán čs. rozvědky (na období 1965–1970), s. 21–22.

⁴⁹⁰ABS, f. A 2/3, i. j. 2156, Perspektivní plán čs. rozvědky (na období 1965–1970), s. 64.

⁴⁹¹ABS, f. A 2/3, i. j. 2156, Perspektivní plán čs. rozvědky (na období 1965–1970), s. 21–22.

s československými katolickými kněžími (nejen, pomoc se týkala například i Poláků, ale i evangelíků a dalších denominací, včetně laické veřejnosti) a budovat svou obsáhlou databázi kontaktů, které vytrvale podporovala.⁴⁹² Z tohoto příkladu je patrné, že se skutečně setkávala „příčina“ a „reakce“ a cíle, které si rozvědka stanovila, ač byly mnohdy „zaobaleny“ do žargonu, který není možná dnešním pohledem příliš pochopitelný, byly stanovovány s ohledem na reálné dění v SRN, ale i v ostatních zájmových státech rozvědky.

V západním Berlíně byl pro rozvědku jako konkrétní cíl stanoven senát a pro SRN obecně i politické strany a „sudetoněmecké revanšistické organizace“ právě s ohledem na zvýšenou turistiku (oběma směry). Tyto měla „obsazené“ hlavní agentura – z textu vyplývá, že objekty státního aparátu nebyly hlavní agenturou vůbec obsazeny.⁴⁹³ Cíle, které byly „nezbrojního charakteru“, bylo doporučeno zpracovávat i agenturou „na příbuzenské bázi“. V SRN takto bylo doporučeno pracovat s emigrantskými centry.⁴⁹⁴ Tomu odpovídá i jedna ze zmíněných kartoték, vzniklých na vojenské misi.⁴⁹⁵ Podle služebního hodnocení rezidenta Skoby rezidentura na úseku politického zpravodajství dosahovala velmi dobrých výsledků.⁴⁹⁶

Kvantifikovaný cíl rozvědky byl zvýšit rozsah dosavadní strategické zpravodajské produkce o jednu třetinu.⁴⁹⁷ Nejpodrobněji byl definován cíl 6. odboru – zahraniční kontrarozvědky. Tam měla v západním Berlíně aktivně dezinformovat a připravovat AO jako odhalování a diskreditace nepřátelských rozvědek a rozvěděčků, sledovat a rozpracovávat československé občany, u kterých hrozilo, že „zradí“. Vedle toho byl do praxe zaváděn nový způsob obrany ZÚ, což měl na starosti rovněž 6. odbor. K tomu bylo potřeba za pomoci agentury či operativní techniky „pronikat do nepřátelských center“ a ustanoveným rozvěděčkům poskytnout „agenturu mimo objekt“. Předpokladem bylo například rychleji budovat agenturní síť s kontakty na pomocný

---

⁴⁹² OLBERT, Franz a TĚTHALOVÁ, Markéta. *Knihou proti komunismu: rozhovor s Franzem Olbertem, organizátorem (nejen) knižní podpory československých duchovních*. In: Paměť a dějiny: revue pro studium totalitních režimů Roč. 11, č. 4 (2017), s. 35–38.

⁴⁹³ ABS, f. A 2/3, i. j. 2156, Perspektivní plán čs. rozvědky (na období 1965–1970), s. 27–29.

⁴⁹⁴ Tamtéž, s. 55.

⁴⁹⁵ ABS, f. I. S – svazky, operativní korespondence, reg. č. 80996, podsvazek 011/1/3, s. 61–62.

⁴⁹⁶ ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 5810/24, Skoba Zdeněk.

⁴⁹⁷ ABS, f. A 2/3, i. j. 2156, Perspektivní plán čs. rozvědky (na období 1965–1970), s. 30–29.

personál ve sledovaných „objektech“ (Bundesnachrichtendienst,⁴⁹⁸ Verfassungsschutzamt,⁴⁹⁹ Radio Free Europe (dále RFE)⁵⁰⁰ a americká rozvědka).⁵⁰¹

Zvláštní cíle měla definována i VTR, která se na území SRN a západního Berlína snažila sledovat nové technologické postupy v oblastech chemie, strojírenství, automatizace, elektroniky, energetiky, metalurgie a samozřejmě operativní techniky pro potřeby MV.⁵⁰² Součástí modernizace byl i pokrok v centrále, která měla do roku 1966 přejít na zpracování podkladů rozvědky „strojně početní stanicí“,⁵⁰³ což byl zřejmě některý z děroštitkových strojů, se kterými již v té době pracovala armáda⁵⁰⁴ (rozvědka se ZS/GŠ ČSLA spolupracovala mimo jiné i právě ve vědeckotechnické oblasti). Výhledově měly obdobnou techniku přebírat i rezidentury, kterým by ušetřila personál, ale prozatím se v druhé polovině 60. let počítalo ještě s přibližně 15% nárůstem stavu operativních orgánů – za předpokladu, že budou využívány nové formy legalizace (zejména nediplomatické funkce).⁵⁰⁵

Ke konci sledovaného období je patrné, že systém dvoulinijního fungování rezidentury (I. a II. správa) není ideálním a přináší komplikace. I přesto se jej centrála rozhodla zachovat i pro další roky, ačkoliv navrhla řadu vylepšení a změn. Trvala také na tom, že není možné obcházet rezidenta a činit kroky bez jeho vědomí, z čehož je patrné, že k podobným incidentům zřejmě docházelo častěji.⁵⁰⁶ Celkově se měly rezidentury zaměřit na podstatné zvýšení „stykové a typovací činnosti“ a dokončovat rozpracované případy tak, aby nebyla velkým množstvím rozpracovaných případů

---

⁴⁹⁸ Spolková zpravodajská služba.

⁴⁹⁹ Das Bundesamt für Verfassungsschutz – Spolkový úřad pro ochranu ústavy.

⁵⁰⁰ Dobový pramen pracuje s českým překladem Rádio Svobodná Evropa, který je ovšem totožný se subjektem, který vznikl v České republice v roce 1994 (další způsob zápisu je Radio SE). Stejně jako Prokop Tomek, který se u nás problematice RFE věnoval nejvíce, používám v textu původní anglický termín, respektive jeho zkratku. Více viz: TOMEK, Prokop. *Československá redakce Radio Free Europe...*

⁵⁰¹ ABS, f. A 2/3, i. j. 2156, Perspektivní plán čs. rozvědky (na období 1965–1970), s. 40–42.

⁵⁰² Tamtéž, s. 51.

⁵⁰³ ABS, f. A 2/3, i. j. 2156, Perspektivní plán čs. rozvědky (na období 1965–1970), s. 62.

⁵⁰⁴ *Výpočetní technika v ČSLA* [online]. Klub vojenské historie Československé lidové armády [cit. 2022-07-14]. Dostupné z: <http://www.csla.cz/vyzbroj/vypocetnitechnika/index.htm>

⁵⁰⁵ ABS, f. A 2/3, i. j. 2156, Perspektivní plán čs. rozvědky (na období 1965–1970), s. 63, 69, 76.

⁵⁰⁶ ABS, f. I. S, i. j. 20, Záznam o projednávání opravené verze plánu rezidentury Berlín u s. Janouše dne 11. prosince 1970.

odváděna pozornost od těch, které si ji obzvláště zasloužily.⁵⁰⁷ Z toho je vidno, že si autoři plánu byli dobře vědomi nedostatků, které dosavadní práce rozvědky měla, a snažili se jich podrobným popisem úkolů a cílů vyvarovat. Stejný trend potvrzují i hodnocení kádrových příslušníků – zpravidla se ale nejedná o žádnou velkou výtku, která by například bránila v povýšení či udělení ocenění, pouze je doporučeno, aby se daný pracovník v určité oblasti (dokončování rozpracovaných případů, větší počet kvalitních styků...). Částečně tyto výtky směřovaly i k vedení rezidentury, respektive Aloisi Kolebovi, který jako vedoucí pracovník nebyl dle služebních hodnocení dostatečně přísný na své podřízené. I tato výtka ale nebyla nijak závažná.⁵⁰⁸

Koleba i Skoba zůstali ve svých funkcích až téměř do konce sledovaného období. Z Kolebova personálního spisu je patrné, že měl neshody s vedoucím kádrového oddělení vojenské mise – vadilo mu, jací příslušníci jsou připravováni k nástupu na misi. Z komentářů u záznamu z jednání vyplývá, že sám Koleba žádal o přeložení na centrálu a řešilo se, na který odbor jej umístit. Původně se Koleba chtěl vrátit na podzim roku 1967 (jako důvod uváděl zdravotní důvody), ale vzhledem k požadavkům na jeho nástupce – zkušený právník, zkušený pracovník vizové a konzulární agendy, velmi dobře ovládající němčinu (slovem i písmem), organizačně schopný... byl nakonec Koleba vystřídán až koncem srpna 1968. Ač by se z datace mohlo zdát, že se jednalo o výměnu, která souvisela s okupací ČSSR vojsky Varšavské smlouvy, bylo to stažení plánované. Koleba byl po léčení stále součástí I. správy a vzhledem k tomu, že se v roce 1968 zachoval stranicky a až na drobné výtky byl za svou činnost na rezidentuře hodnocen kladně, byl po návratu povýšen a obsazen na volné místo náčelníka odboru B2.⁵⁰⁹ Ze služebních důvodů mu byl původní termín odchodu do starobního důchodu zrušen a o 2,5 roku odložen. Podobné schéma odchodu ze služby je patrné i u dalších rozvědků: valná většina kádrových příslušníků pobytem na rezidentuře svou činnost u MV nekončila a ze služebního poměru odcházeli do starobního důchodu (nebo z rodinných důvodů). Pokud se jednalo o zkušeného a potřebného pracovníka, mohl být odchod i odkládán, než za daného příslušníka byla nalezena náhrada (podobně jako v případě odchodu Koleby

---

⁵⁰⁷ ABS, f. A 2/3, i. j. 2156, Perspektivní plán čs. rozvědky (na období 1965–1970), s. 54.

⁵⁰⁸ ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 3510/19, Koleba Alois.

⁵⁰⁹ ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 3510/19, Koleba Alois.

z rezidentury). Po vpádu vojsk Varšavské smlouvy do ČSSR byl důvodem k odchodu i nesouhlas s „internacionální pomocí“. Pouhé podezření mohlo znamenat bezprostřední odvolání z rezidentury, ukončení pracovního poměru a členství v KSČ (ač byla možnost odvolání se, nesetkala jsem se prozatím ani s jediným úspěšným případem). Případně k tomu samému mohlo dojít v rámci normalizačních revizí. Vzhledem k tomu, že pracovníci rezidentur v západním světě měli na rozdíl od obyvatel ČSSR přístup k jiným informacím, není jejich odlišný názor na okupaci/internacionální pomoc tak nečekaným jevem. Někteří z nich navíc sympatizovali s reformním proudem, a proto jim obrat od myšlenek pražského jara nebyl příjemný.⁵¹⁰ Oproti tomu řídicí orgány I. správy patřily spíše k tvrdšímu jádru komunistické strany.

Přibližně ve stejnou dobu jako Koleba požádal o stažení i další pracovník rezidentury, Karel Sirotek. Původně chtěl rovněž odjet v roce 1967, ale na centrálu byl stažen až v roce 1969.⁵¹¹ I u něj se tedy nejedná o stažení v souvislosti se srpnem 1968, jak by se mohlo to zpočátku jevit. Centrála nyní již nedělala stejné chyby jako v počátečním období, kdy byli narychlo vysíláni nekompetentní příslušníci, a věnovala čas výběru náhradníků.

Jako nový zástupce rezidenta vycestoval Antonín Jurečka „Jindra“,⁵¹² opět zkušený rozvědčík s praxí rezidenta z Bělehradu,⁵¹³ který již před výjezdem řídil činnost rezidentury z centrály, a tak byl obeznámen s problematikou agentury a styků v Německu a podílel se i na přípravě AO v Berlíně. Jako legalizační funkce mu sloužila pozice 1. tajemníka ambasády, veden tedy byl ve východním Berlíně.⁵¹⁴ Ještě před samotným výjezdem byl do Berlína vyslán na služební cestu, aby se blíže seznámil s děním na rezidentuře a mohl se lépe připravit. Bydlel ve východním Berlíně, ale díky diplomatickému pasu bez problémů dojížděl na západ na vojenskou misi, kde byl legalizován rezident Skoba. Zajímavé je, že je zmíněn i Vladislav Děkan

---

⁵¹⁰ TĚTHALOVÁ, Markéta. *Rezidentury Hlavní správy rozvědky...*, 144–145.

⁵¹¹ ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 3510/19, Koleba Alois.

⁵¹² *13. ledna 1923.

⁵¹³ Našla jsem i schválený návrh na vyslání Jurečky do Vídně, ale tento výjezd se mi nepodařilo potvrdit. Viz: ABS, f. I. S, osobní svazek KP Antonína Jurečky, reg. č. 38407, podsvazek 000/1/5, Návrh na vyslání ze dne 28. prosince 1957, s. 24.

⁵¹⁴ ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 4669/23, Jurečka Antonín.

„Nezval“⁵¹⁵ jako zástupce rezidenta ve východním Berlíně. V této době plnil svou funkci zástupce Alois Koleba, ovšem v Berlíně západním. Je to první moment, krom jistých překryvů služby, kdy se mi na rezidentuře podařilo lokalizovat zástupce dva. Cílem Jurečkovy cesty bylo důkladně se seznámit se systémem a organizací práce na rezidentuře, především s prací Vladislava Děkana, která zahrnovala zajišťování koordinace styku s centrálou i mezi oběma částmi rezidentury. Děkan také komunikoval s orgány NDR a československou kontrarozvědkou. Dále se Jurečka seznámil s cestovním režimem mezi východním a západním Berlínem a mohl blíže poznat politickou a agenturně operativní situaci na rezidentuře, což konkrétně zahrnovalo místa schůzek, činnost operativců apod. Centrála považovala tuto cestu za bezpečnou, protože se Jurečka vždy pohyboval v přítomnosti některého z členů rezidentury. Konkrétně se řešilo například zavedení kartotéky živých styků a skartace některých starších agenturních materiálů,⁵¹⁶ což je mimo jiné důvod, proč se do současnosti nedochovaly všechny dokumenty, zejména ke staršímu období. Tato kvalitní příprava vedla k hladkému průběhu Jurečkovy služby v Berlíně a následnému povýšení.⁵¹⁷

Šrámem na Jurečkově osobním hodnocení je incident s VB, kdy se po řízení v podnapilém stavu odmítl identifikovat a musel být předveden na služebnu.⁵¹⁸ Nejedná se o jediný podobný incident operativních pracovníků, v personálních spisech jsou o nich vedeny podrobné záznamy (stejně jako o dopravních nehodách, prohřešcích proti zákonu způsobených rodinou i vzdálenějšími příbuznými apod.). Arogantní chování a povýšenecký přístup k běžné hlídce předvedl i Alois Koleba, když byl spolu s kolegy legitimován za výtržnictví v opilosti,⁵¹⁹ nebo rvačku v restauraci a vyhrožování pozici u rozvědky.⁵²⁰ Opakované bylo také neopatrné zacházení se služební zbraní (i s následkem zranění kolegyně) a jeden z rozvědčků dokonce obdržel trest za to, že nechal zmoknout služební skříň. Takže ani zkušeni operativci nebyli vždy těmi nejreprezentativnějšími příslušníky. Zpravidla jim ale byl

---

⁵¹⁵ *25. září 1924.

⁵¹⁶ ABS, f. I. S, osobní svazek KP Antonína Jurečky, reg. č. 38407, podsvazek 000/1/5, s. 53–57.

⁵¹⁷ ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 4669/23, Jurečka Antonín.

⁵¹⁸ ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 4669/23, Jurečka Antonín.

⁵¹⁹ ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 3510/19, Koleba Alois.

⁵²⁰ ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 6643/23, Albrecht Antonín.

trest za dobré pracovní hodnocení později vymazán. Zmíněný Jurečka ovšem, v závěru své kariéry, v lednu 1977 na semináři marxisticko-leninské přípravy v opilosti kritizoval stranu a vládu, což bylo provinění, které vedlo k „morálně-politickým“ důvodům pro propuštění. Celý incident byl řešen stranickým pracovním kolektivem koncem února téhož roku. Z prvních březnových dnů pochází zpráva od lékaře, která konstatuje, že Jurečkův zdravotní stav vede k recidivujícím stresovým situacím a pracovním neshodám v jednání, které byly následkem dlouhodobého zahraničního pobytu. Na základě tohoto posudku byl Jurečka propuštěn ze služebního poměru u SNB do invalidního důchodu. V záznamech tak měl svá pozitivní hodnocení, stranickou důtku za incident a odchod ze zdravotních důvodů. Stejně jako všem ostatním bývalým rozvědčikům mu byly blokovány výjezdy do všech států světa s výjimkou účastnických států Varšavské smlouvy.⁵²¹

Rezident Zdeněk Skoba dokončil svůj pobyt na rezidentuře a po návratu na centrálu, díky svým zkušenostem z rezidentur a mimo jiné proto, že „v kritickém období 1968–69 prokázal politickou vyspělost a zásadovost“, byl ustanoven do funkce náčelníka operativní školy I. správy MV. Podílel se tak na přípravě dalších rozvědčiků a podobně, jako se mu povedlo konsolidovat situaci na rezidenturách, kde působil, vyvedl i tuto školu z obtíží, ve kterých se v počátcích nalézala. Poté působil opět v operativě a ač to bylo v jeho hodnocení naznačeno jako možné, na žádnou další rezidenturu nevycestoval.⁵²²

4.4. Ohrožení zpravodajské sítě

Hlavně na počátku svého působení v Berlíně procházela rozvědka velkou personální krizí, kdy se jí nedařilo získávat dostatečný počet kvalitních kádrových příslušníků a na rezidenturu tak byli vysíláni pracovníci, kteří například neuměli německy nebo nebyli na svou pozici dostatečně připraveni (nezvládali operativní práci) či působili v čele rezidentury, ale nezvládali řízení ostatních pracovníků. Pokud se navíc podařilo někoho vyslat, byl problém ho bezpečně legalizovat, takže docházelo

---

⁵²¹ ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 4669/23, Jurečka Antonín.

⁵²² ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 5810/24, Skoba Zdeněk.

k jejich brzkému odhalení, čímž byla akceschopnost rezidentury opět snížena. Nehledě na to, že byli opakovaně vysíláni pracovníci, u nichž došlo již v minulosti k odhalení a riziko opakování stejného scénáře tak bylo značné, čímž by byla (opět) ohrožena i širší agenturní síť dané rezidentury.

Značnou roli ve výběru pracovníků hrál také jejich kádrový profil, který hlavně po srpnu 1968 znamenal možnost udržení se ve službě i přes to, že dotyčný ne zcela ovládal své řemeslo. Na příkladech některých příslušníků je patrné, že loajalita k nastupujícímu normalizačnímu vedení dokázala doslova přepsat minulost: rozvědčík, který měl ve služebním hodnocení před rokem 1968 opakované výtky vůči své operativní činnosti, byl v hodnocení po srpnu 1968 za stejné období hodnocen kladně a jako zkušený operativce vyslán na další rezidenturu.⁵²³ U dalších vidíme sebekritiku, či u I. správy musejí skončit nebo jsou přeřazeni na méně významnou pozici. Z jedné strany je to, že nekvalitní pracovníci pokračují a zkušení končí, absurdní, ze strany druhé ale pochopitelné – v prostředí, kde loajalita vůči režimu hrála primární roli, bylo nemyslitelné nadále vysílat na západ ty interní zaměstnance bezpečnostní služby, u kterých by hrozilo, že jejich slabé ideologické přesvědčení povede k útěku nebo ke zverbování konkurenční tajnou službou – „defekci“ a „převerbování“.

Nejznámějším „defektorem“, který přímo ohrozil fungování berlínské rezidentury, byl Ladislav Bittman „Brychta“.⁵²⁴ Bittman v Berlíně působil od listopadu 1961 do ledna 1963 – pod legalizací kulturního atašé československého velvyslanectví zastával pozici referenta rezidentury. Navázal tak na svou operativní práci z centrály, řídil několik agentů a za svou operativní práci byl opakovaně pozitivně hodnocen. Na centrálu byl stažen proto, že došlo k „provalu“, tedy odhalení jednoho z nich, Carla Wittiga „Vtipa“, bývalého spolupracovníka Sicherheitsdienst (bezpečnostní služba z období nacionálního socialismu). Po svém návratu do ČSR působil krátce na 4. odboru a poté jako zástupce náčelníka 8. odboru, zabývajícímu se aktivními opatřeními. Byl autorem a hlavním realizátorem již zmíněné akce „Neptun“, ale i celé řady dalších, méně známých, ale neméně významných AO. Od roku 1966 působil jako starší referent na rezidentuře ve Vídni, v legalizační funkci tiskového

---

⁵²³ ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 4060/20, Vrána Josef.

⁵²⁴ *12. ledna 1931.

ataše.⁵²⁵ Ladislav Bittman se v období po vpádu vojsk Varšavské smlouvy opakovaně veřejně vyjádřil proti okupaci – vystoupil v rakouské televizi, kde svůj postoj jasně deklaroval. Ve chvíli, kdy byla přítomnost vojsk na československém území již evidentně definitivní, muselo být Bittmanovi jasné, že jeho kariéra v tajných službách a obecně v ČSSR je prakticky znemožněna. Na základě toho spolu se svou manželkou⁵²⁶ 4. září 1968 emigroval do SRN a posléze do USA, kde spolupracoval s tajnými službami a vystoupil před americkým senátem, za což byl v roce 1974 v nepřítomnosti odsouzen k trestu smrti.⁵²⁷ Svě know-how rozvědčíka, a hlavně dezinformátora, zúročil i v rámci přednášek na univerzitě v Bostonu. Vystupoval pod jménem Lawrence (Larry) Martin, respektive Martin-Bittman. Ve svých vzpomínkách i opakovaných rozhovorech reagoval na další uprchlé rozvědčíky, jejichž výpovědi „uváděl na pravou míru“. Mimo jiné ale například líčil pobyt v uprchlickém táboře jako velmi náročné životní období⁵²⁸ – čistě objektivně mu opravdu razantně klesla životní úroveň, ale stejné podmínky měli i všichni ti, kteří prchali před režimem, který Bittman pomáhal roky budovat. Bittman se svým životním příběhem vyrovnával i pomocí umění – maloval obrazy, ve kterých reflektoval například vytěžování, tedy výslechy, které po příchodu do USA absolvoval.⁵²⁹ Prezentoval se jako „first spy, then teacher, now artist“, tedy nejprve špion, poté učitel a nyní umělec.⁵³⁰ Bittman byl nakonec v roce 1994 rehabilitován, ale nadále pobýval v USA. Zemřel v roce 2018.⁵³¹

---

⁵²⁵ ABS, f. A 13, i. j. 23, Bittman Ladislav, dr., bývalý mjr. československé rozvědky – souhrnná informace.

⁵²⁶ Jednalo se o druhé manželství, děti z prvního manželství zůstaly s matkou v NDR. V roce 1968 matka i s dětmi emigrovala do Izraele. Viz: ABS, f. A 13, i. j. 23, Bittman Ladislav...

⁵²⁷ Za zběhnutí byl původně odsouzen k trestu odnětí svobody ve výši 7 let.

⁵²⁸ BITTMAN, Ladislav. *Špionážní oprátky...*;

BEER, Sigfried. *Spy, Scholar, Artist...*, s. 113–134;

BEER, Sigfried. LUKEŠ, Igor. *Ladislav Bittman...*, s. 127–134.

⁵²⁹ Ukázka jeho děl je dostupná na facebookové stránce spravované jeho rodinou. Viz: *Lawrence Martin-Bittman* [online]. Facebook, 2022 [cit. 2022-08-06]. Dostupné z:

<https://www.facebook.com/larrymartinbittman/>

⁵³⁰ LOVLEY, Erika. *First spy, then teacher, now artist*. [online]. The Boston Globe, 20. listopadu 2005 [cit. 2022-08-07]. Dostupné z:

http://archive.boston.com/news/local/articles/2005/11/20/first_spy_then_teacher_now_artist/

⁵³¹ SANDOMIR, Richard. *Lawrence Martin-Bittman, 87, Master of Disinformation, Dies*. [online].

The New York Times, 2018 [cit. 2022-08-06]. Dostupné z:

<https://www.nytimes.com/2018/09/21/obituaries/lawrence-martin-bittman-dead.html>

Bittmanova emigrace vyvolala zděšení v řadách I. správy, nebyl ale jediný zaměstnanec rozvědky, kdo v srpnu 1968, respektive v souvislosti s ním, „zradil“. Známi jsou rovněž Antonín Nenko „Nedvěd“, Josef Frolík „Florián“, František August „Adam“, Václav Marouš „Macourek“, Stanislav Kaplan „Daníček“ a Milan Štafl „Šerák“.⁵³² Někteří z nich neemigrovali vyloženě z politických důvodů (alespoň tak to charakterizovala rozvědky) a nebyli pro rozvědku takovým rizikem jako ti, kteří se rozhodli vytěžit své znalosti spoluprací se západními službami tak, jako to udělal Ladislav Bittman. Vzhledem k jeho znalosti velmi provázaného systému německojazyčných oblastí působení rozvědky byla odhadována ztráta 70–80 % zpravodajské sítě. Dále byla ohrožena převážná většina aktivních opatření, což se týkalo prakticky celého světa. Centrála byla nucena informovat všechny rezidentury a varovat veškerou agenturu (všechny tajné spolupracovníky), se kterou Bittman pracoval. Došlo k přerušení spojení u aktivních spolupracovníků. Rozvědky se obávala, že se západní rozvědky mohou pokoušet kontaktovat pracovníky, které Bittman znal (tuto domněnku jim potvrdil pokus o převerbování vídeňského rozvědky americkou rozvědkou). Součástí opatření byly i pohovory s těmi, kteří Ladislava Bittmana dobře znali či s ním spolupracovali.⁵³³

Bittmanův případ je tak zásadní mimo jiné i proto, že byl od roku 1948 prvním rozvědky, který takto „zradil“, navíc velmi zkušeným a znalým. Také s ohledem na to, že zpravodajská síť byla mnohem propracovanější a v německojazyčném okruhu propojenější, byl jeho mnohem zásadnější než například útěk Tomana, v jehož době ještě nešlo o tak rozsáhlé ohrožení. Bittman znal smlouvy a stav spolupráce mezi socialistickými rozvědkami (viz dále), velkou část vedoucích pracovníků rozvědky (jak v ČSSR, tak v zahraničí).⁵³⁴ Konkrétní číslo pracovníků, které mohl Bittmanův útěk ohrozit, se v různých dokumentech liší a postupně rostlo, zřejmě jak byl zjišťován rozsah úniku. Podle zprávy z července 1969 měl se Bittman během své práce pro MV seznámit přibližně s 350 pracovníky, z nichž asi 100 mohl věrohodně identifikovat.

---

⁵³² *Online slovník: defektor* [online]. Centrum pro dokumentaci totalitních režimů, 2022 [cit. 2022-08-06]. Dostupné z: <https://ibadateln.cz/cs/slovník/defektor>

⁵³³ ABS, f. A 2/3 i. j. 2149, Zpráva o emigraci příslušníků čs. rozvědky Václava Marouše a Ladislava Bittmana, s. 3–6

⁵³⁴ Tamtéž, s. 9–15.

Spolupracovníků rozvědky měl znát přibližně 260, z toho podrobněji asi 50 osob.⁵³⁵ Kromě ohrožení agenturní sítě a vlastních pracovníků se centrála obávala i náročné metodicko-organizační restrukturalizace – bylo třeba přijít s novými schématy rozvědné práce.⁵³⁶ Čistě technicky to mohlo znamenat nové mrtvé schránky, nové konspirační krytí, novou identitu některých pracovníků, zlepšení či přepracování ochrany rezidentur a celou řadu dalších opatření, která byla časově velmi náročná. Kromě přímého ohrožení tak Bittmanův útěk znamenal i zpomalení dosavadní práce rozvědky, protože bylo třeba některé prostředky budovat znovu. Nesl s sebou i velké finanční náklady.⁵³⁷ Konkrétní dopady v SRN znamenaly v červenci 1969 vyslýchání jednoho občana na svobodě a několikadenní zadržení druhého ve vazbě. Pro berlínskou rezidenturu znamenala Bittmanova emigrace mimo jiné i velkou změnu v agenturně-operativní práci: byla vypojena z řízení agentury – tato odpovědnost přešla na centrálu. Zároveň pro dosavadní bezúspěšnost (ve smyslu významu získaných zpráv/spolupracovníků) upustila od rozpracovávání západoberlínského senátu.⁵³⁸

Celkově rozvědku (nejen) Bittmanův útěk zpomalil, donutil ji k mnohým změnám a částečné restrukturalizaci.⁵³⁹ Změnu, kterou Bezpečnost zdůvodňovala právě i „zradou“ dvou rozvědčků – Bittmana a Marouše popsal Michal Miklovič v již zmíněné studii.⁵⁴⁰

Koncem 40. let a v první polovině let 50. měla rozvědka velké problémy vůbec vybudovat a následně stabilizovat jakoukoliv agenturní síť v Berlíně. Opakovaně se potýkala s nekompetencí vyslaných pracovníků, kteří nejenže nedokázali

---

⁵³⁵ ABS, f. A 13, i. j. 23, Bittman Ladislav, dr., bývalý mjr. československé rozvědky – souhrnná informace, s. 4;

ABS, f. A 2/3 i. j. 2309, Zpráva o zběhnutí a zradě bývalého příslušník čs. rozvědky Ladislava Bittmana, s. 8.

⁵³⁶ ABS, f. A 2/3 i. j. 2149, Zpráva o emigraci příslušníků čs. rozvědky Václava Marouše a Ladislava Bittmana, s. 9–15.

⁵³⁷ Jejich vyčíslení se v konzultovaných pramenech nenalézá.

⁵³⁸ ABS, f. I. S, kart., č. 3/B, Podklady pro schůze vedení 1969–1971, s. 347.

⁵³⁹ ABS, f. A 2/3 i. j. 2309, Zpráva o zběhnutí a zradě bývalého příslušník čs. rozvědky Ladislava Bittmana, s. 8.

⁵⁴⁰ MIKLOVIČ, Michal. *Reorganizácia rozviedky v roku 1969...*

konsolidovat stávající spolupracovníky, to znamená dovést jejich rozpracování do takové míry, aby o nich rozvědka měla podrobné informace (což se často nedělo), a spolupracovníci naopak podepsali zpravodajský slib. Naopak docházelo k případům, že byli někteří „typové“ označeni za již získané spolupracovníky, čímž byla uměle upravena statistika a zároveň to vedlo k nedorozuměním a v důsledku i třeba nenavázání spolupráce, protože se potenciální spolupracovník zalekl. V souvislosti s jazykovými nedostatečnostmi pracovníků vyjíždějících do zahraničí byla hodnota tajných spolupracovníků spíše nízká. Pokud kádrový příslušník neovládal jazyk, logicky se spíše soustředil na česky mluvící okruh osob, aby si usnadnil jejich řízení. Tím pádem se snížil dosah, který by mohla rozvědka mít. Tyto počáteční „porodní problémy“ ale částečně přetrvaly i kvůli tomu, že centrála některé rozvědky opakovaně vysílala do zahraničí i ve chvíli, kdy byla jejich práce hodnocena negativně. Příkladem je příslušník Josef Vrána, který byl jako rezident vyslán vybudovat fungující rozvědnou síť v Berlíně, ale kvůli neznalosti němčiny neuspěl. Po návratu na centrálu byl přeškolen na šifréra a vyslán na další rezidentury. Ačkoliv ani v této pozici nebylo jeho služební hodnocení příliš dobré, byl v říjnu roku 1968 vyslán na rezidenturu do Frankfurtu nad Mohanem. Zajímavostí je, že když porovnáme jeho starší služební hodnocení a služební hodnocení psané po srpnu 1968, kdy se postavil na stranu okupačních sil, je činnost v rozvědce dříve hodnocená nevalně, hodnocena ve velmi pozitivním duchu.⁵⁴¹ Kvalita kádrového profilu tak pomohla vylepšit nedostatky v rozvědné práci. Tomu logicky odpovídaly výsledky, které takové zahraniční zpravodajství podávalo.

Nepříliš uspokojivé výsledky, špatná konspirace a nepřehlednost v kompetencích rozvědky a kontrarozvědky vedly (mimo jiné, viz kapitola Československá civilní rozvědka a její vývoj) k restrukturalizaci bezpečnostních složek. Vývojem prošly i požadované rozvědné metody, které se posunuly od obyčejného sběru informací po dezinformace, „zpravodajské hry a podstavy“, „verbování tajných spolupracovníků pod cizí vlajkou“ a „aktivní opatření“, což je již komplexní rozvědná práce. To všechno je možné vysledovat z dokumentů, které hodnotí a plánují další činnost rozvědky, jak z hlediska cílů a metod, ale i technického

---

⁵⁴¹ ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 4060/20, Vrána Josef.

zajištění a postupů VTR (včetně důrazu na získávání vědeckotechnologických poznatků).

K částečnému pokroku došlo i v koordinaci jednotlivých složek MV mezi sebou, tak například s MZV. Stále, stejně jako v počátečním období, byl zdůrazňován požadavek (nejen) politické kvality kádrových pracovníků rezidentury. Některé z cílů, které si rozvědka kladla, se tedy nezměnily – ať již z povahy jejich stálosti, tak z inkompetence provést kvalitní posun. Ke konci sledovaného berlínská rezidentura vykazovala stabilní činnost, hodnotné výsledky a výtky proti ní, alespoň jak je patrné z dostupných dokumentů, nebyly na úrovni vedení I. správy nijak radikální. Velkou měrou se na tom podílela řada kompetentních kádrových příslušníků, kteří na vedoucí pozici rezidentury vycestovali řádně připraveni. Částečný podíl měla i spolupráce I. a II. správy, respektive přesnější definování sféry jejich vlivu. Tuto spolupráci a spolupráci neméně důležitou – s východoněmeckou bezpečnostní službou, představuji v následující kapitole.

I když se ale Berlínská rezidentura dokázala během sledovaných let vypracovat na zpravodajskou pobočku která nebyla považována za problematickou a měla (v rámci možností) i dobrou a fungující zpravodajskou síť, byla o ni do velké míry připravena. Opět vinou chybné kádrové práce, (tedy zařazením na zaměstnaneckou pozici v rámci I. správy) se Ladislav Bittman dostal na pozici, která neodpovídala tomu, kde by správně měl být – jeho profil⁵⁴² vylučoval operativní práci (berlínský „proval“, rodinné poměry), přesto na ni byl zařazen. Což bylo opět porušení zásad bezpečnosti. Přesto se stal tak nedílnou součástí systému I. správy, že jeho „defekce“ pro ni měla ohromné následky a vedla v důsledku i k restrukturalizaci, přičemž změny se propály i do krajské úrovně.⁵⁴³ Bittman navíc v Berlíně pomáhal budovat agenturu a nastavovat „aktivní opatření“ nejen československé, ale i východoněmecké rozvědce, takže dosah jeho útěku byl o to širší.

---

⁵⁴² ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 4060/20, Bittman Ladislav.

⁵⁴³ KAŇÁK, Petr, Jiřina DVORÁKOVÁ a Zdeňka JUROVÁ. *Československá rozvědka a pražské jaro...*, s. 20

5. Spolupráce bezpečnostních složek

Zahraniční zpravodajství nepůsobilo v Berlíně osamoceně. Plnilo úkoly ve spolupráci s dalšími složkami československých bezpečnostních složek – ať se jednalo o civilní kontrarozvědku, které je věnována následující podkapitola, nebo Zpravodajskou správu Generálního štábu či vojenskou kontrarozvědku (dále VKR). Mimo to rezidentura spolupracovala i s orgány bezpečnostních složek spřátelených států – primárně NDR, o které se zmiňuji v druhé podkapitole, ale i dalších států Varšavské smlouvy, zejména SSSR. Z archivních pramenů, se kterými jsem pracovala, se toto propisuje zejména do operativní korespondence. Zpravidla ale není značena přímo spolupráce s konkrétní tajnou službou, ale používal se termín „přátel“ . Po operativní linii je možné jako příklad uvést vznik systému sjednocené evidence poznatků a přípravné práce na zavedení databázového systému Naukainform,⁵⁴⁴ což byl jeden z prostředků zefektivnění a urychlení rozvědné práce – praktickým příkladem jeho využití byla například kontrola nejběžnějších československých příjmení vůči záznamům vedeným k „objektům“ týkajících se USA. Informace o přípravě systému se objevují od doby působení rezidenta Tomeše, ale prakticky byl využíván, alespoň jak je patrné ze záznamů rezidentury, až v 70. a 80. letech.⁵⁴⁵

Další praktickou ukázkou spolupráce čs. a sovětské rozvědky byla emigrace Ladislava Bittmana – po zběhnutí tohoto rozvědky Sověti informovali československou stranu o jeho pobytu v SRN a o výsledcích, které s ním prováděla západoněmecká rozvědka Bundesnachrichtendienst⁵⁴⁶ (dále BND). Kromě sovětské rozvědky (GRU⁵⁴⁷) požádala čs. rozvědka o součinnost i příslušné instituce z NDR a Maďarska.⁵⁴⁸

---

⁵⁴⁴ ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 4310/27, Tomeš Stanislav.

⁵⁴⁵ ABS, f. I. S – svazky, operativní korespondence, reg. č. 81210, podsvazek 110/2/2, s. 90.

⁵⁴⁶ Spolková zpravodajská služba.

⁵⁴⁷ Главное разведывательное управление – v překladu Hlavní správa rozvědky, stejně jako pozdější nástupce I. správy.

⁵⁴⁸ ABS, f. A 2/3 i. j. 2149, Zpráva o emigraci příslušníků čs. rozvědky Václava Marouše a Ladislava Bittmana, s. 3–7.

5.1. „Redakce“ Berlín

Berlínská zpravodajská síť I. správy měla své jasně definované cíle (viz kapitola Československá civilní rozvědka a její vývoj) a z titulu své rozvědné funkce (ač měla kontrarozvědný odbor) neměla primárně sloužit k operativě zaměřené proti Spolkové zpravodajské službě Bundesnachrichtendienst či kontrarozvědce – tuto oblast měla až do roku 1963 v gesci převážně čs. kontrarozvědka, skrze tzv. operativní skupinu „Redakce“ (a posléze mimo ni). Skupina „Redakce“ od 11. listopadu 1956 řídila agenturní síť a získávala poznatky k činnosti „kapitalistických“ rozvědek. Mimo to měla na starost i komunikaci s orgány NDR a celou řadu kompetencí, včetně možnosti zatýkat občany NDR(!).⁵⁴⁹ V koordinaci s rezidentem rozvědky vyhledávali osoby vhodné ke zverbování ke spolupráci.⁵⁵⁰ Ze statutu „Redakce“ Berlín je možné nepřímo dohledat další informace o cílech (nejen) pro rozvědku: kromě pravidelného styku a koordinace s rezidentem rozvědky, měla totiž skupina „Redakce“ Berlín udržovat a řídit agenturní síť odděleně od agenturní sítě I. správy, přestože k předávání informací využívali kurýrní cestu rozvědky.⁵⁵¹

Samotná zpráva o činnosti „Redakce“ Berlín zmiňuje spolupráci skupiny s rezidenturou rozvědky a jako jeden z mála dochovaných dokumentů popisuje zhoršení situace pro operativní akce po opatřeních na sektorových hranicích v srpnu 1961.⁵⁵² Je nábledni, že stejný efekt mělo uzavření hranic i pro pracovníky rezidentury. Pro zahraniční agenty západních služeb byla situace o to horší, že až v 50 % případů zůstali v NDR bez podpory a bez kontaktů se svou domovskou organizací. Údaje získala československá rozvědka od svých zdrojů v rakouské STAPO (Staatspolizei⁵⁵³) s tím dodatkem, že se předpokládá tranzit západních tajných služeb do Berlína přes Rakousko a ČSSR.⁵⁵⁴

Zmíněná nestabilita v kompetencích vedla k nutnosti restrukturalizace a rozdělení kompetencí – I. správa a II. správa MV (od roku 1964 sjednocující

---

⁵⁴⁹ Ve spolupráci s orgány NDR.

⁵⁵⁰ HORALÍKOVÁ, Klára. *Počátky spolupráce bezpečnostních aparátů NDR a ČSR...*, s. 216–217.

⁵⁵¹ ABS, f. A 6/4, i. j. 881 – Statut skupiny REDAKCE v demokratickém Berlíně, s. 3.

⁵⁵² ABS, f. A 2/2, i. j. 1046. Informace o činnosti operativní skupiny REDAKCE ze dne 30. března 1965, s. 30.

⁵⁵³ Státní policie.

⁵⁵⁴ ABS, f. A 2/2 i. j. 38. Informace rozvědky od září do prosince 1961, s. 35.

i dosavadní kontrarozvědné odbory I. správy – viz kapitola Československá civilní rozvědka a její vývoj) tedy uzavřely dohodu,⁵⁵⁵ ve které si rozdělily pole působení v německojazyčných oblastech. Pro rozvědku z toho vyplývaly tyto kompetence a cíle, rozdělené jak metodicky, tak teritoriálně – rozvědka měla na starosti činnost v zahraničí, kontrarozvědka domácí, respektive zahraniční působení, pokud se jednalo o vedení rozvědků BND po jejich „převerbování“, tedy získání ke spolupráci s československou stranou.⁵⁵⁶

Z hlediska metody a cílů měla rozvědka na starosti přípravu „verbovky“ stávajících pracovníků BND, ale soustředila se i na její spolupracovníky budoucí, takže cílila například na vysoké školy, státní úřady a další instituce, ze kterých západoněmecká tajná služba rekrutovala své pracovníky a spolupracovníky (stejně postupy využívají rozvědky běžně a je to patrné například z personálních spisů kádrových příslušníků československých tajných služeb). I v samotné dohodě to bylo značeno jako metoda zdoluhavá, ale ve výsledku efektivní, byl na ni tedy kladen velký důraz. Dále měla rozvědka zjišťovat poznatky o BND a její činnosti „formou zpravodajských her a podstav“.⁵⁵⁷ Termínem „podstav“ je myšlen tajný spolupracovník, „podstavený“, tedy nasazený na určité místo/osobu s účelem získání důvěry, informací a případně i příležitosti aktivně uškodit.⁵⁵⁸ Spojení „zpravodajská hra“ označuje, definicí slovníku rozvědné terminologie „aktivní, cílevědomý, agenturně operativní proces, představující široký komplex operativních kombinací v jejich vzájemných souvislostech“. Cílem bylo „udržovat s protivníkem kontakt, poznávat jeho záměry, formy a metody práce získávat stále nové informace a ovlivňovat jeho rozhodnutí“ ve prospěch rozvědky.⁵⁵⁹ Rozvědka tedy měla udržovat dlouhodobou klamnou činnost za využití tajných spolupracovníků. Tyto spolupracovníky mohla tzv. verbovat pod cizí vlajkou, tedy využívat identitu jiného státu či instituce, které se k tomu hodily více (jednalo se dokonce o preferovaný postup). V případě, že I. správa použila k zavedení operativní techniky i jiné součásti

---

⁵⁵⁵ ABS, f. A 34 (II. správa MV), i. j. 613, Dohoda mezi I. správou MV a II. správou MV o spolupráci a vymezení úkolů v práci proti rozvědným a kontrarozvědným službám NSR a Rakouska, s. 1.

⁵⁵⁶ Tamtéž, s. 2, 5.

⁵⁵⁷ Tamtéž, s. 3–4.

⁵⁵⁸ ABS. *Slovník rozvědné terminologie...*, s. 36.

⁵⁵⁹ Tamtéž, s. 14.

MV, musela tuto techniku využívat a „vytěžovat“ právě jen ona, nikoliv ostatní složky ministerstva.⁵⁶⁰

Rozvědka se s kontrarozvědkou dělila i o agendu pokrývající spolkovou kontrarozvědku Bundesamt für Verfassungsschutz⁵⁶¹ (dále BfV), ačkoliv v dokumentech MV je uváděna jako Amt für Verfassungsschutz⁵⁶² (dále AfV), což ale byla falešná bezpečnostní organizace, fungující pod správou Armády Spojených států amerických.⁵⁶³ Skutečná kontrarozvědka ovšem budila oprávněně obavy a bylo před ní třeba chránit mimo jiné československou vojenskou misi v západním Berlíně. Ochranou bylo myšleno důsledné utajení práce rezidentury – to měl na starosti 6. odbor I. správy MV, tedy odbor zahraniční kontrarozvědky (dále OZK). I. správa také poskytovala součinnost II. správě, zejména při agenturně operativní činnosti proti BND – zajišťovala operativní techniku, falešné pasy, radiové spojení a další. Důvodem byla zvýšená aktivita II. správy na území Berlína.⁵⁶⁴ Metodiku a odpovědnost za řízení berlínské a vídeňské rezidentury specifikovala samostatná dohoda.⁵⁶⁵

I přes zmíněnou dohodu zůstala skupina „Redakce“ Berlín aktivní až do roku 1966, kdy byla z pokynu ministra vnitra zrušena. Její pracovníci byli v Berlíně ponecháni až do konce roku, respektive byli odvoláni. Část agendy skupiny byla převedena na centrálu a část zůstala v Berlíně, v gesci „skupiny obrany“, zabývající se kontrarozvědným působením na ZÚ. Při velvyslanectví také vznikla další funkce rezidenta, za kontrarozvědku. Ten byl rovněž legalizován přes MZV, jako II. tajemník velvyslance. Tím byl v té době Václav Kolář, který byl s chystanou změnou obeznámen a přislíbil součinnost pro jednání s MZV, které by nemuselo, vzhledem k již tak dost vysokému počtu legalizovaných pracovníků rozvědky a kontrarozvědky,

---

⁵⁶⁰ ABS, f. A 34, i. j. 613, Dohoda mezi I. správou MV a II. správou MV o spolupráci a vymezení úkolů v práci proti rozvědným a kontrarozvědným službám NSR a Rakouska, s. 4.

⁵⁶¹ Spolkový úřad pro ochranu ústavy.

⁵⁶² Úřad pro ochranu ústavy.

⁵⁶³ *US Army report of 1950 on the US-operated intelligence service „Amt für Verfassungsschutz“ and (one of) the BND predecessors „Archiv für Gegenwartforschung“* [online]. Freedom of Information Act Electronic Reading Room, 2022 [cit. 2022-07-09]. Dostupné z: https://www.cia.gov/readingroom/docs/DOC_0000689577.pdf

⁵⁶⁴ ABS, f. A 34, i. j. 613, Dohoda mezi I. správou MV a II. správou MV o spolupráci a vymezení úkolů v práci proti rozvědným a kontrarozvědným službám NSR a Rakouska, s. 7, 9.

⁵⁶⁵ Tamtéž, s. 2.

s vytvořením legalizačního místa souhlasit. K souhlasu nakonec došlo za podmínky, že MV bude tyto vzniklé vícenáklady MZV finančně kompenzovat.⁵⁶⁶ Budova, ve které skupina redakce působila, byla po opuštění československou kontrarozvědkou předána „německým přátelům“, čímž byla myšlena STASI, se kterou československé tajné služby intenzivně spolupracovaly. Stejně tak byl vrácen zapůjčený konspirační byt.⁵⁶⁷ Pravidla pro konspirační byty byla přísná, bylo třeba dobré legendy k tomu, že se tam často střídají návštěvy – obecně se využívaly pro tajné schůzky, předávání techniky či zpráv. Zpracovávaly se v nich i zpravodajské materiály – sloužily tedy jako jakési kanceláře. Majitel konspiračního bytu (ve spisech někdy značen KB) musel být naprosto spolehlivý a prověřený člověk. V zahraničí se k tomu využívali bývalí agenti, kteří již ztratili svůj zpravodajský potenciál.⁵⁶⁸ Proto byl byt, zapůjčený východoněmeckou tajnou službou, důkazem prohloubené spolupráce.

5.2. Spolupráce se STASI

Československá rozvědka jako zpravodajská služba země východního bloku nepůsobila v Berlíně osamoceně, ale koordinovala svou činnost i se svým východoněmeckým protějškem (s KGB neměla zpočátku uzavřenou žádnou oficiální spolupráci, to ale vzhledem k působení sovětských poradců při centrále nebylo potřeba).⁵⁶⁹ V počátku spolupráce se ale primárně jednalo o spíše o ostrahu hranic a samotného Berlína se týkala až v případech, že došlo k ilegálnímu přechodu do NDR. Z těchto důvodů obě bezpečnostní služby volaly například po lepším komunikačním kanále, jako bylo například přímé radiové spojení – MNB do té doby využívalo jako prostředníka ZÚ v Berlíně a komunikace tak probíhala prostřednictvím MZV. Ke kodifikaci spolupráce obou rozvědek (nejen) došlo až později, v druhé polovině 50. let. Činnost tajných služeb tak byla definována i dohodami, které mezi sebou

---

⁵⁶⁶ ABS, f. A 7, i. j. 485, Změna na rezidentuře v Berlíně.

⁵⁶⁷ ABS, f. A7, i. j. 485, Residentura v Berlíně – návrh na změnu – systemizační úpravy na ZÚ v Berlíně a v Moskvě, s. 8.

⁵⁶⁸ ABS. *Slovník rozvědné terminologie...*, s. 6.

⁵⁶⁹ V roce 1965 měla československá rozvědka uzavřené bilaterální dohody o spolupráci s rozvědkami SSSR, Polska a Maďarska. S rozvědkou rumunskou a bulharskou probíhala výměna informací velmi řídko. Viz: ABS, f. A 2/3, i. j. 2156, Perspektivní plán čs. rozvědky (na období 1965–1970), s. 70.

uzavřela státně bezpečnostní ministerstva obou spřátelených zemí. Nutno podotknout, že za východoněmeckou stranu nezastupovalo Ministerstvo vnitra, tak jako v ČSR, ale Staatssekretariats für Staatssicherheit⁵⁷⁰ (dále Sfs), respektive Ministerium für Staatssicherheits (dále MfS). Název instituce formálně měnil, ale prakticky se většinu doby stále jednalo o ministerstvo spravující rozvědku a kontrarozvědku, obecně označované termínem STASI. Historička Klára Horalíková, která se spolupráci StB a právě STASI před rokem 1968 věnovala ve své studii *Počátky spolupráce bezpečnostních aparátů NDR a ČSR*, ale připomíná, že ač se technicky jedná o zkratku „státní bezpečnost“, fakticky označuje celé ministerstvo a stejně se používá i v odborné literatuře.⁵⁷¹

Dohody byly iniciované východoněmeckou stranou mimo jiné z velmi pragmatického důvodu – NDR v zahraničněpolitické rovině neuznávala existenci SRN jako suverénního státu. Neměla tak v západním Německu své diplomatické zastoupení, které by mohlo působit jako legalizační prostředek pro vlastní rezidenturu rozvědky. Československá rozvědka tak některé úkoly vykonávala vyloženě na dožádání STASI.⁵⁷²

Ve sledovaném období je možné opírat se o texty celkem 3 dohod (respektive protokolů z jednání), které byly podepsány v letech 1955,⁵⁷³ 1958⁵⁷⁴ a 1965.⁵⁷⁵ Celkem jich je dostupných 5, ale pouze 3 z nich byly z hlediska operativy stěžejní, dvě (1962⁵⁷⁶

---

⁵⁷⁰ Státní sekretariát pro státní bezpečnost Německé demokratické republiky, měl statut ministerstva.

⁵⁷¹ HORALÍKOVÁ, Klára. *Počátky spolupráce bezpečnostních aparátů NDR a ČSR...*, s. 210–213.

⁵⁷² Tamtéž, s. 221.

⁵⁷³ *Protokol o dohodě mezi ministerstvem vnitra ČSR a Státním sekretariátem pro státní bezpečnost uzavřené při poradách v Berlíně, konaných ve dnech 6. a 7. července 1955* [online]. ÚSTR [cit. 2022-07-05]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/projekty/mezinarodni-spoluprace/ndr/spoluprace01.pdf>

⁵⁷⁴ *Protokol o jednání delegací ministerstva vnitra ČSR a ministerstva státní bezpečnosti NDR o prohloubení operativní spolupráce*, Praha, 19.–21. března 1958 [online]. ÚSTR [cit. 2022-07-05]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/projekty/mezinarodni-spoluprace/ndr/spoluprace02.pdf>

⁵⁷⁵ *Dohoda o dalším rozvoji operativní spolupráce mezi ministerstvem vnitra ČSSR a ministerstvem státní bezpečnosti NDR*, Berlín, 22.–26. listopadu 1965 [online]. ÚSTR [cit. 2022-07-05]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/projekty/mezinarodni-spoluprace/ndr/spoluprace03.pdf>

⁵⁷⁶ *Dohoda mezi zplnomocněnými zástupci ministerstva vnitra ČSSR a zplnomocněnými zástupci ministerstva státní bezpečnosti NDR o výměně pacientů k léčebnému pobytu*, 15. 4. 1962 [online]. ÚSTR [cit. 2022-07-05]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/projekty/mezinarodni-spoluprace/ndr/spoluprace80.pdf>

a 1966⁵⁷⁷) se týkaly pouze výměnných pobytů pacientů. Všem dohodám, týkajícím se operativy, byl za československou stranu přítomen tehdejší ministr vnitra a šéfové rozvědky a kontrarozvědky, analogicky pak i jejich protějšci z východoněmecké strany. Dohodě z roku 1958 byli přítomni i další funkcionáři MV a k poslední sledované dohodě byl přizván i náčelník operativní techniky. Horalíková ale podotýká, že vzhledem ke stále trvajícím režimu utajení některých dokumentů není možné získat úplně přesnou představu o bilaterálních vztazích obou institucí.⁵⁷⁸

Obsahem první dohody byl společný postup při “zneškodňování nepřátelských ústředí” v SRN a západním Berlíně – kromě postupu proti západním tajným službám⁵⁷⁹ se MV a Sfs domluvily na koordinaci agenturní práce v československých uprchlických organizacích a činnosti proti „revizionistickým organizacím“, jak byly nazývány organizace odsunutých Němců. Dohoda také zaručovala výměnu informací mezi oběma institucemi, a to jak v bodech společných zájmů, tak informací týkající se třetích stran (jmenovitě kapitalistické státy, Rakousko a Dánsko). Sdílení informací se týkalo i operativní techniky.⁵⁸⁰

Druhý bod dohody stanovil, že MV může pro agenturní účely využívat občany NDR v případě, že to schválí vedení Sfs. Oproti tomu orgány Sfs měly MV poskytovat maximální možnou součinnost při získávání těchto spolupracovníků, respektive prověření východoněmeckých zaměstnanců MV. Občané západního Německa tuto ochranu neobdrželi. Třetí bod dohody se věnoval ochraně státních hranic, výměně informací o operační situaci na hranicích a systému včasného hlášení, aby v případě zadržení při přechodu nedošlo k dekonspiraci. Hladký průběh všech operací měla zajišťovat konspirační budova v Berlíně, poskytnutá východoněmeckou stranou za účelem společných setkání, stejně tak podrobné dohody o doručování pošty, radiového spojení apod.⁵⁸¹ V operativní korespondenci z 19. dubna 1956 se ovšem

---

⁵⁷⁷ Dohoda mezi ministerstvem státní bezpečnosti NDR a ministerstvem vnitra ČSSR o výměně nemocných, 1966 [online]. ÚSTR [cit. 2022-07-05]. Dostupné z:

<https://www.ustrcr.cz/data/pdf/projekty/mezinarodni-spoluprace/ndr/spoluprace07.pdf>

⁵⁷⁸ HORALÍKOVÁ, Klára. *Počátky spolupráce bezpečnostních aparátů NDR a ČSR...*, s. 210.

⁵⁷⁹ Horalíková jako čs. motivaci k sepsání dohody uvádí amnestii pro uprchlíky a snahu ČSR bránit se navrátilcům, kteří by byli agenti západních tajných služeb. Viz: HORALÍKOVÁ, Klára. *Počátky spolupráce bezpečnostních aparátů NDR a ČSR...*, s. 214.

⁵⁸⁰ *Protokol o dohodě mezi ministerstvem vnitra ČSR a Sfs 1955...*, s. 1–6.

⁵⁸¹ Tamtéž, s. 1–6.

objevují stížnosti z rezidentury, že stále ještě nemají k dispozici potřebné (a požadované) konspirační adresy, byty apod. Tehdejší rezident zmiňuje, že stejný problém pocítuje i II. správa a stěžovala si i centrála.⁵⁸²

Protokol o jednání delegací MV a MfS o prohloubení operativní spolupráce z roku 1958 reagoval na moskevské porady z října 1957 – v intencích „udržení míru rozhodným bojem proti nejruznějším špionážním službám a nepřátelským organizacím“ se představitelé MV a MfS dohodli na pokračování spolupráce, lepší koordinaci společného boje a kontrapropagandě obou bezpečnostních orgánů. Zároveň obě strany konstatovaly, že dosavadní spolupráce byla přínosná a podařilo se zneškodnit řadu nepřátelských agentů jak z řad západních služeb, tak v uprchlických táborech.⁵⁸³ Horalíková, která analyzovala i navazující dokumenty, podotýká, že jak čs., tak východoněmecká strana nešetřily kritikou svých kolegů. Příslušníci StB označili některé materiály za zastaralé a nevyužitelné. Naopak později byla ze strany STASI velmi kritizována činnost (hlavně) československé kontrarozvědky, kdy čs. strana údajně nezvládala ani základní personální obsazení (vůz „řídil“ neřidič apod.).⁵⁸⁴ To by odpovídalo i slabé personální politice na rezidentuře.

I přesto text protokolu konstatuje nedostatky zejména ve vzájemné informovanosti obou stran a intenzitě spolupráce, zejména „při řízení společných akcí proti nepřátelským centrálám“ v NDR a západním Berlíně, „které pracují zejména proti ČSR“. Přímo rozvědky se pak týkaly plány na společná „aktivní opatření“ v několika oblastech: Američané, Adenauer, sudetoněmecké a emigrantské organizace a Radio Free Europe. Metody, které měla rozvědka používat, byly jmenovitě označeny: propaganda, kontrapropaganda, kompromitace, diskreditace, dezorientace a další.⁵⁸⁵

Obě strany dále rozšířily oblast zájmů, ke kterým si měly minimálně jednou ročně vyměňovat informace, specifikovaly kontrarozvědné cíle a deklarovaly vzájemnou podporu svým rozvědným a kontrarozvědným agenturám, zejména v německojazyčných oblastech – NDR, SRN, Rakouska a Švýcarska.⁵⁸⁶ To mne

---

⁵⁸² ABS, f. I. S – svazky, operativní korespondence, reg. č. 80041, podsvazek 018, s. 31.

⁵⁸³ Protokol o jednání delegací ministerstva vnitra ČSR a MfS NDR 1958..., s. 1–8.

⁵⁸⁴ HORALÍKOVÁ, Klára. *Počátky spolupráce bezpečnostních aparátů NDR a ČSR...*, s. 223–225.

⁵⁸⁵ Protokol o jednání delegací ministerstva vnitra ČSR a MfS NDR 1958..., s. 1–8.

⁵⁸⁶ Tamtéž.

utvrzuje v přesvědčení o provázanosti jmenovaných zemí jako cílů (nejen) československé rozvědné činnosti a tedy i nutnosti nahlížet na fungování německo-rakouského odboru i v kontextu německojazyčné části Švýcarska.⁵⁸⁷ Ostatně je to patrné i z výše citované zprávy centrály, která jako výchozí pozici pro agenturu zaměřenou na SRN zvolila i Bern.

Třetí dohoda, ke které ve sledovaném období došlo, byla z listopadu roku 1965, tedy až čtyři roky po stavbě Berlínské zdi. Horalíková ve své studii popisuje okolnosti, které vedly k tomu, že se konala až s velkým časovým odstupem od dohody druhé – STASI se sice pokusila iniciovat dřívější schůzku, ale kvůli neshodám s Rudolfem Barákem a jeho následnému konci ve vedení MV, se schůzka plánovala až s novým ministrem Štrougalem. Ten nastoupil v červnu 1961 a setkání se uskutečnilo o 4 roky později, s jeho nástupcem Josefem Kudrnou. Tuto prodlevu podle Horalíkové zřejmě způsobilo československé MV (podle zpráv berlínské kontrarozvědky si ministr Mielke opakovaně stěžoval, že ČSSR „je jediná socialistická země, s kterou za poslední roky nejednal“). K tomu ale Horalíková dodává, že nadále docházelo k běžné meziresortní výměně dle dohody stávající. Mimo to si oba státy vypomáhaly i při dodávkách operativně-technických komponentů a výrobků jako byly radiolokátory, bezdrátové přijímače a další.⁵⁸⁸

Nová dohoda reagovala na změnu mezinárodní situace a vývoj operativní techniky, ale hlavní spolupráce stále cílila na USA a SRN jako na primární zájmové cíle. Kromě stávajících témat se nově v dohodě objevil mezi „protivníky“ NATO, Vatikán a s ním další církevní organizace.⁵⁸⁹ Zde je možné, že byla myšlena například Ackerman-Gemeinde, sdružení vysídleného německého obyvatelstva, podílející se na systematické podpoře československé katolické církve.⁵⁹⁰ Zájem o ni jevila jak domácí StB, tak ZÚ v Berlíně, který o ní shromažďoval poznatky a zasílal je

---

⁵⁸⁷ Blíže k personálnímu obsazení německojazyčných rezidentur např.: TĚTHALOVÁ, Markéta.

Rezidentury Hlavní správy...

⁵⁸⁸ HORALÍKOVÁ, Klára. *Počátky spolupráce bezpečnostních aparátů NDR a ČSR...*, s. 226–229.

⁵⁸⁹ Dohoda o dalším rozvoji operativní spolupráce mezi MV ČSSR a MfS 1965..., s. 1–9.

⁵⁹⁰ OLBERT, Franz a TĚTHALOVÁ, Markéta. *Knihou proti komunismu...*

Blíže také: VYBÍRALOVÁ, Eva. *Revanšisti, či průkopníci smíření? Ackermann-Gemeinde a její podpora katolické církve v Československu v době komunismu*. In: *Securitas Imperii*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2019, č. 34, s. 254–276.

do Československa.⁵⁹¹ Odpovídá to i směřování rozvědky v plánu na druhou polovinu 60. let – ten působení církevních hnutí charakterizuje jako „zvláštní formu ideologické diverse“.⁵⁹²

Dalším nově sledovaným tématem byl „národně-osvobozenecý boj“ v Africe a v zemích latinské Ameriky. Specifikovány byly také požadavky vědecko-technické rozvědky, jejíž zástupce byl přítomen jednání. Dohoda také deklarovala přípravu právní dohody, která měla ukotvit některé další aspekty spolupráce a ke které mělo dojít v následujícím roce. Kontakt mezi oběma stranami měl být udržován prostřednictvím příslušných oddělení obou ministerstev, nebo přes odpovídající orgány MV v Berlíně⁵⁹³ – tedy přes rezidenturu. Ve 2. polovině 60. let byly tyto schůzky, respektive telefonické porady velmi četné, v roce 1966 se jich uskutečnilo 15, později frekvence klesala.⁵⁹⁴ V hodnocení práce rezidenta Tomeše, ze srpna 1965, se píše, že měl na starosti právě styk s orgány NDR. Konkrétní spolupráce byla popsána lehce ironicky: „Na druhé straně spolupráce s orgány NDR probíhala v rámci možných objektivních podmínek.“⁵⁹⁵

Spolupráce československé a východoněmecké rozvědky zapadala do systému smluv mezi bezpečnostními složkami východního bloku, respektive jejich samotné koncepce a budování za výrazného přispění sovětských poradců. Ti měli na výslednou podobu československé rozvědky výrazný vliv (viz výše). Bilaterální spolupráce byla důležitá zejména proto, že se jednalo o sousední státy, které měly celou řadu cílů společnou. A oproti jiným státům, bezpečnostní situace a možnosti spolupráce ČSR a NDR byla formována i tím, že oba německé nástupnické státy (a Rakousko) byly příjemci vyhnaného, původně československého obyvatelstva. To se stalo jak jedním z objektů zpravodajských zájmů jak rozvědných, tak kontrarozvědných služeb, z hlediska výše popsaných cílů, ale roli hrála i výměna poznatků získaných z archivů, které Československo na své bývalé obyvatele stále vedlo. K využívání archivních materiálů se ostatně obracely i uzavřené dohody, respektive protokoly o jednáních.

---

⁵⁹¹ Např.: AMZV, f. Teritoriální odbory – obyčejné NDR 1953, karton 1, obal 1, Církevní věci.

⁵⁹² ABS, f. A 2/3, i. j. 2156, Perspektivní plán čs. rozvědky (na období 1965–1970), s. 21, 25.

⁵⁹³ Dohoda o dalším rozvoji operativní spolupráce mezi MV ČSSR a MfS 1965..., s. 1–9.

⁵⁹⁴ Není jisté, na jakém se uskutečnily místě. Viz: HORALÍKOVÁ, Klára. *Počátky spolupráce bezpečnostních aparátů NDR a ČSR...*, s. 231.

⁵⁹⁵ ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 4310/27, Tomeš Stanislav.

Opakovaně, protože stejně jako vývoj samotné rozvědky byl poznamenán vnitropolitickým děním v ČSR, byla zasažena i spolupráce ČSR (ČSSR) a NDR, jejíž ministr bezpečnosti Mielke si opakovaně stěžoval, že dostat československou stranu k jednání je skoro nemožné. I přesto a přes určité výhrady ke kvalitě spolupráce, probíhala výměna údajů jak mezi rozvědkou, tak kontrarozvědkou i VTR.

Lze ale říci, že se Mielke jedné velmi konkrétní spolupráce dočkal – z důvodů útěku Ladislava Bittmana musela československá strana informovat své východoněmecké protějšky nejen na úrovni běžné spolupráce, ale i na úrovni ministerské. Mielke byl podrobně informován o tom, jaké měl Bittman údaje o NDR rozvědce – které pracovníky znal, při jakých akcích asistoval či je přímo realizoval, že znal schéma a fungování východoněmecké rozvědky, tematická zaměření jejích aktivních opatření, seznámil se se zkušenostmi STASI z akcí v SRN, znal metodiku její práce, „objekty“ rozvědky v Berlíně, konspirační byty a další podrobnosti spolupráce z let 1965 až 1968, včetně materiálů, které ČSSR od NDR převzala za účelem možného využití – byly to detaily vojenské spolupráce východního Německa a dalších zemí. Ladislav Bittman měl podle dopisu ministrovi Mielkemu znát i informace o výrobě bakteriologických a chemických zbraní v NDR.⁵⁹⁶ Reálný rozsah informací, které Bittman vynesl, by měl být ověřitelný v archivech příslušných bezpečnostních složek SRN a USA, ty ale v současné chvíli nejsou v takovém rozsahu dostupné.

Fungování a činnost československé rozvědky byly do velké míry formovány působením sovětských poradců. Tak jako českoslovenští političtí představitelé sledovali politickou linii Moskvy, tak i rozvědka plnila cíle, které korespondovaly se zájmy Sovětů. Nejinak tomu bylo i v ostatních zemích východního bloku. Kooperace východních zpravodajských služeb tak byla logickým vyústěním polarizace světa. Spolupracovaly státy na obou stranách železné opony – západní spojenci si například předali uprchlého Ladislava Bittmana, kterého tak nejprve vyslechly západoněmecké tajné služby, které jej předaly Američanům. Ti jej důkladně „vytěžovali“ několik let.

---

⁵⁹⁶ABS, f. A 13 i. j. 91, Bittman Ladislav, mjr. československé rozvědky – zpráva o zběhnutí a zradě, Návrh dopisu s. ministra ministru státní bezpečnosti NDR s. Mielkemu ve věci Bittmana, s.16–30.

6. Rezydentura Berlín

V předcházejících kapitolách jsem popsala československou zahraniční politiku, v jejímž kontextu byla budována rozvědná služba. Věnovala jsem se i výstavbě zpravodajské sítě, která byla, zejména v Berlíně, provázena velkými těžkostmi. Na tomto místě bych ráda popsala konkrétně bližší fungování rezidentury Berlín, včetně jejího personálního obsazení a to tak, jak mi to dovolily dostupné archivní materiály. První léta sledovaného období totiž bohužel do značné míry již podlehla skartacím.

Sledované období je velkou měrou zasazené do komunistické diktatury, ale kořeny služby a někteří z pracovníků začínali svou funkci ještě ve svobodnějším prostředí. Na relativitu této svobody upozorňovala ale již celá řada autorů, jmenovitě například Karel Kaplan. Přesto je únorový převrat zlomovým bodem, protože po něm došlo k radikální personální a strukturální obměně rozvědky. Přímo v Berlíně se projevil převážně na zatčení Zdeňka Tomana emigraci (spolupracujících) diplomatů, čímž prakticky zmizela agenturní síť, byla-li jaká. Padesátá léta se nesla ve znamení opakovaně selhávajících pokusů zbudovat novou. Pokud by koncem 40. let fungovala operativa, bylo by určitě zajímavé, jak by se do jejího fungování propsala blokáda Berlína (probíhala mezi 23. červnem 1948 a 12. květnem 1949). Vzhledem ke stavu tamní zpravodajské sítě čs. rozvědky se ale do archivních pramenů prakticky nepropsala. Zlomovým momentem se stala stavba Berlínské zdi. Ač je to paradoxní, v pramenech týkajících se směřování rozvědky se toto téma příliš neobjevuje, drobné zmínky jsou patrné v dokumentech dokládající běžné fungování zpravodajské služby. A právě tomu se budu věnovat v této kapitole.

6.1. *Struktura a fungování rezidentury*

Obecné fungování rezidentur je již v literatuře popsáno, pokusím se zde tedy popsat to, jaká specifika měla berlínská rezidentura, případně zmíním způsoby, kterými se na ní reálně odrazila politika centrály. Rezidentura v Berlíně byla unikátní tím, že ji tvořila dvě pracoviště, nacházející se každé v jiném státě, které se vzájemně neuznávaly. Tím se zásadně odlišovala od dosud popsaných rezidentur, principy jejího fungování ale nebyly příliš odlišné: Obě působiště byla vázána na diplomatické

zastoupení v Německu: jedno, to starší, působící na Československé vojenské misi u Spojenecké kontrolní rady v Německu (od r. 1960 Československá vojenská mise v Západním Berlíně), druhé na zastupitelském úřadě v NDR, který od prosince 1949 fungoval jako vyslanectví a od roku 1953 jako velvyslanectví.⁵⁹⁷ K těmto institucím se ve velké míře vázaly legalizace jednotlivých pracovníků rezidentury, ač byl s postupem času ve větší míře kladen důraz na diversifikaci, která by ochránila osoby v krycím zaměstnání před snadnou identifikací zahraničními tajnými službami.

O výběru osoby, která bude vyslána do zahraničí, se rozhodovalo v pražské centrále rozvědky. V roce 1949 o tomto rozhodovali tři blíže neurčení pracovníci, kteří shromažďovali kádrové posudky z okolí potenciálního kandidáta, vyhodnocovali je a postupovali k definitivnímu schválení na ÚV KSČ. Ve zmíněném roce toto (ne)schválení prováděla Heda Synková nebo št. kpt. Rudolf Procházka.⁵⁹⁸ Ostatně tento postup je patrný i přímo z personálních spisů jednotlivých vysílaných osob. Lustrační žádanky a kádrové posudky jak vysílaných pracovníků, tak i nejbližší rodiny jsou zpravidla nedílnou součástí spisu.

Schéma fungování vztahů mezi centrálou a rezidenty a jejich agenty popsal ve své zprávě i Oskar Valeš (viz příloha): referent pražské centrály se buď přímo, nebo skrze schránku na zastupitelském úřadě (případně řídicí orgán tamtéž) spojil s rezidentem, který na sebe mohl mít přímo navázané tajné spolupracovníky (agenty) či řídil dalšího kádrového pracovníka, který obhospodařoval vlastní agenturní síť.⁵⁹⁹ V základním listu prvního rezidenta Pavla Novotného se nalézá konkrétní příklad takové zpravodajské sítě (viz příloha). Novotný, přímo napojený na centrálu, sám řídil příslušníky Váňu⁶⁰⁰ a Kalinu, který byl ve spojení s tajnými spolupracovníky Onkelem a Esserem. V této kartě měl Novotný zapsané i další základní údaje o fungování na rezidentuře – jakou používá šifru, kam, jak a v jaké obálce mu bude zasílána pošta a naopak, jak ji bude zasílat on (Novotný posílal zprávy Jiřímu Wehlemu, jeho řídicím

---

⁵⁹⁷ *Diplomatická zastoupení v Německu. Historický přehled...*

⁵⁹⁸ DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Historie a vývoj...*, s. 66.

⁵⁹⁹ ABS, f. 310, sign. 310-2-4, Organizace a působnost odboru BA MV, s. 52;

⁶⁰⁰ Bližší ztotožnění bohužel nebylo možné.

orgánem byla „Stránská“⁶⁰¹).⁶⁰² Kromě rezidenta měl v Berlíně působit ještě šifréř či kurýr,⁶⁰³ ale vzhledem k tomu, že Novotný měl ve spisu podrobnosti k šifře a v příloze se dochovala i jeho šifrovací tabulka (viz příloha), předpokládám, že si toto spíše zajišťovali zpočátku rozvědčící sami. Ostatně i Kalina, navázaný na Novotného, byl vyslán v rámci zmíněné personální krize. Tu částečně(!) řešilo i stažení radistů a šifréřů z MZV pod MNB.⁶⁰⁴ U dalších rozvědčích (a rezidentů vůbec!), sloužících po Novotném, jsem podobné podrobné instrukce k šifře už nedohledala.

To by přibližně odpovídalo systému, který zaváděli sovětsí poradci – že legální rezidentury v „kapitalistických“ státech měly být čtyřčlenné, vázané na zastupitelský úřad, oproti zemím sovětského bloku, kde stačil pouze jeden důstojník. Od nelegálních rezidentur se, vzhledem k obtížnosti jejich zbudování, ustupovalo.⁶⁰⁵ Vyslaní pracovníci byli tedy dle sovětského modelu provázáni s vojenskou misí či ZÚ. Dále se také jednalo o možnosti budování zpravodajské sítě po linii Ministerstva zahraničního obchodu,⁶⁰⁶ ale pohledem na legalizační funkce příslušníků rezidentury se toto prakticky nevyskytovalo (viz databáze). Vzhledem k odlišnému a v průběhu doby proměnlivému charakteru berlínské rezidentury, která byla vázána na dvě diplomatická zastoupení, neplatila pro ni všechna pravidla, která byla aplikována jinde, v zemích, kde působila jen jedna rezidentura, a ne několik center, jako tomu bylo v (západním) Německu.

S postupným rozvojem rezidentury a specializací na náročnější rozvědnou činnost přibývalo i odborných pozic, které kádroví pracovníci zastávali. Kromě samotného rezidenta a jeho zástupce bychom na rezidenturách našli ještě referenta či staršího referenta (což značilo zkušenost) vytvářejícího a řídicího agenturní sítě. Někdy mohli tito pracovníci zastávat i technické funkce, například pro VTR. Dále na rezidentuře působili pracovníci neoperativní rozvědky – šifréři a radisté, kteří měli na starosti technický provoz. K nim patřily i písárky. Oproti tomu řidiči většinou

---

⁶⁰¹ Ztotožněna jako Květuše Ratajová „Stránská“, *24. června 1914, viz: ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 834/15, Květuše Ratajová.

⁶⁰² ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 41224, podsvazek 000/2/2, s. 64; ABS, s. ZV, sv. č. 4, podsvazek 064, s. 156.

⁶⁰³ ABS, f. 310, sign. 310-2-4, Organizace a působnost odboru BA MV, s. 42.

⁶⁰⁴ DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Historie a vývoj...*, s. 80–82.

⁶⁰⁵ PACNER, Karel. *Československo ve zvláštních službách III...*, s. 107–108.

⁶⁰⁶ DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Historie a vývoj...*, s. 67.

operativní činnost vykonávali, například sledování osob a podobně. Pracovníci a pracovnice na neoperativních pozicích zpravidla vykonávali stejnou práci i v rámci legalizačního zaměstnání, stejně tak řidiči, kteří tak byli velmi vytíženi a legalizační zaměstnání jim mohlo ubírat i prostor pro operativní práci. To je ostatně stav, který se objevoval napříč celým sledovaným obdobím a minimálně v jeho první polovině hrál velkou roli v (ne)výkonnosti rezidentury.

Počet kádrových příslušníků, působících na rezidentuře, se odvíjel od jejich legalizace. V počátečním stádiu, kdy byli převážně vedeni jako kmenoví pracovníci vojenské mise, byli omezeni počtem akreditovaných pracovníků, kteří zde mohli působit. Ze zpráv rezidenta Kubíka je patrné, že nebylo snadné tento počet (v té době 10 osob – vyjma manželek) navýšit – uvažoval o tom, že to budou Američané problematizovat.⁶⁰⁷ Další rozvědčící působili v legalizačním zaměstnání na ZÚ ve východním Berlíně (kde by v případě nutnosti nebylo vzhledem ke spolupráci v rámci východního bloku problematické navýšit počet akreditovaných pracovníků)⁶⁰⁸ a později i v dalších pozicích, i když pro Berlín je typické, že legalizační místa byla ve velké míře u diplomatických zastoupení.

S legalizačními zaměstnáními souvisí i dopis šéfa rozvědky z počátku roku 1956, vycházející z kontrolních cest operativních náčelníků zpravodajské služby. Ten byl sice adresován členům všech rezidentur, kteří jej museli podepsaný vrátit zpátky, ale popisoval přesně celou řadu nešvarů, které se objevovaly právě v Berlíně (a vzhledem k tomu, že některé z nich adresně připisoval jiným rezidenturám, je možné zařadit neuspokojivou situaci berlínského rozvědného pracoviště do kontextu ostatních rezidentur, které se očividně potýkaly – alespoň některé z nich – s podobnými problémy). Závažnost situace byla přímo úměrná tomu, že dopis odešel takto hromadně. Ačkoliv z rezidentury v Berlíně zaznívaly stížnosti na objem legalizační práce a pomalý postup rozvědné činnosti byl vysvětlován zahlcením úkoly, zmíněný dopis podotýkal, že legalizační funkce bývá vybírána tak, aby byla přímo nápomocná rozvědné práci. Tedy aby nabízela dostatek příležitostí k navázání kvalitních styků. Pokud daný příslušník působil na vízovém oddělení a neovládal

---

⁶⁰⁷ ABS, f. I. S – svazky, osobní svazek KP Jaromíra Andrejska, reg. č. 38338, podsvazek 000/1/7, s. 65–66.

⁶⁰⁸ V pramenech jsem ale tento požadavek nezaznamenala.

němčinu, nemohl tak logicky využít potenciál zvoleného místa naplno. Dopis jako příklad uváděl ale spíše opačný nešvar než to, co se dělo v Berlíně – neplnění legalizačního zaměstnání, což vedlo k dekonspiraci. Dával také důraz na mezilidské vztahy a vztahy mezi pracovníky rezidentury a pracovníky konzulátu. Ty berlínské nebyly zpočátku, zejména za působení Šnejdárka, vůbec korektní, ale podařilo se je stabilizovat. Problematické byly spíše vztahy uvnitř rezidentury samotné. Zdůrazňoval nutnost politického uvědomění a faktografických znalostí týkajících se země, do které rozvědčící vyjížděli. Nepřípravenost, lehkomyšlnost a ztráta ostražitosti byly dle dopisu velkým ohrožením zpravodajské sítě, protože docházelo k „provalům“. A i ty berlínskou rezidenturu v té době již zasáhly. Stejně tak se jí týkala pasáž o výslovném zákazu návštěv nočních podniků a podobných zařízení. Naopak bylo doporučováno více se zajímat o kulturu dané země, navštěvovat koncerty a divadla a další umělecké počiny (což ovšem bylo bez znalosti jazyka velmi obtížné – je až zarážející, že tato výtka se v seznamu neobjevila, vysvětlením může být, že by měla spíše směřovat právě k náčelníkům centrály, kteří takového pracovníka do zahraničí vyslali). Dopis nabádal k aktivitě, iniciativě, odvážnější a smělejší práci v budování agenturní sítě a připomínal, že centrála nemůže bez dostatečného množství poznatků o „typech“ kvalifikovaně rozhodovat. Doslovně se v něm psalo, že „ať je řízení a rozhodování ze strany centrály sebelepší, nikdy nemůže sama o sobě... vybudovat agenturu“.⁶⁰⁹ Text tím narážel na stav, kdy ačkoliv byl rezident ve vedoucí pozici, faktické řízení zpravodajské sítě si ponechávala centrála. Té byly zasílány podrobné zprávy a byl s ní konzultován postup u jednotlivých rozpracovávaných „typů“, „verbovek“, agentů a další. Československé rozvědce se tak lépe dařilo koordinovat celou činnost, zejména na rezidenturách, které byly svým zaměřením provázané. Bylo také možné pracovníka rezidentury na výjezd předem připravit – studiem materiálů a pošty z rezidentury mohl získat podrobný přehled o činnosti, na kterou měl navázat. Výše jsem zmínila, že to, kdo měl na starosti kterého rozvědčíka („objekt“, tajného spolupracovníka...), se postupem času měnilo a činnost a hlavně odpovědi centrály se tak zrychlily. Negativem celého systému totiž bylo, že rezident byl v části svého rozhodovacího procesu závislý právě na odpovědi svého řídicího orgánu, což

---

⁶⁰⁹ ABS, f. I. S – svazky, operativní korespondence, reg. č. 80041, podsvazek 017/7/9, s. 445–449.

způsobovalo průtahy a brzdilo efektivitu operativní i agenturní činnosti. To se projevilo zejména v počátečním období a v době politických turbulencí v Československu, kdy centrála, například vlivem vlastních personálních změn, nestíhala reagovat včas. Pozitivem tohoto přístupu byla možnost snadno reagovat na situace, kdy bylo potřeba například předat tajného spolupracovníka k řízení z jedné rezidentury rezidentuře druhé, tak jako tomu bylo v roce 1956 s agentem Havranem. Toho původně spravovala berlínská rezidentura, ale protože ztratil možnost vhodných legalizačních cest do Berlína, převzala jej rezidentura ve Vídni.⁶¹⁰ Z uvedeného případu je také patrné, že rezidentury neobsluhovaly jen úzký okruh místa svého působení, ale jejich dosah byl mnohem širší. Proto také můžeme ve chvíli, kdy archivní prameny hovoří o činnosti v SRN, snadno najít souvislost s rezidenturou v Berlíně (samozřejmě v období před vznikem rezidentury v Bonnu).

O obsazení a struktuře rezidentury se dozvídáme i z návrhů výjezdů, ve kterých bývá specifikováno, proč je vybrán zrovna ten konkrétní příslušník. Z návrhů na výjezd v roce 1968 tak vyplývá, že v Berlíně chybělo další systematizované místo pro operativního pracovníka v pozici staršího rezidenta, což centrála řešila návrhem vyslat více řidičů, kteří by tuto práci zastávali. Konkrétně Václav Souček „Suchánek“ vycestoval sice až o 4 roky později, a ne do Berlína, ale do Bonnu, přesto z odůvodnění návrhu k jeho vyslání lze čerpat relevantní informace ke stavu rezidentury, na kterou měl původně vycestovat. Stejně tak návrh vyslání dalšího příslušníka přináší informaci o tom, že Berlín je vzhledem ke svému specifickému postavení „vhodným prostorem pro některé agenturně operativní kombinace po linii dokumentační práce“.⁶¹¹ Vzhledem k tomu, jak ve sledovaném období probíhal výběr pracovníků rezidentury, si dovoluji poznamenat, že všichni zvažovaní muži měli dle dokumentů znalost němčiny potvrzenou zkouškou.⁶¹²

Pracovníci rezidentury zakládali v zahraničí i stranické skupiny, kdy se pravidelně scházeli a účastnili se politických nebo jazykových kroužků. Záznamy ze

---

⁶¹⁰ ABS, f. I. S – svazky, operativní korespondence, reg. č. 80042, podsvazek 012, s. 9.

⁶¹¹ Co tím bylo konkrétně myšleno dokument nerozvádí, ale prameny dokumentační práci většinou myslí pořizování písemné a foto dokumentace.

⁶¹² ABS, f. I. S, kart. 3B, podsvazek 9/1, s. 231–232;
ABS, f. Osobní evidenční karty (OEK), Souček Václav.

schůzek byly zasilány na centrálu.⁶¹³ V tomto se jejich činnost nelišila od doby, kdy působili na centrále. Stranické skupiny byly významné i proto, že mohly řešit různé morální prohřešky (viz případ Antonína Jurečky).

6.2. Databáze obsazení rezidentury

Zásadní součástí mé disertační práce je přehled všech kádrových příslušníků, u kterých se mi podařilo dohledat, že působili na jednom či druhém pracovišti v Berlíně, tedy jak při Československé vojenské misi v západním Berlíně, tak při velvyslanectví v Berlíně východním. Pokusila jsem se vytvořit soupis všech kádrových příslušníků, kteří na berlínské rezidentuře, respektive jednom z jejích dvou pracovišť působili. Vycházela jsem při tom z operativní korespondence, osobních svazků kádrových příslušníků, osobních evidenčních karet, personálních spisů kádrových příslušníků rozvědky a celé řady dalších zdrojů. U všech uvedených osob jsem se pokusila jejich působení na rezidentuře ověřit i z dalšího zdroje (kádrové rozkazy), a hlavně zaznamenat dataci výjezdu. Domnívám se, že předkládaný soubor údajů může obstát v porovnání například s databází, kterou na svých stránkách prezentuje ÚSTR⁶¹⁴ a která časově přímo navazuje na období mého výzkumu. Bohužel údaje z ostatních rezidentur v mnou sledovaném časovém období nejsou dostupné, proto není možné podrobnější srovnání. Určité možnosti ale jsou rozebrané v následující kapitole.

Jak jsem již naznačila, potýkala jsem se s tím, že dotyční byli v OEK často značeni, že působili „v Berlíně“ či „v Německu“, bez bližší specifikace toho, v které části. Bylo tedy zapotřebí ověřit data v dalších materiálech, přičemž kádrové rozkazy ale zpravidla nenabízí lokaci rezidentury, na kterou byl příslušník zařazen. Pokud se k danému pracovníkovi nezachovaly další materiály, které by blíže identifikovaly jeho přesné zařazení na jedno z pracovišť v Berlíně, ve statistice jej ponechávám, protože se jednalo o stejnou rezidenturu a jeho působení mohlo být, zejména před uzavřením

---

⁶¹³ Např. setkání stranické skupiny ze dne 7. 1. 1956. Viz: ABS, f. I. S – svazky, operativní korespondence, reg. č. 80041, podsvazek 017/2/9, s. 83–84.

⁶¹⁴ *Bezpečnostní aparát ministerstva vnitra (ministerstva národní bezpečnosti). Rekonstrukce rezidentur Hlavní správy rozvědky (I. správy SNB)* [online]. ÚSTR [cit. 2016-02-28]. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/bezpecnostni-aparat-mv#rezident00>

sektorových hranic, širšího rázu. Zároveň se opakovaně projevilo, že v jednom z dokumentů je daný příslušník veden v Berlíně východním a v druhém v Berlíně západním, či naopak. Kde to bylo možné, uváděla jsem podrobnosti v textu s odkazem na zdroje, ze kterých čerpám.

Databáze, která je sice z praktických důvodů uvedena v příloze mé disertační práce, je její nedílnou součástí, bez které by nebylo možné některé údaje statisticky zpracovat. U každého z kádrových příslušníků, kteří ve sledovaném období (1945–1968) působili na rezidentuře Berlíně jsem zaznamenala i ostatní výjezdy na německojazyčné rezidentury. Z kapacitních důvodů a proto, že by to dalece přesahovalo téma mé disertační práce, jsem neevidovala výjezdy na rezidentury ostatní. Ze statistiky jsem také vyřadila ty kádrové příslušníky, kteří vycestovali po 1. lednu 1969. Pokud výjezd započal před koncem sledovaného období a pokračoval dále, ponechávám jej ve statistice. Pro přehlednost jsem evidovala i mladší výjezdy, ale pokud na to výslovně neupozorňuji, pracuji s daty výlučně ve sledovaném období.

Data získaná četbou archivních materiálů byla pro potřeby tohoto statistického zpracování byla harmonizována tak, aby dovolovala statistickou analýzu: v případě, že byl znám pouze rok a měsíc příjezdu na rezidenturu, pracovala jsem s 1. dnem daného měsíce. V případě, že byl znám pouze rok výjezdu, vychází data z údajů k 1. lednu daného roku. A analogicky, v případě odjezdu, pracuji s 31. prosincem daného roku. Tento postup byl využit minimálně, přesto jej považuji za přínosný, protože jinak by bylo třeba data vyřadit ze statistiky úplně, což by ji zkreslilo více. I přesto jsem vynaložila maximální snahu tyto formy harmonizace eliminovat doplněním údajů z dalších zdrojů. Ti příslušníci, u kterých bylo podezření, že působili v rámci vojenské rozvědky, byli z datového souboru vyřazeni. To je problém pro Berlín typický, protože zde v jednu dobu působily jak civilní, tak vojenská rozvědka, navíc na obou stranách železné opony.

Předkládaný datový soubor přináší údaje ke kádrovým příslušníkům působícím na rezidentuře v Berlíně mezi roky 1949 až 1968. Disertační práce, jak je z jejího názvu patrné, sleduje období již od roku 1945, ale mimo výjezdy Zdeňka Tomana a blíže nespecifikované působení agenta/příslušníka Steindlera, není nikdo jiný identifikován jako kádrový příslušník v Berlíně. Prvním, kterého do datového souboru

řadím, je Antonín Šnejdárek, i když u něj je problematické, zda můžeme mluvit o rezidentuře jako takové. Celkově datový soubor k rezidentuře Berlín představuje údaje k 85 kádrovým příslušníkům československé civilní rozvědky, z nichž se 82 podařilo plně identifikovat. U tří z příslušníků je jisté, že na rezidentuře sloužili, ale vzhledem k tomu, že jsou uvedeni pouze krycím jménem a ani strojové vyhledávání jej nepomohlo identifikovat, zařazují je do statistiky pouze částečně – v celkovém součtu.

Počet výjezdů na rezidenturu je vyšší z prostého důvodu – někteří příslušníci výjezd do Berlína opakovali. Celkově se mi podařilo zaznamenat 91 výjezdů do Berlína ve sledovaném období (následně je možné v datovém vzorku identifikovat dalších 15 výjezdů, které se v Berlíně uskutečnily mezi lety 1969 a 1989). Je tedy patrné, že se někteří kádroví příslušníci na rezidenturu vraceli. Nemuseli tak činit ovšem pouze jako rozvědky, mohli s rezidenturou spolupracovat tak, jako například bývalý rezident Pavel Novotný. Ten se vrátil v roli tajného spolupracovníka (viz dále), nebyl tedy zaměstnancem rozvědky, ale článkem agenturní sítě, kterou v původní pozici pomáhal budovat (to se ovšem nevyklučovalo s finanční odměnou).

Ze všech Berlínských rozvědků 44 vycestovalo z německojazyčných rezidentur jen do Berlína (další rezidentury do datového setu zařazeny nebyly), ostatních 50 sloužilo na některé z dalších rezidentur spadajících pod „germánský“ odbor. Někteří také vycestovali opakovaně do Berlína: ze sebraného vzorku bylo 16 příslušníků v Berlíně dvakrát a 3 dokonce třikrát (jednalo se o výjezdy mimo sledované období). Nejkratší zaznamenaný výjezd trval pouhých 45 dní a učinil jej Václav Siebert „Macek“, který působil v západní části Berlína. Naopak nejdelší pobyt absolvoval Jan Fuchs „Radimský“ – rovněž v západním Berlíně byl v délce 6,5 let.⁶¹⁵ Průměrná délka působení byla u mužů i žen téměř shodná – tři roky. S tím rozdílem, že ženy méně oscillovaly v extrémech (nejkratší pobyt byl rok, nejdelší čtyři roky), zatímco muži plní statistiku i extrémně krátkými výjezdy: pod délku jednoho roku jich bylo 14. Ženy tvořily pouhých 5,9 % z celkového počtu kádrových příslušníků

---

⁶¹⁵ Podobně dlouho (7 let) sloužil v západním Německu i Pavel Minařík „Janský“, který byl nasazen do redakce mnichovského RFE. Viz podrobněji: TOMEK, Prokop. *Československá redakce Radio Free Europe...*

rezidentury, ale jak rozebírám v následující kapitole, do Berlína jich vycestovalo více, jen v jiných pozicích.

6.3. Činnost rezidentury

Fungování rozvědky v Berlíně je možné z pramenných materiálů vysledovat od roku 1949, kdy na vojenské misi začíná působit bezpečnostní referent, sledující zaměstnance ZÚ (respektive mise) a jejich kontakty. Do dostupných materiálů se příliš nepropsalo období blokády Berlína, ale další geopolitické změny, zejména vstup SRN do NATO a blokáda sektorových hranic mezi východním a západním Berlínem, na kterou navazovala stavba Berlínské zdi, už se v dostupných materiálech objevují, i když někdy spíše nepřímou. Opatření na hranicích, cílící na zastavení masivní emigrace východoněmeckých občanů na západ, mělo vliv i na tajné služby, které tímto ztratily možnost volně(ji) přecházet mezi jednotlivými sektory města. Projevilo se to nutností úpravy strategie a cílů rozvědky, která do té doby využívala snadno dostupný východní Berlín například k únosům (zejména) československých obyvatel (viz více kapitola Berlín v kontextu německojazyčných rezidentur). Tuto praxi již nebylo možné dále provozovat.

Počátky působení rozvědky, jak již vyplývá z předchozího textu, byly neskonné. Ve své zprávě pro prezidenta Gottwalda popisoval Oskar Valeš stav rozvědky ke konci 40. let: Podle dosavadní praxe vysílala rozvědka pracovníky do zahraničí na základě diplomatického krytí. Oficiálně je zaměstnávalo MZV, ale referenti byli nadále úkolováni MV. V roce 1949 takto v zahraničí celkem působilo 13 osob, z nichž 6 působilo v německojazyčných oblastech. Konkrétně v Berlíně to byl stále přetížený, nekonspirativní, ale osobně schopný Antonín Šnejdárka. Vysokému pracovnímu nasazení na úřadě odpovídají i zprávy uložené v archivu MZV. Legalizační pozice tak sice dodávala kredibilitu, ale ubírala možnost faktické práce pro ZZ. Celková Šnejdárkova charakteristika ovšem nevyznívá pozitivně, protože podle Valeše pracoval s „druhořadou garniturou agentů“ a jeho zprávy měly problematickou cenu. Zároveň byl hodnocen jako „ne vždy ukázněný“. Obdobně dopadlo i hodnocení dalších členů zahraničního aparátu. V Mnichově to byl vicekonzul Beneš, ve Frankfurtu nad Mohanem vicekonzul Dvořák a v Hamburku

konzul Daneš. Pro srovnání – vídeňský tajemník vyslance Karas byl hodnocen jako neschopný a neseriózní a pracovníci z Bernu dodávali zprávy velmi zřídka a nevalné ceny.⁶¹⁶

Karel Kaplan hodnotil situaci v letech 1949–1950 jako velmi nepříznivou a konkrétně agenturní síť v západním Německu a Berlíně popisuje jako fakticky rozpadlou a poznamenanou špatnými vnitřními poměry uvnitř rozvědky.⁶¹⁷ To se potvrzuje pohledem do pramenné základny. Vzhledem k tomu, že o prvních rozvědcích v Berlíně (Šnejdárek a možná Steindler) není příliš dostupných údajů, zaměřím se z hlediska činnosti prvotně na Pavla Novotného, jako prvního rezidenta. Je důležité jej zmínit i proto, že se následně do Berlína vrátil jako spolupracovník, tedy na pozici výrazně jinou. Jeho rezidentství jsem krátce zmínila v kapitole o budování zpravodajské sítě, zde bych tedy ráda konkrétně přiblížila jeho činnost. Novotnému bylo vytýkáno, že nechává pracovníky zasílat příliš obsáhlé zprávy co do textu a nikoliv výtěžnosti, ale stejným neduhem trpěl i on sám. Tematicky odpovídaly jeho zaměření na USA. Věnoval se remilitarizaci SRN, kdy centrálu upozorňoval na vzrůstající tendence vydávat literaturu a periodika „zcela neostýchavě oslavující ‚hrdiny‘ minulé války“. Interpretoval to jako „akce pro překonání psychologického odporu“ vůči válce, do kterých podle něj byli zapojeni Američani i Němci. Jako důkaz uváděl příklad, kdy podle něj McCloy a generál Handy „osvobodili naprostou většinu válečných zločinců, odsouzených v Norimberku“.⁶¹⁸ Ve velmi emotivním textu narážel Novotný na revizi posledního z norimberských procesů, procesu s vrchním velením wehrmachtu (také známého jako proces 13 generálů). Nejednalo se o proces před Mezinárodním vojenským tribunálem, ale jeden z Následných norimberských procesů vedených před americkými vojenskými tribunály. V roce 1950 Konrád Adenauer s vidinou budování bundeswehru intervenoval ve prospěch několika z nich, kteří si stále ještě odpykávali trest odnětí svobody a uspěl – americký Vysoký komisař

---

⁶¹⁶ABS, f. 310, sign. 310-2-4, Organizace a působnost odboru BA MV, s. 47–49;

ABS, f. I. S, reg. č. 20958, Přehled a charakteristiky KP a spolupracovníků sektoru III/AB v centrále a v zemích V. Británie, Belgie, Francie, Holandsko, Itálie, Jižní Amerika, Německo, Norsko, Palestina, Rakousko, Švédsko, USA, ke dni 6. 6. 1948, s. 24.

⁶¹⁷KAPLAN, Karel. *Nebezpečná bezpečnost...*, s. 93.

⁶¹⁸ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 41224, podsvazek 011/1/4, s. 5.

John McCloy sestavil revizní komisi, která snížila tresty některým z nich,⁶¹⁹ o čemž Novotný referoval a interpretoval to jako jeden z pilířů remilitarizace. Dále podle něj docházelo i k renacifikaci – tam jmenoval vysídlenecké a antikomunistické organizace,⁶²⁰ z nichž některé skutečně měly za členy bývalé členy NSDAP – například Bund der Heimatvertriebenen und Entrechteten⁶²¹ (dále BHE),⁶²² jiné byly mládežnické organizace podporované Američany – jako například Bund Deutscher Jugend⁶²³ (dále BDJ), kterou od počátku podporovala CIA, včetně štědrého rozpočtu na paramilitární aktivity namířené proti SPD⁶²⁴ – zaměření proti ní ostatně Novotný zmiňoval, stejně jako odpovídala jeho informace, že „BDJ je jednou z hlavních německých organizací sloužící užším cílům americké zpravodajské služby.“⁶²⁵ Novotný také upozorňoval na ne úplně jednotné postoje západních okupačních mocností, zdůrazňoval, že nejsou jednotné hlavně v otázce remilitarizace SRN.⁶²⁶

Zpočátku byly cílem zpravodajských aktivit okupační úřady a armády západních spojenců, které se nacházely v jednotlivých zónách.⁶²⁷ Konkrétní úkoly, které Novotný měl (respektive rezidentura Berlín), odpovídaly cílům rozvědky – rozvoj zpravodajské sítě, soustředění se na USA, bonnskou vládu, „východní kancelář“ zakázané SPD – Ostbüro a francouzskou zpravodajskou službu. První z nich znamenal jak rozšiřování oficiálních kontaktů s možností navázání spolupráce, tak řízení rezidentury a sondáž možností rozšíření sítě dál do SRN. Získávání kontaktů bylo podle Novotného limitováno tím, že z titulu své funkce neměl dostatek

---

⁶¹⁹ HEBERT, Valerie Genevieve. *Hitler's Generals on Trial: The Last War Crimes Tribunal at Nuremberg*. University Press of Kansas, 2010.

⁶²⁰ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 41224, podsvazek 011/1/4, s. 10.

⁶²¹ Svaz vyhnaných a zneprávněných.

⁶²² STICKLER, Matthias. *Block der Heimatvertriebenen und Entrechteten (BHE)* [online]. Online-Lexikon zur Kultur und Geschichte der Deutschen im östlichen Europa [cit. 2022-08-08]. Dostupné z: <https://ome-lexikon.uni-oldenburg.de/begriffe/block-der-heimatvertriebenen-und-entrechteten-bhe>

⁶²³ Svaz německé mládeže.

⁶²⁴ *Declassified CIA file: Project LCPROWL – Amendment No. 2* [online]. CIA [cit. 2022-0809].

Dostupné z:

https://www.cia.gov/readingroom/docs/LCPROWL%20%20%20VOL.%201_0036.pdf ; *Research Aid: Cryptonyms and Terms in Declassified CIA Files* [online]. CIA [cit. 2022-08-09]. Dostupné z: <https://www.archives.gov/files/iwg/declassified-records/rg-263-cia-records/second-release-lexicon.pdf>

⁶²⁵ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 41224, podsvazek 011/1/4, s. 9.

⁶²⁶ Tamtéž, s. 17–18.

⁶²⁷ MEDVECKÝ, Matej. *K počiatkom československej rozviedky...*, s. 28.

společenských styků a pokud, tak na diplomatických setkáních narážel na osoby spíše cizí státní příslušnosti než německé, o kterých předpokládal, že vyhledávají kontakty ze stejných zpravodajských důvodů jako on. Ty také konkrétně centrále jmenoval. Za příznačné pokládal fakt, že osoby, které označil za zpravodajce, byly v Berlíně vícero let, řada z nich od roku 1945. Nepodařilo se jim ale dekonspirovat americké zpravodajce, ačkoliv to měli jako jeden ze svých cílů.⁶²⁸ Československá rozvědka tak v porovnání s nimi byla hluboko v závěsu. Novotný proto preferoval získávání kontaktů mezi Němci, což se v západním Berlíně pro odpor vůči východnímu bloku příliš nedařilo a kontakty tak získal spíše na základě běžného denního styku (krejčí, učitel...), problémem bylo, že dva ze tří jeho kontaktů byli členy SED. Obdobné obtíže měli i jeho kolegové, podařilo se jim ale, dle Novotného tvrzení, získat celou řadu „typů“ pro vybudování spojení se západním Německem – cílem bylo najít cesty jak pěší, tak za použití dopravy. Vlak byl naprosto vyloučen, autobus uváděli jako možný, ale chybělo rozpracovat zde sloužící personál (podniknuté pokusy navázat se na řidiče ale selhaly). Vedle toho agenti začali z Berlína vyjíždět až se svolením centrály, na které dlouho čekali (zde se projevila nepříliš stabilní situace v rozvědce, evidentně ovlivňující i praktické fungování rezidentur) a rozpracovávali několik „typů“ k přechodům hranic – jak legálním, tak nelegálním. Cílem bylo následně odložit zásilku ve vybudované schránce. Tyto „typy“ pokládal Novotný za slibné. Oproti tomu u FZS hlásil selhání a informace k Ostbüro před svým odjezdem marně urgoval.⁶²⁹ Tato spíše informační činnost odpovídala úkolům rozvědky (tehdy sektoru B) definovaným v roce 1949 jako obrana proti skupinám vytvořeným v emigraci, průzkum a boj proti zahraničním tajným službám, ofenziva (bez bližší specifikace) a informování vládních činitelů o všech důležitých poznacích, stejně jako předávání informací dalším sektorům StB. Vzhledem k tomu, že nebyl zřízený samostatný studijní sektor, patřilo mezi úkoly rozvědky i studium problematiky (na to bylo v centrále určeno příslušné teritoriální oddělení).⁶³⁰

---

⁶²⁸ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 41224, podsvazek 011/1/4, s. 21, 24.

⁶²⁹ Tamtéž, s. 21–26.

⁶³⁰ ABS, f. 310, sign. 310-2-4, Organizace a působnost odboru BA MV, s. 6, 13.

Za doby působení Novotného se agenturní síť skládala ze spolupracovníků Prokopa⁶³¹ („pomalý, nepřesný, neukázněný, bez elánu... výtky neměly výsledek, i když uznal jejich oprávněnost), Klause (uzavřený, trpěl depresemi, potřeboval pomoci s jednoduchými úkoly, jako byla schránka nebo místo schůzky), Essera (povýšenecký přístup „co byste dělali beze mne“, nepřesný a neukázněný), Onkela (oddaný a ukázněný, potřeboval vedení a hlavně legalizaci), Knabeho (dodával bezcenné zprávy, byl v podezření, že je dublař – pracuje pro další zpravodajskou službu a nepodařilo se jej přinutit, aby dělal, co po něm rezidentura požadovala) a Trötchera (tvrdil, že nemá žádné známé a prokazoval nechuť spolupracovat). Z těchto Novotného hodnocení agenturní sítě, kterou vedl, je až s podivem, že mu podařilo vykázat vůbec nějakou činnost (a pokud ano, jednalo se o navazování styků při golfu, ježdění na koni, tenise, procházkách...). Obecně si Novotný také stěžoval na to, že byl on i ostatní kádroví příslušníci před zaměstnanci mise dekonspirován již z MZV (což odpovídá tomu, co jsem psala o v kapitole o počátcích budování zpravodajské sítě), on sám měl podezření, že jej tyto dále dekonspirovali před americkým šéfem protokolu a zmiňoval, že tomu centrála nepřikládala žádnou váhu. Popisoval i nevalnou finanční situaci rezidentury, problémy s prodejem poškozeného auta, ke kterému údajně Šnejdárk před odjezdem nedal plnou moc a zůstalo psáno na něj.⁶³²

V souvislosti s tím je trochu zarážející velmi vysoká částka, kterou měl Novotný na kartě vedenou jako oficiální plat za legalizační práci: 29 000,-Kčs,⁶³³ spolu

---

⁶³¹ Prokop byl popisován jako spolupracovník, ale úkolován jako kádrový příslušník, v jednom případě se píše o jeho působení na centrále, v jiném, že je kádrovým pracovníkem, poté je zase v seznamu „všech“ kádrových pracovníků vynechán a je veden pouze mezi agenty. Ověřit jeho totožnost se mi ale nepodařilo a tím pádem nebyla možná zevrubnější kontrola archivních materiálů, vzhledem k charakteru krycího jména nepomohla ani digitalizace archiválií a automatizované vyhledávání. Z tohoto důvodu jej neřadím mezi kádrové příslušníky rezidentury ani do databáze. Viz: ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 41224, podsvazek 000/2/2, s. 111, 123, 130.

⁶³² ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 41224, podsvazek 011/1/4, s. 27–28, 46.

⁶³³ Podklad pro takto vysokou částku se nenalzá v žádném z prostudovaných dokumentů (a neobjevuje se ani u žádného z následujících rezidentů) – podle § 27 zákona č. 66/1950 Sb. byly platy určovány vládním nařízením, a i pro zaměstnance zahraniční služby platila ustanovení jako pro správní zaměstnance. Vládní nařízení navázané na tento zákon stanovilo částky v řádech tisíců korun. Odchyly z těchto ustanovení odůvodněné povahou zahraniční služby mohla stanovit vláda.

se zpravodajským příspěvkem 3000,- Kčs⁶³⁴ (plat na předchozí pozici na MZV činil 7850,- Kčs).⁶³⁵ Částky, které dostávali pozdější rezidenti byly nižší, ovšem již po měnové reformě.⁶³⁶ Vysvětlení částečně nabízí Jiřina Dvořáková, která popisuje (sice novější) praxi, kdy kádroví příslušníci pobírali v rámci konspirace jak plat za legalizační funkci, tak za svou pozici na rezidentuře. První ovšem posílali zpátky. Aby ale byla dodržena konspirace, odváděli z legalizačního platu příspěvky na členské známky KSČ, což tvořilo 2 % platu. Také platili příspěvky na ROH, ačkoliv jako příslušníci SNB v ROH oficiálně nemohli být. Pokud by ale příspěvky neplatili, mohli by se dekonspirovat. Dvořáková uvádí, že rozvědka, která vzniklé rozdíly složitě dorovnávala, nedokázala přijít s jednodušším systémem, jenž by přesto dodržel zásady utajení.⁶³⁷

Novotný opatrně kritizoval centrálu a urgoval také odpovědi na své návrhy a otázky. Z jeho zpráv vyplývá, že někdy pro delší prodlevu nečinil další kroky. Zároveň celý proces neurychlovala nutnost o vše následně oficiálně žádat MZV. Část svých obtíží připisoval i vedoucímu vojenské mise Solarovi, se kterým projednával možnost stát se jeho zástupcem a tím si tak rozšířit možnosti diplomatických a společenských styků. Vyvozoval ale, že Solar tomu není nakloněn. Přesto jej v době Solarovy dovolené či nemoci v práci vedení vojenské mise zastupoval.⁶³⁸ Informace z takové zprávy vyplývající je hlavně potvrzení intenzivní spolupráce šéfa mise s rezidentem. Vrchní diplomatictí pracovníci tak byli zcela jistě obeznámeni s fungováním rezidentury a s jejími potřebami, protože část z nich byla uspokojována

---

Viz: Zákon č. 66/1950 Sb. Zákon o pracovních a platových poměrech státních zaměstnanců. [online].

Částka 30 (10. 6. 1950) [cit. 2022-08-20]. Dostupné z:

<https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=66&r=1950> ;

Nařízení vlády č. 68/1950 Sb. Vládní nařízení, kterým se vydává platový řád pro správní zaměstnance.

[online]. Částka 30 (10. 6. 1950) [cit. 2022-08-20]. Dostupné z:

<https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=68&r=1950>

⁶³⁴ Ten je sice vyšší, než bylo ve státní správě obvyklé, ale působení v zahraničí bylo honorováno speciálně a doba pobytu v zahraničí se započítávala (minimálně v pozdějším období) dvojnásobně.

⁶³⁵ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 41224, podsvazek 000/2/2, s. 64–65.

⁶³⁶ Např. finanční ohodnocení vedoucích pracovníků ostrahy rezidentury po zrušení skupiny „Redakce“ bylo na úrovni 2. tajemníka do výše 8000,- Kčs včetně zahraničního příplatku (který tvořil většinu částky). Viz: ABS, f. A7, i. j. 485, Residentura v Berlíně – návrh na změnu – systemizační úpravy na ZÚ v Berlíně a v Moskvě, s. 5.

⁶³⁷ DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Historie a vývoj...*, s. 31, pozn. č. 257.

⁶³⁸ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 41224, podsvazek 011/1/4, s. 51, 56, 63, 69.

právě skrze jejich navázání na MZV. Jejich (ne)kooperace také hrála významnou roli, a proto nastal později tlak na to, aby na ambasádách byli „spolehliví soudruzi“.

Ze zpráv, které Novotný na centrálu zasílal, je patrné, že se spolupracovníky probíral skutečně všechny podrobnosti jejich činnosti, včetně témat, která pomohou udržet plynulý hovor tak, aby bylo možné na příští schůzce na co navázat. Samozřejmě se jedná o subjektivní pohled vedoucího rezidentury, který si mohl částečně dát pozor na to, aby kritika příliš nedopadala na jeho hlavu, ale vzhledem k tomu, jak byla později hodnocena zpravodajská síť v Berlíně (prakticky neexistující/druhořadí agenti), kloním se k tomu, že situace odpovídala tomu, jak ji Novotný popisoval, a že bylo skutečně třeba velmi pečlivého vedení a instruování nesamostatných tajných spolupracovníků.

V souvislosti s Novotného službou se nepodařilo potvrdit tvrzení Karla Pacnera, že na přelomu let 1950 a 1951 ještě doznívaly šmeliny z éry Zdeňka Tomana a agenti poslali z Berlína do Prahy 20 až 30 perských koberců.⁶³⁹ Možné ovšem je, že nemluvil o kurýrní poště, u které zpočátku nastaly problémy ohrožující bezpečí a konspiraci rezidentury: v době působení rezidenta Novotného neměly všechny konzuláty výsady kurýrních zásilek a opakovaně se tak stalo, že byly otevřeny celníky. Vojenská mise tuto výsadu měla, ale rezidentury, které působily např. u obchodního zastoupení, byly ohroženy. A to se týkalo i zásilek pro Berlín. Novotný popisoval, že MZV plánuje, aby důležité dokumenty převáželi diplomaté „na těle“.⁶⁴⁰ Postupem času získaly i ostatní mise ochranu své kurýrní pošty, ale tato počáteční situace byla značnou komplikací, vzhledem k tomu, že diplomatickou ochranu měli jen někteří pracovníci ZÚ/mise, rozhodně nepřipadala automaticky všem.

Závěrem spíše kritické zprávy, kterou Novotný před odjezdem sepsal, doporučoval směr dalšího působení, který se ve velké míře shoduje s tím, co rozvědka plánovala a realizovala (viz níže). Končící rezident tak neformuloval nic nového, jeho doporučené cíle se shodovaly s již platnou politikou centrály. Zejména pak v zaměření se na krajanské skupiny.⁶⁴¹ Obecné cíle pro činnost rozvědky v Berlíně byly totiž soustředěny na emigrantské skupiny, a to jak obyvatelstvo, které Československo

---

⁶³⁹ PACNER, Karel. Československo ve zvláštních službách III..., s. 108.

⁶⁴⁰ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 41224, podsvazek 011/1/4, s. 30.

⁶⁴¹ Tamtéž, s. 26.

opustilo dobrovolně, tak na ty obyvatele, kteří byli k odchodu z vlasti donuceni v rámci vyhnání obyvatelstva považovaného za Němce. Cílem bylo infiltrovat obě skupiny, získat v nich tajné spolupracovníky a budovat širší z nich širší agenturní síť, založenou i například na příbuzenských vztazích. Pokud se jednalo o skupinu organizovanou, měla rozvědka za úkol tuto organizaci podrobně vysledovat, popsat její strukturu a fungování, včetně například otázek hospodářských či toho, s kým organizace udržuje korespondenční kontakt. To se týkalo i některých organizací, které bychom mohli označit za přátelské socialistickému zřízení.

Konkrétním příkladem infiltrované organizace, která ale zároveň sloužila v pozdějších letech jako legalizační krytí, bylo „Kulturní středisko“⁶⁴², celým názvem Dům československé kultury⁶⁴³ nacházející se na Friedrichstraße 103⁶⁴⁴. Pro MZV zde například působil právě bývalý první berlínský rezident Pavel Novotný. Toho rozvědka v roce 1956 zverbovala jako tajného spolupracovníka. Ačkoliv z MV odešel (vadila mu nižší hodnost, než na kterou měl dle svého mínění nárok a nízké finanční ohodnocení), při svém následném nasazení v Berlíně poskytoval detailní zprávy o fungování organizace, kde pracoval. Vynášel organizační a hospodářské detaily, charakteristiky kolegů, kdo vyjížděl do západního Berlína, informace o návštěvách Domu československé kultury, stejně jako informace na úrovni spíše bulvární. I takové ale mohla rozvědka upotřebit – znalost toho „kdo, s kým, kde“ byla minimálně využitelná k vynucení spolupráce nátlakem. Kompromitační materiály, ať již získané či vyrobené záměrně (vytvoření kompromitující situace, případně falzum) byly běžnou součástí metod využívaných StB. Mimo informace z kulturního střediska byl Pavel Novotný využíván k získání informací o slavistech působících v západním Berlíně

---

⁶⁴² Plný název se v archivních pramenech snad vůbec nenachází.

⁶⁴³ Haus der Tschechoslowakischen Kultur.

⁶⁴⁴ Adresa v archivních pramenech specifikovaná není a v současné době se podobná instituce nachází na adrese Friedrichstraße 206, což může vést k domněnce, že instituce sídlila v západním Berlíně, prakticky na Checkpointu Charlie. Tomu ale odporují výtky vůči zaměstnancům centra, že nehlídají zájezdy z ČSR, jejichž členové často překračovali hranice sektoru a místo východního Berlína, trávili pobyt v Berlíně západním, kde je identifikovali tajní spolupracovníci rozvědky. Z fotografické dokumentace je patrné, že se centrum nacházelo poblíž U-Bahn zastávky Friedrichstraße, tedy v Berlíně východním (viz příloha). Konkrétní adresu udává například záznam o koncertu Františka Smetany, který se zde odehrál v květnu 1961. Viz: HANOUSEK, Jiří. *Umělecký a životní profil: František Smetana (1914–2004)*. Ostrava: Fakulta umění Ostravské univerzity, 2014, s. 147; ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 41224, podsvazek 000/1/2, s. 46–55 (digi stránkování).

a dalších údajích týkajících se kultury a školství. Informace jím podávané byly hodnoceny jako „seriózní a pravdivé“, jen mu bylo vytýkáno, že spolupráci nebere dostatečně vážně, jako svou socialistickou povinnost, a tudíž nechodí na schůzky častěji a nepodává zpráv více, což by vzhledem ke svému postavení mohl⁶⁴⁵ (a v původní pozici rezidenta tak, vidno z dostupné dokumentace, i činil). I přesto byl Novotný plnohodnotnou součástí zpravodajské sítě, neboť jako agent řídil několik dalších tajných spolupracovníků (např. J. Vojtěch, tiskový přidělenec na ZÚ, který instruoval Vojmíra Šimonka), dalšího zaměstnance MZV, tentokrát z vojenské mise.⁶⁴⁶

Novotného nástupce Josef Vrána ve svém osobním svazku kádrového příslušníka žádné podrobné informace k činnosti v Berlíně nemá. Ty se nacházejí až u Jaromíra Andrejska. Cíle, které měl stanoveny, odpovídají cílům rozvědky uvedeným výše, a rovněž konkrétní úkoly přímo kopírují ty, které jsem popsala výše u Novotného – vybudovat novou(!) zpravodajskou síť v západním Německu a západních sektorech Berlína spolu se spojením do SRN.⁶⁴⁷ Je tedy patrné, že rezidentura Berlín neobsluhovala pouze samotné město, ale její příslušníci a jimi zpravovaná agenturní síť působili i v dalších částech SRN (a NDR). Z Andrejskových zpráv vyplývá, že bylo běžné, že všichni pracovníci rezidentury (a vojenské mise, kde byl legalizován) měli doma psaní stroj, fotoaparát a vybavení k amatérskému vyvolávání filmů, které využívali i pracovně. Původně se tomu podívoval, ale také se rozhodl (z vlastních prostředků) takové vybavení pořídit.⁶⁴⁸

Činnost rezidentury v období rezidenta Andrejska nebyla ze zpravodajského hlediska nijak zvlášť významná, rezident se nejspíše ve velké míře soustředil na svou legalizační funkci a naplňování úkolů z ní vyplývajících. Navázal na agenturní síť fungující již za Novotného (tu, která byla označována za prakticky neexistující) a dle hodnocení centrály ji značně rozšířil.⁶⁴⁹ Dochované zprávy podávané Andrejskem jsou

---

⁶⁴⁵ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 41224, podsvazek 000/1/2, s. 46–55 (digi stránkování); ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 1582/15, Novotný Pavel.

⁶⁴⁶ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 41224, podsvazek 020/1/1, s. 29.

⁶⁴⁷ ABS, f. I. S – svazky, osobní svazek KP Jaromíra Andrejska, reg. č. 38338, podsvazek 000/1/7, s. 35.

⁶⁴⁸ Tamtéž, s. 59.

⁶⁴⁹ ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 9732/24, Andrejsk Jaromír.

ve srovnání s těmi, které psal Novotný mnohem méně podrobně⁶⁵⁰ a neodpovídají tak na otázku, s jakým výsledkem byly například prověřeny „typy“, tedy osoby specifikované centrálou k bližšímu prozkoumání potenciální spolupráce.⁶⁵¹ Z geopolitického hlediska je důležité zmínit původně dělnické protesty, které v červnu 1953 přerostly v povstání potlačené sovětskou armádou. Rezident o tomto dění centrálu zevrubně informoval, ale sám si protiřečil tím, že jako protestující identifikoval východní Němce (mladé a „zamerikanizované“), ale vzápětí vynesl stanovisko, že k násilnostem docházelo ze strany západních Němců, kteří „pronikali“ přes sektorové hranice.⁶⁵² S ohledem na význam události je až zarážející, že jí nebyla věnována větší pozornost.⁶⁵³

Jak jsem zmínila v kapitole věnované budování zpravodajské sítě, po nuceném odjezdu rezidenta Jaromíra Andrejska nastoupil na jeho místo Ladislav Kouba, který ovšem nespĺňoval základní personální požadavky pro vedení rezidentury a následný rezident František Kubík nedokázal „ukočírovat“ mezilidské vztahy na rezidentuře (ta v té době čítala jedenáct kádrových příslušníků)⁶⁵⁴. Rozhádaná organizace tak nevykazovala příliš kvalitní výsledky, podařilo se ale zabezpečit rezidenturu technicky – byla provedena kontrola, zda v budově vojenské mise nejsou nainstalovány odposlechy a došlo k výměně všech zámků.⁶⁵⁵ Úspěchem, který byl ale spíše dílem náhody, bylo získání telefonního seznamu všech pracovníků senátu, na který rozvědka dlouhodobě cílila. Seznam se spolupracovníkovi podařilo zcizit během stěhování

---

⁶⁵⁰ Spis navíc prošel dvojnásobnou digitalizací, a proto jsou některé pasáže téměř nečitelné. Viz: ABS, f. I. S – svazky, osobní svazek KP Jaromíra Andrejska, reg. č. 38338.

⁶⁵¹ Jejich seznam se nachází ve svazku operativní korespondence: ABS, f. I. S – svazky, operativní korespondence, reg. č. 80041.

⁶⁵² ABS, f. I. S – svazky, osobní svazek KP Jaromíra Andrejska, reg. č. 38338, podsvazek 000/1/7, s. 130–131.

⁶⁵³ Možné také je, že se nepropsala do konzultovaných pramenů.

⁶⁵⁴ Všichni jsou jmenovitě uvedeni v databázi včetně řidiče „Drápala“, který měl na rezidenturu vycestovat s manželkou (a protože sám nebyl schopen dosahovat operativních výsledků, byla úkolována ona). Drápal se objevuje ve zprávách z rezidentury opakovaně, ale nepodařilo se jej (ani jeho ženu) blíže identifikovat. Není totožný s Petrem Ondráčkem Drápalem, který působil na rezidentuře ve Vídni. Viz: ABS, f. I. S – svazky, operativní korespondence, reg. č. 80041, podsvazek 017/1/9, s. 28;

ABS, f. I. S – svazky, osobní svazek KP Petra Ondráčka, reg. č. 38340;

Viz: ABS, f. I. S – svazky, operativní korespondence, reg. č. 80082, podsvazek 000/2/3, s. 90 (digi číslovaní).

⁶⁵⁵ ABS, f. I. S – svazky, operativní korespondence, reg. č. 80041, podsvazek 017/1/9, s. 34.

kanceláři vedoucích pracovníků senátu a ač byl dva roky starý, rezidentura si jej cenila a plánovala ho operativně využít (žádala proto centrálu o zaslání seznamu zpět, protože si neudělali kopii).⁶⁵⁶

Statisticky významně vypadá rozšíření agenturní sítě ze 14 spolupracovníků na 27, ale jejich kvalita a výtěžnost nebyla valná, což si uvědomoval i Kubík, který zprávu o činnosti za rok 1955 pro centrálu sepisoval. Nepodařilo se také sehnat žádné konspirační byty – STASI slíbené byty nedodala a pracovníci rezidentury nebyli sami schopni žádný zařídit. Vědom si těchto nedostatků, sestavil Kubík velmi ambiciózní plán, kde například problematiku konspiračních bytů, krycích adres a funkční pomocné agentury definoval jako svůj úkol v relativně šibeničním termínu několika málo dnů, i přes svou chabou znalost němčiny.⁶⁵⁷ Jako provizorní řešení navrhoval využití bytů tajných spolupracovníků. Z popisu, který k nim připojil, je patrné, jak byli velkou měrou navázáni na ZÚ, vojenskou misi – ať již osobně, nebo prostřednictvím svých manželek.⁶⁵⁸ Ovšem informace, zda byl Kubíkův návrh na centrále úspěšný, se ve spise nenalézá, v dubnu 1956 byl rezident z Berlína odvolán a došlo k obměně celé rezidentury.

Situace se stabilizovala s nástupem Aloise Koleby (respektive jeho zástupce Zdeňka Skoby). Cíle rezidentury sledovaly naznačenou linii západoněmeckých politických organizací a západních tajných služeb. K tomu bylo zapotřebí zajistit základní fungování rezidentury jak po personální, tak po technicistní stránce, tedy dořešení poskytnutí konspiračních bytů s východoněmeckými kolegy, (respektive výměna chaty v NDR za chatu ve východním Berlíně, která by rovněž sloužila k tajným schůzkám).

Dalším z konkrétních cílů, které centrála rozvědky definovala, bylo sledování komunistických frontových organizací. Vyplývá to ze zprávy Informace o rozvědce ze září až prosince 1961, což je velmi podrobný dokument, popisující poznatky, ale i dílčí aktuální cíle rozvědky. Konkrétně ve východním Berlíně se jednalo o sledování a získávání poznatků k Mezinárodní organizaci žen. Rezidentura měla

---

⁶⁵⁶ ABS, f. I. S – svazky, operativní korespondence, reg. č. 80041, podsvazek 017/6/9, s. 361.

⁶⁵⁷ ABS, f. I. S – svazky, operativní korespondence, reg. č. 80041, podsvazek 017/1/9, s. 61–69.

⁶⁵⁸ ABS, f. I. S – svazky, operativní korespondence, reg. č. 80041, podsvazek 017/2/9, s. 85–86.

za úkol získat podrobné údaje o osobách v nich činných, struktuře organizace a jejím fungování, zda dohledat důkazy o přímém řízení Moskvou, ale i odpovědi na otázky, zda dochází uvnitř organizace k názorovým neshodám, jaké jsou postoje jejich sekretariátů ke klíčovým otázkám zahraniční politiky a zda dochází k rozporům mezi osobami čínské a ruské národnosti, pokud byly členy. Dále identifikovat její plány a záměry, sledovat spolupráci s dalšími organizacemi a pořídit seznamy a podrobnosti o všech osobách, se kterými je organizace v písemném styku. Velký důraz kladla centrála na podrobný popis finanční situace a vnitřního fungování organizace – dodávala, že je pro ni velmi obtížné takové informace jinak získat.⁶⁵⁹

Mezi poznatky, které centrále zaslala berlínská rezidentura, patří i informace o Mezinárodní organizaci žen, která sídlila ve východním Berlíně. Jednalo se o jeden z cílů prioritizovaných centrálou. To dokazuje, že se rozvědka, ač často plnila úkoly v západní části města, soustředila i na činnost v „demokratické“ části Berlína. Ze západní části naopak pocházely zprávy, že západoněmecký kancléř Konrád Adenauer byl po své návštěvě USA na podzim 1961 ochoten jednat s Chruščovem v Moskvě. Svou nabídku podmiňoval žádným dalším nepříznivým vývojem v druhé berlínské krizi. Zároveň ale podle informací ze západního Berlína měl Adenauer předpokládat, že podle předpovědi západoněmeckého ministerstva zahraničí v nejbližší době dojde ve východním Berlíně k povstání, které sice nepovede k pádu komunistického režimu, ale mohlo by oslabit vyjednávací pozici Moskvy. Podle čs. rozvědky tak tedy údajně navrhoval pozdržení jednání.⁶⁶⁰

Mezi lety 1960–1965 docházelo k tzv. zúžení objektů. V praxi to znamenalo, že se (politická) rozvědka soustředila na užší a konkrétnější cíle. V případě Berlína to znamenalo zejména rozvědné a kontrarozvědné služby „nepřátelských států“. Jak ale upozorňuje Jiřina Dvořáková, toto zúžení témat ale naopak znamenalo požadavek na podrobnější zpravodajství k zůstavším „objektům“, což rozvědce namnoze činilo veliké komplikace a nebyla schopna dosahovat stanovených cílů.⁶⁶¹ Ve zprávě

---

⁶⁵⁹ ABS, f. A 2/2 i. j. 38 – Informace rozvědky od září do prosince 1961, s. 119–120.

Vzhledem k proskartovanosti pramenů se mi bohužel nepodařilo získat informace o tom, nakolik byla berlínská rezidentura v plnění tohoto zadání úspěšná.

⁶⁶⁰ ABS, f. A 2/2 i. j. 38 – Informace rozvědky od září do prosince 1961, s. 118, 145, 178–179.

⁶⁶¹ DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Historie a vývoj...*, s. 146;

o organizaci a úkolech rozvědky z roku 1965 se píše, že se rozvědka již „pevně včlenila do celkového systému zpravodajství a zabezpečování zájmů ČSSR“, což autoři zprávy dávají do souvislosti i s intenzivní spoluprací s rozvědkou východoněmeckou. Důraz zpráva dávala zejména na provádění aktivních opatření, která měla „oslabovat pozice západoněmeckého imperialismu“ a „podporovat politickou prestiž NDR“.⁶⁶² K projednávání aktivních opatření, na kterých spolupracovaly ČSSR a NDR, se konaly pravidelné schůzky (střídavě v Praze a v Berlíně).

Jedním z definovaných cílů rozvědky byla mnichovská redakce RFE. Ta v 60. letech reagovala na zvýšený zájem východoevropských tajných služeb tak, že zakázala svým zaměstnancům cestovat do Berlína (a Vídně) letadlem, zavedla Bezpečnostní kancelář a dávala doporučení při práci s východními novináři. Bezpečnostní předpisy se postupně zpříšňovaly, ale plot okolo mnichovské budovy redakce byl postaven až v 80. letech.⁶⁶³ Konkrétním cílem, který měli na starosti pracovníci rezidentury v Berlíně, se stal Jiří Planner. Ten v prosinci 1963⁶⁶⁴ emigroval ze zájezdu divadla Semafor. O tom, že zájezd divadla přináší riziko emigrace některých členů, StB údajně věděla, a proto byla členům souboru vystupujícímu jak na Západě, tak v Domě československé kultury ihned po návštěvě západního Berlína odebírána povolení pro vstup (konkrétně Plannerův útěk ovšem nepředpokládali).⁶⁶⁵ Tato opatření (a jejich nečekanost) potvrzuje i sám Planner v knižním rozhovoru s Pavlem Kosátkem.⁶⁶⁶ Další den ovšem (podle zprávy z rezidentury) všichni včetně Plannera dostali propustky zpět. Sám Planner popisuje, že na Západ prošel díky

---

ABS, f. I. S, k. 023, Úkoly čs. rozvědky v boji proti ideologické diverzi Západu vůči socialistickému táboru, 30. 6. 1964.

⁶⁶² ABS, f. A 2/2 i. j. 1045 – Organizace a úkoly čs. rozvědky 1965, s. 10–16.

⁶⁶³ TOMEK, Prokop. *Československá redakce Radio Free Europe...*, s. 135.

⁶⁶⁴ Prokop Tomek uvádí k Plannerově emigraci rok 1964, ve zprávách z Berlína je ale uvedeno datum 19. prosince 1963 a potvrzuje to i sám Jiří Planner. Viz: TOMEK, Prokop. *Československá redakce Radio Free Europe...*, s. 139;

ABS, I. S – svazky, reg. č. 10081, podsvazek 365/2/3, s. 106–109;

Rozhovor Markéty Těthalové s Jiřím Plannerem, 25. září 2022, Praha.

⁶⁶⁵ Odmítl ho odevzdat Karel Gott, který údajně ihned po zjištění, že by měl povolení odevzdat, odešel. Podle Plannera nebyl přímo s tímto nařízením konfrontován a na Plannerovo doporučení se odevzdání vyhnu. Viz: ABS, I. S – svazky, reg. č. 10081, podsvazek 365/2/3, s. 106–109;

Rozhovor Markéty Těthalové s Jiřím Plannerem, 25. září 2022, Praha.

⁶⁶⁶ PLANNER, Jiří a Pavel KOSATÍK. *Planner story...*, s. 51–52.

propustce, kterou si upravil pomocí zmizíku, a jak sám vypráví, ačkoliv chyboval, podařilo se mu přejít sektorové hranice na přechodu známém jako Checkpoint Charlie a vyměnit zbylé československé koruny.⁶⁶⁷ Zmizík, jak uvedla rozvědka, se opravdu v Plannerově zavazadle, zanechaném v hotelu, našel.⁶⁶⁸ Jiří Planner, který měl již se Státní bezpečností negativní zkušenost, se tedy již na hotel nevrátil – s pomocí americké ambasády emigroval do Frankfurtu nad Mohanem, kde byl ubytován na americké vojenské základně a vyslýchán.⁶⁶⁹ Od roku 1964 působil Planner v mnichovské redakci RFE a jeho vysílání bylo velmi populární,⁶⁷⁰ což sám Planner ilustruje množstvím dopisů, které mu do redakce přicházely.⁶⁷¹ Tím, že efektivně oslovoval mladé československé publikum, se stal trnem v oku komunistickému režimu v ČSR, který se proti RFE snažil různými způsoby bojovat. To potvrzují i zprávy StB hodnotící Plannera jako významného člena redakce.⁶⁷² Prokop Tomek dokládá význam působení hudebních pořadů RFE tím, že v Československém rozhlasu vznikl pořad Mikrofórum, snažící se získat část mladých posluchačů k tomu, aby přestali poslouchat RFE. Absurdním pokusem o odliv posluchačů západního média byly dopisy s žádostmi o změnu hudebního programu směrem k mládeži méně preferovaným žánrům (např. opera a klasická hudba). Tomek také zmiňuje, že StB trpěla paranoidní představou, že rozhlasové vysílání RFE má skrytými kódy v hudbě získat mladé lidi ke spolupráci se západními tajnými službami.⁶⁷³ Vzhledem k Plannerovým častým kontaktům „se všemi význačnějšími kulturními pracovníky“, kteří vycestovali do SRN, dospěla StB k závěru, že spolupracuje s CIA. Planner sám k tomu říká, že sice „byl na payrollu“⁶⁷⁴, ale rádia, které CIA financovala.⁶⁷⁵ V srpnu 1965 tak bylo proti Plannerovi československými tajnými službami navrženo „aktivní opatření Domov I“, které mělo bývalého člena uměleckého vedení Semaforu označit

---

⁶⁶⁷ Rozhovor Markéty Těthalové s Jiřím Plannerem, 25. září 2022, Praha.

⁶⁶⁸ ABS, I. S – svazky, reg. č. 10081, podsvazek 365/2/3, s. 9.

⁶⁶⁹ ABS, f. Svazky kontrarozvědného rozpracování arch. č. KR-784664 MV, s. 1–4; Rozhovor Markéty Těthalové s Jiřím Plannerem, 25. září 2022, Praha.

⁶⁷⁰ TOMEK, Prokop. *Československá redakce Radio Free Europe...*, s. 139

⁶⁷¹ Rozhovor Markéty Těthalové s Jiřím Plannerem, 25. září 2022, Praha.

⁶⁷² ABS, f. A9, i. j. 749, Planner – činnost ve Svobodné Evropě.

⁶⁷³ TOMEK, Prokop. *Československá redakce Radio Free Europe...*, s. 322.

⁶⁷⁴ Výplatní listině.

⁶⁷⁵ Rozhovor Markéty Těthalové s Jiřím Plannerem, 25. září 2022, Praha; ABS, I. S – svazky, reg. č. 10081, podsvazek 365/2/3, s. 93.

za agenta československé rozvědky a tím jej zdiskreditovat. Cílem navrhovaného AO byli jak Plannerovi kolegové umělci a (bývalí i tehdejší) spolupracovníci, tak i francouzská kontrarozvědka, které měla být tato zpráva podvržena šifrou, jejíž klíč znala. Rezidentura se tak snažila využít toho, že si západní služby předávaly informace, a udělat z Jiřího Plannera nedůvěryhodný zdroj. Zároveň jej tím chtěla zdiskreditovat v očích československých umělců, se kterými se v zahraničí pravidelně setkával.⁶⁷⁶ Sám Jiří Planner v rozhovoru nevedl nic, co by vedlo k domněnce, že by se plánovaný efekt aktivního opatření dostavil. Ani ve chvíli, kdy byl se strategií rozvědky seznámen, si nevybavil žádný moment, kdy by cítil, že je vůči jeho osobě někdo odtažitý kvůli podezření z možné spolupráce s komunistickou rozvědkou.⁶⁷⁷

Důvodem, proč se rozvědka mohla uchýlit k takovému návrhu, mohla být skutečnost, že Jiří Planner již v hledáčku bezpečnostních složek dříve byl. StB se jej snažila opakovaně přivést ke spolupráci, protože ji zajímal jeho strýc František Planner, který působil jako rektor Nepomucena ve Vatikánu. V rozhovoru s Pavlem Kosatíkem Jiří Planner popisuje, že byl opakovaně zván na výslechy do Bartolomějské (tzv. kachlíkárna, někdejší sídlo pražské StB), ale i do kavárny Axa v ulici Na Poříčí. StB se prý od Plannera snažila zjistit, zda neexistuje nějaký kanál, kterým by mu strýc zasílal informace. A ve chvíli, kdy byli neúspěšní, jak tvrdí Planner, se jej pokusili získat ke spolupráci, což Jiří Planner kategoricky odmítá. Doslova prý u výslechu řekl: „Nic vám nepodepíšu, vůbec si nevezmu do ruky tužku“.⁶⁷⁸ V materiálech uložených v ABS se ale nachází spis tajného spolupracovníka a v něm informace, že na základě kompromitujících materiálů podepsal Jiří Planner spolupráci s StB. Měla ho k tomu údajně donutit výhrůžka, že pokud nebude spolupracovat, budou orgánům činným v trestním řízení poskytnuty informace, že se Jiří Planner (v té době zaměstnaný jako laborant) mimo jiné podílel na nelegálním ukončení těhotenství své tehdejší snoubenky. Ve spise se nachází ručně psané a podepsané prohlášení o trestné činnosti i ručně psaný a podepsaný vázací akt, tedy slib tajné spolupráce, ve kterém je uvedeno, že Planner bude vystupovat pod krycím jménem „Monty“. Podle StB byla ale tato vynucená spolupráce neúspěšná, Planner nedodával žádné využitelné informace,

---

⁶⁷⁶ ABS, I. S – svazky, reg. č. 10081, podsvazek 365/1/3, s. 106–109.

⁶⁷⁷ Rozhovor Markéty Těthalové s Jiřím Plannerem, 25. září 2022, Praha.

⁶⁷⁸ PLANNER, Jiří a Pavel KOSATÍK. *Planner story...*, s. 38–43.

a dokonce prý svou spolupráci prozradil příteli.⁶⁷⁹ V tomto bodě nacházím podobnost s informacemi, které o sobě poskytuje sám Planner – ten tvrdí, že z bezpečnostních důvodů informoval svého přítele o výsledcích a schůzkách s StB, což její příslušník odhalil a velmi se rozezvil.⁶⁸⁰ Charakter jím zmiňovaných schůzek ale neodpovídá tomu, jak je popisuje archivní materiál. Ten dále vypovídá, že spolupráce s Plannerem byla pro bezvýslednost ukončena, údajná trestná činnost měla být předána příslušným orgánům (ovšem s dodatkem, pokud se na ni nevztahuje amnestie prezidenta republiky).⁶⁸¹ Při osobním rozhovoru Jiří Planner zopakoval to, co uváděl v rozhovoru knižním. Když jsem jej seznámila s existencí a obsahem spisu tajného spolupracovníka, byl překvapený a údajnou trestnou činností, která měla vést k donucení ke spolupráci, negoval. Popsal, že na něj zkoušeli tlačit tím, že nezíská zaměstnání, které on ale měl. Rovněž nepotvrdil totožnost svého písma a podpisu: „To není pravda, to není můj podpis. Je podobný, dokonce bych řekl, že to je můj podpis, ale ne... To není pravda.“ Spolupráci s StB tedy Jiří Planner kategoricky odmítl a naznačil, že se může jednat o falzum.⁶⁸²

Jmenovaný spis byl v roce 1964, po Plannerově útěku, vyhodnocen jako „závažný materiál“ a ponechán v archivu na trvalo. Mladší prameny žádné vyšetřování (ale ani spolupráci) nezmiňují, věnují se většinou pouze Plannerovu působení v RFE. Další informace k Plannerovi se nachází ve svazcích kontrarozvědného rozpracování, a právě v návrhu zmiňovaného aktivního opatření, které administrovala rezidentura v Berlíně a následně přešlo pod jednu z amerických rezidentur (New York⁶⁸³ a nejspíše i Washington, protože Planner hodně cestoval), poté, co Planner po dvou letech v SRN emigroval do USA, kde pokračoval v rozhlasové činnosti opět pro RFE. Na Plannera cílily také pokusy navázat se na něj skrze příbuzné v Československu

---

⁶⁷⁹ ABS, f. Agenturní svazky, svazek spolupracovníka arch. č. TS-503041 MV.

⁶⁸⁰ PLANNER, Jiří a Pavel KOSATÍK. *Planner story...*, s. 38–43.

⁶⁸¹ ABS, f. Agenturní svazky, svazek spolupracovníka arch. č. TS-503041 MV.

⁶⁸² Rozhovor Markéty Těthalové s Jiřím Plannerem, 25. září 2022, Praha.

⁶⁸³ Její činnost je v souvislosti s Plannerem doložena např. zde: ABS, I. S – svazky, reg. č. 10081, podsvazek 365/2/3, s. 123.

a „aktivní opatření Semafor“, které spadalo rovněž pod americké rezidentury. Československá rozvědka jej měla neustále pod dohledem.⁶⁸⁴

Zmiňované „aktivní opatření“ probíhalo v roce 1965 po linii 6. oboru (kontrarozvědný). Z Berlína přišly ve stejném roce další dva návrhy na AO, a to z 2. odboru (politická rozvědka – bývalý „germánský“). Jiné německojazyčné rezidentury v tomto období návrhy nezaslaly, probíhalo ale několik AO s využitím „nacistických dokumentů“ (již zmíněné diskreditační kampaně). Celkem v SRN probíhalo dalších 11 aktivních opatření: 5 za „germánský“ a 6 za kontrarozvědný odbor. V porovnání s ostatními odbory a rezidenturami (vyjma 8. odboru, který se na „aktivní opatření“ specializoval) to byl dobrý výsledek.⁶⁸⁵ Jedno další „aktivní opatření“ probíhalo přímo v západním Berlíně, a to AO PLATZA. Jeho plněním byl pověřen mimo jiné starší referent Karel Sirotek „Sobotka“. S realizací tohoto opatření se začalo v říjnu 1965, zprávy z rezidentury ovšem až do konce roku skoro výhradně informují o rozdělení dáreků k Vánocům a uložení zbylých prostředků do fondu rezidentury. Broušené vázy, likérové soupravy a fond zásobený becherovkou a slivovicí tak měly evidentně vyšší prioritu než „aktivní opatření“.⁶⁸⁶

Podobný pokus o přechod do západního Berlína, jako uskutečnil Jiří Planner, tedy za použití upraveného povolení pro vstup do západních sektorů, provedl začátkem února 1964 i Karel Gott. Jeho dokumenty, na kterých pozměnil datum vydání a datum platnosti, byly ovšem odhaleny a Gott byl zadržen orgány NDR, které jej následně propustily s doporučením, aby si sehnal platné doklady. Pracovníci rezidentury získali tuto informaci od svého tajného spolupracovníka „Šeříka“.⁶⁸⁷ V kanceláři u „Šeříka“ se následně Květoslav Sekanina „Štraus“ a rezident Stanislav Tomeš „Formánek“ potkali i s Karlem Gottem, kterému byli představeni jako pracovníci velvyslanectví, což pokládali za dostatečné krytí (Sekanina byl ovšem legalizován jako účetní).

---

⁶⁸⁴ ABS, f. Agenturní svazky, svazek spolupracovníka arch. č. TS-503041 MV;

ABS, f. Svazky kontrarozvědného rozpracování arch. č. KR-784664 MV;

PLANNER, Jiří a Pavel KOSATÍK. *Planner story...*;

ABS, I. S – svazky, reg. č. 10081, podsvazek 365/2/3, s. 120;

ABS, I. S – svazky, kart. 0003, podsvazek 04, s. 647–635 (číslování tohoto svazku je sestupné).

⁶⁸⁵ ABS, I. S – svazky, kart. 0003, podsvazek 04, s. 647–635.

⁶⁸⁶ ABS, f. I. S – svazky, operativní korespondence, reg. č. 80979, podsvazek 000/4/4, s. 223–234.

⁶⁸⁷ Bohužel se mi nepodařilo spolupracovníka blíže identifikovat, ale spolupráce s ním je doložená již v roce 1957, jednalo se tedy o dlouhodobě působícího agenta.

Ze zprávy sepsané Sekaninou vyplývá, že Gotta vyslechli a zjistili, že úpravu provedl zmizíkem, stejně jako Planner.⁶⁸⁸ Domnívali se, že jim o svém postupu řekl, Planner ovšem toto vylučuje.⁶⁸⁹ Výsledkem byla zpráva zaslaná centrále a II. správě, ve které rezidentura vyslovila domněnku, že praktika úpravy propustek zmizíkem je v souboru široce rozšířena a doporučovali omezit propustky do západního Berlína pro členy souboru Semafor na nejnutnější možnou míru a nevydávat je hromadně, jako se to dělo do té doby.⁶⁹⁰ Z toho vyplývá, že přímo po emigraci Plannera nebyla přijata žádná plošná opatření a pro členy zájezdů bylo stále možné využívat návštěv východního Berlína i například k nákupům v Berlíně západním. Ostatně toto jako běžnou praktiku zmiňoval i Jiří Planner.⁶⁹¹

Jedním ze zásadních úkolů rezidentury bylo získávat budoucí tajné spolupracovníky a rozšiřovat tak svou agenturní síť, skrze niž se rezidentura snažila „dosáhnout“ na cílové „objekty“. Tiskový odbor rezidentury, na němž často působili v legalizaci rozvědčící, měl za úkol pořádat kulturní akce a zvat na ně vybrané hosty. Takže poté například při příležitosti „coctailu spojeného s filmem“ navázali kontakt s pracovníky rezidentury v utajení.⁶⁹² Ve chvíli, kdy došlo k „prověření typu“ a navázání spolupráce, hledali rozvědčící, kde se, za dodržení konspiračních pravidel, ideálně se svými kontakty scházet. Místo, kde docházelo ke schůzkám, mělo splňovat celou řadu charakteristik, které zaručovaly, že rozhovor bude probíhat v klidu, bez možnosti jeho vyslechnutí, a že bude bezpečné schůzku opustit a zároveň vysvětlit. Pracovníci rezidentury tak vytipovávali lokality, ve kterých ke schůzkám docházelo. V roce 1966 k tomu například sloužily dvě restaurace v centru, respektive širším centru západního Berlína: Kaiserdamm 89 (FENT) a Wittenbergplatz 3 (Zum Hecht). V obou restauračních zařízeních operativa sledovala, jak jsou dopravně dostupné, jaká je jejich provozní doba a návštěvnost v různou denní dobu, kdo je typickým hostem restaurace (aby přibližně odpovídal profilu spolupracovníka a jeho řídicího orgánu) a jaká je nejvhodnější doba pro schůzku – kdy je restaurace typicky prázdnější, kdy je

---

⁶⁸⁸ ABS, f. I. S – svazky, operativní korespondence, reg. č. 80996, podsvazek 000/1/4, s. 23–25.

⁶⁸⁹ Rozhovor Markéty Těthalové s Jiřím Plannem, 25. září 2022, Praha.

⁶⁹⁰ ABS, f. I. S – svazky, operativní korespondence, reg. č. 80996, podsvazek 000/1/4, s. 23–25.

⁶⁹¹ Rozhovor Markéty Těthalové s Jiřím Plannem, 25. září 2022, Praha.

⁶⁹² ABS, f. I. S – svazky, operativní korespondence, reg. č. 80041, podsvazek 018, s. 33.

v okolí a v dopravě menší provoz, který umožňuje dobrou kontrolu okolí. Kromě samotného místa bylo zapotřebí nalézt i vhodné prostory pro sledování schůzky samotné, případně parkovací místo, kde mohlo stát vozidlo zajišťující sledování po schůzce. Ke každé z restaurací patřila i „legenda“, tedy krycí historka pro případ, že by se někdo na návštěvu místa ptal. V restauraci Zum Hecht to byla prohlídka blízkých pamětihodností (například Funkturm – televizní a rozhlasová věž), v podniku FENT to byla návštěva obchodního domu. Součástí hlášení o místech byla i informace o kvalitě místní kuchyně a čepování „pravého plzeňského piva“. Hodnotnější informace poskytovaly přiložené plánky a fotodokumentace (včetně negativů). Obě tato místa byla vybrána i s ohledem na absenci „závadových poznatků“, které vyloučila opakovaná prověrka. Útrata v podnicích (13,- DM/West) byla účtována, stejně jako byla účtována i v případě návštěvy za účelem operativního styku – tam se jednalo často i o útratu za spolupracovníka.⁶⁹³

Rozvědka také prověřovala, jaká konkrétní opatření (a s jakou frekvencí) jsou realizována při přechodu na sektorových hranicích. Konkrétně byly v roce 1966 prověřovány přechody na Friedrichstraße (pěší, S-Bahn, U-Bahn) a Tempelhof (letecký). Otázkou bylo zjistit, jaké zavazadlo bude již příliš nápadné (pěšky s kufrem nebylo na převážně turistickém přechodu ve Friedrichstraße vhodné řešení) a jaké jsou kontroly (na letišti se schéma často měnilo). Součástí zprávy byl opět plánek, který se tentokrát dochoval (viz příloha).⁶⁹⁴

Rozvědčící byli za svou činnost na rezidentuře hodnoceni zpravidla v případě, že měli být povýšeni či se blížilo jejich pracovní výročí. Z celé řady těchto hodnocení vycházím v této mé práci. V některých hodnoceních se objevuje i poznámka, že rozvědčík svou práci vykonával navzdory tomu, že neměl diplomatický pas – zde je na místě zdůraznit, že ne všichni byli legalizováni na ambasádě nebo vojenské misi v pozicích, které s sebou nesly diplomatické krytí. Jejich postavení v cizím (a v případě SRN nepřátelském státě) tak bylo složitější a neslo s sebou větší rizika.

Díky zástupci rezidenta Antonínovi Jurečkovi, poslednímu ze sledovaného období, se podařilo získat důležitou mapovou dokumentaci SRN, což ocenil zejména

---

⁶⁹³ ABS, f. I. S – svazky, operativní korespondence, reg. č. 80996, podsvazek 012/2/3, s. 116–124.

⁶⁹⁴ Tamtéž, s. 125.

generální štáb armády.⁶⁹⁵ Mimo nelegální zdroje ale bylo běžné, že rezidentura podobné materiály nakupovala a do Československa je zasílala spolu s diplomatickou poštou. Například v roce 1956 byla součástí pošty na centrálu i zásilka odborné literatury a chemikálií (například POX, zřejmě forma epoxidu, tedy průmyslové pryskyřice⁶⁹⁶), mapy a emigrantské časopisy, jejichž obsah byl částečně i komentován, například v souvislosti s odhalením některých pracovníků či spolupracovníků rezidentury.⁶⁹⁷ Jednalo se tedy opět o využívání legálních zdrojů pro zpravodajskou práci.

Přehled činnosti berlínské rezidentury bych chtěla zakončit dlouhodobou odposlouchávací operací rozvědky, která probíhala od roku 1964 minimálně až do srpna 1968, kdy byla část techniky odeslána k jinému případu.⁶⁹⁸ Centrála hodnotila operaci kladně, protože „přinesla zajímavé poznatky“,⁶⁹⁹ ač příliš použitelné reálně nebyly.

Zmíněná operace byla výsledkem spolupráce se sovětskými tajnými službami. Ty zachytily signály pohyblivých radiovysílačů (pravděpodobně v automobilu, ale i pěších) a předaly je československé rezidentuře v Berlíně. Pro prověření situace byli v roce 1964 do Berlína vysláni pracovníci odborů radiospojení (13. odbor) a kontrasledování (11. odbor), kteří měli provést kontrolu dosavadních zařízení a navrhnout další postup. Z popisu přípravy akce je evidentní, že jí byla dáвана vysoká priorita. Částečně tomu bylo proto, že i pracovníci rezidentury byli předmětem podobného sledování – v přípravných plánech bylo zmiňováno například sledování rezidenta Stanislava Tomeše, ale hlavně mezi 30. červnem 1960 a 3. březnem 1964 bylo sledování pracovníků rezidentury zjištěno v 35 případech, přičemž například u rezidenta Tománka nebyl ani jeden ze sledovacích vozů totožný s vozy, které byly již dříve identifikovány jako vozy „sledovačky“.⁷⁰⁰

---

⁶⁹⁵ ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 4669/23, Jurečka Antonín.

⁶⁹⁶ ABS, f. I. S – svazky, operativní korespondence, reg. č. 80041, podsvazek 018, s. 33.

⁶⁹⁷ Tamtéž.

⁶⁹⁸ Svazek byl v roce 1974 uzavřen, ale údaje k této operativní akci mezi roky 1968 a 1974 se v mnou prostudovaných archivních materiálech nenalézají.

⁶⁹⁹ ABS, f. I. S – svazky, operativní korespondence, reg. č. 80996, podsvazek 231, MTH 21804 I. S.

⁷⁰⁰ ABS, f. I. S – svazky, operativní korespondence, reg. č. 80996, podsvazek 231/1/3.

Odborní pracovníci centrály, vyslaní na rezidenturu, hodnotili nejen technické zajištění celé akce, ale i schopnost rezidentury bránit se sledování. Rezidentuře bylo vytýkáno, že její příslušníci provádí kontrolu proti sledování pouze v případě, že se vydávají za agenturně operativním úkolem. Kontrola tak nebyla součástí jejich běžné rutiny. Zároveň v podkladových zprávách pro „Akci přístroj“ jasně zaznívá, že není v silách rezidentury a vyslaných pracovníků zajistit dostatečné sledování vysílaných signálů. Pracovník 13. odboru npor. Albert Kácil zdůrazňoval, že Sověti podrobně monitorují vysílání z vojenských zařízení rozmístěných kolem Berlína. Upozorňoval na možnou bezvýslednost plánované akce a na to, že vzhledem k charakteru vysílání se nemusí vůbec jednat o klasickou „sledovačku“, ale že může jít o jiné zakonspirované vysílání (kriminalisté, dopravní a další).⁷⁰¹

I přes tato upozornění operace běžela několik let a hodnocena byla jako „účelná“, ačkoliv se v hodnoceních také opakovaně vyskytovalo, že je nutné spolupracovat se Sověty, kteří jsou technicky mnohem lépe vybaveni. Rezidentura sice provedla investice do svého technického zázemí, ale výsledky nepřinesly tak markantní zlepšení, jak bylo očekáváno, přistoupila proto k dalším nákupům techniky (jak pro sebe, tak pro centrálu). V souvislosti s nutností posílit obranu rezidentury připomínám zrušení kontrarozvědné skupiny „Redakce“ v roce 1966. V té době přešla obrana opět do gesce rezidentury.⁷⁰² Zachycená sledování byla překládána a zasílána na centrálu. Kontrolou odposlechů se záznamy, které si ve stejném případě vedla STASI bylo zjištěno, že jsou shodné.⁷⁰³ Výsledky „Akce přístroj“ byly centrálou hodnoceny jako „užitečné“,⁷⁰⁴ Otázkou zůstává, zda to tak opravdu bylo. Rozvědka sice díky nim získala částečný přehled o činnosti západoberlínských bezpečnostních složek, ale vzhledem k tomu, že se jednalo o kódované vysílání, ne vždy byli schopni určit, čeho se týká. Pro berlínskou rezidenturu měla operace ovšem zcela zásadní přínos v podrobném rozboru jejích bezpečnostních rizik a zlepšení jejího technického vybavení.

---

⁷⁰¹ ABS, f. I. S – svazky, operativní korespondence, reg. č. 80996, podsvazky 231–239.

⁷⁰² Tamtéž.

⁷⁰³ Tamtéž.

⁷⁰⁴ Tamtéž.

Sledované období pokrývá dvacet let činnosti československé rozvědky v Berlíně. Od října 1950 tam kromě samostatných rozvěděčků a tajných spolupracovníků působila i rezidentura, v jejímž čele stál zkušený právník Pavel Novotný. Do té doby není možné hovořit o funkční rezidentuře v pravém slova smyslu, což potvrzují i archivní prameny, které dobu fungování rezidentury vztahují k době působení Novotného na vojenské misi v Berlíně. Ta měla ve své prvotní fázi za úkol budovat zpravodajskou síť a spojení s Hamburkem a Frankfurtem nad Mohanem.⁷⁰⁵ S tím nepřilíš efektivně pomáhal i kádrový příslušník identifikovaný jako Kalina,⁷⁰⁶ vyslaný z centrály, aby situaci na rezidentuře konsolidoval.

Z „československých témat“ se do činnosti rezidentury jmenovitě promítly „čistky“ v ČSR, čímž byl myšlen proces s Rudolfem Slánským a spol.⁷⁰⁷ Pavel Novotný v souvislosti s děním v Československu a reakci na něj na vojenské misi žádal o zaslání podrobnějších informací (zejména ho zajímalo zdražování potravin), protože chtěl zabránit šířící se panice.⁷⁰⁸ Mimo rozvědnou činnost měl tedy rezident na starosti i běžný chod úřadu a řešil situace, které komunisté ve vedení organizací a podniků řešili i doma v Československu. V počátcích svého fungování tak rezidentura dokázala, i vzhledem ke stavu rozvědky v centrále, pouze monitorovat situaci a spíše potvrdit cíle, na které se zaměřila později, když se stabilizovala její personální situace. Přesto archivní materiály potvrzují její rostoucí význam – je to patrné z přehodnocení rozhodnutí stáhnout některé kádrové příslušníky zpět do ČSR, odůvodněného právě „protože se význam berlínské rezidentury uvýšil“.⁷⁰⁹

Právě pomalá rozhodnutí z centrály a časté čekání na ně, spolu s personálními problémy, činnost rezidentury omezovaly i v pozdějším období. Pracovníci rozvědky v Berlíně sice postupně navyšovali počet agentů a rozšiřovali tak zpravodajskou síť, její kvalita však byla kolísavá a některé úspěchy byly spíše dílem náhody. Od druhé poloviny 50. let se situace pomalu stabilizovala a rezidentura začala podávat standardní výkony. Mezi její běžnou činností patřilo zasílání (okomentovaných) tiskovin, spolu s pravidelnými zprávami, „typování“ a „verbování“ tajných

---

⁷⁰⁵ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 41224, podsvazek 011/2/4, s. 130.

⁷⁰⁶ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 41224, podsvazek 011/3/4, s. 142.

⁷⁰⁷ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 41224, podsvazek 011/2/4, s. 90.

⁷⁰⁸ Tamtéž, s. 108.

⁷⁰⁹ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 41224, podsvazek 011/3/4, s. 176.

spolupracovníků, vyhledávání míst ke schůzkám s nimi a mrtvých schránek k předávání dokumentů. Mimo tuto zpravodajsky „sběrnou“ činnost, kdy se operativci s pomocí své agenturní sítě snažili získat co nejvíce informací o různých objektech zájmu rozvědky (od politických institucí, přes tajné služby cizích států, až ke konkrétním osobám), rezidentury pomáhaly zajišťovat běh aktivních opatření, což byl způsob, kterým se Československo snažilo ovlivnit jak celosvětovou politiku (různé diskreditační kampaně označující západoněmecké politiky za nacisty), tak jednotlivce. Sem patří i případ Jiřího Plannera, který využil zájezdu divadla Semafor a emigroval přes západní Berlín do Mnichova a následně do USA. V aktivním opatření rozvědka využila toho, že byl opakovaně vyslýchán, a nakonec pod nátlakem kompromitujících materiálů přinucen k podpisu spolupráce, která ale nebyla přínosná, protože ji Planner prozradil svému příteli a informace, které po něm StB požadovala, nedodával. Sám Planner podpis spolupráce popírá, ale faktem je, že podobné schéma, jako popisují archivní dokumenty, volili i další umělci – neposkytování cenných zpráv a informace okolí, že byli okolnostmi donuceni k podpisu spolupráce, se stala formou odporu proti nátlaku represivních složek. Možná právě proto ale bylo funkční rozšířit o Plannerovi zprávu, že spolupracuje s rozvědkou a zdiskreditovat jej, aby se stal nepoužitelným pro cizí tajné služby a potenciálně nebezpečný občanům Československa, kteří by s ním chtěli při svém výjezdu na Západ otevřeně hovořit. I toto byla jedna z forem perzekuce, kterou režim proti svým (bývalým) občanům používal. A rezidentury hrály v navrhování a exekuci takovýchto opatření svou roli.

7. Berlín v kontextu německojazyčných rezidentur

V této práci se snažím nahlédnout na rezidenturu Berlín a její místo a význam i v kontextu ostatních německojazyčných rezidentur, zejména Vídně. Úvahy na toto téma často zaznívají v akademických diskusích, pevná data, o které bychom je mohli opřít, ovšem ještě zcela nemáme. Výzkumu vídeňské rezidentury se věnuje Kateřina Portmann, psal o ní Hubert Ondra a částečně se jí dotýkají i historici působící v rakouském Ludwig Boltzmann Institut für Kriegsfolgenforschung. Kromě drobných zmínek a Ondrovy diplomové práce je ale výzkum spíše v počátcích. Vzhledem k tomu tedy, že pro sledované období neexistuje dostupná studie nebo set dat, se kterými bych mohla situaci v Berlíně komparovat, přistoupila jsem k tomu, že jsem v rámci výzkumu rezidentury v Berlíně sbírala data i k ostatním rezidenturám v německojazyčném okruhu – tedy dalším rezidenturám v SRN, Rakousku a Švýcarsku. Další centra československé civilní rozvědky v německy hovořících zemích vznikly v Hamburku (s otázkou, zda se jedná skutečně o rezidenturu), Frankfurtu nad Mohanem, Bernu, Vídni a Salcburku.

U každého z kádrových příslušníků, kteří ve sledovaném období (1945–1968) vycestovali na rezidenturu, jsem zaznamenala i ostatní výjezdy na německojazyčné rezidentury. Z kapacitních důvodů a proto, že by to dalece přesahovalo téma mé disertační práce, jsem neevidovala výjezdy na rezidentury ostatní. Ze statistiky jsem také vyřadila ty kádrové příslušníky, kteří na sledované rezidentury vycestovali po 1. lednu 1969. Pro přehlednost jsem evidovala i mladší výjezdy, ale pokud na to výslovně neupozornuji, pracuji s daty výlučně ve sledovaném období. Pokud výjezd započal před koncem sledovaného období a pokračoval dále, ponechávám jej ve statistice. Databáze personálního obsazení, kterou uvádím v příloze, je oproti té berlínské méně obsáhlá, zajímal mne počet kádrových příslušníků a doba jejich výjezdu, nedohledávala jsem jejich pozice a zaměření, protože to ani nebylo cílem mé práce. Předkládaná data jsou oporou pro srovnání s údaji z rezidentury v Berlíně. Sběr údajů do ní probíhal stejně jako v případě databáze personálního obsazení Berlína, rešerší OEK, s tím rozdílem, že jsem neověřovala všechna data ještě v personálních spisech. Porovnála jsem je s údaji dostupnými ve spisovém fondu I. správy. V případě nejistoty jsem se klonila k datu z kádrového rozkazu. Zveřejňuji ji především proto, aby bylo možné komparovat mé statistické závěry a proto, že doufám, že bude využita

k dalšímu výzkumu. Na místě je také třeba podotknout, že na téma komparace německojazyčných rezidentur (mezi lety 1945–1989) jsem již publikovala studii, od té doby jsem ovšem pokročila s výzkumem a statistické údaje v ní již nepokládám za relevantní.⁷¹⁰

Jak již bylo řečeno, rezidentury vznikaly při diplomatických zastoupeních – v Berlíně u vojenské mise a ZÚ, na ostatních místech například při československém obchodním zastoupení. Ve Frankfurtu nad Mohanem byl mezi lety 1945–1949 československý generální konzulát, další konzulární zastoupení, která bývají občas v souvislosti s rezidenturou zmiňována, se nacházela v Mnichově a Hamburku. Baden-Baden, kde byl také konzulát, do souvislosti s rezidenturou dáván není. Zatímco o prvních dvou jmenovaných prameny občas hovoří v souvislosti s existencí rezidentury (viz dále), Baden-Baden se v mnou prostudovaných archivních materiálech neobjevil. Rezidentura ve Frankfurtu nad Mohanem vznikla u obchodního zastoupení, protože ačkoliv ČSR neuznávala SRN jako stát, nebránila se obchodnímu styku s ním.⁷¹¹ Ve srovnání s berlínskou rezidenturou, jejíž pracovníci byli namnoze legalizováni v diplomatických funkcích, čímž byli částečně chráněni, frankfurtská rezidentura tuto výsadu postrádala. Vzhledem k tomu, že obchodní mise nepůsobila jako konzulát, měli zde legalizovaní kádroví příslušníci omezenější možnosti společenských styků a tím i rozšiřování své agenturní sítě.

Frankfurtská rezidentura se v pramenech objevuje běžně, oproti tomu Hamburk (a Mnichov) jsou spíše okrajové. V Hamburku se ve sledovaném období podařilo dohledat pouze 4 osoby⁷¹² (Ondra zmiňuje až 8 v 50. letech, ovšem nejmenuje⁷¹³) v různém časovém období, což odporuje požadavkům na funkční rezidenturu. Dané kádrové příslušníky, pokud tedy nepůsobili na některé další, pro studii relevantní rezidentuře, jsem do statistiky nezahrnula. Další možností je, že

---

⁷¹⁰ TĚTHALOVÁ, Markéta. *Rezidentury Hlavní správy rozvědky...*

⁷¹¹ Viz: Jindřich DEJMEK, *Československo, jeho sousedé a velmoci...*, s. 352–354.

⁷¹² Václav Krkavec „Komárek“ *30. května 1925, v Hamburku 20. března 1955–15. října 1955;

Josef Zeman „Zourek“ *19. srpna 1914, v Hamburku 27. září 1956–13. srpna 1957;

Josef Drška „Dupal“ *7. října 1921, v Hamburku 1. října 1958–31. října 1959;

Eduard Poncar „Perlík“ *11. srpna 1919, v Hamburku 25. května 1959–30. listopadu 1959.

⁷¹³ ONDRA, Hubert. *Rezidentura Vídeň v 50. letech...*

by daní pracovníci působili u konzulátu v britské okupační zóně, který se právě v Hamburku nacházel. Prozatím se to nepodařilo pramenně ověřit.

V Bonnu vzniklo Československé diplomatické zastoupení až po navázání diplomatických styků mezi ČSSR a SRN, tedy na základě pražské smlouvy z 11. prosince 1973.⁷¹⁴ Rezidentura tam tedy ve sledovaném období fakticky neexistovala. Ačkoliv se označení rezidentura občas i ve starších archivních materiálech vyskytne, nejedná se o rezidenturu v pravém slova smyslu. Není například vedena ani v seznamu rezidentur, jejichž zástupci se v roce 1969 měli účastnit porady rezidentů u náčelníka HSR.⁷¹⁵ Údaje o pohybech kádrových příslušníků v Bonnu tedy nejsou pro srovnání s Berlínem příliš relevantní, kádroví příslušníci tam sloužit mohli, ale neměli zázemí jako rezidentura v Berlíně. Pro další výzkum by bylo vhodné se podívat na srovnání rezidentur po vzniku velvyslanectví v Bonnu a srovnat je co do personálního obsazení, ale i obsahu a impaktu činnosti. Tento náhled bych doporučila i u ostatních německojazyčných rezidentur, protože některé cíle a „objekty“, zejména USA, měly shodné.

Vedle Německa jsem do srovnání zařadila Rakousko s rezidenturami Vídeň a Salcburk. Rakousko bylo, podobně jako Německo, po druhé světové válce rozděleno na čtyři okupační zóny a stejný režim platil i ve Vídni. Rakouská státní suverenita byla obnovena až v roce 1955. Činnost vídeňské rezidentury v tomto období popsal Hubert Ondra a je tak tak z okruhu německojazyčných rezidentur nejprozkoumanější. Součástí Ondrova výzkumu ale nebyla statistická data, proto je také uvádím ve své pomocné databázi. S jejich pomocí se mohu přiblížit odpovědi na otázku, zda byla Vídeň významnější rezidenturou než Berlín, jak často zaznívá z úst odborné veřejnosti.⁷¹⁶ Kromě velikosti rezidentury ale nejsou zatím k dispozici dostatečná data, která by mohla toto tvrzení Ladislava Bittmana potvrdit, nebo vyvrátit. Část kádrových

---

⁷¹⁴ Vstoupila v platnost 19. července 1974 a vyšla ve Sbírce zákonů ČSSR jako předpis č. 94/1974 Sb., o Smlouvě o vzájemných vztazích mezi ČSSR a SRN.

⁷¹⁵ ABS, f. I. S, kart., 3B, podsvazek 6/1, Kolektivní porada rezidentů u náčelníka HSR s. 381–383 (digi číslování).

⁷¹⁶ Viz tři mezinárodní konference *Činnost československých zpravodajských služeb v Rakousku v letech 1945–1989*, organizované rakoským Ludwig Boltzmann Institutem für Kriegsfolgenforschung, slovenským Ústavem paměti národa (dále UPN) a ÚSTR/ABS. Konferenční sborník bohužel nevyšel.

pracovníků vídeňské rezidentury se navíc zaměřovala na informace týkající se SRN, tak je tedy otázkou, zda „význam“ není spíše pocitem získaným z četby paměti Ladislava Bittmana, kterého laická veřejnost vnímá jako experta na vídeňskou rezidenturu. Ten sice přímo nesrovnává, ale cituje hodnotící stanovisko jiného pracovníka rezidentury, Františka Kaluschy. Ten měl podle Bittmana, autorův příjezd do Berlína komentovat těmito slovy: „Ty jsi musel v Praze spáchat nějaký hnusnej politickej zločin. Sem, do východního Berlína, jdou lidi z trestu nebo do penze. Kdyby mi zejtra nabídli Mongolsko, tak to okamžitě беру. Jezdit na velbloudech je furt lepší, než tady po večerech poslouchat Součka a po večeri Ulbrichta. Proč jsi se neprotlačil do Vídně?“⁷¹⁷ Opakovaná domněnka o významu Vídně může tedy pocházet i z tohoto zdroje.⁷¹⁸

Podobně jako Vídeň, sloužila i salzburská rezidentura hlavně ke sledování tematiky SRN, zejména pro svou fyzickou blízkost hranicím se západním Německem. Vedle toho se věnovala i pomocné agentuře pro Vídeň. Činnost zde pomáhal (re)startovat Zdeněk Skoba, převelený z Berlína. Ve stejnou dobu měl totožný úkol i Alois Koleba, ovšem ve švýcarském Bernu. Zde byla i rezidentura ve francouzsky mluvící Ženevě, obě rezidentury ale nefungovaly souběžně, Bern byl vystřídán právě Ženevou, podobně jako Bonn do značné míry později převzal část agendy Berlína. V některých pramenech se objevuje i Curych,⁷¹⁹ ale ten jsem vyloučila podobně, jako Hamburk.⁷²⁰

Do přehledu jsem tedy zařadila údaje z rezidentur v Berlíně, Frankfurtu nad Mohanem, Vídni, Salcburku a Bernu. Pohledem do tabulky zjistíme, že celkově se ve sledovaném období uskutečnilo 266 výjezdů na zmíněné rezidentury. Součet výjezdů na jednotlivé rezidentury neodpovídá součtu kádrových příslušníků (celkem 225) z prostého důvodu, že příslušníci často vyjížděli na další (nejen) německojazyčné rezidentury – centrála tak využívala jejich expertízy (nikoliv pouze jazykové, bylo

---

⁷¹⁷ Jazyková podoba paměti nebyla záměrně upravena. Viz: Ladislav BITTMAN, *Špionážní oprátky...*, s. 71.

⁷¹⁸ TĚTHALOVÁ, Markéta. *Rezidentury Hlavní správy rozvědky...*, s. 133.

⁷¹⁹ Zde působil kádrový příslušník Jaromír Lomský „Lukavský“ *11. prosince 1927, v Curychu 1. června 1959 až 31. srpna 1961.

⁷²⁰ Podrobněji viz: TĚTHALOVÁ, Markéta. *Rezidentury Hlavní správy rozvědky...*, s. 134.

běžné, že operativci vyjížděli na rezidentury i v dalších zemích, případně, že měnili specializaci např. na latinskoamerické země) a vzhledem k tomu, že byli zpravidla legalizováni jako diplomatictí pracovníci, či jiné osoby často cestující do zahraničí, bylo běžné, že působili v různých zemích. Statisticky jsem takového příslušníka započítala jednou, opakované výjezdy separátně.

Tabulka 3: Personální obsazení německojazyčných rezidentur

Rezidentura	Výjezdů	Příslušníků	Mužů	Žen
celkem	266	225	212	13
Berlín	91	85	80	5
Frankfurt n/M	24	24	23	0
Vídeň	114	109	101	8
Salcburk	12	12	10	2
Bern	25	25	24	1

Ve sledovaném období byla personálně nejsilnější rezidentura ve Vídni (109 kádrových příslušníků sem uskutečnilo celkem 114 výjezdů), z předchozího textu je ale patrné, že počet pracovníků není ukazatelem kvality – může často znamenat, že se rezidentura potýkala s personálními problémy tak, jako se to projevilo v Berlíně (zde 86 příslušníků absolvovalo 91 výjezdů). Na problematiku začátky vídeňské rezidentury poukazuje i Hubert Ondra.⁷²¹

Zároveň rezidentura ve Vídni dlouhodobě plnila úkoly týkající se i západního Německa. Žen působil v Berlíně 5 a ve Vídni 8, i v této kategorii jsou obě rezidentury přibližně srovnatelné, ale o činnosti žen ve Vídni je možné z pramenů čerpat více informací (viz dále). Ze statistického srovnání dále vychází, že Frankfurt nad Mohanem (24 příslušníků absolvovalo po jednom výjezdu) a Bern (25 příslušníků

⁷²¹ ONDRA, Hubert. *Činnost vídeňské rezidentury...*, s. 52–55.

na 25 výjezdů) byly obsazeny srovnatelně. Potvrdila se také role Salcburku jako pobočné rezidentury (12 příslušníků podniklo 12 výjezdů).

7.1. Komparace rezidentury Berlín a Vídeň

Při srovnání Berlína a Vídně se můžeme řídit ukazatelem, který je naznačuje stabilitu rezidentury, je délka pobytu kádrových příslušníků na ní: Průměrná délka pobytu na rezidentuře v Berlíně byla 32 měsíců, ve Vídni 33 měsíců.

Nejdelší pobyt v Berlíně (a na sledovaných rezidenturách celkem) absolvoval Jan Fuchs „Radimský“, který na rezidentuře v západním Berlíně působil 6,7 roku. Takto dlouze sloužících příslušníků bylo na rezidentuře více – přes 5 let jich zde působilo 7 %, mezi 2 až 5 lety to bylo 56 %, 22 % absolvovalo výjezd v délce 1 až 2 roky. Tuto lhůtu jsem zvolila proto, že interní poznámky z přípravy kádrových příslušníků k výjezdům ji zmiňují jako adaptační (jazykově i na jiný typ práce) pro dosažení určitých výsledků.⁷²² 15 % kádrových příslušníků bylo v Berlíně kratší dobu než 1 rok, což je doba, za kterou až na výjimky nebylo možné dosáhnout solidních výsledků. Srovnatelně „kádrově silná“ Vídeň měla pobytů pod 1 rok 9 % a výjezdů v délce 1 až 2 roky 18 %. Delších výjezdů v délce 2 až 5 let a více než 5 let se ve Vídni uskutečnilo 68 % a 5 %. Lze tedy vyvodit, že Vídeň neměla tak výraznou fluktuaci kádrových příslušníků a byla personálně stabilnější než Berlín. Nelze ale hovořit o radikálních rozdílech. Je třeba si také uvědomit, že část příslušníků, tvořících výše zmíněnou statistiku, působila na obou rezidenturách – konkrétně to ve sledovaném období bylo 20 příslušníků. Další následně vycestovali i po roce 1968.

Mimo personální obsazení se nabízí možnost srovnání Berlína a Vídně i v jejich činnosti – již jsem zmínila, že se berlínská rezidentura podílela na únosech – „odlukách osob“ ze zahraničí do komunistického Československa. Tato metoda se stala běžnou v době nástupu Rudolfa Baráka do křesla ministra vnitra. Právě on je z titulu své funkce běžně podepisoval. Prokop Tomek konstatuje, že únosy prováděli

---

⁷²² ABS, f. I. S – svazky, osobní svazek KP Jiřího Volína, reg. č. 38420, podsvazek 000/1/3, s. 37 (digi číslování).

zpravidla tajní spolupracovníci rozvědky společně s příslušníky StB. K tomu jim většinou dopomáhaly i bezpečnostní složky zemí východního bloku.⁷²³ V Berlíně to byly akce přímo koordinované se STASI. Československá rozvědka pomocí svých operativců nebo agenturní sítě lákala zájmové osoby na území východního Berlína – například za účelem návštěvy příbuzného. Při zpáteční cestě zařídila STASI kontrolu a následné zadržení dotyčného na sektorových hranicích – buď ze strany východoněmeckých, nebo sovětských orgánů. Tento systém fungoval až do zbudování Berlínské zdi. Prokop Tomek upozorňuje na to, že neexistovala žádná písemná dohoda mezi StB a STASI, která by únosy kodifikovala,⁷²⁴ proto ji také nezmiňují v kapitole věnované spolupráci obou služeb.

V případě Vídně StB spolupracovala přímo se sovětskými okupační orgány. Koordinace se sovětskou stranou byla podle Pavla Žáčka povinností, jelikož se jednalo o závažný zásah do tzv. agenturně operativní situace.⁷²⁵ Do současné doby se historikům podařilo zdokumentovat pouze 7 únosů z Vídně a 2 únosy z Berlína, celkově se mohlo jednat až o desítky osob,⁷²⁶ v Berlíně to naznačují i zprávy z rezidentury, ve kterých se plány na únosy objevují. Mezi nejznámější únosy řadíme zavlčení Bohumila Laušmana, které ale proběhlo ze Salcburku. Přesto patří podle Tomka mezi ty klasické případy, kdy byl dotyčný omámen drogou, případně za použití fyzického násilí převezen přes hranici do ČSR.⁷²⁷ Osoby, které se nacházely ve státě, nepřímě sousedícím s tehdejšími Československem, byly proto pod nejrůznějšími záminkami vylákány ideálně buď do Rakouska (Vídně) nebo Německa (východního Berlína), kde byl proveden samotný únos. I přes relativně nízké číslo zdokumentovaných případů je z archivních materiálů patrné, že příprava a plánování únosů byla pro rezidentury v Berlíně a ve Vídni běžnou součástí jejich činnosti. V Berlíně se mi podařilo zaznamenat plánování „odluky osob“ ve dvou⁷²⁸ dalších

---

⁷²³ TOMEK, Prokop. *Život a doba ministra Rudolfa Baráka...*, s. 47.

⁷²⁴ TOMEK, Prokop. *Život a doba ministra Rudolfa Baráka...*, s. 45–53.

⁷²⁵ ŽÁČEK, Pavel. *Odluky osob v padesátých letech...*, s. 122–125.

⁷²⁶ Tomek uvádí až 50 zrealizovaných únosů, Horalíková upozorňuje, že řada materiálů byla skartována a celkové číslo tak může být mnohem vyšší. Viz: TOMEK, Prokop. *Život a doba ministra Rudolfa Baráka...*, s. 45–53;

HORALÍKOVÁ, Klára. *Počátky spolupráce bezpečnostních aparátů NDR a ČSR...*, s. 224.

⁷²⁷ TOMEK, Prokop. *Život a doba ministra Rudolfa Baráka...*, s. 47.

⁷²⁸ 38420_000_1_3_0055-1_možná odluka

případech. Na jednom z nich se podílel i Jiří Volín „Váša“, který na rezidenturu vycestoval mezi listopadem 1955 a koncem května 1956 – byl tedy mezi těmi kádrovými příslušníky, kteří v zahraničí sloužili méně než rok. Volín se podle dochovaných dokumentů na výjezd pečlivě připravoval, ovšem projevil se u něj stejný nedostatek jako u řady dalších – neovládl dostatečně jazyk země, do které vycestoval. Legalizován byl jako pracovník ČTK, což bylo také problematické, protože oficiálně byli tito dva a Volín byl třetí, což bylo v novinářských kruzích podezřelé. Zajímavé je, že i na takovou pozici si s sebou bral svou služební zbraň. Po návratu pracoval v úřadu předsednictva vlády a připravoval se na výjezd do Rakouska, kde od roku 1967 působil jako zástupce rezidenta ve Vídni po linii 6. odboru (kontrarozvědný). Při svém Berlínském pobytu spolu s Miroslavem Doležalem „Kašičkou“ vypracovali návrh na únos osoby uvedené (krycím?) jménem „Karban“. Plán ani realizace se ovšem ve spise nenachází, je tam ale informace o přípravě odluky další osoby (jméno bohužel nečitelné). Vzhledem k problematickým okolnostem pobytu byl Volín brzy stažen na centrálu.⁷²⁹ Doležal byl rovněž v krátké době odvolán – po roce a půl působení na rezidentuře. Oba patřili mezi ty příslušníky, kteří byli součástí vyměněné rezidentury (viz výše). Jejich plány únosů tak nebyly uskutečněny. Samotná práce na nich ale dokládá, že se jednalo o činnost, kterou rezidentura běžně vykonávala.

V tabulce níže uvádím osoby, které byly uneseny z východního nebo západního Berlína či Vídně. U osob, na jejichž únosu se podíleli pracovníci vídeňské či berlínské rezidentury, ale není jisté, zda byli uneseni přímo z území daného města, ponechávám kolonku nevyplněnou. Do výběru jsem zařadila pouze realizované únosy, nikoliv ty, které byly pouze plánované. Na předkládaném přehledu je patrné, že míra dokumentace a zřejmě i míra četnosti únosů z Vídně je oproti Berlínu výrazně větší. Ačkoliv v Berlíně bylo možné tuto praxi provozovat až do stavby Berlínské zdi, nepodařilo se další jména dohledat. Období únosů z Vídně, na kterých se spolupodílely sovětské orgány, bylo kratší, vzhledem k odchodu sovětských vojsk z Rakouska a vyhlášení neutrality země v roce 1955.

---

⁷²⁹ ABS, f. I. S – svazky, osobní svazek KP Jiřího Volína, reg. č. 38420, podsvazek 000/1/3.

Tabulka 4: Únosy osob z Berlína a z Vídně⁷³⁰

Berlín	rok	unesená osoba	Vídeň	rok	unesená osoba
v. Berlín	1956	Ján Havlík ⁷³¹	Vídeň	1946	Michal Štefula ⁷³²
v. Berlín	1959	Dieter Koniecky ⁷³³	Vídeň	1949	Josef Vávra Stařík
			Vídeň	1952	Karel Bednár ⁷³⁴
			Vídeň	1952	Karel Gruber ⁷³⁵
			Vídeň	1954	Anita Moretová ⁷³⁶
			Vídeň	1957	Jozef Vicen
			Vídeň	1957	Imrich Sucký ⁷³⁷

Prokop Tomek zdůrazňuje, že StB plánovala a realizovala únosy zejména osob, které byly politicky a zpravodajsky aktivní – to znamená, že spolupracovali s některou ze zahraničních tajných služeb. První jmenovaný unesený z Berlína byl Ján Havlík žijící od roku 1954 v exilu v Hamburku. StB se domnívala, že pracuje pro americkou tajnou službu a buduje zpravodajskou síť mezi lodníky působícími na Labi. Stejnou zpravodajskou síť ale měli za úkol budovat i pracovníci rezidentury v Berlíně a Havlíkova činnost tak byla pečlivě monitorována. Pomocí jeho bratra jej čs. kontrarozvědka vylákala do východního Berlína, kde byl v září 1956 zdánlivě náhodně kontrolován a následně zadržen. Východoněmecké bezpečnostní složky

⁷³⁰ Uvedla jsem pouze ty osoby, u kterých je jisté, že byly uneseny z daného města. Pokud není uvedeno jinak, čerpám data z ŽÁČEK, Pavel. *Odluky osob v padesátých letech...*

⁷³¹ TOMEK, Prokop. *Život a doba ministra Rudolfa Baráka...*, s. 45–53.

⁷³² Podrobněji např.: MEDVECKÝ, Matej. *Za červené Slovensko: Štátna bezpečnosť a politické spravodajstvo na Slovensku v rokoch 1945-1948*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2011. Monografie (Ústav pamäti národa).

⁷³³ TOMEK, Prokop. *Život a doba ministra Rudolfa Baráka...*, s. 45–53;

HORALÍKOVÁ, Klára. *Počátky spolupráce bezpečnostních aparátů NDR a ČSR. Securitas Imperii*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2006, č. 14, s. 210–235.

⁷³⁴ TOMEK, Prokop. *Život a doba ministra Rudolfa Baráka...*, s. 45–53.

⁷³⁵ Tamtéž.

⁷³⁶ STÁTNIK, Dalibor. *Československé zpravodajské hry v Rakousku v počátcích studené války.*

Exilové skupiny, západní výzvědné služby a jejich infiltrace československými agenty. In: *Soudobé dějiny* / Roč. 10, č. 4 (2003), s. 487–518.

⁷³⁷ MEDVECKÝ, Matej. *Spravodajské eso slovenského štátu: kauza Imrich Sucký*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2007.

jej poté předaly do Československa. Tam byl, spolu s dalšími, odsouzen k 25 letům odnětí svobody. StB následně vydíráním právě přes Havlíkovo uvěznění, získala ke spolupráci s rozvědkou jeho syna Ivana Havlíka, hlasatele RFE. Ten nejspíše od začátku informoval CIA, takže Američané ve chvíli, kdy byl Havlík pověřen umístěním slánek s atropinem do mnichovské kantýny RFE, celou akci uveřejnili. Ivan Havlík tajně emigroval do USA.⁷³⁸

Pavel Žáček ve svém textu zdůrazňuje, že na odlukách osob se nepodíleli pouze kádroví příslušníci I. a II. správy, ale i tajní spolupracovníci. Jako příklad uvádí agenta Huberta Schiestla „Karla“, rakouského státního příslušníka původně spolupracujícího s maďarskou bezpečností, které StB zajistila kooperaci a po nepokojích v roce 1956 jej převzala úplně a místo úplaty jej nechávala bezcelně dovážet (vlastně pašovat) drahé kovy a šperky, čímž si během několika let spolupráce Schiestl přišel na jmění v hodnotě nižších desítek milionů korun.⁷³⁹ Agent do ČSR pravidelně dojížděl, přičemž jeho cesty často vedly právě přes Berlín, jak je zaznamenáno ve složce, která shrnuje jeho spolupráci.⁷⁴⁰ Případů, kdy tento extrémně exponovaný agent (pramen ho hodnotí jako zahraničního spolupracovníka, se kterým byla (ve své době) navázána nejintenzivnější spolupráce vůbec,⁷⁴¹ vycestoval přes Berlín, bylo 13–17. Zpravidla jej přebíral jeho vedoucí orgán Jiří Novický (příslušník II. správy MV) – u něj je poznámka, že opakovaně využil příležitosti, aby nelegálně překročil hranice do západního Berlína, kde nakoupil nebo podstoupil stomatologický zákrok. Dalšími, kdo vozili Schiestla na schůzky do ČSR, byli pracovníci kontrarozvědky, tedy výše zmíněné skupiny „Redakce“. Cesta zpět neprobíhala již přes Berlín, ale formou ilegálního přechodu hranic do Rakouska (k hranicím byl opět dovezen). Pro tento účel bylo na hranicích vybudováno celkem asi 10 ilegálních přechodů.⁷⁴² Problémem bylo, že po únosu Josefa Vicena, který Schiestl sám realizoval, opakovaně jezdil do ČSR, americké tajné služby tak mohly snadno odhalit, že je spolupracovníkem československé rozvědky, když takové cesty absolvuje bez problémů a vrací se zpět. StB se domnívala, že z důvodů neopatrnosti agenta došlo k jeho dekonspiraci dokonce

---

⁷³⁸ TOMEK, Prokop. *Život a doba ministra Rudolfa Baráka...*, s. 45–53.

⁷³⁹ ŽÁČEK, Pavel. *Odluky osob v padesátých letech...*, s. 128–133.

⁷⁴⁰ ABS, f. I. S, kart., č. 0064.

⁷⁴¹ ABS, f. I. S, kart., č. 0064, podsvazek 01, s. 31.

⁷⁴² Tamtéž, s. 31, 54.

opakovaně. Vícen si také byl vědom toho, že jej unesl Schiestl, kterého jako agenta západní rozvědky řídil a do ČSR vysílal s rozvědnými úkoly.⁷⁴³

Další případ, přímo spojený s Berlínem, byl únos západoněmeckého studenta Dietera Konieckého, který se odehrál v roce 1961, na konci éry ministra vnitra Rudolfa Baráka. Rozhodnutí unést Konieckého padlo po zadržení Kristiny Moikové, kterou snad údajně naverboval pro BND a která se neúspěšně pokusila překročit hranice do SRN. Informace od Moikové byly použity při plánování únosu – Koniecky měl být, podle zaběhnutého systému, vylákán do východního Berlína, zatčen, převezen do ČSR a obviněn ze špionáže. Do Berlína za Konieckým vyjel Erik Šimon, pracovník Mezinárodního svazu studentstva (dále MSS) v Praze. Schůzka i únos proběhly podle plánu a Koniecky byl odsouzen k trestu odnětí svobody 6 let a následně vyhoštěn. Půl roku po Konieckého únosu byly uzavřeny sektorové hranice a takto snadné „odluky“ již nebyly možné. Prokop Tomek zdůrazňuje, že ačkoliv již ve společnosti docházelo k jistému uvolnění, tak únos a průběh vyšetřování Dietera Konieckého dokládají, že o zásadní změně způsobů Státní bezpečnosti není možné mluvit, ke zmírnění represe podle něj nevedla změna myšlení příslušníků StB a MV, ale vnější politické vlivy a změna podmínek.⁷⁴⁴ Berlín tedy svou možnost provádět „odluky“ ztratil, Vídeň v nich ale mohla pokračovat dál, okolnosti tomu i nadále přály.

Srovnání Berlína a Vídně i úkoly, které rezidentury plnily v závěru sledovaného období. Z Perspektivního plánu rozvědky na období 1965–1970 vyplývá, že nelegální agentura byla například ve Vídni zřejmě v pokročilejším stádiu než v Berlíně. Je to patrné z úkolů, které byly stanoveny jednotlivým úsekům – zatímco Berlín dostal zadání základní, kdy měl teprve strukturu nelegální rezidentury budovat a získávat (spolu)pracovníky, rakouská legální rezidentura ve Vídni měla za úkol zvýšit svou dokumentační součinnost poskytovanou nelegální rezidentuře a pomáhat jí vyhledávat a budovat agenturu v objektech dokumentačního charakteru (administrativa, policejní objekty, konzuláty...). Zároveň měla legální rezidentura nelegální agentuře zajistit analytické zpracování pasového, vízového a administrativního policejního režimu. Pro účely nelegálního aparátu bylo také nutné vybudovat konspirační byty, krycí adresy, dodat kurýry atd. Takto specifikované

---

⁷⁴³ Tamtéž.

⁷⁴⁴ TOMEK, Prokop. *Život a doba ministra Rudolfa Baráka...*, s. 49.

a strukturované úkoly rezidentura v Berlíně neobdržela, ale vzhledem ke své pozici na ni byl zase kladen požadavek zvýšené obrany proti úsilí nepřátelských kontrarozvědek.⁷⁴⁵ Část úkolů, které ale Vídeňská rezidentura (v tomto případě 6. odbor – zahraniční kontrarozvědka) byla přímo určena k podpoře rozvědky v SRN a získávání informací na „hlavního nepřítele“, USA.⁷⁴⁶ Ani západní Německo nebylo primárním cílem, tím stále zůstávaly Spojené státy americké, k jejichž oslabení směřovala velká část činnosti československých tajných služeb, stejně jako tajných služeb ostatních států východního bloku, které byly více méně přímo řízeny sovětskými tajnými službami – ať již formou smluvní, nebo formou, která byla uplatňována v Československu – vlivem sovětských poradců na budování bezpečnostního aparátu i následně na jeho personální obsazení. Další společný rys nacházíme v tom, že jak v Berlíně, tak ve Vídni se americká rozvědka snažila získat ke spolupráci příslušníky I. správy.⁷⁴⁷

Odluky osob, jak byly eufemisticky nazývány únosy ze zahraničí do Československa, jsou jedním ze společných rysů rezidentur v Berlíně a ve Vídni. Vzhledem ke stavu výzkumu jsou lépe zdokumentovány ty vídeňské, na případu „Karla“ Schiestla a únosu Jozefa Vicena je ale patrné, že německo-rakouský prostor nebyly propojeny pouze jazykově, ale i funkčně. A až do uzavření sektorových hranic a stavby berlínské zdi bylo snadné a běžné využívat východní Berlín jako skrytou cestu do Československa. Na tomto případě se také ukázalo praktické fungování skupiny „Redakce“, která se podílela na převozech Schiestla do ČSR. Únosy z Berlína se uskutečnily v době, kdy byl rezidentem Alois Kolečka, respektive Jaroslav Antoš. Dohledané plány odluk z éry Františka Kubíka, který byl rezidentem před téměř kompletním rozpuštěním berlínské rezidentury, se nepodařilo blíže identifikovat, takže se nejspíše neuskutečnily. Opět se tedy ukazuje, že kvalita personálního obsazení byla pro práci rozvědky stěžejní, a to jak pro legální, tak nelegální agenturu.

---

⁷⁴⁵ ABS, f. I. S, sign. A 2/3 i. j. 2156, Perspektivní plán čs. rozvědky (na období 1965–1970), s. 37–39.

⁷⁴⁶ Tamtéž, s. 44.

⁷⁴⁷ DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Historie a vývoj...*, s. 143.

7.2. Ženy na rezidenturách

Valná většina textu mé práce, je věnována mužům, protože právě muži tvořili většinu kádrových příslušníků rezidentury. Ženy ale hrály v životě rezidentury také svou roli, ať už jako kádrové příslušnice, manželky pracovníků rezidentury nebo zaměstnankyně institucí, na kterých byla většina kádrových příslušníků legalizována. V této sekci přiblížím činnost a postavení žen na německojazyčných rezidenturách, s důrazem na ty, které působily v Berlíně.

Datový soubor, z něhož vycházím, obsahuje 15 kádrových příslušnic, které vycestovaly na rezidentury v německojazyčných oblastech. Ve sledovaném období to bylo 14 z nich, z toho 5 v Berlíně. Pohledem do statistiky zjistíme, že ve sledovaném období tvořily ženy pouhých 5,9 % kádrových příslušníků, kteří vycestovali na jedno z pracovišť rezidentury Berlín. V celkovém srovnání německojazyčných rezidentur to bylo 5,6 %. Ve Vídni to činilo 7 % a například v Salcburku 16,7 %. Tento rozdíl připisuji velikosti rezidentur – Vídeň, Berlín (a později i Bonn) byly oproti ostatním relativně velké a v součtu tak ve sledovaném období vycestovalo více žen než do Salcburku, kde ženy byly ve sledovaném období pouze dvě. Jejich role v operativě byla celkově spíše marginální. Právě dostupný vzorek dat potvrzuje, že ženy pracovaly spíše v roli sekretářek, překladatelek a dalších administrativních pracovníků. Vyplývá to mimo jiné ze studie Jeguše Sivoše, který popsal působení Elzy Krejčírové-Čermákové a s ním i situaci žen v operativě StB.⁷⁴⁸

V Berlíně se jedná celkem o 5 žen, které zde ve sledovaném období působily – Vlastu Kolebovou, Marii Hotovou, Drahomíru Therovou,⁷⁴⁹ Vlastu Puklovou⁷⁵⁰ a Martu Kessnerovou.⁷⁵¹ Všechny, až na poslední jmenovanou, vycestovaly s manželem. To, že byly vedeny na administrativní pozici, ale neznamenalo, že nepodávaly žádné zprávy – v operativní korespondenci je možné dohledat „záznam o poznacích“ Kolebové, která se vyjadřuje ke vztahům na rezidentuře a finančním

---

⁷⁴⁸ SIVOŠ, Jerguš. *Elza Krejčírová-Čermáková, žena v operativě StB...*

⁷⁴⁹ *7. dubna 1932.

⁷⁵⁰ *12. srpna 1927.

⁷⁵¹ *15. dubna 1927.

poměrům konkrétních pracovníků.⁷⁵² U ostatních žen se mi podobnou zprávu dohledat nepodařilo.

V personálním spisu Marie Hotové se bohužel zprávy týkající se Berlína nenachází, ale je patrné, že až do 70. let pracovala jako písarka či na jiné administrativní pozici, při druhém výjezdu na rezidenturu působila jako smluvní síla na ZÚ.⁷⁵³ Domnívám se tedy, že stejnou práci zastávala i v Berlíně. Ostatně to samé platí o pro ostatní ženy.

Zajímavé je pohlédnout na srovnání délky výjezdu žen a mužů – v průměru se příliš neliší, a to ani jak v Berlíně (35 měsíců u žen vůči 33 měsícům u mužů), tak ve Vídni (28 měsíců u žen vůči 33 měsícům u mužů). Potvrzuje se tak, že ženské výjezdy byly zpravidla vázány na dobu pobytu manžela. V některých případech jsou dokonce data výjezdu i odjezdu na rezidenturu shodná.⁷⁵⁴ Pokud srovnáme berlínské výjezdy žen samotných, vyjde nám nejkratší doba u Marty Kessnerové, která na rezidenturu vyjela bez manžela. Doby pobytu ostatních žen více méně korelují s termíny výjezdu jejich manželů, pro podrobnější analýzu by tak bylo nutné mít větší vzorek vstupních dat. Obecně je problémem, že se k ženám na rezidenturách nedaří nalézt příliš materiálů – níže uvádím veškeré údaje, které se mi podařilo zjistit. Jejich vypovídající hodnota není ani tolik informativní z hlediska činnosti, jako z hlediska postavení a významu v operativě.

Z grafu je patrné, že nejdéle z žen působila na rezidentuře Vlasta Puklová: vycestovala na rok, mezi listopadem 1960 a koncem roku 1961 a poté mezi lety 1968 a 1972, v obou případech s manželem,⁷⁵⁵ s polovičním úvazkem na vojenské misi⁷⁵⁶ (zajímavé je, že na OEK je vedena v obou případech v Berlíně východním).⁷⁵⁷ Na provalové kartě, značící možnost prozrazení práce pro rozvědku, byla uvedena jako písarka s poznámkou, že ji Josef Frolík identifikoval (krycím jménem) jako rozvědnou

---

⁷⁵² ABS, f. I. S – svazky, operativní korespondence, reg. č. 80996, podsvazek 012, s. 98–99.

⁷⁵³ ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 4937/25, Hotová Marie.

⁷⁵⁴ Např. Jaroslav Pukl a Vlasta Puklová.

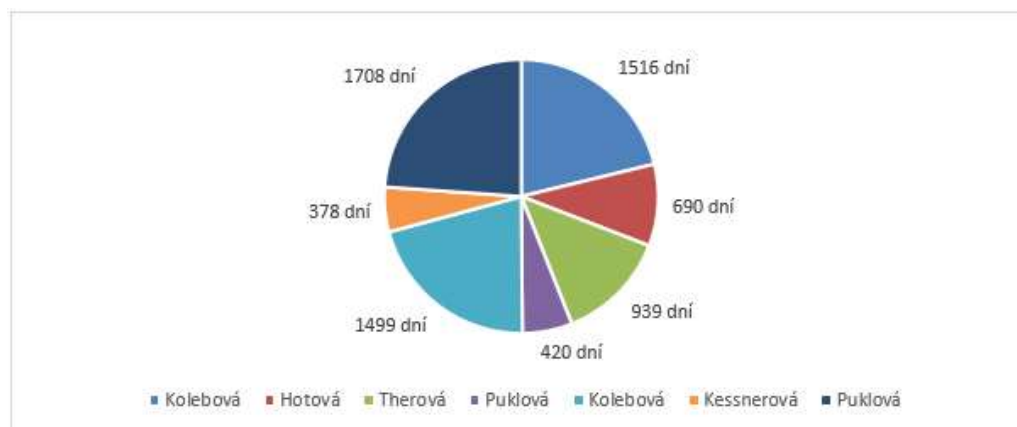
⁷⁵⁵ ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 3367/27, Puklová Vlasta.

⁷⁵⁶ ABS, f. I. S – svazky, operativní korespondence, reg. č. 81095, podsvazek 000, s. 243.

⁷⁵⁷ ABS, f. OEK, Vlasta Puklová.

pracovníci v seznamu, který předal západním tajným službám.⁷⁵⁸ Tento problém měla celá řada kádrových příslušníků, kteří sloužili v německojazyčných oblastech.

Graf 4: Délka výjezdů žen (ve dnech) do Berlína

Marta Kessnerová vycestovala v srpnu 1968 a zůstala v Berlíně rok jako písarka, narozdíl od ostatních žen byla jediná vedena jako referentka rezidentury. Zároveň vedla veškerou administrativě-hospodářskou agendu. Za svou práci byla hodnocena kladně. Zpět do ČSSR odjížděla po roce, nepodařilo se mi bohužel zjistit důvody odvolání zpět na centrálu, ale nesoúviselo to s jejím postojem vůči invazi vojsk Varšavské smlouvy, jak by se z termínu odjezdu mohlo zdát.⁷⁵⁹

Nejmladší z žen, Drahomíra Therová (uváděna i Thérová), byla ve Berlíně (všechny ženy byly situovány ve východní části města) od září 1958 do května 1961. V této době za sebou již měla výjezd s manželem do Bernu, před kterým zmínila, že by očekávala větší jazykovou přípravu ze strany I. správy, na což jí bylo doporučeno samostudium. Po návratu pracovala jako písarka. Bližší údaje o jednom nebo druhém pobytu na rezidentuře se v jejím spisu nenachází,⁷⁶⁰ ale lze předpokládat, že její stažení na centrálu souviselo se stažením jejího muže Roberta Thera – ten byl z rezidentury v květnu 1961 odvolán pro neuspokojivé výsledky.⁷⁶¹

⁷⁵⁸ ABS, f. I. S, provalové karty, Vlasta Puklová.

⁷⁵⁹ ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 3183/27, Kessnerová Marta.

⁷⁶⁰ ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 3548/32, Therová Drahomíra.

⁷⁶¹ ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 3595/29, Ther Robert.

Ač ve sledovaném období bohužel data dostupná nejsou, pro rok 1970 se zachovaly zprávy v operativní korespondenci (sopsis zaměstnanců vojenské mise) a ty potvrzují, že manželky zaměstnanců zpravidla pracovaly v administrativě či úklidu (tam se mi nepodařilo identifikovat, že by se jednalo o operativní pracovnice).⁷⁶²

Manželky rozvědčků bydlely se svými muži, pokud ale příslušnice vycestovaly samy, byly zpravidla ubytovány spolu s ostatními zaměstnanci rezidentury, respektive zastupitelského úřadu. To s sebou neslo i určitá rizika⁷⁶³ (nezávisle na působení v operativě, ač režim utajení následné řešení neulehčoval). Z Vídně je znám případ kádrové příslušnice Luběny Jeřábové, která se neúspěšně pokusila o sebevraždu. Jeřábová již měla zkušenost s pobytem v zahraničí, když pro MZV vyjela do Číny, od roku 1956 působila na MV, od května 1960 ve Vídni jako písařka rezidentury. Z dopisu na rozloučenou, ale i ze zprávy sepsané jejími nadřízenými se k tomuto činu rozhodla na základě podmínek na rezidentuře: bezdětná vdova s výborným služebním hodnocením, vedoucí relativně osamělý život. Z následných výsledků vyplynulo, že zprvu byla na rezidentuře spokojená, ale později se cítila osaměle, nebyla zvána na návštěvy k ostatním pracovníkům rezidentury (což zřejmě bylo zvykem). Do společnosti chodila víceméně pouze do kina. Právě po návratu z biografu ji nedlouho před zmíněným pokusem o sebevraždu zastavil na vrátnici kolega, který ji „zpravodajsky vytěžoval“ – zjišťoval, kde byla, s kým, co viděla... To mělo za následek, že přestala chodit i do biografu, cítila se sledována a měla pocit, že ji někdo odposlouchává (blízko jejího bytu se totiž opakovaně zdržoval operativní pracovník pověřený obranou rezidentury). Jejím psychickému stavu zřejmě také nepřispělo „žertování“ kolegy, který při přebírání zpráv údajně prohlásil, že si je musí překontrolovat, jestli některé neprodala CIC (tedy americké kontrašpionáži), chybějící finance z trezoru, za který zodpovídala, a to, že své poznatky a podezření hlásila rezidentovi, ale nic se nezměnilo. Dalším uvedeným důvodem byl nedostatek finančních prostředků.⁷⁶⁴

---

⁷⁶² ABS, f. I. S – svazky, operativní korespondence, reg. č. 80996, podsvazek 275/3/3, s. 150.

⁷⁶³ TĚTHALOVÁ, Markéta. *Rezidentury Hlavní správy rozvědky...*, 142.

⁷⁶⁴ ABS, f. I. S – svazky, operativní korespondence, reg. č. 81400, podsvazek 100, s. 102–108; ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, ev. č. 1707/16, Jeřábová Luběna; ABS, f. I. S – svazky, osobní svazek KP Jeřábové Luběny, reg. č. 38973; TĚTHALOVÁ, Markéta. *Rezidentury Hlavní správy rozvědky...*, 142–143.

Míra oprávněnosti těch pocitů je dle závěrů centrály „v podstatě subjektivní názor“, i když pochybení v účtování, na kterém Jeřábková nenesla vinu, bylo odhaleno a rezidentura přistoupila k nápravě. I následné služební hodnocení zmiňuje, že zvláštní charakter práce na I. správě na ni nepochybně částečně působil. Tato hodnocení z personálního spisu uvádí, že ačkoli tento pokus o sebevraždu nebyl úspěšný, dostalo se Jeřábkové včasné první pomoci a podle lékařské zprávy tento pokus nepřinesl Luběně Jeřábkové žádné vážné zdravotní následky.⁷⁶⁵ V personálním spisu už ale není uvedena informace, že Jeřábkovou ošetřila lékařka přivolaná ze sovětského velvyslanectví, a že ještě téhož dne byla převezena k hospitalizaci v Bratislavě a následně letecky dopravena do Prahy, kde byla umístěna na psychiatrickém oddělení vojenské nemocnice.⁷⁶⁶

Po propuštění z lékařské péče přeřazena k méně náročné práci (nebyla propuštěna z obav, aby svůj pokus neopakovala), ale stejně počátkem roku 1962 požádala o propuštění ze služeb SNB, kterému bylo vyhověno. V roce 1964 upozornila I. správu dopisem, že má pocit, že je sledována, což považovala za neoprávněné a požadovala sdělení, zda je vhodné, že pracuje na zahraničním oddělení jednoho podniku. Tento dopis byl vyhodnocen jako neoprávněná stížnost,⁷⁶⁷ stejně jako byly jako neoprávněné vyhodnoceny důvody, které vedly k pokusu o sebevraždu. Jinou reflexi či prevenci než větší důraz na kontrolu účtování, jsem nezaznamenala.

Ženy na berlínské rezidentuře nepůsobily v plně operativních funkcích, podílely se ale na jejím chodu spíše po stránce administrativní – pomáhaly takříkajíc mazat kolečka pro hladký běh celého stroje. V prozkoumaných pramenech se nenachází žádné negativní hodnocení jejich práce, pokud byly přeřazeny na jinou pozici, jednalo se o odjezd z rezidentury související s přeřazením jejich manžela. Všech pět žen z rezidentury v Berlíně, které byly vedeny jako kádrové příslušnice, totiž vycestovalo spolu s manželem. Nebyly to samozřejmě jediné ženy, působící v Berlíně, přímo na velvyslanectví nebo vojenské misi byly zaměstnány další, které ovšem nepracovaly přímo pro rozvědku. Vzhledem k tomu, že ale kádroví příslušníci

---

⁷⁶⁵ Tamtéž.

⁷⁶⁶ ABS, f. I. S – svazky, operativní korespondence, reg. č. 81400, podsvazek 100, s. 103.

⁷⁶⁷ ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, e. č. 1707/16, Jeřábová Luběna.

rezidentury byli často (právě skrze legalizaci na MZV) velmi brzo dekonspirováni, musely si být vědomy existence rezidentury a činnosti některých osob, se kterými se pracovně stýkají.

Mimo kádrové příslušnice mohly ženy samozřejmě působit i jako tajné spolupracovnice, v archivních pramenech k Berlínské rezidentuře jsem se s nimi ale nesešla. Kromě případu, kdy první rezident Pavel Novotný úkoloval svou manželku Zdeňku, aby rozvíjela společenské kontakty (dokonce zvažoval, že by prováděla průzkum kolem bydlišť údajných členů CIC, což ovšem centrála neschválila). Že by ale byla přímo vedena jako součást zpravodajské sítě, to se v pramenech neobjevuje, je vždy pouze evidována jako Novotného manželka, i když on sám o jejím zavázání ke spolupráci uvažoval a konzultoval to s centrálou. Ve stejném dopise centrále navíc píše, že jeho žena věděla o jeho působení na odboru Z a že se domnívá, že v Berlíně i pracuje.⁷⁶⁸ Novotný nebyl jediný rozvědčík, který vycestoval s manželkou bez operativní funkce. Ženy kádrových příslušníků vyjížděly a byly zpravidla zaměstnávány jako administrativní síly na některé z československých institucí v Berlíně (vojenská mise, ZÚ, Dům československé kultury...) a následně se tak, jak bylo i v Československu zvykem, staraly o domácnost (u mužů se naopak předpokládalo, že budou pracovat i doma, v osobních spisech se nalézají informace o umístění schránek na tajné dokumenty v bytě dotyčného). Výjimkou byly manželky vedoucích pracovníků rezidentury, legalizovaných ve vyšších diplomatických funkcích. Tam se očekávalo, že budou splňovat určitý společenský standard a budou zaměstnávat hospodyně pomáhající s úklidem.⁷⁶⁹

Důvodem, proč nebyly některé z žen vedeny jako oficiální zaměstnankyně vojenské mise, ač určitou (byť společenskou) aktivitu vykonávaly, mohl být omezený počet akreditací, které československá strana u Spojenecké kontrolní rady měla (v roce 1952 to bylo například 10 osob).⁷⁷⁰ Ve chvíli, kdy byla valná většina rozvědčíků legalizována na misi, chyběly pozice, na kterých by mohly jejich manželky působit. A proto také rozvědčíci museli vykonávat takové kvantum legalizační práce, která je

---

⁷⁶⁸ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 41224, podsvazek 011/2/4, s. 82–83, 102.

⁷⁶⁹ ABS, f. I. S – svazky, osobní svazek KP Jaromíra Andrejska, reg. č. 38338, podsvazek 000/1/7, s. 50–51.

⁷⁷⁰ ABS, f. I. S – svazky, osobní svazek KP Jaromíra Andrejska, reg. č. 38338, podsvazek 000/1/7, s. 65–66.

odváděla od jejich původního poslání – práce, na kterou byli legalizováni, musela být také splněna. Bez ní by navíc hrozila dekonspirace jejich pozice.

Srovnání počtu žen, kádrových příslušnic, na rezidenturách v německojazyčném okruhu ukazuje, že se žádná z rezidentur příliš nevymykala – velké rezidentury jako Berlín a Vídeň měly v součtu vyšší počet žen, ale procentuálně tam byly ženy zastoupeny méně, oproti tomu, kolik žen působilo na malých (a spíše vedlejších) rezidenturách německojazyčného okruhu. Nebylo nevyjimečné, že ženy na rezidentuře jako kádrové příslušnice vůbec nepůsobily. To ovšem nevylučuje jejich jinou činnost.

Na smutném příkladu Luběny Jeřábkové a jejím (možná oprávněném?) pocitu, že ji někdo podezřívá a sleduje, je možné pozorovat jeden z aspektů služby pro rozvědku – veškeré aspekty života zpravodajců a ostatních pracovníků rozvědky (včetně rodinných příslušníků, kteří vycestovali s nimi) byly pod drobnohledem kolegů a byly součástí zpráv zasílaných na centrálu. Téměř každé hodnocení pracovního výkonu rozvědky (a v některých případech i tajného spolupracovníka) končilo zprávou o (ne)spořádanosti osobního života, charakterových vlastnostech, ale i toho, zda úroveň a úprava svršků odpovídá společenskému postavení, které dotyčný (v legalizační funkci) zastává. Zaznamenala jsem kritiku oblékání zástupce rezidenta doplněnou komentářem, že v této osobní charakteristice na něj má negativní vliv jeho manželka.⁷⁷¹ Vzhledem k tomu, že sami rozvědky takové zprávy na další osoby vypracovávali a že podobné charakteristiky byly součástí i celkového hodnocení, ke kterému měli kádroví příslušníci možnost se vyjádřit, museli si být velmi dobře vědomi intenzity zkoumání, kterému byl podrobován i jejich osobní život. Unést toto vědomí vyžadovalo silné psychické nastavení. A nebylo by s podivem, pokud by na psychickém zdraví jedince vystavenému takovému tlaku, zanechalo otisk... Nutno ovšem podotknout, že služba pro I. správu MV byla dobrovolná (žádalo se o ni).

---

⁷⁷¹ ABS, f. I. S – svazky, operativní korespondence, reg. č. 80041, podsvazek 017/2/9, s. 72.

Závěr

Československá civilní rozvědka hledala po druhé světové válce nejen své místo v bezpečnostních strukturách obnovujícího se státu, ale i základní formu fungování. Ve své disertaci jsem představila klíčové momenty vývoje rozvědky i úskalí implementace nových postupů a plnění cílů, se kterými měla rozvědka, obzvláště v počátku sledovaného období, velké problémy.

Původní představy o systematizaci a fungování rozvědky a jejích řídicích orgánů, vázané na předválečné osobnosti spjaté s obdobím první republiky nebo londýnskými kruhy exilové vlády, byly, stejně jako jejich autoři, brzy vytlačeny silicí KSČ. Únorový převrat a následné čistky uvnitř strany odstranily kontroverzního Zdeňka Tomana, který se pro mnohé představitele etablujícího se režimu stal zřejmě příliš nebezpečným. Jeho útěk vedl ke kolapsu zárodků zpravodajské sítě v Berlíně, která byla do značné míry vázána právě na jeho osobu. Byla nutná (opakovaná) restrukturalizace rozvědky, která ovšem vedla k tomu, že působení jejích příslušníků bylo přímo vázáno na zastupitelské instituce – Československou vojenskou misi při Spojenecké kontrolní radě a později na zastupitelský úřad (následně velvyslanectví), který vznikl v NDR. Pracovníci rozvědky byli v zahraničí zpočátku téměř výhradně i pracovníky těchto institucí. Jejich zaměstnání pro MZV bylo jak krytím skutečného rozvědného úkolu, tak způsobem, jak navazovat a prohlubovat kontakty, na jejichž základě byla poté (teoreticky) budována zpravodajská síť spolupracovníků. Celková slabina tohoto systému spočívala v tom, že kádroví příslušníci rozvědky byli zpočátku zpravidla zcela zahlceni legalizační agendou, na jejíž zvládnání často nebyli ani dostatečně připraveni, takže pro náročnost tohoto úkolu nevládali plnit rozvědná zadání a ve své určené rozvědné práci nakonec selhávali. Určitou změnu přinesla až kvalitnější příprava na zahraniční výjezdy a nárůst počtu pracovníků rezidentury.

Celkově se mi podařilo shromáždit údaje k 85 kádrovým příslušníkům československé civilní rozvědky, kteří ve sledovaném období působili v Berlíně (někteří z nich opakovaně, uskutečněných výjezdů bylo 91). Z nich se 82 podařilo plně identifikovat. Na základě studia archivních materiálů vázaných ke kádrovým příslušníkům, nebo k rezidentuře samotné, se mi podařilo rekonstruovat dobu jejich pobytu, ale i sledovat, jaká byla činnost rezidentury a její celkový vývoj a cíle.

Rezidentura v Berlíně patřila po Spojených státech amerických mezi přední zahraniční centra rozvědky, ale obecně lze říci, že zejména z počátku bylo fungování rezidentury značně neprofesionální. Ve stejnou dobu se s potížemi potýkala i Vídeň, ale na rezidentuře v Berlíně, jak je patrné i z komparativní analýzy, trvala personální krize výrazně déle. Tomu odpovídají i opakovaně stanovované základní cíle („vybudovat zpravodajskou síť“) a negativní hodnocení práce rezidentury a kádrových příslušníků („je přetížen služebními povinnostmi, je nekonzpirativní, spolupracuje s druhořadou garniturou agentů“). Popsané problémy ve velké míře pramenily z nedostatečně kvalitního personálního obsazení. Tomu jsem se v disertaci podrobně věnovala zejména v souvislosti s řídicími činiteli rezidentury. Ti byli zpočátku buď neschopni vést rezidenturu po personální nebo organizační stránce, případně neovládali německý jazyk natolik, aby se mohli aktivně podílet na budování zpravodajské sítě, k čemuž měli zejména díky svému legalizačnímu krytí diplomatických pracovníků vynikající příležitost.

Tuto zarážející, a hlavně opakovanou neschopnost vyslat na rezidenturu kvalitní (nejen) řídicí pracovníky si vysvětluji kompetenčními a ekonomickými spory, ke kterým zpočátku docházelo mezi rozvědkou a kontrarozvědkou. Upřednostňování domácího nad zahraničním politickým zpravodajstvím, společně s podfinancováním rozvědky se projevily i v pražské centrále, která trpěla obdobnými problémy jako rezidentura v Berlíně. Například některé administrativní pozice byly sdílené více odbory, což bylo neefektivní, pomalé a vedlo to k tomu, že odborní pracovníci museli vykonávat i administrativní činnosti. Jistá stabilizace spojená s budováním institucionálního rámce československého stalinismu a působením sovětských poradců, se do fungování rezidentury v Berlíně promítly opožděně. Implementace změn z centrály byla pomalá a pokusy o znovunastartování berlínské rezidentury končily opakovaným fiaskem. Nakonec byla rezidentura v roce 1956 prakticky celá rozpuštěna a vybudována nově. K tomu posloužili jak dva kvalifikovaní kádroví příslušníci (rezident Koleba a jeho zástupce Skoba), tak strukturální proměna: Ve stejném roce začala v Berlíně působit skupina „Redakce“ Berlín, která měla kontrarozvědnou náplň a fungovala až do roku 1966, kdy část jejích kompetencí převzala centrála a část přešla opět na rezidenturu. Desetileté fungování skupiny

hodnotím jako stabilizační, protože došlo k rozdělení kompetencí mezi rozvědkou a kontrarozvědkou. Po zániku skupiny toto již bylo řešeno na centrální úrovni.

Vedle spolupráce s československou kontrarozvědkou jsem popsala i spolupráci mezinárodní – dotkla jsem se vztahů československé rozvědky a jejího sovětského předobrazu GRU. Kromě působení sovětských poradců (kteří byli spíše kontrarozvědně založeni), byla praktickou ukázkou spolupráce příprava implementace databázového systému Naukainform a vznik systému sjednocené evidence poznatků. Podrobně jsem popsala i (ne)fungování spolupráce se východoněmeckou bezpečnostní službou známou jako STASI.

Jednou z otázek, se kterou jsem se v průběhu svého výzkumu potýkala, byl samotný charakter berlínské rezidentury, který byl způsoben rozdělením města nejprve na okupační zóny a posléze na východní a západní Berlín. Vzhledem k tomu, že v osobních evidenčních kartách kádrových příslušníků bylo značeno, zda vyjíždí do západního nebo východního Berlína, implikovalo to možnost, že v rozděleném městě, byly rezidentury dvě. Této domněnce ovšem jasně odporují plány rozvědky a další obecnější dokumenty, které hovořily (převážně) pouze o „rezidentuře Berlín“ (ačkoliv se někdy i specifikace západní či východní Berlín objevila). Zároveň kádroví příslušníci byli legalizováni na obou diplomatických misích, což opět implikovalo rozdělení. Pramenné podklady pro to, že se skutečně jednalo o dvě pracoviště jedné rezidentury, se mi podařilo nalézt až ve finální fázi mého výzkumu, když jsem nahlédla do dokumentů mimo mnou sledované období.⁷⁷²

Rozdělení rezidentury na dvě pracoviště zpočátku generovalo řadu problémů pramenících z nevráživosti vedoucích diplomatů obou konzulárních zřízení. Dalším komplikujícím momentem se stalo uzavření sektorových hranic a stavbě Berlínské zdi v srpnu 1961. To zkomplikovalo přechody z jedné části města do druhé. Rezidentura tím přišla o možnost provádět tzv. odluky osob ze zahraničí – tedy únosy většinou československých občanů jejich vylákáním do východního Berlína a následně převezením do Československa, kde byli zpravidla souzeni. Tato praktika, nebyla nadále možná.

---

⁷⁷² ABS, f. I. S – svazky, operativní korespondence, reg. č. 81286, s. 202.

Uzavření hranic mezi východním a západním Berlínem také přidalo novou agendu do běžné činnosti rezidentury – kádroví příslušníci tak vedle budování zpravodajské sítě museli zabezpečit i technickou stránku přechodů právě například pro své agenty. Jako další činnost jsem zmapovala mimo jiné i zajišťování míst pro schůzky s tajnými spolupracovníky, hledání míst pro mrtvé schránky, které by sloužily pro bezkontaktní předávání materiálů a například i nákup literatury a její zasílání spolu s diplomatickou poštou. Tato spíše jednodušší zadání byla v průběhu 60. let doplněna o sofistikovanější metody, mezi které patřila i „aktivní opatření“ – specializace jednoho z bývalých kádrových příslušníků berlínské rezidentury, Ladislava Bittmana. Ten pomohl nastavit procesy cílených dezinformací jak na rezidenturách československé rozvědky, a stejné praktiky pomáhal zavést i ve spolupráci s východoněmeckou STASI. O to bolestnější byla pro ČSSR i NSR jeho následná emigrace, když vzhledem ke svému postavení na rezidentuře ve Vídni otevřeně vystoupil s kritikou invaze vojsk Varšavské smlouvy do Československa a nebylo tak pro něj již možné nadále působit v řadách rozvědky. Na případu Ladislava Bittmana jsem ilustrovala opětovnou chybnou personální politiku rozvědky, protože Ladislav Bittman nebyl z hlediska bezpečnostních pravidel vhodným kandidátem na pozici, které zastával. A risk, který I. správa jeho zařazením na oddělení, kde projektoval „aktivní opatření“, a následně opětovným vysláním na rezidenturu, se ukázal být chybně vyhodnoceným. Bittmanova emigrace vedla, jak jsem popsala, k paralyzaci berlínské zpravodajské sítě a ohrožení činnosti dalších. V důsledku zapříčinila i reformu rozvědky. V rozporu s původními předpoklady, však nevedla k akutním odjezdům kádrových příslušníků z rezidentury. Taková bezpečnostní opatření, jako stahování kádrových příslušníků z rezidentury, nebyla přijata, ač to tak v některých případech zpočátku mého výzkumu vypadalo, a ač by tomu odpovídaly odhady rozvědky, která předpokládala, že Bittmanovou emigrací bylo ohroženo 350 pracovníků rozvědky a 260 tajných spolupracovníků.

Abych mohla analyzovat údaje týkající se právě pobytu na rezidentuře a celkově personálního obsazení, vytvořila jsem databázi, která přímo navazuje (respektive mu chronologicky předchází) na jeden z dokumentačních projektů

ÚSTRU.⁷⁷³ Rozsáhlou rešerší archivních pramenů jsem rekonstruovala personální obsazení rezidentury v Berlíně. Z praktických důvodů je tabulka součástí přílohy, ale v těle disertace z ní čerpám při statistické analýze. Abych mohla uskutečnit plánované porovnání Berlína s ostatními rezidenturami v německojazyčném okruhu, musela jsem, vzhledem k tomu, že zatím nebyl publikován jiný výzkum, přistoupit také ke sběru základních údajů i k rezidenturám ve Frankfurtu nad Mohanem, Vídni, Salcburku a Bernu. Databáze, které jsem používala při statistické analýze, jsou opět součástí přílohy. Mimo statistické údaje prezentované v mé disertační práci z nich lze vyčíst i to, jak byly jednotlivé rezidentury personálně provázané – identifikovala jsem tak ty kádrové příslušníky, kteří vycestovali na vícero německojazyčných rezidentur, případně vycestovali na jednu rezidenturu opakovaně. Jasně se tak ukázalo, že byl trend využívat jejich specializace k opakovaným výjezdům (a to v mé databázi nejsou zahrnuty výjezdy na rezidentury z jiných oblastí, kam kádroví příslušníci vyjížděli například kvůli své odborné specializaci).

Získaná data mi také pomohla odpovědět na otázku, zda byla významnější rezidentura v Berlíně nebo rezidentura ve Vídni. Podařilo se mi určit, že berlínské pracoviště (v součtu) bylo personálně slabší, než Vídeň, rozdíl ale nebyl tak markantní. Pro přesnou a vyčerpávající odpověď na otázku ovšem chybí další údaje o vídeňské rezidentuře. Charakteristiku činnosti rezidentury v Berlíně, kterou jsem shromáždila, není zatím s čím porovnat.⁷⁷⁴ Stejně tak srovnání s dalšími německojazyčnými rezidenturami, jak ve sledovaném období, tak v letech následujících, je příležitostí pro další výzkum. Otázka, která zůstává otevřená, je například to, nakolik měly ostatní rezidentury také cíle shodné s těmi, které, jak jsem popsala, sledovala rezidentura v Berlíně, respektive rezidentura ve Vídni. Ta totiž, ač personálně silnější, byla částečně z hlediska cílů spíše podřízena agendě spravované berlínským centrem (a podobnou roli vůči ní hrál Salcburk). Primárním nepřítelem československé rozvědky totiž byly USA, respektive jejich spojenci, tedy západní tajné služby, ale v případě Berlína i instituce reprezentující SRN. Západní Německo hrálo roli vstupní

---

⁷⁷³ *Bezpečnostní aparát ministerstva vnitra (ministerstva národní bezpečnosti). Rekonstrukce rezidentur Hlavní správy rozvědky (I. správy SNB)* [online]. ÚSTR [cit. 2016-02-28]. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/bezpecnostni-apat-mv#rezident00>

⁷⁷⁴ Vyjma jedné diplomové práce, která ovšem nepokrývá celé sledované období. Viz: ONDRA, Hubert. *Činnost vídeňské rezidentury...*

brány k informacím týkající se USA. A Rakousko v tom plnilo (i z podstaty své geografické polohy) pomocnou roli. Zároveň ale stejné cíle sledovala vídeňská rezidentura vůči Jugoslávii.

Vedle soustředění se na „aktéry“, jsem vybrala a přiblížila i jeden z „cílů“. Tím byl případ Jiřího Plannera, který si k emigraci na Západ vybral právě Berlín, proto se jeho příběh propsal i do archivních dokumentů, které jsem analyzovala. Jiří Planner začal pracovat v mnichovském Radio Free Europe, kde si získal značnou popularitu. Ta mu přinesla vytoužené vízum do USA, ale i pozornost československých bezpečnostních složek, které vůči němu naplánovaly a zorganizovaly několik „aktivních opatření“. Ta byla založena na principu diskreditace Plannera jako spolupracovníka rozvědky (cílem bylo, aby se s ním ostatní emigranti báli otevřeně hovořit). Na základě prozkoumaných archivních dokumentů se domnívám, že k tomu vedlo starší, ač bezvýsledné zavázání Jiřího Plannera, které StB uskutečnila na základě vydírání kompromitujícím materiálem. Nutno zdůraznit, že sám Planner jakoukoliv formu spolupráce odmítá.⁷⁷⁵ Dopady diskreditační akce osobně nepocítil, takže se ze strany rozvědky jednalo spíše o pokus marný.

Mnou sledované období končí v roce 1968, po emigraci Ladislava Bittmana, která, jak jsem zmínila, se stala jedním z faktorů vedoucích ke změnám fungování rozvědky. Nabízí se tedy možnost analýzy reálného dopadu Bittmanova útěku v delším časovém horizontu, míry reflexe, kterou byla rozvědka schopná na základě tohoto ohrožení své zpravodajské činnosti přijmout. Obohacující by byl i rozbor efektivity přijatých opatření, rychlost a důslednost jejich implementace. Ideálně ve srovnání s dopadem, jaký měl jeho útěk na východoněmeckou zpravodajskou síť, „aktivní opatření“, která pomáhal budovat a s bezpečnostními opatřeními, která přijímala NDR. Částečně na tuto otázku naráží Michal Miklovič ve zmiňované studii,⁷⁷⁶ ale podrobnější rozbor, podpořený například i studiem archivních pramenů ze strany USA (až budou plně dostupné), by mohl vnést do této oblasti další světlo. Kompletní otevření německých (a ruských) archivů přinese v budoucnu také další možnosti prohloubení výzkumu.

---

⁷⁷⁵ Rozhovor Markéty Těthalové s Jiřím Plannerem, 25. září 2022, Praha.

⁷⁷⁶ MIKLOVIČ, Michal. *Reorganizácia rozvedky...*

Údaje prezentované v této práci vychází do značné míry z pramenné základy založené na materiálech umístěných zejména v Archivu bezpečnostních složek. Ten se stal pro mou práci stěžejním. Pracovala jsem se širokou škálou pramenů, a celkově stovky tisíc stran, z nichž zde citované spadají (pouze v ABS) do 16 archivních fondů. Při zpracovávání materiálů jsem využila i technologii OCR čtení, která mi umožnila efektivní fulltextové vyhledávání. Objem dostupných archivních materiálů dává tušit velké možnosti dalšího výzkumu. Kromě rozšíření tématu na mladší období je slibné soustředit výzkum i na hlubší porovnání činnosti jednotlivých německojazyčných rezidentur, a to jak s ohledem na jejich organizaci, tak na činnost (a její efektivitu a dopady) jednotlivých kádrových příslušníků, zejména těch, kteří sloužili na vícero rezidenturách tohoto jazykového okruhu. Hlubší poznání by mohla přinést i kvalitativní analýza zpráv zasílaných z rezidentur, stejně jako pokynů z centrály. V kratším časovém úseku by bylo zajímavé prozkoumat, jak efektivní byla práce na zadaných úkolech a kolik času zhruba vyžadovalo jejich plnění – zevrubným pohledem na funkční období prvního berlínského rezidenta totiž vidíme, že příliš efektivní nebylo.

Z postavení, jaké měla Berlínská rezidentura mezi ostatními rezidenturami a z cílů, které měla stanovené, bychom mohli předpokládat, že se jednalo o vysoce prestižní pracoviště. Opakované chyby v personálním obsazení ale vedly k tomu, k téměř kompletní výměně kádrových příslušníků v roce 1956. Nově budovaná rezidentura již zadané cíle zvládala povětšinou plnit a postupem času se profesionalizovala. Na konci sledovaného období byla ale její zpravodajská síť dočasně paralyzována emigrací jednoho z bývalých pracovníků, který mnohé prozradil. Své sledování činnosti československé civilní rozvědky v Berlíně tak končím v momentě, který vedl k restrukturalizaci celé rozvědné služby.

Použité prameny a literatura

Rozhovory

- Rozhovor Markéty Těthalové s Jiřím Plannerem, 25. září 2022, Praha.

Archivy

Archiv bezpečnostních složek

- ABS, fond Hlavní správa rozvědky SNB – I. správa SNB (I. S)
- ABS, fond Hlavní správa rozvědky SNB – svazky (I. S – svazky)
- ABS, fond Kádrové rozkazy.
- ABS, fond Operativních svazků a vyšetřovacích spisů.
- ABS, fond Organizační a vnitřní správa FMV IV. díl (A 6/4)
- ABS, fond Osobní evidenční karty (OEK)
- ABS, fond Osobní svazky tajných spolupracovníků.
- ABS, fond Personální spisy příslušníků MV
- ABS, fond Sekretariát Federálního ministerstva vnitra, II. díl (A 2/2)
- ABS, fond Sekretariát Federálního ministerstva vnitra, III. díl (A 2/3)
- ABS, fond Sekretariát I. náměstka MV plk. Jana Záruby (A 9)
- ABS, fond Sekretariát náměstka ministra vnitra ČSSR plk. JUDr. Františka Vaška (A 13)
- ABS, fond Správa kontrarozvědky (II. správa) (A 34)
- ABS, fond Velitelství Státní bezpečnosti (310)
- ABS, fond Zpravodajská správa Generálního štábu Československé lidové armády – svazky (ZS/GŠ – svazky)
- ABS, sbírka Zvláštní vyšetřovací spisy (ZV)

Archiv Ministerstva zahraničních věcí

- AMZV, fond Teritoriální odbory – obyčejné
- AMZV, fond Teritoriální odbory – tajné

Bundesarchiv

- Der Bundesbeauftragte für die Unterlagen des Staatssicherheitsdienstes der ehemaligen Deutschen Demokratischen Republik

CIA

- CIA Records-Nazi War Crimes Disclosure Act

Vydané prameny a paměti

- BITTMAN, Ladislav. *Špionážní oprátky: pohledy do zákulisí československé zpravodajské služby*. Praha: Mladá fronta, 1992. ISBN 80-204-0266-7.
- BITTMAN, Ladislav. *The deception game: czechoslovak intelligence in soviet political warfare*. Syracuse (N.Y.): Syracuse University Research Corporation, 1972. ISBN 9780815680789.
- CLEMENTIS, Vladimír. *Statement made by Dr V. Clementis before the foreign affairs committee of the constituent national assembly on december 2, 1947 on the subject of Germany*. Orbo, 1945. ISBN nevedeno.
- HAJDŮ, Vavro, Ladislav LÍSKA a Antonín ŠNEJDÁREK. *Německá otázka 1945-1963: dokumenty a materiály*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1964. ISBN nevedeno.
- OLBERT, Franz a TĚTHALOVÁ, Markéta. *Knihou proti komunismu: rozhovor s Franzem Olbertem, organizátorem (nejen) knižní podpory československých duchovních*. In: Paměť a dějiny: revue pro studium totalitních režimů Roč. 11, č. 4 (2017), s. 35–38. ISSN 1802-8241.

- PLANNER, Jiří a Pavel KOSATÍK. *Planner story: rozhovor Jiřího Plannera se spisovatelem Pavlem Kosatíkem*. Praha: Euromedia Group, 2021. ISBN 978-80-242-7840-7.
- *První správa: Československá rozvědka v dokumentech 1945-1990*. Praha: ÚZSI, 2000. ISBN 8023977156.

Literatura

- ARBURG, Adrian von a Tomáš STANĚK. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů*. Středokluky: Zdeněk Susa, 2010. ISBN 978-80-86057-68-2.
- BÁRTA, Milan, Jan KALOUS, Daniel POVOLNÝ, Jerguš SIVOŠ a Pavel ŽÁČEK. *Biografický slovník náčelníků operativních správ Státní bezpečnosti v letech 1953–1989*. Praha, 2017, s. 53–92. ISBN 978-80-200-2690-3.
- BÁRTA, Milan. *Biografický slovník představitelů ministerstva vnitra v letech 1948–1989: ministři a jejich náměstci*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2009. ISBN 978-80-87211-25-0.
- BEER, Sigfried a LUKEŠ, Igor. *Ladislav Bittman: The Rozvedka Dossier on a Defector „who knew too much”*. In: *Journal for Intelligence, Propaganda and Security Studies* 2, Graz 2009, s. 127–134. ISSN nedostupné.
- BEER, Sigfried. *Spy, Scholar, Artist. The Three Careers of Ladislav Bittman*. In: *Journal for Intelligence, Propaganda and Security Studies* 2, Graz 2008, s. 113–134. ISSN nedostupné.
- BERSCHIN, Helmut. *Deutschland – Ein Name im Wandel: Die deutsche Frage im Spiegel der Sprache*. Mnichov: Olzog, 1983. ISBN 9783789271809.
- BRENNER, Christiane. *Mezi Východem a Západem: české politické diskurzy 1945–1948*. Přeložila Blanka PSCHEIDTOVÁ. Praha: Argo, 2015. ISBN 978-80-257-1399-0.

- BRUEGEL, Bedřich. *Methods of Soviet Domination in Satellite State*. In: *International Affairs* (Royal Institute of International Affairs 1944). 1951, 27(1), 32–37. ISSN 00205850.
- BUSCHFORT, Wolfgang. *Parteien im Kalten Krieg: die OstBüros von SPD, CDU und FDP*. Ch. Links Verlag, Berlín 2000, ISBN 3-86153-226-3.
- CAJTHAML, Petr. *Profesionální lháři. (Aktivní opatření čs. rozvědky do srpna 1968)*, In: *Sborník Archivu Ministerstva vnitra / Praha: Odbor archivní a spisové služby MV ČR 4*, (2006,) s. 9–41. ISSN 1214-4274.
- DEJMEK, Jindřich. *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 až 1992): vybrané kapitoly z dějin československé zahraniční politiky*. Praha: CEP – Centrum pro ekonomiku a politiku, 2002. ISBN 80-86547-07-8.
- DEJMEK, Jindřich. *Diplomacie Československa. Díl I., Nástin dějin ministerstva zahraničních věcí a diplomacie (1918–1992)*. Praha: Academia, 2012. ISBN 978-80-200-2210-3.
- DEJMEK, Jindřich. *Diplomacie Československa. Díl II., Biografický slovník československých diplomatů (1918–1992)*. Praha: Academia, 2013. ISBN 978-80-200-2285-1.
- DEJMEK, Jindřich. *Ministr zahraničních věcí Vladimír Clementis, jeho úřad a jeho diplomaté: (příspěvek k problému formování diplomacie komunistického Československa v letech 1948-1949)*. In: *Historický časopis Historického ústavu Slovenskej akadémie vied*. Bratislava: Historický ústav SAV 58, č. 3, (2010), s. 497. ISSN: 0018-2575.
- DEJMEK, Jindřich. *Svědectví Arnošta Heidricha o československé diplomacii a sovětské politice z konce roku 1948*. In: *Moderní dějiny: časopis pro dějiny 19. a 20. století*, Praha: Historický ústav AV ČR Roč. 17, č. 2 (2009), s. 131–178. ISSN 1210-6860.
- DOMNITZ, Christian. *Kooperation und Kontrolle. Die Arbeit der STASI-Operativgruppen im sozialistischen Ausland*. Göttingen 2016. ISBN 978-3-525-35123-9.

- DROBNÝ, Jaroslav. *Vykořeněný básník*. In: Hobuleť. Praha: Obvodní úřad v Praze 7, 2020, 2020(11), 18–19. ISSN nedostupné.
- DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Bedřich Pokorný – vzestup a pád*. In: Sborník Archivu Ministerstva vnitra / Praha: Archiv Ministerstva vnitra [2], (2004,) s. 233-279. ISSN 1214-4274.
- DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Historie a vývoj československého civilního zpravodajství se zaměřením na rozvědku*. Praha: ÚZSI, 2015. ISBN nedostupné.
- DVOŘÁKOVÁ, Jiřina. *Státní bezpečnost v letech 1945–1953: (organizační vývoj zpravodajských a státně bezpečnostních složek)*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2007. Sešity Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu. ISBN 978-80-86621-30-2.
- FALIGOT, Roger a KROP, Pascal. „Bazén“: *francouzská tajná služba (1944–1984)*. Praha: Themis, 1998. Historie (Themis). ISBN 80-85821-53-2.
- FROLÍK, Jan. *Plukovník Antonín Prchal a jeho doba*. In: Minulostí Západočeského kraje Plzeň: Archiv města Plzně 31, (1996,) s. 129–186. ISBN 80-901 761-9-4.
- FROMMER, Benjamin. *Národní očista: retribuce v poválečném Československu*. Praha: Academia, 2010. Novověk. ISBN 978-80-200-1838-0.
- FULBROOK, Mary. *A History of Germany 1918–2008: The Divided Nation*. Chicester: Wiley-Blackwell, 2009. ISBN 9781405188142.
- FULBROOK, Mary. *Dějiny moderního Německa: od roku 1918 po současnost*. Přeložila Eva PRÁŠKOVÁ. Praha: Grada Publishing, 2010. ISBN 978-80-247-3104-9.
- HANOUSEK, Jiří. *Umělecký a životní profil: František Smetana (1914–2004)*. Ostrava: Fakulta umění Ostravské univerzity, 2014. ISBN 978-80-7464-688-1.
- HANZLÍK, František. *Bez milosti a slitování: B. Reicin – fanatik rudého teroru*. Praha: Ostrov, 2011. ISBN 978-80-86289-72-4.
- HANZLÍK, František. *Nelegální finance a tajné fondy na cestě KSČ k moci*. In: Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity: řada

společenských věd / Brno: Masarykova univerzita Roč. 27, č. 1 (2013), s. 113–128. ISSN 2571-0427.

- HANZLÍK, František. *Případ kpt. Adolf Püchler: (svědectví agenta OBZ o nelegálním získávání financí zpravodajskou službou ministerstva vnitra v letech 1946-1947)*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2006. ISBN 80-86621-21-9.
- HANZLÍK, František. *Tajné služby na cestě KSČ k moci 1945-1948: únor 1948 – výsledek nerovného zápasu*. Praha: Academia, 2021. 1938-1953. ISBN 978-80-200-3125-9.
- HANZLÍK, František. *Vojenské obranné zpravodajství v zápasu o politickou moc 1945-1950*. Praha: Themis, 2003. Svědectví. ISBN 80-7312-028-3.
- HEBERT, Valerie Genevieve. *Hitler's Generals on Trial: The Last War Crimes Tribunal at Nuremberg*. University Press of Kansas, 2010. ISBN 978 0 7006 1698 5.
- HORALÍKOVÁ, Klára. *Počátky spolupráce bezpečnostních aparátů NDR a ČSR*. In: *Securitas Imperii*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2006, č. 14, s. 210–235. ISSN 1804-1612.
- HORČIČKA, Václav. *Druhá berlínská krize a politika Spolkové republiky*. In: *Historický obzor: časopis pro výuku dějepisu a popularizaci historie*. Praha: Vydavatelství Neptun DeskTopPublishing, 2000, 11(9), 217–225. ISSN 1210-6097.
- CHURANĚ, Milan. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století*. Praha: Libri, 1994. ISBN 80-901579-5-5.
- KALOUS, Jan. *Osvald Závodský – aktér i oběť politických procesů*. Jan Kalous. In: *Paměť a dějiny. Revue pro studium totalitních režimů*. Roč. 7, č. 3 (2013), s. 85–95. ISSN 1802-8241.
- KALOUS, Jan. *Štěpán Plaček: život zpravodajského fanatika ve službách KSČ*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2010. ISBN 978-80-87211-39-7.

- KAŇÁK, Petr, Jiřina DVOŘÁKOVÁ a Zdeňka JUROVÁ. *Československá rozvědka a pražské jaro*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2016. ISBN 978-80-87912-46-1.
- KAPLAN, Karel. *Nebezpečná bezpečnost: historie působení STB jako mocenského nástroje KSČ: 1948–1956*. 2. vydání (1. vydání v nakladatelství Kniha Zlín). Praha: Kniha Zlín, 2021. ISBN 978-80-7662-136-7.
- KAPLAN, Karel. *Protistátní bezpečnost: 1945–1948: historie vzniku a působení StB jako mocenského nástroje KSČ*. Praha: Plus, 2015. ISBN 978-80-259-0364-3.
- KAPLAN, Karel. *Sovětsí poradci v Československu 1949–1956*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, 1993. ISBN 80-85270-26-9.
- KARNER, Stefan. *HALT! Tragödien am eisernen Vorhang, die Verschlussakten*. Salzburg: Ludwig Boltzmann Institut für Kriegsfolgenforschung, 2013. ISBN 9783711051059.
- KOLEKTIV. *Oči a uši strany: sedm pohledů do života StB*. Šenov u Ostravy: Tilia, 2005. ISBN 80-86904-02-4.
- KOLEKTIV. Archiv Bibliographia Judaica. *Lexikon deutsch-jüdischer Autoren / Brech – Carle*. Mnichov: de Gruyter, 1996, 196–201. ISBN 3-598-22684-5.
- KOUTSKÁ, Ivana. *Únor 1948 a perzekuce zaměstnanců ministerstva zahraničních věcí*. In: Paměť a dějiny, 2008, č. 1, s. 39–52. ISSN 1802-8241.
- KREISINGER, Pavel. *Brigádní generál Josef Bartík: zpravodajský důstojník a účastník prvního i druhého československého odboje*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2011. ISBN 978-80-87211-55-7.
- KUČERA, Jaroslav. *Žralok nebude nikdy tak silný: československá zahraniční politika vůči Německu 1945-1948*. Praha: Argo, 2005. Historické myšlení, s. 9. ISBN 80-7203-648-3.
- KUDRNA, Ladislav. *Vojenské obranné zpravodajství (1945–1950)*. Paměť a dějiny. Ústav pro studium totalitních režimů, 2008, čís. 1, s. 79–81. Vývoj, organizační struktury, personální obsazení. ISSN 1802-8241.

- MEDVECKÝ, Matej. *K počiatkom československej rozviedky*. In: Pamäť národa / Bratislava, Ústav pamäti národa 2012, 8, č. 1, s. 18–32, fot. ISSN 1336-6297.
- MEDVECKÝ, Matej. *Spravodajské eso slovenského štátu: kauza Imrich Sucký*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2007. ISBN 978-80-969296-7-2.
- MEDVECKÝ, Matej. *Za červené Slovensko: Štátna bezpečnosť a politické spravodajstvo na Slovensku v rokoch 1945–1948*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2011. Monografie (Ústav pamäti národa). ISBN 978-80-89335-31-2.
- MIKLOVIČ, Michal. *Reorganizácia rozviedky v roku 1969*. In: Paměť a dějiny. Revue pro studium totalitních režimů. 6, č. 3, (2012), s. 91–98. ISSN 1802-8241.
- NAJMAN, Jan. *Životní osudy brigádního generála Františka Dasticha* [online]. [cit. 2021-07-24]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/7q9bzf/>. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Přírodovědecká fakulta. Vedoucí práce PhDr. Pavel Kreisinger, Ph.D.
- ONDRA, Hubert. *Činnost vídeňské rezidentury československé rozvědky do roku 1955, sonda do vývoje čsl. rozvědné služby v letech 1945–1955* [online]. Brno, 2014 [cit. 2021-07-24]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/ds8p5k/>. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Mgr. Jiří Němec, Ph.D.
- ONDRA, Hubert. *Rezidentura Vídeň v 50. letech* (rukopis).
- PACNER, Karel. *Československo ve zvláštních službách: pohledy do historie československých výzvědných služeb 1914-1989. Díl III, 1945–1961*. Praha: Themis, 2002. Historie. ISBN 80-7312-012-7.
- PIOTROWSKI, Paweł, Jan LARECKI a Leszek PAWLIKOWITCZ. *Aparaty centralne służb wywiadu cywilnego Układu Warszawskiego jako wyspecjalizowane struktury państwa 1944–1991*. Rzeszów: Wydawnictwo Koraw, 2015, s. 40–63. ISBN 9788393838080.
- PODOLSKÝ, Karel. *Divizní generál František Hrabčík*. In: Sborník prací historických XIV, Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Historica 26-1994, Olomouc 1994, s. 83–92. ISSN: 1803-9561.

- POVOLNÝ, Daniel. *Operativní technika v rukou StB*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2001. ISBN 80-902885-3-7.
- RYCHLÍK, Jan. *Československo v období socialismu 1945–1989*. Praha: Vyšehrad, 2020, s. 43. ISBN 978-80-7601-334-6.
- SIVOŠ, Jerguš. *Elza Krejčírová-Čermáková, žena v operativě ŠtB*. In: Paměť a dějiny. Revue pro studium totalitních režimů. Roč. 7, č. 4 (2013), s. 78–85. ISSN 1802-8241.
- SLANINA, Josef. *Akce „TOMAN“*. In: Securitas imperii. Sborník k problematice bezpečnostních služeb. Praha: Vydavatelství a nakladatelství MV ČR 1, (1994,) s. 120–127. ISBN 9788086621265.
- SOMMER, Vítězslav. *Kronikář komunistického Československa: Karel Kaplan a studium soudobých dějin*. In: Soudobé dějiny. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, roč. 15, č. 2 (2008), s. 341–356. ISSN 1210-7050.
- STANĚK, Tomáš. *Odsun Němců z Československa 1945–1947*. Praha: Naše vojsko, 1991. ISBN 80-200-0328-2.
- STÁTNIK, Dalibor. *Československé zpravodajské hry v Rakousku v počátcích studené války. Exilové skupiny, západní výzvědné služby a jejich infiltrace československými agenty*. In: Soudobé dějiny / Roč. 10, č. 4 (2003), s. 487–518. ISSN 1210-7050.
- TĚTHALOVÁ, Markéta. *Rezidentury Hlavní správy rozvědky v německy hovořících zemích v dochovaných dokumentech*. In: Marginalia Historica: časopis pro dějiny vzdělanosti a kultury. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2020, 9(2), s. 127–147. ISSN 1804-5367.
- TOMEK, Prokop. *Československá redakce Radio Free Europe: historie a vliv na československé dějiny*. Praha: Academia, 2015. Historie (Academia). ISBN 978-80-200-2490-9.
- TOMEK, Prokop. *Rozvědka ministerstva vnitra*. In: Securitas imperii: sborník k problematice bezpečnostních služeb 2006/13, Praha 2006. ISSN 1804-1612.

- TOMEK, Prokop. *Tajná operativní věznice Státní bezpečnosti ve Wintrově ulici v Praze v letech 1951–1955*. In: *Securitas imperii: sborník k problematice bezpečnostních služeb*. 2001. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování činnosti Státní bezpečnosti ve Vydavatelství a nakladatelství Ministerstva vnitra České republiky, 1994. ISSN 1804-1612.
- TOMEK, Prokop. *Život a doba ministra Rudolfa Baráka*. Praha: Vyšehrad, 2009. *Moderní dějiny* (Vyšehrad). ISBN 978-80-7021-982-9.
- VEBER, Václav a Jan BUREŠ. *Třetí odboj: kapitoly z dějin protikomunistické rezistence v Československu v padesátých letech 20. století*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, s. 285. ISBN 978-80-7380-306-3.
- VESELÝ, Zdeněk. *Dějiny mezinárodních vztahů. 2., upr. vyd.* Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-278-3.
- VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla. *Biografický slovník českých zemí. 12*. Praha: Libri, 2011. ISBN 9788072774159.
- VYBÍRALOVÁ, Eva. *Revanšisti, či průkopníci smíření? Ackermann-Gemeinde a její podpora katolické církve v Československu v době komunismu*. In: *Securitas Imperii*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2019, č. 34, s. 254–276. ISBN 9788086621265.
- WEST, Nigel. *Historical dictionary of British intelligence*. Lanham, Md.: Scarecrow Press, 2005. ISBN 9780810850507.
- ŽÁČEK, Pavel. *Menší sestra: Vznik a vývoj První správy ministerstva vnitra 1953–1959*. Brno: Prius, 2004. ISBN 8072850385.
- ŽÁČEK, Pavel. *Odluky osob v padesátých letech (únosy v režii československé Státní bezpečnosti)*. In: BABKA, Lukáš – VEBER, Václav, eds.: *Za svobodu a demokracii III. Třetí (protikomunistický) odboj*. Hradec Králové: Evropské hnutí v České republice – Univerzita Hradec Králové – Ústav filosofie a společenských věd v nakl. M&V, 2002, s. 117–141. ISBN 80-903024-6-7.

- ŽÁČEK, Pavel. *The Origins and Development of the Czechoslovak Interior Ministry First Directorate: Communist Espionage in the 1950s*. In: *The Journal of Intelligence History*, 2005, č. 5, s. 81. ISSN 1616-1262
- ŽÁČEK, Pavel. *Vzestupy a pády Bohumíra Molnára. Kariéra generála Státní bezpečnosti*. In: ČELOVSKÝ, Bořivoj (ed.). *Oči a uši strany. Sedm pohledů do života StB. Šenov u Ostravy 2005*. ISBN:80-86904-02-4.

Další zdroje

- *1. správa FMV* [online]. Centrum pro dokumentaci totalitních režimů [cit. 2016-02-28]. Dostupné z: <http://www.cdtr.cz/cs/slovník/1-sprava-fmv>
- *37. odbor I. správy* [online]. Centrum pro dokumentaci totalitních režimů [cit. 2022-08-12]. Dostupné z: <https://ibadatelna.cz/cs/slovník/37-odbor-I-spravy>
- *Allied Control Councils and Commissions*. International Organization, vol. 1, no. 1, 1947, s. 162–170. [online]. JSTOR [cit. 2016-02-28]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2703550>
- BÁRTA, Milan, Jan KALOUS, Libor SVOBODA a Jeguš SIVOŠ. *Dějiny státobezpečnostních složek v letech 1945–1953* [online]. ÚSTR [cit. 2021-6-22]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/projekty/dejiny-statobezpecnostnich-slozek-v-letech-1945-1953/>
- *Berliner Zeitung*: 12. 3. 1952 [online]. Berlin, 1952. [cit. 2022-02-21]. Dostupné z: <https://zefys.staatsbibliothek-berlin.de/kalender/auswahl/date/1952-3-12/26120215/>
- *Bezpečnostní aparát ministerstva vnitra (ministerstva národní bezpečnosti). Rekonstrukce rezidentur Hlavní správy rozvědky (I. správy SNB)* [online]. ÚSTR [cit. 2016-02-28]. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/bezpecnostni-apat-mv#rezident00>
- Bild 183-39855-0004 / CC-BY-SA 3.0. Berlin, Friedrichstraße, Haus der Kultur des CSSR [online]. Bundesarchiv, 23. července 1956 [cit. 2022-09-12].

Dostupné z: <https://www.bild.bundesarchiv.de/dba/de/search/?query=Bild+183-39855-0004>

- Bild 183-88279-0001 / CC-BY-SA 3.0. Berlin, Friedrichstraße, „Haus der Tschechoslowakischen Kultur“ [online]. Bundesarchiv, 23. listopadu 1961 [cit. 2022-09-12]. Dostupné z: <https://www.bild.bundesarchiv.de/dba/de/search/?query=Bild+183-88279-0001> ;
- BStU, Ministerium für Staatssicherheit, Zentrale Auswertungs- und Informationsgruppe 1609, s. 1–5, Vorgänge in der Botschaft der ČSSR in der DDR, 6. November 1968, Info Nr. 1235/68 [online]. Stasi-Uterlagen Archiv [cit. 2022-4-9]. Dostupné z: <https://www.ddr-im-blick.de/jahrgaenge/jahrgang-1968/report/vorgaenge-in-der-botschaft-der-cssr-in-der-ddr/> Bild 183-57856-0001 / CC-BY-SA 3.0. Berlin, Friedrichstraße, „Haus der Tschechoslowakischen Kultur“ [online]. Bundesarchiv, 23. srpna 1958 [cit. 2022-09-12]. Dostupné z: <https://www.bild.bundesarchiv.de/dba/de/search/?query=Bild+183-57856-0001> ;
- *Československá rozvědka (1953–1990)* [online]. Centrum pro dokumentaci totalitních režimů [cit. 2019-08-08]. Dostupné z: https://www.ibadatelna.cz/data/I_sprava_SNB.html
- Declassified CIA file: Project LCPROWL – Amendment No. 2 [online]. CIA [cit. 2022-0809]. Dostupné z: https://www.cia.gov/readingroom/docs/LCPROWL%20%20%20%20VOL.%201_0036.pdf
- Dekret č. 5/1945 Sb. Dekret presidenta republiky o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů. [online]. Částka 4 (23. 5. 1945) [cit. 2021-6-22]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/docs/laws/dek/51945.html>
- Dekret č. 12/1945 Sb. Dekret presidenta republiky o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel

českého a slovenského národa. [online]. Částka 7 (23. 6. 1945) [cit. 2021-6-22].
Dostupné z: <https://www.psp.cz/docs/laws/dek/121945.html>

- Dekret č. 27/1945 Sb. Dekret presidenta republiky o jednotném řízení vnitřního osídlení. [online]. Částka 13 (19. 7. 1945) [cit. 2021-6-22]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/docs/laws/dek/271945.html>
- Dekret č. 100/1945 Sb. Dekret presidenta republiky o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků [online]. Částka 47 (27. 10. 1945) [cit. 2021-6-22]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=100&r=1945>
- Dekret č. 101/1945 Sb. Dekret presidenta republiky o znárodnění některých podniků průmyslu potravinářského [online]. Částka 47 (27. 10. 1945) [cit. 2021-6-22]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=101&r=1945>
- Dekret č. 108/1945 Sb. Dekret presidenta republiky o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy. [online]. Částka 27 (7. 4. 1949) [cit. 2021-6-22]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/docs/laws/dek/1081945.html>
- *Democrat and Chronicle*: 12. 3. 1952. [online]. Rochester, New York., 1952. [cit. 2022-02-21]. Dostupné z: <https://www.newspapers.com/newspage/136222224/>.
- *Diplomatická zastoupení v Německu. Historický přehled* [online]. Ministerstvo zahraničních věcí České republiky [cit. 2016-02-28]. Dostupné z: http://www.mzv.cz/berlin/cz/o_velvyslanectvi/historie_naseho_zastoupeni_v_nemecku/diplomaticka_zastoupeni_v_nemecku.html
- *Dohoda mezi ministerstvem státní bezpečnosti NDR a ministerstvem vnitra ČSSR o výměně nemocných*, 1966 [online]. ÚSTR [cit. 2022-07-05]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/projekty/mezinarodni-spoluprace/ndr/spoluprace07.pdf>
- *Dohoda mezi zplnomocněnými zástupci ministerstva vnitra ČSSR a zplnomocněnými zástupci ministerstva státní bezpečnosti NDR o výměně pacientů k léčebnému pobytu*, 15. 4. 1962 [online]. ÚSTR [cit. 2022-07-05]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/projekty/mezinarodni-spoluprace/ndr/spoluprace80.pdf>

- *Dohoda o dalším rozvoji operativní spolupráce mezi ministerstvem vnitra ČSSR a ministerstvem státní bezpečnosti NDR*, Berlín, 22.–26. listopadu 1965 [online]. ÚSTR [cit. 2022-07-05]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/projekty/mezinarodni-spoluprace/ndr/spoluprace03.pdf>
- *Hlavní správa rozvědky* [online]. ÚSTR [cit. 2016-02-28]. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/hlavni-sprava-rozvedky>
- *Jmenné evidence* [online]. ABS [cit. 2022-09-21]. Dostupné z: <https://www.abscr.cz/jmenne-evidence/>
- *Josef Hušek. SCK: Slovník českých knihovníků* [online]. Národní knihovna. Ex Libris, 2014 [cit. 2022-01-01]. Dostupné z: <http://aleph.nkp.cz/publ/sck/00000/08/000000811.htm>
- KROUPA, Mikuláš. *Karel Vaš* [online]. Paměť národa, 2018 [cit. 2021-8-9]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/vas-karel-1916>
- *Lawrence Martin-Bittman* [online]. Facebook, 2022 [cit. 2022-08-06]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/larrymartinbittman/>
- LOVLEY, Erika. *First spy, then teacher, now artist*. [online]. The Boston Globe, 20. listopadu 2005 [cit. 2022-08-07]. Dostupné z: http://archive.boston.com/news/local/articles/2005/11/20/first_spy_then_teacher_now_artist/
- *Nářízení vlády č. 68/1950 Sb. Vládní nařízení, kterým se vydává platový řád pro správní zaměstnance*. [online]. Částka 30 (10. 6. 1950) [cit. 2022-08-20]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=68&r=1950>
- *Online slovník: defektor* [online]. Centrum pro dokumentaci totalitních režimů, 2022 [cit. 2022-08-06]. Dostupné z: <https://ibadatelna.cz/cs/slovník/defektor>
- PAASIKIVI. [online]. CC BY-SA 4.0 [cit. 2022-09-11]. Dostupné z: <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=54487315>
- *Protokol o dohodě mezi ministerstvem vnitra ČSR a Státním sekretariátem pro státní bezpečnost uzavřené při poradách v Berlíně, konaných ve dnech*

6. a 7. července 1955 [online]. ÚSTR [cit. 2022-07-05]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/projekty/mezinarodni-spoluprace/ndr/spoluprace01.pdf>
- *Protokol o jednání delegací ministerstva vnitra ČSR a ministerstva státní bezpečnosti NDR o prohloubení operativní spolupráce, Praha, 19.–21. března 1958* [online]. ÚSTR [cit. 2022-07-05]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/projekty/mezinarodni-spoluprace/ndr/spoluprace02.pdf>
  - *Registrační a archivní protokoly bezpečnostních složek* [online]. ABS [cit. 2022-09-18]. Dostupné z: <https://www.abscr.cz/jmenne-evidence/protokoly/>
  - *Research Aid: Cryptonyms and Terms in Declassified CIA Files* [online]. CIA [cit. 2022-08-09]. Dostupné z: <https://www.archives.gov/files/iwg/declassified-records/rg-263-cia-records/second-release-lexicon.pdf>
  - *Roční statistické zprávy o stavech, složení a kvalitě příslušníků I. správy FMV/SNB* [online]. ÚSTR [cit. 2016-08-31]. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/statisticke-zpravy-stav-slozeni>
  - *Rozkaz ministra vnitra č. 4 „Statut I. správy ministerstva vnitra ČSSR“ z 25. 2. 1963* [online]. [cit. 2022-08-06]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/rozkazy/1sprava/statut-630225.pdf>
  - SANDOMIR, Richard. *Lawrence Martin-Bittman, 87, Master of Disinformation, Dies*. In: The New York Times [online]. [cit. 2022-08-06]. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/2018/09/21/obituaries/lawrence-martin-bittman-dead.html>
  - *Směrnice k činnosti zpravodajské techniky* [online]. ÚSTR [cit. 2021-8-29]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/uvod/rozkazy-smernice/smernice-k-cinnosti-zpravodajske-techniky/>
  - *Stasi Mediathek* [online]. Bundesarchiv [cit. 2022-09-22]. Dostupné z: <https://www.stasi-mediathek.de/>

- *Statement by the Member States of the Warsaw Pact on Berlin (13 August 1961).* *United States-Department of State. Documents on Germany 1944-1985*, s. 773-774 [online]. Washington: Department of State, 1961[cit. 2021-08-04]. Dostupné z:
https://www.cvce.eu/obj/statement_by_the_member_states_of_the_warsaw_pact_on_berlin_13_august_1961-en-af30607e-4462-4f01-acef-6facc7b78a2b.html
- STICKLER, Matthias. *Block der Heimatvertriebenen und Entrechteten (BHE)* [online]. Online-Lexikon zur Kultur und Geschichte der Deutschen im östlichen Europa [cit. 2022-08-08]. Dostupné z: <https://ome-lexikon.uni-oldenburg.de/begriffe/block-der-heimatvertriebenen-und-entrechteten-bhe>
- *The Goldberger family.* [online]. JewishGen, 2015 [cit. 2021-8-9]. Dostupné z: <https://www.jewishgen.org/yizkor/Sobrance/sob001.html#1r>
- *The New York Times*: 14. 3. 1952. [online]. New York, 1952. [cit. 2022-02-21]. Dostupné z:
<https://timesmachine.nytimes.com/timesmachine/1952/03/14/84304650.html>
- *US Army report of 1950 on the US-operated intelligence service „Amt für Verfassungsschutz“ and (one of) the BND predecessors „Archiv für Gegenwartsforschung“* [online]. Freedom of Information Act Electronic Reading Room, 2022 [cit. 2022-07-09]. Dostupné z:
https://www.cia.gov/readingroom/docs/DOC_0000689577.pdf
- *Widerstand in Berlin. Friedrich Fomferra* [online]. Widerstand in Berlin gegen das NS-Regime 1933 bis 1945. - Ein biographisches Lexikon, Berlin 2002 [cit. 2021-12-19]. Dostupné z:
http://www.trafoberlin.de/widerstand_in_berlin/Namensregister_html/Buchstabe_F.html
- *Zákon č. 66/1950 Sb. Zákon o pracovních a platových poměrech státních zaměstnanců.* [online]. Částka 30 (10. 6. 1950) [cit. 2022-08-20]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=66&r=1950>
- *Zdeněk Toman.* [online]. Wikipedia: the free encyclopedia, 2001 [cit. 2021-8-9]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Zden%C4%9Bk_Toman

Seznam zkratek

a. č. – archivní číslo

AfV – Das Amt für Verfassungsschutz (Úřad pro ochranu ústavy)

AMV – Archiv Ministerstva vnitra

AMZV – Archiv Ministerstva zahraničních věcí

AO – aktivní opatření

AV ČR – Akademie věd České republiky

AVU – Akademie výtvarných umění

bal. – balík

BDJ – Bund Deutscher Jugend (Svaz německé mládeže)

BfV – Das Bundesamt für Verfassungsschutz (Spolkový úřad pro ochranu ústavy)

BHE – Bund der Heimatvertriebenen und Entrechteten (Svaz vyhnaných a zneprávněných)

BMF – Bundesministerium für Flüchtlingsfragen (Spolkové ministerstvo pro záležitosti uprchlíků)

BMG – Bundesministerium für gesamtdeutsche Fragen (Spolkové ministerstvo pro celoněmecké otázky)

BND – Bundesnachrichtendienst (Spolková zpravodajská služba)

BRD – Bundesrepublikdeutschland (Spolková republika Německo)

BStU – Der Bundesbeauftragte für die Unterlagen des Staatssicherheitsdienstes der ehemaligen Deutschen Demokratischen Republik (Úřad spolkového pověřence pro materiály Státní bezpečnosti bývalé Německé demokratické republiky)

CEP – Centrum pro ekonomiku a politiku

CIA – Central Intelligence Agency (Ústřední zpravodajská služba)

CIC – Counterintelligence Corps (Kontrašpionážní sbor)

cit. – citováno

čs. – československý

ČSL – Československá strana lidová

ČSNS – Československá strana národně socialistická

ČSR – Československá republika

ČSSR – Československá socialistická republika

ČTK – Československá tisková kancelář

DDR – Deutsche Demokratische Republik (Německá demokratická republika)

DM/Ost – Deutsche Mark Ost (Východoněmecká Marka)

DM/West – Deutsche Mark West (Západoněmecká Marka)

ed. – editor

eds. – editoři

f. – fond

FF UK – Filosofická fakulta University Karlovy

FMZV – Federální ministerstvo zahraničních věcí

FZS – Francouzská zpravodajská služba

GRU – Главное разведывательное управление (Hlavní správa rozvědky)

HSR – Hlavní správa rozvědky

i. j. – inventární jednotka

I. S – I. správa

kart. – karton

KB – Konspirační byt

KGB – Комитет государственной безопасности (Výbor státní bezpečnosti)

kpt. – kapitán

KS – komunistická strana

KSČ – Komunistická strana Československa
KSSS – Komunistická strana Sovětského svazu
MfS – Ministerium für Staatssicherheit (Ministerstvo státní bezpečnosti)
MIO – Ministerstvo informací a osvěty
mjr. – major
MNB – Ministerstvo národní bezpečnosti
MSS – Mezinárodní svaz studentstva
MV – Ministerstvo vnitra
MZO – Ministerstvo zahraničního obchodu
MZV – Ministerstvo zahraničních věcí
NATO – The North Atlantic Treaty Organization (Severoatlantická aliance)
NDR – Německá demokratická republika
npor. – nadporučík
nprap. – nadpraporčík
NR – Nelegální rozvědka
NSDAP – Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei
NSR – Německá spolková republika
OBZ – Obranné vojenské zpravodajství
OEK – Osobní evidenční karta
OSN – Organizace spojených národů
OZK – odbor zahraniční kontrarozvědky
por. – poručík
pplk. – podplukovník
ppor. – podporučík
PR – Politická rozvědka

přír. – přírůstek

reg. č. – registrační číslo

RFE – Radio Free Europe

roč. – ročník

SAV – Slovenská Akadémie věd

Sb. – Sběrka

SE – Svobodná Evropa

SED – Sozialistische Einheitspartei Deutschlands (Jednotná socialistická strana Německa)

SfS – Staatssekretariats für Staatssicherheit (Státní sekretariát pro státní bezpečnost Německé demokratické republiky)

sign. – signatura

SMAD – Sowjetische Militäradministration in Deutschland (Sovětská vojenská správa v Německu)

SNB – Sbor národní bezpečnosti

SNP – Slovenské národní povstání

SNV – Sbor nápravné výchovy

SPD – Sozialdemokratische Partei Deutschlands (Sociálnědemokratická strana Německa včleněná spolu s komunisty do SED)

SRN – Spolková republika Německo

SSSR – Svaz sovětských socialistických republik

st. seržant – starší seržant

STAPO – Staatspolizei

starš. – staršina

STASI – Staatssicherheits

StB – Československá státní bezpečnost

SÚC – Státní úřad pro věci církevní

SZPR – Správa zahraničně politické rozvědky

SZU – Služba zvláštního určení

št. kpt. – štábní kapitán

TS – tajný spolupracovník

ÚO KSČ – Útvarové organizace KSČ

USA – United States of America

ÚSTR – Ústav pro studium totalitních režimů

ÚV KSČ – Ústřední výbor Komunistické strany Československa

ÚZSI – Úřad pro zahraniční styky a informace

VAS – vysunuté agenturní středisko

VB – Veřejná bezpečnost

VKR – Vojenská kontrarozvědka

VKSB – Všesvazová komunistická strana bolševiků

vrch. stržm. – vrchní strážmistr

VTR – Vědecko-technická rozvědka

vých. – východní

ZAIG – Zentrale Auswertungs- und Informationsgruppe (Ústřední vyhodnocovací a informační skupina)

záp. – západní

ZKR – Zahraniční kontrarozvědka

ZOB – Zemský odbor bezpečnosti

ZS/GŠ ČSLA – Zpravodajská správa generálního štábu Československé lidové armády

ZÚ – zastupitelský úřad

ZZ – Zahraniční zpravodajství

Seznam příloh

- 1) Obsazení rezidentury I. správy MV v Berlíně v letech 1945–1968.
- 2) Obsazení rezidentur I. správy MV ve Frankfurtu nad Mohanem, Vídni, Salcburku a Bernu v letech 1945–1968.
- 3) Schéma struktury a organizace odboru Z MV, 1. července 1964.
- 4) Plán dislokace amerických špionážních složek.
- 5) Návrh na obsazení československé vojenské mise.
- 6) Schéma fungování vztahů mezi centrálou a rezidenty.
- 7) Základní list Pavla Novotného.
- 8) Šifrovací tabulka Pavla Novotného.
- 9) Dům československé kultury, Friedrichstraße 103.
- 10) Plán přechodu sektorových hranic na Friedrichstraße.

Přílohy

- 1) **Obsazení rezidentury I. správy MV v Berlíně v letech 1945–1968.**

Berlín	Hodnost	Příjmení	Jméno	Krycí jméno	Datum narození	OEČ	Odbor	Rozvědná funkce	Legalizační funkce	Nástup na rezidenturu	Odjezd z rezidentury
záp.		Šnejdárek	Antonín		19.10.1916			referent		01.09.1949	únor 1950
záp.	npor.	Novotný	Pavel	NOVÝ	04.09.1915			rezident	legační rada	13.10.1950	duben 1951
záp.				VÁNA						min 13.10.1950	
záp.				KALINA						min 13.10.1950	
záp.		Vrána	Josef	LUDVÍK	18.03.1920			rezident, člen rezidentury		05.04.1952	16.09.1954
záp.		Andrejsek	Jaromír	SADIL	20.06.1924	195907	37.	člen rezidentury, poté velitel	atašé	11.09.1952	30.09.1955
záp.	starš.	Pauli	Jan	PACÁK	12.09.1924	196542		šifřer		30.06.1953	31.08.1954
Ber.		Halsbach	Jaroslav	JEŘÁBEK	04.02.1906			řidič		24.11.1953	12.05.1956
Ber.	por.	Bílý	František	HOMOLA	03.01.1925	165012				01.12.1953	15.10.1958
vých.	kpt.	Kouba	Ladislav	SOUKUP	22.06.1922	196873		rezident, zástupce rezidenta		02.05.1954	28.07.1956
vých.	mjr.	Prokeš	Antonín	PŘÍBRAMSKÝ	23.01.1922		26.	referent		duben 1954	01.06.1955
vých.	starš.	Hladík	Václav	HORNÍK	15.01.1920		50.	šifřer, referent		18.06.1954	26.08.1957
vých.	ppor./maj.	Kozílek	Rostislav	KUPKA	05.04.1927	195805	37.	starší referent		23.11.1954	31.03.1955
Ber.	ppor.	Horáček	Jan	ŠTÍT	25.01.1924			starší referent		07.02.1955	24.11.1955
vých.	ppor.	Doležal	Miroslav	KAŠIČKA	30.08.1927	196117	37.	referent	referent	15.02.1955	20.06.1956
vých.	ppor.	Bulva	Miroslav	DANĚK	30.09.1922	196903	nelegál	referent	rezident za MZO	07.03.1955	30.09.1958
vých.	pplk.	Kubík	František	ŠUBRT	01.09.1920	195032		rezident		14.03.1955	30.04.1956
záp.	nprap.	Kvasnička	Václav	JANOVSKÝ	26.09.1930		37.	starší referent	vedoucí voj. mise	01.06.1955	28.02.1960
vých.	ppor.	Volín	Jiří	VÁŠA	24.04.1930		37.	referent	ČTK	01.11.1955	31.05.1956

Berlín	Hodnost	Příjmení	Jméno	Krycí jméno	Datum narození	OEČ	Odbor	Rozvědná funkce	Legalizační funkce	Nástup na rezidenturu	Odjezd z rezidentury
Ber.				DRÁPAL						min 01.01.1956	min 30.06.1956
vých.	kpt.	Koleba	Alois	KOSTKA			37.	rezident	atašé	15.06.1956	30.06.1959
vých.		Kolebová roz. Ciprová	Vlasta	CÍSAŘOVÁ	14.12.1927	196770		s manželem		15.06.1956	31.08.1960
vých.		Skoba	Zdeněk	ŠÝKORA	27.07.1924	195740				15.06.1956	02.01.1959
záp.		Fuchs	Jan	RADIMSKÝ	16.05.1924	164056	37.	starší referent	konzul	01.07.1956	25.02.1963
vých.	nprap.	Borský (Adamíra)	Jaroslav	BOUZEK	30.07.1926	196759	nelegál	starší referent		01.11.1956	15.04.1957
záp.		Gotz	Jiří	GAZDA	29.07.1921					01.06.1957	22.04.1961
vých.		Albrecht	Antonín	ALEŠ	04.06.1923	165119	nelegál			01.07.1957	říjen 1958
záp.		Břda	Karel	BAJER		196792				17.08.1957	01.03.1963
vých.		Válek	Karel	VACEK	23.09.1920	164470	50.	šifréř		20.08.1957	28.08.1960
vých.		Sapík	Karel	SOCHA	08.01.1929		69.	starší referent	obchodní delegát	17.10.1957	31.10.1959
vých.	nprap.	Bečka	Jaroslav	BENDL	26.06.1924		VTR	pověřený zástupce rezidenta pro VTR	referent MZV	28.02.1958	30.11.1960
vých.		Jakovec	František	PAŽÍK	19.11.1922	165224	37.	starší referent	3. tajemník	08.04.1958	28.02.1963
záp.		Novák	Miloslav	NERAD	03.03.1922		37.	starší referent	1. tajemník	20.04.1958	15.07.1964
vých.		Hotový	Osvald	SKOTNICA	20.03.1924		37.	starší referent		28.05.1958	27.10.1958
vých.	starš.	Hotová	Marie	HRDINOVÁ	06.09.1925	164289		s manželem		10.06.1958	10.05.1960
záp.		Kučaba	Zdeněk		15.12.1924		59.	řidič		21.07.1958	30.08.1963
záp.		Vojta	Jiří	VOBORNÍK	08.03.1929		69.	referent	atašé	01.08.1958	31.12.1961
vých.	npor.	Ther	Robert	HUDEC	21.05.1929	164712		referent		01.09.1958	01.05.1961
vých.	st. seržant	Therová roz. Holečková	Drahomíra	OTÁHALOVÁ	07.04.1932			s manželem		22.09.1958	01.05.1961
Ber.	nprap.	Antoš	Jaroslav	ROUČEK	28.11.1919			rezident		01.10.1958	01.11.1961

Berlín	Hodnost	Příjmení	Jméno	Krycí jméno	Datum narození	OEČ	Odbor	Rozvědná funkce	Legalizační funkce	Nástup na rezidenturu	Odjezd z rezidentury
vých.		Krajcr	Jaromír	KODEŠ	29.08.1923	196949		referent		15.10.1958	30.09.1962
záp.		Bělohlávek	Otakar	BÁLEK	27.12.1924		12.			01.11.1958	28.02.1961
vých.	kpt.	Havelka	František	ZIMA	18.09.1911		23., 12.	rezident		01.11.1958	30.09.1959
vých.		Mach	Vladimír	ZACH	03.02.1923		VTR	starší referent	za MZO	21.09.1959	19.02.1963
vých.		Koutný	Oldřich	KOMÍNEK	28.06.1921	164465	II. správa			01.04.1960	01.05.1961
vých.		Petr	Karel	NEDOMA	28.04.1911		nelegál		3. tajemník	01.04.1960	31.07.1963
vých.	nprap.	Hochmann	Luděk	BŘÍZA	16.06.1928	195943		starší referent		02.05.1960	30.06.1962
záp.		Hečko	Jan	HRBEK	07.02.1914		50.	šifrář		01.08.1960	01.05.1961
vých.	nprap.	Mičánek	František	MLEJNEK	16.12.1927	164349	17.	šifrář	šifra	16.08.1960	06.05.1962
vých.	nprap.	Pukl	Jaroslav	PAZDERA	13.04.1924	164949	11.	starší referent	atašé	01.11.1960	31.12.1961
vých.	vrch. stržm.	Puklová	Vlasta	VLASÁKOVÁ	12.08.1927	195758		s manželem		01.11.1960	31.12.1961
vých.		Bláha	Jaroslav	DOHNAL	16.11.1913		37.	referent	2. tajemník	01.03.1961	21.03.1965
vých.		Kaluscha	František	KAVACKÝ	01.01.1928	195664	37.	starší referent	atašé	01.05.1961	30.09.1962
vých.	nprap.	Tomeš	Stanislav	FORMÁNEK	22.01.1927	196188	2.,5.,6.	rezident	2. velvyslancecký tajemník	31.07.1961	04.01.1966
vých.	ppor./ma j.	Kozílek	Rostislav	KUPKA	05.04.1927	195805	VTR	referent	3. tajemník	01.11.1961	21.11.1964
vých.		Bittmann	Ladislav	BRYCHTA	12.01.1931		37.	referent	3. tajemník	07.11.1961	31.01.1963
vých.		Sekanina	Květoslav	ŠTRAUS	05.05.1922		II. správa, 6.	starší referent	účební	02.12.1961	02.10.1965
vých.	kpt.	Brak	Karel	KYSELA	03.05.1925		17.	šifrář		24.04.1962	17.08.1966
vých.		Stejskal	Josef	SEJČEK	06.02.1928	195233	26., II. správa			15.09.1962	30.06.1965

Berlín	Hodnost	Příjmení	Jméno	Krycí jméno	Datum narození	OEČ	Odbor	Rozvědná funkce	Legalizační funkce	Nástup na rezidenturu	Odjezd z rezidentury
záp.	kpt.	Sirotek	Karel	SOBOTKA	10.12.1924	195619	4.,2.	starší referent	3. tajemník	09.10.1962	15.01.1969
vých.		Majdloch	Miroslav	MAŠINDA	04.12.1923					07.01.1963	25.11.1966
záp.		Ducháč	Bohumír	DOBŘICKÝ	08.11.1921	165096	37.	referent	konzul vojenské mise	01.02.1963	20.05.1964
záp.		Schirmer	Ivan	KONŮPKA	01.09.1923		37.	starší referent		01.02.1963	16.10.1965
Ber.	kpt.	Martinů	Jaroslav	MÁCHA	05.12.1926	196685	12.	starší referent		01.08.1963	31.08.1965
záp.	nrap.	Zeman	Jaroslav		26.04.1925			řidič		21.08.1963	22.08.1966
vých.		Čadek	Jiří	ČÁREK	03.11.1927		37.	starší referent	zástupce ředitele kulturního střediska	16.03.1964	09.11.1968
záp.		Koleba	Alois	KOSTKA			26.	zástupce rezidenta	2. tajemník	04.05.1964	31.08.1968
záp.		Kolebová roz. Ciprová	Vlasta	CÍSAŘOVÁ	14.12.1927					01.07.1964	30.08.1968
záp.		Štohel	Eduard	ŠONSKÝ	10.02.1922	195741				19.10.1964	19.01.1968
vých.		Bjalek	Karel	BEZDĚK	16.10.1916	195946	50.	radista		01.07.1965	07.09.1967
záp.		Trnka	Jiří	TIKAL	17.04.1927	164440	37.	starší referent		01.08.1965	13.09.1968
záp.		Skoba	Zdeněk	SÝKORA	27.07.1924	195740	2., A1	rezident	2. tajemník	08.10.1965	25.06.1970
vých.		Děkan (Křováček)	Vladislav	NEZVAL	25.09.1924					17.11.1965	15.09.1968
vých.		Litera	Vítězslav	LUČAN	31.12.1930					10.01.1966	19.01.1967
záp.		Tejnor	Jan	KAREN	02.09.1929	195437				01.03.1966	31.08.1969
vých.		Tokár	Milan	TOMÁŠ	05.02.1940	195702	37.	referent	atašé	01.07.1966	30.07.1969
vých.		Zázvorka	Antonín	ZÁHORSKÝ	25.09.1927	195127				11.08.1966	11.08.1969
záp.		Hlucháň	Vladimír		12.06.1932					18.08.1966	28.07.1969
záp.		Steklý	Oldřich		30.07.1920		26.	domovník		14.09.1966	14.09.1970
vých.		Růžička	Jaroslav	FIALKA	24.01.1926	196677				15.11.1966	15.09.1970

Berlín	Hodnost	Příjmení	Jméno	Krycí jméno	Datum narození	OEČ	Odbor	Rozvědná funkce	Legalizační funkce	Nástup na rezidenturu	Odjezd z rezidentury
vých.		Rybníkář	Milan	RABAS	18.06.1929	195488	23.	starší referent	atašé	01.07.1967	28.02.1969
vých.		Sedláček	Josef	SÁZAVSKÝ	09.10.1912	164434	50.	radista		31.08.1967	08.11.1972
vých.	mjr.	Pukl	Jaroslav	PAZDERA	13.04.1924	164949	5., C1, 69.	starší referent	3. tajemník	02.01.1968	30.09.1972
vých.	ppor.	Puklová	Vlasta	VLASÁKOVÁ	12.08.1927	195758		s manželem		02.01.1968	30.09.1972
záp.		Siebert	Václav	MACEK	01.08.1919		26.	starší referent	hospodář	16.05.1968	30.06.1968
vých.		Pfaf	Vladimír	PAVLÍK	26.10.1923	164422				01.07.1968	30.10.1968
vých.	por.	Kessnerová	Marta	KLIMEŠOVÁ	15.04.1927	164390	9.	referentka	úřednice ZÚ	13.08.1968	31.08.1969
záp.		Kodrle	Josef	KŘENĚK	29.03.1929					15.08.1968	24.07.1970
záp.		Richter	Richard	ROSICKÝ	21.09.1931					22.08.1968	14.08.1970
vých.		Jurečka	Antonín	JINDRA	13.01.1923	195717	37.	zástupce rezidenta	1. tajemník	02.09.1968	31.10.1969
vých.		Sedláček	Dušan	SAILER	06.07.1934		37.	starší referent	zástupce kulturního střediska	01.11.1968	31.07.1970

**2) Obsazení rezidentur I. správy MV ve Frankfurtu nad Mohanem, Vídni,
Salcburku a Bernu v letech 1945–1968.**

Rezidentura	Příjmení	Jméno	Krycí jméno	Datum narození	Nástup na rezidenturu	Odjezd z rezidentury
Frankfurt n. M.	Hampejs	Karel	HOLAN	02.09.1920	09.06.1955	11.04.1956
Frankfurt n. M.	Ešner	Miroslav	BLODEK	28.11.1919	19.08.1956	31.12.1960
Frankfurt n. M.	Šindelář	Zdeněk	ŠÍPEK/ŠÍP	04.08.1932	13.03.1958	14.10.1961
Frankfurt n. M.	Roth	Bohuslav	ROHAN	22.11.1919	16.10.1958	07.03.1962
Frankfurt n. M.	Nádvorník	Aleš	NETUKA	06.05.1928	01.06.1959	15.03.1960
Frankfurt n. M.	Hochmann	Luděk	BŘÍZA	16.06.1928	23.08.1959	31.12.1959
Frankfurt n. M.	Brázda	Ludvík	RUDECKÝ	11.08.1921	08.10.1959	20.12.1963
Frankfurt n. M.	Lochner	Josef		23.10.1913	15.10.1959	31.01.1962
Frankfurt n. M.	Purger	Miroslav	PODHRÁSKÝ	13.05.1931	23.10.1959	12.11.1963
Frankfurt n. M.	Valenta	Oldřich	VOBORA	21.09.1925	20.04.1960	01.12.1964
Frankfurt n. M.	Dobízl	František	DOSKOČIL	05.05.1928	22.07.1960	14.10.1963
Frankfurt n. M.	Salamánek	Václav		02.02.1912	29.08.1960	29.06.1963
Frankfurt n. M.	Křivák	Milan	KŘÍSTEK	05.11.1926	28.12.1960	30.11.1961
Frankfurt n. M.	Hanibal	Jaroslav	HABART	16.03.1913	10.01.1962	14.07.1966
Frankfurt n. M.	Stoklasa	Miroslav	SLÍŽEK	10.02.1927	25.01.1963	31.07.1967
Frankfurt n. M.	Kubr	Jaroslav	KAPLICKÝ	06.10.1926	01.09.1963	31.07.1966
Frankfurt n. M.	Suda	Miroslav	SOJKA	15.03.1929	13.08.1964	31.01.1969
Frankfurt n. M.	Šebek	František	ŠÍPEK	15.09.1931	01.08.1966	31.01.1971
Frankfurt n. M.	Sapík	Karel	SOCHA	08.01.1929	01.07.1967	31.08.1970
Frankfurt n. M.	Kovář	Antonín	KOVALSKÝ	21.09.1936	23.08.1967	30.08.1970
Frankfurt n. M.	Bartůněk	Josef	BARVÍK	25.02.1927	24.11.1967	31.07.1970
Frankfurt n. M.	Fuchs	Jan	RADIMSKÝ	16.05.1924	01.06.1968	30.08.1969
Frankfurt n. M.	Siebert	Václav	MACEK	01.08.1919	16.08.1968	30.06.1974
Frankfurt n. M.	Vrána	Josef	LUDVÍK	18.03.1920	30.10.1968	21.11.1974
Vídeň	Kouba	Ladislav	SOUKUP	22.06.1922	25.02.1949	31.05.1951
Vídeň	Nacvalač	Miroslav	KUBEŠ	08.04.1923	05.09.1950	1953
Vídeň	Šolc	Karel	FOŘT	20.12.1913	31.12.1951	31.03.1954 uvolněn z MV
Vídeň	Trousil	Václav	PELANT	30.01.1921	01.01.1952	19.01.1954
Vídeň	Ondráček	Petr	OLIVA	05.12.1925	08.01.1952	30.09.1955
Vídeň	Antoš	Jaroslav	ROUČEK	28.11.1919	01.08.1952	16.08.1954
Vídeň	Molnár	Bohumír	DRÁBEK	02.02.1924	08.11.1952	15.06.1955
Vídeň	Šír	Jaroslav		12.05.1923	březen 1953	09.12.1955
Vídeň	Vraštil	František	BURSÍK	04.06.1913	31.08.1953	18.08.1955
Vídeň	Kočí	Vladimír	KONŠEL	28.11.1923	11.12.1953	30.11.1959
Vídeň	Kalina	Josef	KARHAN	07.03.1925	26.02.1954	31.12.1954
Vídeň	Stejskal	Jiří	BORECKÝ	24.04.1923	17.05.1954	18.03.1957
Vídeň	Schirmer	Ivan	KONŮPKA	01.09.1923	01.06.1954	31.01.1960
Vídeň	Čermák	Josef	LESNÍK	24.10.1924	02.03.1955	14.04.1956
Vídeň	Maláč	Lumír	HLINKA	27.02.1931	27.04.1955	29.03.1956
Vídeň	Michálek	Josef	KOLOMAZNÍK	17.03.1922	18.05.1955	14.03.1958
Vídeň	Smetana	Jarmil	ŠUSTR	28.07.1923	07.06.1955	14.07.1957

Rezidentura	Příjmení	Jméno	Krycí jméno	Datum narození	Nástup na rezidenturu	Odjezd z rezidentury
Vídeň	Voldřichová roz. Koutová	Alena	LÁNSKÁ	16.10.1933	17.06.1955	30.09.1959
Vídeň	Nosek	Vladimír	KADLEČEK	30.12.1920	17.06.1955	14.01.1959
Vídeň	Baloun	Rudolf	BOROVÍČKA	30.03.1919	26.06.1955	10.04.1957
Vídeň	Tomeš	Stanislav	FORMÁNEK	22.01.1927	16.08.1955	14.01.1957
Vídeň	Hanoltová	Božena	HAVLOVÁ	15.03.1921	18.09.1955	14.01.1959
Vídeň	Vlček	Karel	VYDRA	18.02.1920	30.09.1955	12.08.1958
Vídeň	Šťastný	Václav	ŠAFAŘÍK	29.07.1924	31.10.1955	31.10.1958
Vídeň	Vojtíšek	Jaroslav	VOJÁČEK	23.08.1925	18.02.1956	03.02.1959
Vídeň	Voldřich	Bohumil	SLÁDEK	06.10.1926	01.04.1956	30.09.1959
Vídeň	Svoboda	Jiří	PĚNKAVA	29.12.1922	01.04.1956	15.10.1958
Vídeň	Dvořák	Stanislav	DOČKAL	05.11.1924	01.04.1956	31.03.1957
Vídeň	Stejskal	Josef	SEJČEK	06.02.1928	13.10.1956	31.08.1958
Vídeň	Veselý	Tomáš	VEDRAL	10.03.1930	20.02.1957	01.07.1958
Vídeň	Hromádka	Otakar	MAŘÍK	14.08.1925	01.09.1957	31.07.1960
Vídeň	Sobek	Věroslav	ŠEDIVÝ	01.05.1926	01.12.1957	15.10.1961
Vídeň	Skuhrovec	Vladimír	SPÁČIL	05.09.1931	04.01.1958	28.02.1961
Vídeň	Faibera	Karel		04.11.1926	05.01.1958	14.04.1960
Vídeň	Zbroj	Vladimír	ZAVADIL	04.08.1925	14.03.1958	18.08.1961
Vídeň	Huss	Jaroslav	HRUBÝ	05.04.1928	03.04.1958	31.05.1962
Vídeň	Pešek	Josef	PRŮŠA	20.04.1923	31.05.1958	29.09.1962
Vídeň	Hlavica	František	HYBNER	12.09.1913	27.06.1958	01.11.1960
Vídeň	Kozelka	Zdeněk	KOČÍ	25.03.1925	10.07.1958	28.04.1961
Vídeň	Hotový	Osvald	SKOTNICA	20.03.1924	28.10.1958	10.05.1960
Vídeň	Drahonínský	Josef	RAČANSKÝ	07.05.1922	01.11.1958	31.10.1960
Vídeň	Křivánková	Ludmila		10.10.1931	15.12.1958	31.03.1960
Vídeň	Cachová roz. Křivánková	Ludmila	LAŇKOVÁ	10.10.1931	15.12.1958	30.03.1960
Vídeň	Děkan (Křováček)	Vladislav	NEZVAL	25.09.1924	01.06.1959	23.10.1962
Vídeň	Červený	Václav	ČEPELÁK	01.03.1932	24.07.1959	30.11.1961
Vídeň	Pavlíček	Jaroslav	POLATA	12.02.1933	25.08.1959	30.04.1963
Vídeň	Kodrle	Josef	KŘENĚK	29.03.1929	01.10.1959	30.06.1963
Vídeň	Borský (Adamíra)	Jaroslav	BOUZEK	30.07.1926	01.11.1959	31.05.1961
Vídeň	Mudra	Václav	MEDŘICKÝ	18.09.1924	10.11.1959	31.03.1962
Vídeň	Andrejsek	Jaromír	SADIL	20.06.1924	01.01.1960	31.10.1960
Vídeň	Vepřek	Jaromír	VOLTR	11.03.1927	01.02.1960	31.10.1964
Vídeň	Hlucháň	Vladimír		12.06.1932	05.04.1960	31.07.1962

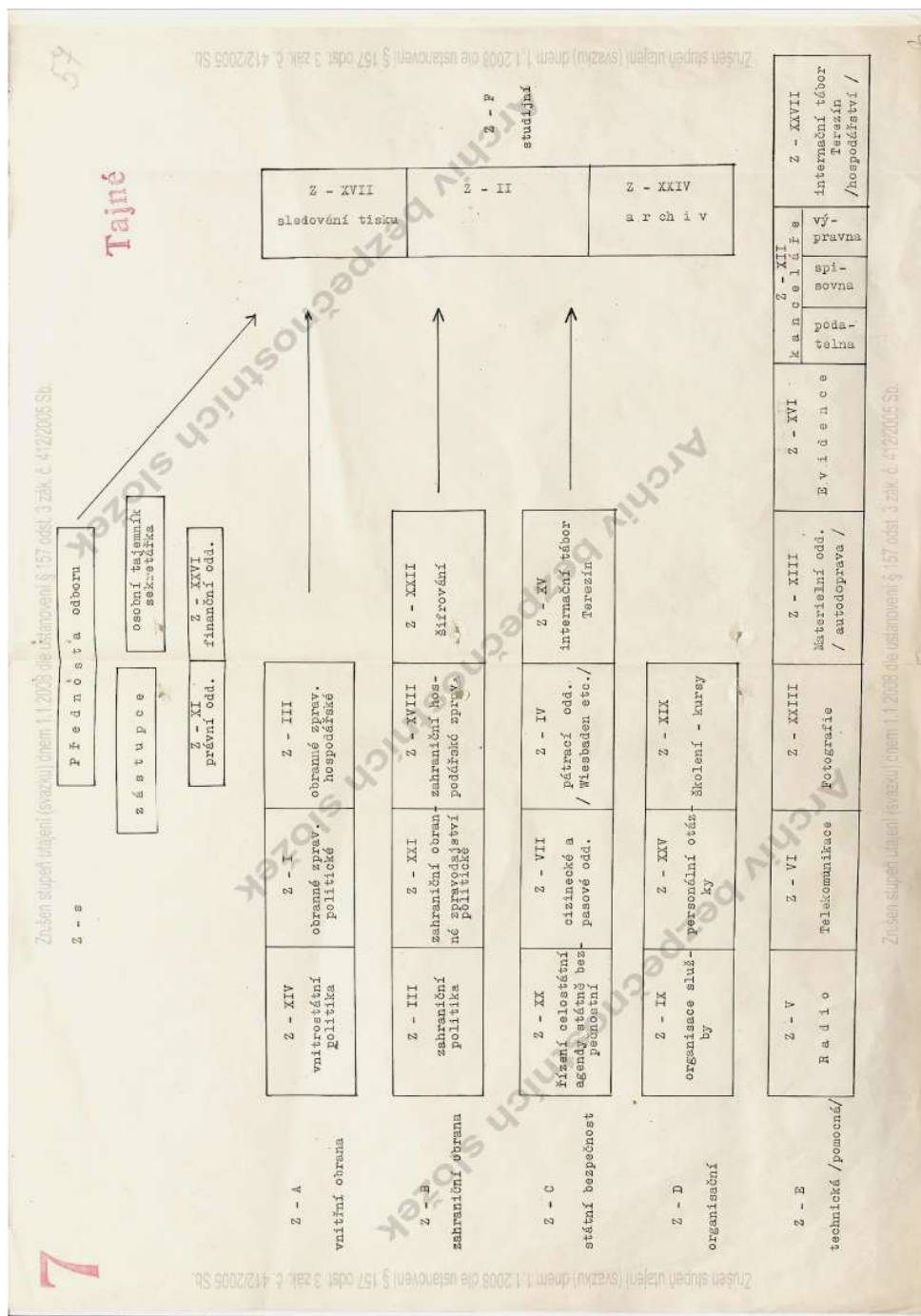
Rezidentura	Příjmení	Jméno	Krycí jméno	Datum narození	Nástup na rezidenturu	Odjezd z rezidentury
Vídeň	Majer	Karel	MOSTECKÝ	11.01.1925	19.04.1960	15.02.1962
Vídeň	Jeřábová roz. Votavová	Luběna	JÁNSKÁ	16.11.1916	01.05.1960	01.09.1961
Vídeň	Hejkal	Tomáš	HARTMAN	17.06.1927	01.06.1960	31.01.1963
Vídeň	Kvasnička	Václav	JANOVSKÝ	26.09.1930	25.07.1960	30.06.1964
Vídeň	Albrecht	Antonín	ALEŠ	04.06.1923	01.10.1960	31.10.1960
Vídeň	Vlček	Josef	VACHEK	10.03.1929	13.10.1960	31.08.1962
Vídeň	Koziorek	Vilém	PAVLÍŠ	24.10.1925	01.11.1960	24.03.1963
Vídeň	Vorma	Josef	HOLMAN	04.03.1932	listopad 1960	31.07.1961
Vídeň	Kaluscha	František	KAVACKÝ	01.01.1928	10.11.1960	30.04.1961
Vídeň	Sirotek	Karel	SOBOTKA	10.12.1924	01.02.1961	19.12.1961
Vídeň	Hergl	Vlastimil	KVÍZ	01.02.1922	15.04.1961	09.08.1964
Vídeň	Vrba	Vladimír	JEDLIČKA	09.05.1922	15.08.1961	10.06.1964
Vídeň	Frous	Slavoj	FARKAČ	25.10.1927	21.08.1961	20.12.1964
Vídeň	Běláček	Svatopluk	BRYNYCH	23.11.1924	07.09.1961	02.02.1965
Vídeň	Tomeš	Stanislav	FORMÁNEK	22.01.1927	16.09.1961	04.01.1966
Vídeň	Beneš	Arnošt		18.12.1922	05.01.1962	31. 6. 1964
Vídeň	Hrušková roz. Stejskalová	Jarmila	HRÁŠKOVÁ	18.03.1931	23.07.1962	31.10.1967
Vídeň	Hruška	Václav	HRÁŠEK	21.12.1927	01.08.1962	03.11.1967
Vídeň	Holomoucký	Václav	HEJNÝ	22.06.1923	01.08.1962	31.08.1964
Vídeň	Nehasil	Karel		23.09.1929	15.09.1962	30. 9. 1965
Vídeň	Sobotka	Věroslav	ŠTROS	17.01.1929	04.01.1963	31.12.1966
Vídeň	Lenert	Václav	LAHODA	04.09.1923	26.01.1963	31.03.1969
Vídeň	Bulíř	Jaroslav	BORKOVEC	25.01.1930	15.06.1963	31.08.1966
Vídeň	Stejskal	Karel	STAŇURA	28.01.1929	02.01.1964	15.12.1966
Vídeň	Zedník	Josef	ZIMERMANN	19.12.1925	17.02.1964	03.12.1966
Vídeň	Maršálek	Antonín	VYMĚTAL	24.09.1925	04.05.1964	14.10.1964
Vídeň	Čančík	Jaroslav	ČEKAN	03.03.1930	01.06.1964	10.08.1967
Vídeň	Kaluscha	František	KAVACKÝ	01.01.1928	15.06.1964	07.08.1967
Vídeň	Janda	František	PODLIPNÝ	15.11.1922	06.08.1964	31.07.1968
Vídeň	Unger	František	UTĚŠIL	09.05.1916	08.08.1964	31.07.1967
Vídeň	Hochmann	Luděk	BŘÍZA	16.06.1928	21.08.1964	30.09.1968
Vídeň	Zeman	Jindřich	TŮMA	27.10.1913	31.08.1964	30.09.1968
Vídeň	Kadlec	Miroslav	KARPIŠEK	15.02.1930	16.10.1964	19.11.1967
Vídeň	Štiller	Jindřich	ŠTIK	03.03.1925	15.11.1964	15.09.1967
Vídeň	Kotol	Miroslav	KUBÁT	03.09.1918	prosinec 1964	prosinec 1968
Vídeň	Kroupa	Vlastimil	HOVORKA	30.04.1922	02.12.1964	30.11.1966

Rezidentura	Příjmení	Jméno	Krycí jméno	Datum narození	Nástup na rezidenturu	Odjezd z rezidentury
Vídeň	Tuček	Lumír	TOBIÁŠ	14.05.1927	30.12.1964	02.02.1968
Vídeň	Zajíček	Blahomil	FILIP	19.01.1927	03.05.1965	15.10.1965
Vídeň	Holý	Jaroslav	(H)LÁVKA	16.09.1922	15.09.1965	31.01.1969
Vídeň	Zach	Rudolf	ŽITNÝ	23.12.1926	01.07.1966	31.10.1970
Vídeň	Hluchý	Vlastislav	HYKL	26.04.1928	01.08.1966	13.09.1970
Vídeň	Hotová roz. Hromečková	Marie	HRDINOVÁ	06.09.1925	15.08.1966	01.06.1970
Vídeň	Hotový	Osvald	SKOTNICA	20.03.1924	15.08.1966	31.05.1970
Vídeň	Petr	Zdeněk	KOZÁK	03.07.1921	17.10.1966	31.07.1970
Vídeň	Krupka	Bohuslav	KRÁLÍČEK	05.01.1912	29.11.1966	07.11.1968
Vídeň	Pulpán	Jaroslav	PUJMAN	23.05.1930	01.12.1966	31. 5. 1970
Vídeň	Příhoda	Jan	PRAŽSKÝ	22.01.1921	01.12.1966	31.01.1970
Vídeň	Bittmann	Ladislav	BRYCHTA	12.01.1931	01.12.1966	02.09.1968
Vídeň	Koutný	Oldřich	KOMÍNEK	28.06.1921	01.01.1967	30.11.1969
Vídeň	Masopust	Karel	ŠAFÁŘ	22.04.1922	02.01.1967	31.10.1968
Vídeň	Volín	Jiří	VÁŠA	24.04.1930	24.07.1967	31.07.1970
Vídeň	Nácar	Milouš	NOVOSAD	28.03.1927	31.07.1967	08.07.1971
Vídeň	Březina	František	BUŠEK	01.09.1925	10.08.1967	25.08.1970
Vídeň	Sýkora	Bohumil	JIRSA	30.05.1930	01.09.1967	31.07.1970
Vídeň	Novotný	Milan	KVAPIL	06.02.1937	02.10.1967	září 1969
Vídeň	Novotná roz. Kozlíková	Jana	KOZLÍKOVÁ	26.02.1943	02.10.1967	23.07.1969
Vídeň	Šebestík	František	DOLEJŠ	30.10.1937	01.11.1967	27.07.1970
Vídeň	Kohut	Bohuslav	KLOUBEK	01.05.1927	15.02.1968	30.09.1971
Vídeň	Vacek	Evžen	VINKLÁŘ	29.10.1929	16.04.1968	30.06.1970
Vídeň	Pávek	Ladislav	PANOCHA	13.06.1917	03.10.1968	28. 3. 1974
Vídeň	Mackovič	Josef	HOLAS	14.03.1926	31.10.1968	27.11.1970
Vídeň	Havlan	Václav	HARTL	20.12.1924	01.12.1968	15.01.1973
Salcburk	Pospíšil	Václav	PETŘÁNEK	09.01.1921	18.06.1956	12.04.1959
Salcburk	Kryl	Ladislav	VIDLÁK	15.10.1921	19.06.1956	01.03.1959
Salcburk	Pohaněl	Jan	PŠENIČKA	30.10.1925	07.08.1956	07.08.1960
Salcburk	Skoba	Zdeněk	SÝKORA	27.07.1924	03.01.1959	30.09.1960
Salcburk	Němec	Jaroslav	NEKOLA	13.12.1923	02.02.1959	15.12.1959
Salcburk	Pukl	Jaroslav	PAZDERA	13.04.1924	18.03.1959	31.10.1960
Salcburk	Puklová roz. Pfafferová	Vlasta	VLASÁKOVÁ	12.08.1927	18.03.1959	31.10.1960
Salcburk	Řupalová roz. Brejžková	Jiřina	BĚLSKÁ	12.02.1931	20.10.1959	31.03.1962
Salcburk	Skála	Ota	SOVA	05.11.1927	01.04.1960	31.03.1962

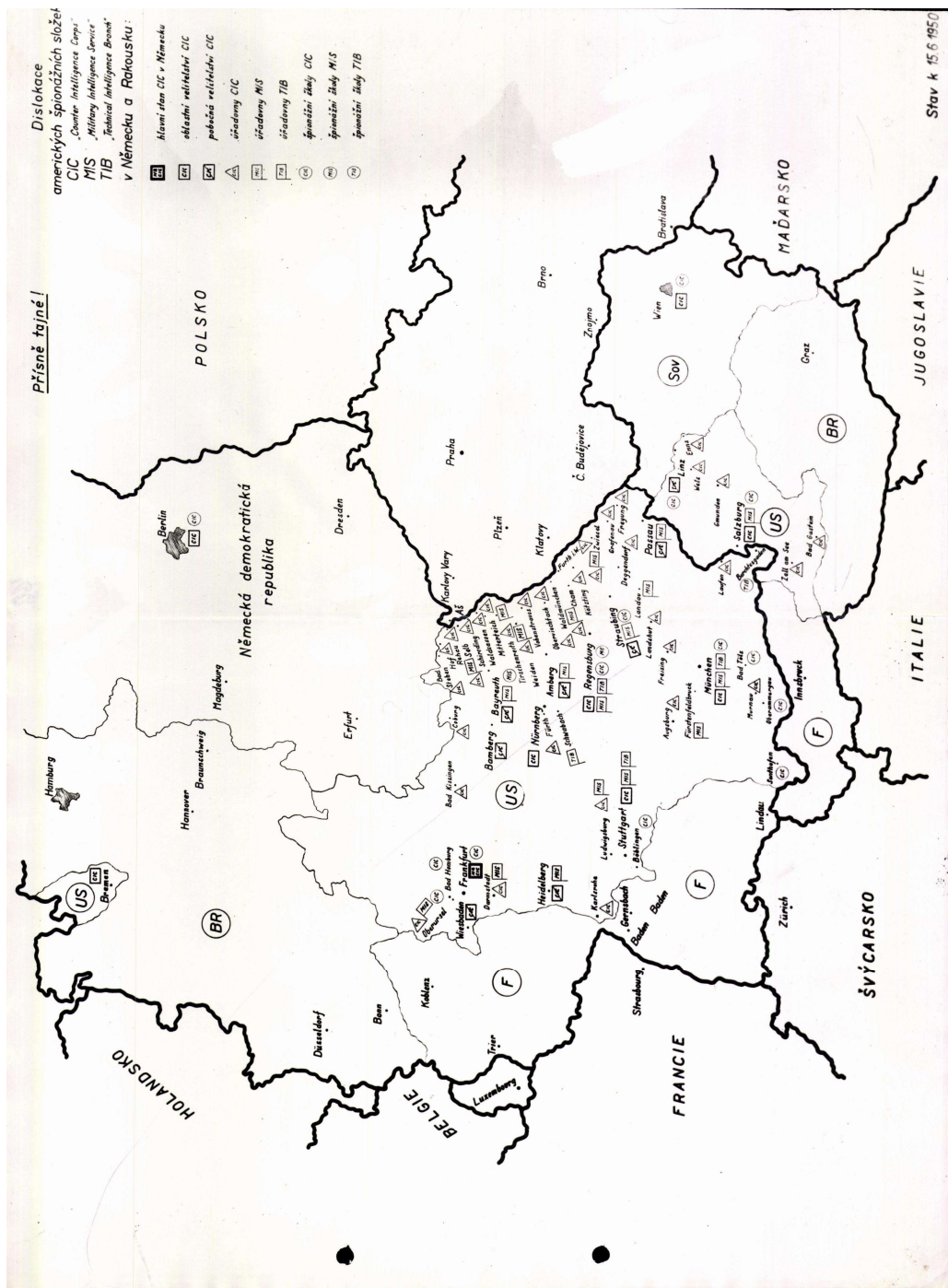
Rezidentura	Příjmení	Jméno	Krycí jméno	Datum narození	Nástup na rezidenturu	Odjezd z rezidentury
Salcburk	Pokorný	Miroslav	PAPEŽ	21.07.1930	01.08.1960	20.08.1964
Salcburk	Karbus	Jiří	KUCHAŘ	23.09.1926	15.08.1960	20.09.1961
Salcburk	Šícha	Václav	CHVOJKA	27.06.1922	17.01.1961	28.03.1962
Bern	Milfajt	Bohumil	DANEŠ	19.05.1921	01.11.1951	14.10.1955
Bern	Kratochvíl	Václav	KRAUS	28.06.1929	30.06.1953	14.10.1956
Bern	Beran	Jan	TICHÝ	25.08.1923	17.05.1955	23.02.1959
Bern	Lis	Jaroslav	NEČÁSEK	27.12.1926	02.06.1955	30.06.1959
Bern	Ther	Robert	HUDEC	21.05.1929	15.11.1955	11.08.1956
Bern	Therová roz. Holečková	Drahomíra	OTÁHALOVÁ	07.04.1932	15.11.1955	11.08.1956
Bern	Antoš	Jaroslav	ROUČEK	28.11.1919	13.02.1956	30.07.1958
Bern	Burián	Zdeněk	LIBAL	27.03.1925	06.10.1956	31.08.1959
Bern	Smíšek	Václav	STÁREK	09.06.1927	05.02.1959	20.10.1961
Bern	Sobotka	Miroslav	STIBŮREK	12.05.1931	01.04.1959	30.09.1961
Bern	Rückert	Jan	RYBÍN	19.01.1923	27.05.1959	19.10.1961
Bern	Koleba	Alois	KOSTKA		01.07.1959	30.08.1960
Bern	Vágner	Oldřich	VESELÝ	08.12.1921	24.08.1959	29.06.1962
Bern	Špelina	Oldřich	ŠRUBAŘ	30.04.1925	01.02.1960	30.06.1961
Bern	Jonáš	Oldřich	JADRNÝ	06.12.1919	27.06.1960	09.12.1961
Bern	Vaněk	Sláva	VELÍŠEK	05.11.1930	01.08.1960	14.12.1961
Bern	Korec	Jiří	KARLICKÝ	13.02.1931	01.09.1960	31.10.1961
Bern	Bareš	Bohumil	BARTÁČEK	26.10.1928	25.06.1962	03.07.1964
Bern	Kratochvíl	Josef	HAKEN	19.09.1919	26.06.1964	22.09.1967
Bern	Slanec	Miroslav	SMRŽ	12.08.1929	01.09.1965	21.12.1967
Bern	Krob	Vladimír	KALFUS	04.03.1931	10.05.1966	01.10.1966
Bern	Kruml	František	MARTINEC	25.02.1921	01.08.1966	15.08.1970
Bern	Pospíšil	František	PÝCHA	18.08.1920	31.08.1966	31.07.1970
Bern	Hošek	Václav	HABR	08.12.1914	11.09.1967	03.09.1970
Bern	Přikryl	František	PŮLPÁN	07.03.1930	06.06.1968	max 14.12.1971

3) Schéma struktury a organizace odboru Z MV, 1. července 1964.⁷⁷⁷

⁷⁷⁷ ABS, f. 310, sign. 310-3-1, Schéma o struktuře a organizaci odboru Z MV, s. 6.

4) Plán dislokace amerických špiónážních složek. 778

778 ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 20962, Pracovní plán II. odd. skupiny BAb do 30. 6. 1950, s. 72.

5) Návrh na obsazení československé vojenské mise.⁷⁷⁹

Návrh na obsazení československé vojenské mise.

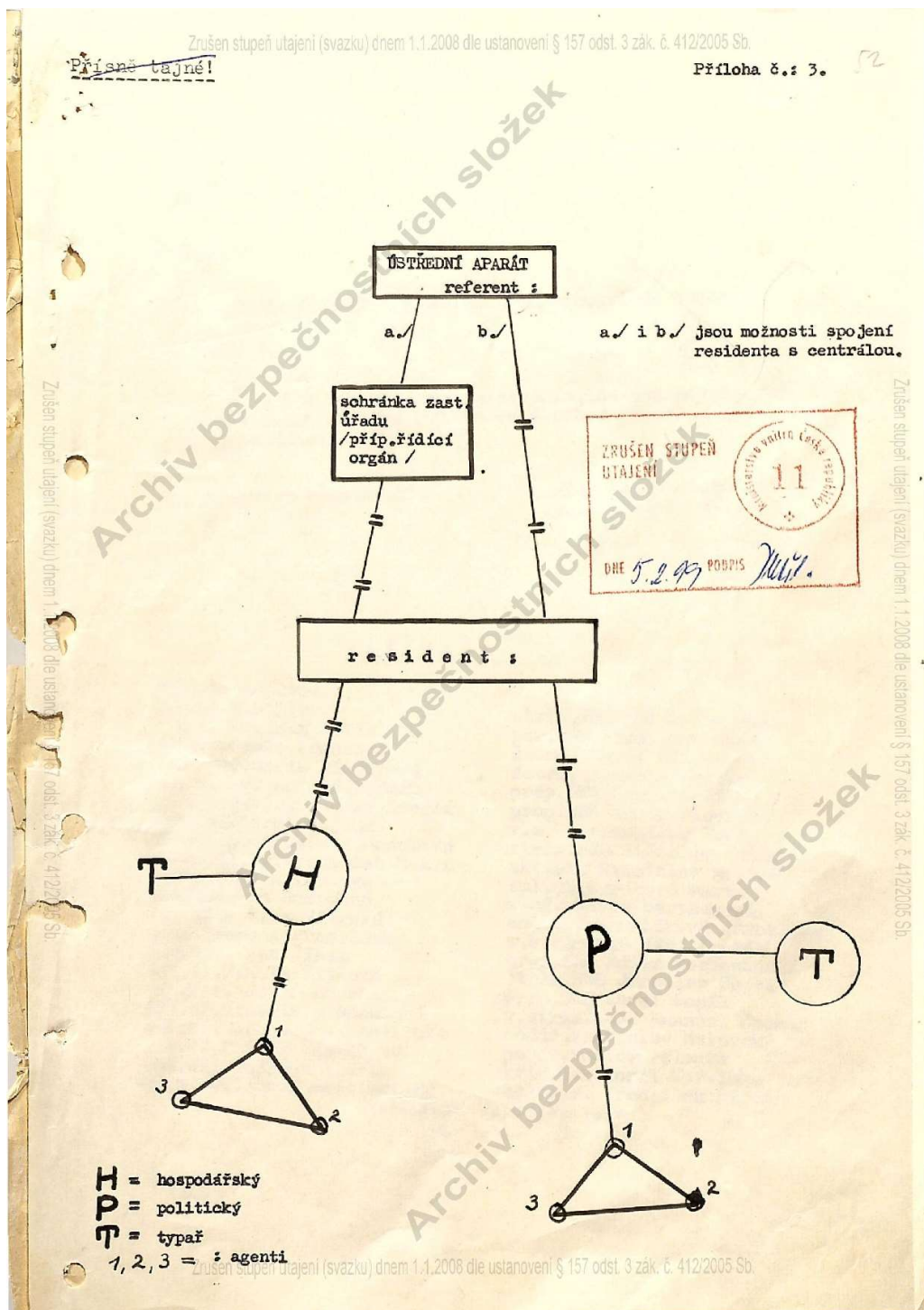
	legální úřadost		rozvěd. činnost pro náč.	
funkce	leg. sprav.	agenda	možnosti pro náč.	sprav. činnost pro náč.
D šéf úř.	z hlavních pol. prohlášení	vedoucí úřadu	styk na spol. podn. se zřp. diplomaty a zřp. okup.	Spolupráce s l. odb.
D I. taj.	politická sprav.	kulturní tisková	styk a nekt. re. akce a osobnostní na recepcích atp.	incident I. odb. polit. rozvěd. proti okup. a zřp. Německu
D attaché	aktuality	pasová a vízová	- návštěvy uprchl. a krajanů - cest. obhod. do ČSR	"E-1" uprchl. tábory špicovní emigr.
a sm. s.	--	pomoc při pas. a viz. agendě administr. úkony	manželka št. centry	
D attaché	hospodářská sprav.	hospodářská právní pomoc	- styk se z. úřady v zřp. Npa. - styk s úřady a souky	pro I. odb. a "O" úřady a obch. techn. inst.
D attaché	o vystavovatelích /"SUNHILOR"/ emigraci-leg. špicovní emigraci	krajanští doruč. dokl.	styk a krajanů a "špicovníky"	úřady německá špicovní
a úřed.	a. Píhýl, kpt. MNO, který byl nedávno odvolán			

a sm. s.	a. Paulgová, zaměst. MNO, pomoc-sekret. od a. Vašíčka.			
úřed.	šifrování a telegraf.	doruč. dokl. /pisemně/	typovat spojení pro "K"	pro "K" a pro rezidentů
a řídící	ř. is. aut. a dopovněk /s manželkou/	udržba aut	typování pro "K"	pro "K" a pro rezidentů špicovní emigr.
úřed.	vede spisovny, protokol a je překladačkou		styk pisemně. zřídit. spisovna vypr. v. kurjra.	pro "K"
a sm. s.	pomoc vespisovně, kde hodně a administr. tív práce.		manželka št. centr.	
a sm. s.	pomocnice v kanceláři /šestá písáčka/		manželka št. centr.	
a sm. s.	--		a překladačka/ sm. s. s. z NDR, které by došlo děla denat a neb čes. et. přisl. díle v NDR na náč pas se souv. vídem a rovněž by měla špicovní	
a sm. s.	včetně a druhý řídící		zachycovat a uvádět návštěvy pro rezidentů	
Dodatek: nejvyšší počet osob z ČSR akreditovaných u Američanů je 10, manželky se do tohoto počtu nepočítají. Při vysílání soudrumu je nutná vyvarování se osob, které byly při vysílání s. LUBSKA a náč, kdy osobní oddělení MZV nepodalé souhlasné ex. žádosti o vízum/permít/šestá písáčka příkaz voj. misi k podání žádosti o akreditaci, což má vésti k uzavřeným prátakům se strany Američanů.				

⁷⁷⁹ ABS, f. I. S – svazky, osobní svazek KP Jaromíra Andrejska, reg. č. 38338, podsvazek 000/1/7, s. 65–66.

6) Schéma fungování vztahů mezi centrálou a rezidenty.⁷⁸⁰

⁷⁸⁰ ABS, f. 310, sign. 310-2-4, Organizace a působnost odboru BA MV, s. 52.

Spisová s označením: *Spisová - podrobnosti viz. slož. w. doplňky*
Přesloubná 43/18, Praha, org.:

b) k polit. org.: *osobním systémem se s. KALININEM a VILKOVEM*

Hledat:

Kepř. adresa spoluprac.: *Esser - 280*

Nomen. schůzka: *Esser - 224*

*šifra. kniha: Lenin, vybrané spisy, díl I. Tabulka
Číslo podle knihy: melántrich, téma M, úroveň 111, zámožky 22, varianta
111 - 111 - 111 (číslo se vždy spíše). Uvědomění z knihy: str. 111, 111, 111, z knihy
je v písmenu, Zpracování: druhá a třetí skupina od zadu za po-
mozi druhé, a třetí skupiny od počátku šifry. Káždě šifra je člena su-
šifra: Káždě M, úroveň: Hrubší 22. Druhá úroveň nebo která první skup. x
směrem, poslední skupinou šifra 44 999. v druhé písmeno je číslo telegramu.
Druhá a doplňky spojení: Spojení z centrálního směru: oběma na úroveň
s. Káždě, vnitřní na souduhu téhož jména, třetím vnitřní na
Káždě se záloží o atování: Druhá: Druhá.
Spojení s centrální: dopisy zasílány M20, tajně vnitřní
oběma šifry: Uvědomění, Práva: Druhá: Káždě.*

Výsledk. doc:

Dělost:

Nypráci bytosti:

Značení:

Název sídla v seznamě spoluprac.: *Esser - 280*

Esser - 280

Esser - 388

Esser - 224

Esser - 280

Esser - 224

Esser - 280

Esser - 224

Esser - 280

Esser - 224

Esser - 280

Esser - 224

Esser - 280

Esser - 224

Esser - 280

Esser - 224

Váček, Nový 11.10.50, doplnili Hušek a Stránský

Osobní vlastnosti a charakter (je možné též upřesnit): [Husák.]
 bystrý a obratný člověk, rychle se orientuje v nových situacích, nalazené společenské vztahy, doradčí a ziskavé auto-ritu u lidí, silné zájmení maloměstským mentalitou úředníka-rubíněra. Není zcela upřímný, má karatistický postoj vůči představeným. Je iniciativní a užitečný.

Osobní údaje:
 Jméno: **Dvořák**
 Příjmení: **Karel**
 Bydliště: **Brno XI, Krasova 29**
 Narození: **1886**
 Narození: **Česko**
 Zahraniční angažmá: **neang.**
 Vysokost: **179 cm**
 Oči: **modré**
 Vlasy: **černé**
 Ústa: **tenká**
 Zuby: **čistě protavené**
 Zdravotní stav: **dobrý**

Osobní údaje (dále):
 Výška: **179 cm**
 Váha: **70 kg**
 Oči: **modré**
 Vlasy: **černé**
 Ústa: **tenká**
 Zuby: **čistě protavené**
 Zdravotní stav: **dobrý**

Osobní údaje (dále):
 Výška: **179 cm**
 Váha: **70 kg**
 Oči: **modré**
 Vlasy: **černé**
 Ústa: **tenká**
 Zuby: **čistě protavené**
 Zdravotní stav: **dobrý**

Osobní údaje (dále):
 Výška: **179 cm**
 Váha: **70 kg**
 Oči: **modré**
 Vlasy: **černé**
 Ústa: **tenká**
 Zuby: **čistě protavené**
 Zdravotní stav: **dobrý**

Osobní údaje (dále):
 Výška: **179 cm**
 Váha: **70 kg**
 Oči: **modré**
 Vlasy: **černé**
 Ústa: **tenká**
 Zuby: **čistě protavené**
 Zdravotní stav: **dobrý**

Osobní údaje (dále):
 Výška: **179 cm**
 Váha: **70 kg**
 Oči: **modré**
 Vlasy: **černé**
 Ústa: **tenká**
 Zuby: **čistě protavené**
 Zdravotní stav: **dobrý**

8) Šifrovací tabulka Pavla Novotného.⁷⁸²

⁷⁸² ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 41224 I. S, MTH 21553 I. S.

9) Dům československé kultury, Friedrichstraße 103.⁷⁸³

Bundesarchiv, Bild 183-57856-0001
Foto: Novaak | 23. August 1958

---

⁷⁸³ Bild 183-57856-0001 / CC-BY-SA 3.0. Berlin, Friedrichstraße, „Haus der Tschechoslowakischen Kultur“ [online]. Bundesarchiv, 23. srpna 1958 [cit. 2022-09-12]. Dostupné z: <https://www.bild.bundesarchiv.de/dba/de/search/?query=Bild+183-57856-0001> ; Bild 183-88279-0001 / CC-BY-SA 3.0. Berlin, Friedrichstraße, „Haus der Tschechoslowakischen Kultur“ [online]. Bundesarchiv, 23. listopadu 1961 [cit. 2022-09-12]. Dostupné z: <https://www.bild.bundesarchiv.de/dba/de/search/?query=Bild+183-88279-0001> ; Bild 183-39855-0004 / CC-BY-SA 3.0. Berlin, Friedrichstraße, Haus der Kultur des CSSR [online]. Bundesarchiv, 23. července 1956 [cit. 2022-09-12]. Dostupné z: <https://www.bild.bundesarchiv.de/dba/de/search/?query=Bild+183-39855-0004>

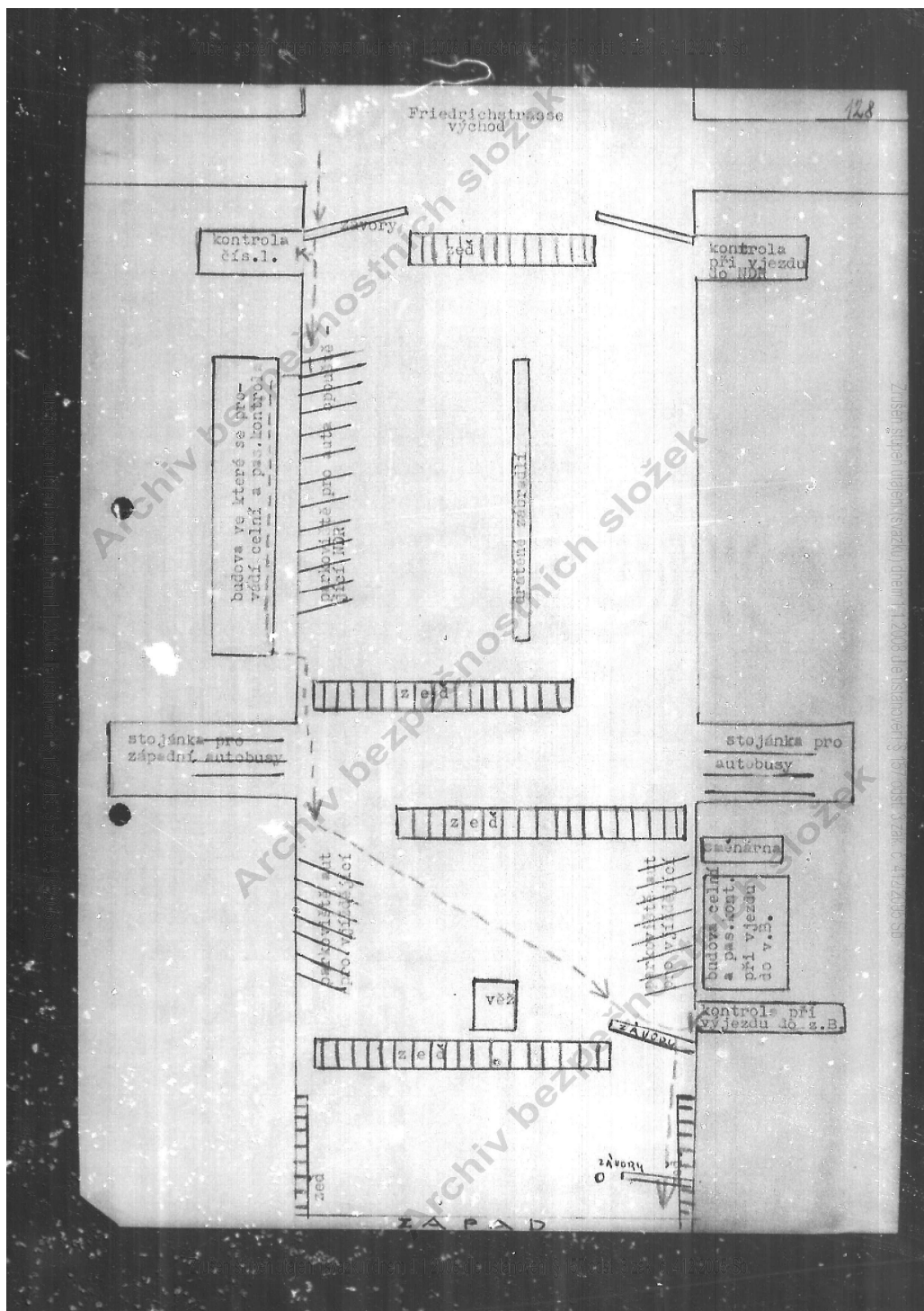
Bundesarchiv, Bild 183-86270-0001
Foto: o. Ang. | 23. November 1961

Bundesarchiv, Bild 183-30865-0004
Foto: o. Ang. 1 23. Juli 1966

10) Plán přechodu sektorových hranic na Friedrichstraße.⁷⁸⁴

⁷⁸⁴ ABS, f. I. S – svazky, operativní korespondence, reg. č. 80996, podsvazek 012/2/3, s. 125.